Alexandru SALCĂ

Dăruit cu suferință

memorii I

Editura Transilvania Expres Brașov, 1998

Gott beschenkte mir nur Leid!

Memoiren God bestowed me only pain. Memoirs

Culegere: Benedek Ildikó Tehnoredactare: Adriana Monda
Coperta: Adriana Monda. Desenul de pe copertă este semnat de Viorel Pârligras.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

SALCĂ, ALEXANDRU Dăruit cu suferință: memorii/Alexandru Salcă Brașov: editura Transilvania expres, 1998
2 vol.; il.; 20 cm. Vol. 1 - 1998 - 288 p. - ISBN
973-98344-8-5

343.8 (498) Salcă, A. (0:82-94) 859.0 - 94 929
Salcă, A. (0:82-94)

© Alexandru Salcă. Toate drepturile asupra ediției rezervate

Motto:

Precum cea mai înaltă Evanghelie este o Biografie, tot așa Viața fiecărui om de treabă este o neîndoioasă Evanghelie, carepredică ochilor și inimii și întregului om, așa încât chiar Diavolii sunt siliți să creadă și să tremure, aceste vești foarte îmbucurătoare:
„Omul este un născut al Cerului; nu robul împrejurărilor, al necesității, ci biruitorul lor glorios: iată cum poate ajunge el „Vestitorul său însuși și al Libertății sale”; și este pururea cum i-a zis Cugetătorul: „Mesia Naturii”.

Thomas Carlyle

ÎNAINTE DE PUȘCĂRIE

SATUL NATAL CĂCUCIU

Un sătuleț sărac, fără nici un fel de perspectivă în viitor. Nu se știe de unde își trage numele (deși este posibil să vină de la cuc, în maghiară kakuk, iar denumirea sa în această limbă era Görgénkakucs), cu locuitori puțini și nevoiași, din care cauză cei tineri părăsesc satul căutând să învețe meserii la oraș. Iar unii mai în vârstă lucrează pe Valea Mureșului, la fabricile de cherestea, proprietatea unor evrei care îi exploatează.Totuși au de lucru și își pot crește copiii, deseori numeroși. Am fost nouă copii - două fete și șapte băieți. Fetele au murit de pojar. Una avea 12 ani, Maria, iar Lucreția 10 ani. Noi, băieții, am rămas în viață, dar în anul 1928 al treilea născut, Iuliu, a murit în București.

Am fost crescuți mai mult de mama, o femeie mică, dar energică. Tata lucra la fabrică în Ilva (Lunca Bradului). Venea acasă o dată la două săptămâni și stătea cu noi 24 de ore, după care pleca. Aveam pământ puțin și nu ne ajungau bucatele. Aveam nevoie de bani să mai cumpărăm și să plătim dările la stat și comună, să cumpărăm ceva haine. Apoi, când am început școala, aveam nevoie de cărți și caiete. Tata ținea foarte mult ca noi să mergem la școală, deși el nu a făcut școală. A învățat să scrie și să citească în Armata Română. Când avea 9 ani, mama lui a murit. Bunicul a rămas cu patru copii: doi băieți și două fete. A fost nevoit să dea copiii la lucru, așa se face că una din surori, cea mare, a plecat la Budapesta ca servitoare.

Acolo s-a și căsătorit și nu a mai venit acasă. A doua s-a căsătorit la Nadășa, un sat vecin. După un timp a divorțat și a plecat la București, unde s-a recăsătorit cu un oltean, pe care nu l-am văzut niciodată. La Nadășa fusese și tata slugă și acolo l-a găsit începerea primului război. Avea 18 ani când a fost încorporat în armata austro-ungară. După instrucție a fost trimis pe frontul din Italia, unde a căzut prizonier. Tot timpul avea ideea să fugă în România și să se înroleze ca voluntar în Armata Română. La fel gândeau toți tinerii din satul lui. Așa se face că un număr destul de mare de tineri au luptat ca voluntari pentru întregirea neamului. În acest scop i-a ajutat prizonieratul din I talia. Acolo s-au format corpuri de voluntari români, care, apoi, au luptat contra celor care, mai bine de 1000 de ani, i-au stăpânit. Mulți dintre ei au murit. Eram la școală, nu mai știu în ce clasă, când în mijlocul satului s-a ridicat, în amintirea lor, un monument la umbra teiului, care avea o vechime de mai multe secole și unde acești tineri, duminica, își petrecuseră timpul la joc. Tata a fost rănit ușor când, în 1919, trupele

române au trecut Tisa ca să înăbușe revoluția lui Béla Kuhn. Deoarece el cunoștea foarte bine limba maghiară, este trimis în recunoaștere dincolo de Tisa, dar un țigan ungur, cu care a fost într-o unitate militară înainte de a cădea prizonier, l-a recunoscut într-o cârciu-mă și l-a denunțat. A scăpat, ca prin minune, doar cu o mică rană la cap.

Întors la unitățile române, a adus informații prețioase. Pentru aceasta a fost decorat. De altfel, a mai fost decorat cu încă alte două ocazii. Era foarte mândru că a luat parte la războiul contra Ungariei și regreta că nu a fost dat la școală și nu s-a putut reangaja în Armata Română.

Tinerii din vremea aceea erau mari patrioți și doreau realizarea visului de secole: UNIREA. Întorși din război, nu încetau cu povestirile despre luptele date cu austrieci, unguri și nemți. La Ispas, când era Ziua Eroilor, tot satul, cu mic cu mare, mergeam în satul vecin, pe Dealul Aușălului. Acolo s-au dat lupte aprige memoria lor era un cimitir. Toate satele din jur luau parte la organizarea unor jocuri. Noi, copiii de școală, spuneam poezii. Toți eram încinși cu tricolorul, parcă am fi fost pe Câmpia Blajului. Venea aici Dr. Nicoară, de la Reghin, un mare luptător pentru afirmarea românilor. Se rosteau discursuri, iar preoții erau în fruntea acestei aniversări, susținuți de învățătorii satelor. Mândria națională era fără limite, se juca jocul românesc.

Un alt prilej de manifestare era ceva mai devreme, la 10 mai, ziua instaurării monarhiei. Atunci ne adunam la Beica de Jos, o comună ungurească, de unde nu lipsea nimeni. La marginea comunei, pe un platou, ne strângeam cu toții.

Copiii de școală defilam prin fața celor adunați, apoi spuneam poezii, după care urma un program artistic. Nu lipseau cuvântările înflăcărate și naționaliste, fără culoare politică. În acea zi porțile ungurilor erau încuiate. Nici unul nu îndrăznea să se arate, amintirea iobăgiei era încă vie în inimile românilor. După ce se cinsteau, ar fi fost vai de unguri dacă se arătau, deși acești țărani unguri nu aveau mare vină, dar ei regretau imperiul Austro-Ungar. Aceasta era atmosfera în sat după Unire.

Aveau și românii drepturi. S-a făcut biserică nouă, școală, se vorbea românește. S-au făcut școli superioare românești și cei mai îndrăzneți își dădeau copiii la învățătură ori la meserii. În sat veneau mereu de la Reghin și Târgu Mureș, fruntași ai vieții culturale. Mai ales Dr. Nicoară, care era și președintele Asociației culturale Astra. El îi îndemna pe părinții noștri să ne dea la meserii, ca să luăm meșteșugul din mâna străinilor. Pe unii îi sfătuia să intre ca băieți de prăvălie și să se facă comercianți. Părinții noștri se lăsau convinși foarte greu. Numai faptul că au avut copii mulți i-a determinat să îi dea la meserii. Nu aveau curaj. Mulți îi țineau acasă ca să-i ajute la munca câmpului, deși pământul era puțin și slab. Se mulțumeau cu puțin, toate le făceau în casă. Mama era ca o fabrică: cultiva cânepă, o topea, o torcea și apoi țesea din ea pânză pentru haine de pat, fețe de masă, prosoape și lenjerie de corp. Numai

de sărbători aveam o cămașă de „americă”. Cămășile erau cusute tot de mama, cu flori pe la guler și mâneci. Toate fetele erau pricepute la cusături. Care mai de care își arăta măiestria. Când se mărita o fată, cu mâna ei cosea cămașa mirelui și pe a ei. În timpul iernii, seara, se făcea șezătoare. Mai multe fete și femei se duceau la o casă cu furca și torceau acolo. Veneau flăcăii din sat și spuneau basme, cântau din gură, era o plăcere să mergi la o astfel de șezătoare. Fiecare om avea câteva oițe, din lâna lor ne făceau ciorapi și sumane prelucrate tot de femei.

Necunoscând altă viață, eram mulțumiți cu ceea ce aveam. Fiecare își lucra puținul pământ cu multă pricepere. Își îngrijea animalele mai bine decât ochii, deoarece acestea îi ajutau la muncă. Copiii, de mici eram deprinși cu munca câmpului și creșterea animalelor. Fiecare lucra după puterea lui. Nimeni nu trândăvea. Cei mici mergeam la școală, că altfel ne amendau. Apoi, duminica, tot satul se ducea la biserică. Copiii ședeam în față, să ne vadă preotul Ilie, care, dacă lipsea vreunul, a doua zi, la școală, ne da la palmă, și dădea tare. Nu doream să facem cunoștință cu nuiaua lui. Dar, în schimb, ne învăța lucruri frumoase. Preoteasa era învățătoarea noastră. O femeie energică și cu dragoste pentru meseria ei. Își făcea datoria. Îi păstrez și azi o mare recunoștință. Era dreaptă. Avea doi copii în școală, dar, dacă nu învățau, îi pedepsea la fel ca pe oricare altul. Mi-a plăcut să învăț cu ea. Ținea mult la mine, deși cu tatăl meu nu erau în relații bune. Niciodată nu a arătat acest lucru față de noi, copiii.

Preotul era venit la noi în comună și căsătorit cu fata învățătorului. Avea și unele părți negative: făcea politică cu Goga și a dezbinat satul, era cu Partidul Național Creștin. Avea și avere, pe care dorea să o sporească, așa că repede a venit în conflict cu unii săteni. Alții îl ajutau. Dar, în 1940, când s-a pierdut Ardealul de Nord, a lăsat totul și s-a refugiat în satul lui, pe Târnave, în Alba. Din această cauză, toți oamenii s-au supărat. În 1945 s-a întors în sat, dar a găsit un alt preot.

Satul meu era de religie greco-catolică, cu oameni cu frică de Dumnezeu. Toate sărbătorile de peste an erau ținute. Se mergea la biserică, iar după-amiază copiii ne adunam în mijlocul satului, la tei, și priveam la cei mari cum jucau în horă sau la bătrânii satului cum jucau cărți. Bunicul era un mare jucător de cărți. Purta pălărie cu borurile mari și chimir cu buzunar, în care își ținea băsica cu tabac, amnarul, iasca și piatra cu care își aprindea pipa. Îmi amintesc, când mergeam cu el la plug, ca să conduc caii pe brazdă, cum se chinuia uneori să-și aprindă pipa. Își umezea iasca, mă punea să încerc și eu. Îmi loveam vârful degetelor, dar eram fericit când reușeam să-i aprind iasca. Acești oameni simpli erau oameni buni. În majoritate, cei bătrâni erau neștiutori de

carte. Se ajutau între ei, se respectau. Nu erau bogați, dimpotrivă. Erau fericiți și întotdeauna mulțumiți. Oricine găsea în casele lor găzduire și ceva de-ale mâncării. Aveau respect pentru cei cu carte. Tineretul era ascultător față de părinți și muncea cu ei la un loc până la însurătoare, care se făcea de obicei, în comună, după ce terminau băieții armata. Se umbla, la căsătorie, mai mult după avere. Unii se mai căsătoreau și în satele dimprejur. Mulți dintre feciorii din sat, înainte de armată, se duceau în satele săsești și se băgau slugi la sași, ca să învețe de la aceștia cum să lucreze pământul și să întrețină animalele. Același lucru îl făceau și fetele. Ele mergeau la orașe și intrau servitoare în case de intelectuali, pentru a învăța cum se întreține o casă, cum se face curățenie și se pregătește mâncarea, precum și servitul la masă.

Sătenii mei nu râvneau la bogăția altora, erau foarte mândri că sunt români. Din școală, toți copiii am plecat cu acest sentiment al dragostei pentru țara noastră și cu convingerea că alta mai frumoasă nu este în lume, și nici mai vitează. Eram mândri că satul nostru, Căcuciu, a trimis la Alba Iulia, la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918, pe reprezentantul său și al învățătorilor din centrul Reghinului, Ioan Suciu, învățător în sat.

Voluntarii care au luptat în război au fost împroprietăriți cu pământ din moșiile grofilor, la Reghin și Beica de Jos. Agricultura se făcea cu plugurile de fier sau din lemn, dar cu brăzdarul de fier și tras de cai, boi sau vaci. Erau prea puțini oameni care să nu aibă animale de muncă, căruță sau car. Bunicul avea cai frumoși. A făcut armata în Austria, la împărat, la cai, și nu putea să meargă undeva fără căruță ori călare. De mic copil mă urca pe cal și mă țineam de coamă. La 8 ani călăream singur. Avea și cai dresați pentru călărie.

Pe hotarul satului se cultiva porumb, grâu, orz, ovăz, cartofi, cânepă, floarea-soarelui, sfeclă, fasole, dovleci și altele. Țăranii își produceau aproape totul, nu depindeau de alții. În grădina casei aveau zarzavaturi și pomi. În curte, care era mare, ca să poată întoarce carul, erau păsări, cotețe de porci și coșare pentru oi. De cum venea primăvara, erau la arat și semănau culturile de primăvară. Aratul îl făceau bărbații, dar la celelalte munci lucrau cu toată familia: femei și copii, că aceștia erau numeroși. Aproape fiecare avea 6-10 copii și aceasta pentru că trăiau cu frica lui Dumnezeu. Nimeni nu se gândea să facă ceva să nu aibă copii, era păcat de moarte. Apoi, aveau nevoie de ei la munca câmpului. Lucrul la câmp era o plăcere, nu un chin. Oamenii știau cum să-i facă plăcut. Fie-care avea mândria lui să aibă cel mai frumos porumb, cel mai frumos grâu, să termine primul seceratul sau cositul. Erai socotit un slab gospodar dacă aveai buruiană în semănătură sau dacă nu-ți făceai lucrul la timp. În sat se cunoșteau cei care sunt leneși și nimeni nu se ajuta cu ei. Atunci când timpul urgenta unele lucrări ca seceratul, ce avea

regulile lui, oamenii se ajutau între ei ca să nu se piardă recolta. Cel care termina primul de secerat făcea o cunună de spice și o punea pe capul unui tânăr sau tinere și, urmat de secerători, pleca prin câmp spre casă. Aceștia cântau și, când treceau prin fața caselor, oamenii ieșeau în față cu căni cu apă și pe cel cu cununa de spice îl udau. Nimeni nu risca să i se strice recolta pe câmp. Ziua de lucru era de la răsăritul zorilor până la apusul soarelui.

Mama venea mai târziu, că sta să facă mâncare și să o aducă dimineața la câmp, apoi, pentru amiază, de la caz la caz, mâncam brânză, slănină și ce mai rămânea de dimineață. Dimineața și seara baza era mămăliga, iar pâine la amiază și la ojină..

La noi în sat câmpul nu se cultiva în întregime. În fiecare an un sfert din teren era lăsat să se *hodinească,* cum spuneau țăranii, în timpul verii, apoi era îngrășat, arat și pregătit pentru anul următor. În felul acesta, sporea mult recolta.

Pe timpul verii, animalele erau strânse în ciurdă. Satul avea o pășune la marginea lui, numită Dumbravă, unde ciurdarul le păștea. Seara erau aduse în sat. Țăranul oprea acasă numai cele care erau necesare pentru muncă. Vacile de lapte cu celelalte animale erau trimise la munte împreună cu oile.

Casele se făceau din lemn. În trecut se lipeau cu lut, amestecat cu pleavă, acoperite cu șindrilă. Apoi au evoluat și le construiau din cărămidă, acoperite cu țiglă. Când eu m-am născut, părinții mei locuiau în casa veche a bunicului, o casă compusă dintr-o cameră și o tindă cu lut pe jos și acoperită cu paie, cu geamuri mici.

Bunicul își făcuse o casă nouă, cu dușumea pe jos și acoperită cu șindrilă, cu târnaț în față și lateral. Grajdurile nu erau neglijate. Unii oameni, din marea dragoste ce o aveau față de vite și cai, făceau grajdul mai bine decât casa, prevăzut cu șură pentru adăpostul atelajelor. Cei mai înstăriți construiau magazii pentru păstrarea bucatelor, mulți le urcau în podul casei, iar cele de sămânță le băgau în gropi, unde se păstrau foarte bine. O parte din recoltă o duceau la Reghin, în piață, și o vindeau destul de ieftin. Dar, în schimb, aveau nevoie de bani pentru a-și plăti dările, pentru a cumpăra unele lucruri ce nu le puteau face în casă, cum ar fi încălțămintea. Aproape fiecare avea cizme, și bărbații, și femeile. La lucru, în câmp, bărbații purtau opinci. De asemenea, cumpărau și unelte agricole. Târgul de la Reghin se ținea în ziua de joi. Acest târg avea și un obor de vite, unde țăranii duceau animalele și le vindeau între ei pe cele de muncă, iar cele de tăiere le vindeau unor negustori evrei, pentru că aceștia stăpâneau negoțul. Prin misiții lor fixau prețurile și țăranul le dădea cum putea, deoarece nu avea ce face. Din sat, în fiecare joi pornea convoiul de căruțe spre oraș. Acesta era plin de prăvălii îmbietoare, cu de toate, și

numeroase cârciumi, la care mulți intrau și se ospătau. Fiecare cârciumă avea o curte mare cu șopron, care servea ca adăpost pentru căruțe. Apoi, după ce își făceau cumpărăturile, se întorceau acasă.

În sat aveam și noi o prăvălie, a unui evreu, că în satele noastre ei făceau negoț. De la el făceam mici cumpărături, în special petrol, sare, zahăr și multe mărunțișuri. Nu lipsea rachiul, care în zilele de sărbători avea o mare căutare. Dacă nu aveam bani, ne dădea și la schimb sau pe datorie. Duceam ouă, cereale, păsări, deoarece primea orice. El avea legăturile lui și câștiga de două ori. Când făceam rost de 1 leu, mergeam la el și îmi dădea patru bucățele de zahăr cubic. De Crăciun și Paști aducea vin cu butoaiele.

La mine în sat, aceste sărbători erau mult așteptate și sărbătorite așa cum se cuvine, după datina strămoșească, cu post și rugăciune. Apoi se tăiau porcii, se pregăteau cârnații, cartaboșii, călbasu și celelalte. După un post de șase săptămâni ne ospătam copios, începând din seara de Ajun, până după Sfântul Ioan. Noi, copiii, mergeam cu plugușorul, buhaiul, sorcova, iar feciorii mai mari cu turca (capra). Cei bătrâni se colindau și la fiecare sfârâia cratița cu cârnați și oala cu sarmale. Mămăliga avea o mare cinste, la fel colacii și vinul. În prima zi de Crăciun tot satul era prezent la biserică cu haine noi, deoarece la marile sărbători se făceau haine noi. După predică plecam acasă și luam masa în familie. Obiceiul era ca toți ai casei, la marile sărbători, în prima zi, să fie împreună, apoi, a doua zi, mergeau în vizite. Așa trecea Crăciunul. Venea Anul Nou, când porneam cu semănatul. Apoi, seara, se adunau fetele și feciorii în mai multe locuri și în așteptarea noului an făceam unele jocuri. Ascundeam sub farfurii diverse obiecte - ca de exemplu bani, sare, pâine, piepteni, oglinjoare și altele - apoi își alegea fiecare câte unul, după care ți se prezicea cum are să-ți fie norocul dacă te căsătorești. Se puneau foi de ceapă cu sare pentru fiecare lună și se prezicea dacă vor fi ploioase lunile sau secetoase, după cum se topea sarea. Era foarte multă veselie. Cu ocazia Crăciunul se făcea bal la școală, cu program condus de învățătoarea din sat. Imediat după Crăciun începeau nunțile, la care lua parte aproape tot satul.

Nunta avea obiceiuri frumoase. Cu două săptămâni înainte se anunța de către preot în biserică căsătoria tinerilor, apoi începeau chemătorii să meargă din casă în casă și să invite lumea la nuntă. Chemătorii erau foarte frumos îmbrăcați, în portul nostru specific, cu flori la pălărie, zurgălăi la picioare, bastoane frumos sculptate și împodobite cu panglici de către chemătoare, care, la rândul lor, erau foarte frumos gătite. Când intrau în casă spuneau orații și întindeau plosca să bei din ea, apoi, în numele mirelui și a miresei, făceau invitația la ospățul ce va avea loc. Totul avea un ritual solemn. Gazdele, mulțumite de onoarea ce li s-a făcut îi cinsteau și ei, urau noroc tinerilor în căsătorie și să le binecuvânteze Dumnezeu casa și copiii. Perioada dintre Crăciun și

postul Paștelui se numea câșlegi. În această perioadă aveau loc cele mai multe nunți, deoarece vara erau toți prea ocupați. Nunțile aveau loc numai dimineața la casa socrului mare, de regulă. La cununia religioasă se mergea cu căruțele frumos împodobite și, mai ales, cu caii. Feciorii chemători și alți feciori, la unele nunți, mergeau călare, mai ales atunci când fata era din altă comună. Alaiul de nuntă era escortat de călăreți. Toată lumea avea sticle în mână și chiuia. De dimineață se mergea la nănași, care îi pofteau în casă, îi cinsteau, apoi mergeau împreună la mire și de acolo mergeau cu toții după mireasă. La poarta ei era legat drumul și un staroste îi oprea și-i întreba unde merg și ce doresc, în timp ce țiganii cântau din instrumentele lor. Atunci, starostele din partea mirelui sau nănașul începea o orație că ei caută o căprioară sau o porumbiță ce bănuiesc că s-ar fi ascuns aici și trebuie să o ducă stăpânului lor. După mai multe târguieli, nașul plătește o vamă, se taie sfoara și sunt lăsați să treacă. În tot acest timp fetițe gătesc mireasa, care, după ce este cerută de cei veniți, este adusă, mirele o ia în brațe și după ce se cinstesc ca la nuntă, pleacă la cununie. Cu mare alai se încarcă zestrea în căruțe și, plângând, fata își cere iertare de la părinți. Într-o clipă toate mătușile, surorile încep să plângă, pentru ca, după puțin timp, totul să se transforme în chiuituri și veselie. Pentru mine a fost o mare plăcere să particip la o nuntă țărănească care ținea, în copilăria mea, 3 zile, cu foarte multă mâncare și băutură. Se fura mireasa și mirele trebuia să o răscumpere fie cu bani, dar mai ales cu băutură. La masă se dăruia pentru ajutorarea tinerilor, rudele apropiate dădeau, pe lângă bani, și purcei sau viței, iar mătușile perini, covoare, țoale, veselă și altele. Nu încetează urările de fericire și să le dea Dumnezeu mulți copii. Tinerii, înainte de a se cununa, dacă trăiau împreună era o mare nelegiuire. Fata trebuia să fie fecioară, altfel era trimisă acasă și atunci începeau târguielile. Socrul mic mai dădea un plus de zestre. Erau și unele fete care, în înțelegerea cu mirele, mai șantajau pe socrul mic de o vacă sau o bucată de pământ.

La noi, regula era ca cel mai mic dintre copii, mai ales băieții, să rămână în casa părintească să-i ajute la muncă, să-i îngrijească. Ceilalți primesc la căsătorie zestrea lor. Părinții nu-și dădeau averea până când trăiau, fără condiționarea întreținerii și a înmormântării. Prevedeau totul, țineau foarte mult să fie înmormântați cu mare cinste, să li se facă pomană, că la Căcuciu așa este obiceiul, să fie poftiți la pomană toți cei care au însoțit mortul la groapă. Și slavă Domnului că nu lipsește nimeni, ba vin și cei din alte sate care îl cunoscuseră. În sat sunt femei bătrâne care fac pe bocitoarele și tot timpul cât mortul este priveghiat ele bocesc, la noi se zice glăsit.

Oamenii satului meu erau cinstiți. Nu a fost nici un caz de condamnare pentru fapte de furt, înșelăciune, viol sau alte fapte

degradante. Două divorțuri pe o durată de multe zeci de ani. Femeile care și-au pierdut soții pe front nu s-au mai recăsătorit, și-au crescut copiii cu greu, dar s-au dedicat lor. Chiar unele tinere sub 30 de ani au trăit ca niște eroine adevărate. Nici ideile politice revoluționare nu au prins în satul meu. Abia mai târziu, după al doilea război mondial, au găsit adepți la unii care erau stabiliți la orașe și ei au contaminat doiDtrei oameni fără căpătâi în sat. Nici intelectualii de vază nu au avut idei extremiste de stânga în sat.

PLECAREA LA BRAȘOV

De mic am dorit să plec la oraș, să învăț o meserie. Mai mult, doream să mă fac preot, dar părinții mei nu aveau bani ca să mă dea la un liceu și nici nu știau cum să facă să fie mai bine. Așa că, hotărârea au luat-o ei, fără să țină seama de preferințele mele. Fratele mamei fiind polițai în Brașov, au vorbit cu el și m-au trimis la el. Ca să pot pleca, mama mi-a făcut o pereche de pantaloni, țesuți din bumbac negru și alb. Tata mi-a cumpărat ghete negre de box. La începutul lunii septembrie 1937 am plecat cu tata, cu căruța, la Reghin. Aveam un cufăr și ceva lucruri în el. În gară mi- a cumpărat bilet de tren și m-a urcat în el. Mi-a spus că în Gara Brașov mă va aștepta unchiul Petre, fratele mamei. Călătoream pentru prima dată cu un tren mare. Cu trenul mic mai călătorisem de la Gurghiu la Reghin, dar acum mă depărtam mult de casă. Eram foarte satisfăcut că am plecat la Brașov, un oraș pe care nu mi-l puteam imagina, deoarece în afară de Reghin nu mai văzusem alt oraș. Tot timpul am stat la geam, când într-o parte, când în alta, ca să citesc numele gării, de teamă să nu mă rătăcesc.

După vreo 8-10 ore de mers cu trenul, am ajuns în Gara Brașov. Unchiul mă aștepta. Am coborât și împreună am mers pe jos din gară până la locuința sa din strada Căprioarei nr. 13, lângă Dealul Șprenghi. Pe drum mă uitam la case, la prăvălii; orașul se deosebea mult de Reghin.

Unchiul Petre avea trei copii: Miron, Nelu și Maria, micuța de câteva luni. Mătușa era muncitoare la Fabrica de Postav „Tellman". Deja, de a doua zi, am rămas cu copiii acasă. Ei locuiau cu chirie, aveau o singură cameră și o bucătărie de vară. Locuiam împreună cu ei. Îmi dădeau mâncare, așa că trebuia să fac treabă, ca să-mi achit masa. Eram tratat la fel ca și copiii lor.Unchiul mi-a spus că, dacă poate, mă va înscrie la Liceul Industrial „Astra", care care a luat ființă pe lângă marea uzină „Astra" Brașov. Așa că, într-o zi, m-a luat și m-a dus la examen, fără nici o pregătire. Eu terminasem clasa a VII-a cu un an și trei luni mai înainte.

Prima probă a fost una de psihotehnică, pe care am luat-o cu bine, dar pe cele de la română și matematică niciodată nu am aflat cu ce notă le-am trecut. Pentru aflarea rezultatelor s-a dus unchiul, care mi-a spus că am reușit, dar fără loc. Nu-mi dădeam seama ce înseamnă fără loc, dar am văzut mai târziu că nu m-a mai trimis acasă. Am rămas la el și am avut grijă de copii până în luna septembrie anul următor.

Încă din primele zile ale venirii mele în oraș mi-am schimbat vocabularul. Încercam să vorbesc ca orășenii; eram numai ochi și urechi, să văd și să aud tot ce se petrece în jurul meu. Mai bine tăceam decât să spun ceva ce ar face pe ceilalți copii să râdă de mine. În vecini erau copii cu care mai stăteam de vorbă și ale căror gesturi și expresii le urmăream cu multă atenție. Eram destul de timid, pe când copiii din oraș erau îndrăzneți, iar unii chiar obraznici. Un vecin avea o fetiță de vreo 12-14 ani, care mă tot ironiza că sunt țăran, dar ea fiind peltică, o imitam cum vorbește. Se supăra și fugea în curte plângând. Cum eu am învățat bine la școală și aveam o bună ținere de minte, am reușit repede să mă familiarizez cu viața de oraș pentru a mă integra printre copiii din vecini și pentru a mă bucura de respectul lor.

După ce venea mătușa de la fabrică, eu mă duceam prin oraș, am cutreierat tot orașul. Autobuzele erau foarte puține, așa că mergeam pe jos, mă opream în fața vitrinelor și admiram mărfurile expuse.

Brașovul era, la vremea aceea, un oraș foarte bogat, cu numeroase magazine și restaurante, toate particulare și mai cu seamă proprietatea sașilor. Erau și români, dar aceștia mai la periferia orașului. Cu timpul s-au impus în parte românii, mai ales în restaurante. În centrul orașului erau marile magazine Hesshaimer - de coloniale, Sherg - de stofe, restaurantul Luther, Coroana hotel și multe altele. În centrul orașului era piața, unde vinerea veneau tot felul de negustori și producători cu mărfurile lor. Pe atunci găseai de toate. Toți comercianții te invitau în magazinele lor și îți prezentau mărfurile. Negustorii concurau unii cu alții, fiecare vindea la prețuri după înțelegere, iar mărfurile erau de o calitate cât mai bună. Fiecare era interesat să nu-și piardă clientela.

Anul în care am stat cu copiii unchiului m-a întârziat în a învăța o meserie. După ce venea mătușa mea de la fabrică mergeam să fac cumpărăturile de la băcănia din strada Bălților și la măcelărie. Luam carnetul și mergeam la băcănie. Acolo, Dna Prișcu, proprietara, îmi dădea ceea ce aveam nevoie și îmi scria în carnet. Plata o făcea unchiul meu la sfârșitul lunii. Atunci așa era obiceiul; negustorii dădeau pe datorie celor pe care îi știau că locuiesc în apropierea prăvăliei. Același lucru îl făceam și la măcelărie, unde găseai carne câtă doreai și ce doreai. Măcelarul te întreba de unde să-ți taie. Dimineața venea un lăptar, din Stupini, cu căruța și ne aducea lapte. În fiecare zi luam doi litri. În urma lui venea brutarul cu pâinea, o pâine albă cu cartofi, moale și pufoasă. Avea pâini rotunde de 1 kg, de 2 și 3 kg. Dacă nu era

proaspătă, nu o luam, iar cine vroia să cumpere pâine de o zi, plătea cu 1 leu mai puțin pe kg. La fel și lăptarul, și brutarul primeau banii o dată pe lună. Noi luam pâinea de la Schmidt, care era cea mai renumită brutărie din Brașov. După ce terminam toate treburile, plecam în oraș. Fie că mergeam peste deal, pe la Junilor Brașovecheni, fie coboram pe strada Lungă. Prima mea grijă era să-mi cumpăr ziare. Pe atunci citeam „Universul", „Curentul", „Timpul", dar, din lipsă de bani, luam din cele de 1 leu, cum era „Tempo" seara, iar zilnic „Brașovul" sau „Gazeta Transilvaniei". La țară nu avusesem ocazia să citesc ziare. Începuse să mă pasioneze foarte mult politica.

Pe atunci eram un mare admirator al Franței și Angliei. Din școală știam că ei ne-au ajutat să ne întregim țara. Pe germani nu-i puteam agreea și, ca fiecare fiu de ardelean al cărui tată a luat parte la războiul de întregire, îi uram pe unguri. La acea vârstă nu aveam cristalizate în cap problemele care-i frământau pe oameni. Judecam mai mult cu inima.

Așa s-a apropiat iarna. La jumătatea lunii noiembrie au fost alegeri. În ziare citeam despre apropiatele alegeri, dar habar nu aveam ce reprezintă ele. De la țară știam că Goga este bun și asta pentru că el era urmat de dr. Nicoară, în care lumea de la noi din sat avea mare încredere. După alegeri am auzit că dr. Nicoară este preferatul județului Mureș. Acest lucru m-a bucurat, crezând că va face ceva pentru noi, românii, din județul Mureș. Dar, după puțin timp, Goga a căzut de la putere și Regele l-a adus pe patriarhul Miron Cristea ca șef de guvern.

Se apropia Crăciunul și unchiul meu nu m-a lăsat să merg acasă. Ce-i drept, nici eu nu trăgeam prea tare să merg acasă, așa că am rămas aci de Crăciun. Mătușa a făcut cozonaci, cârnați, sarmale și tot ce se făcea la noi în sat. Au venit copiii cu buhaiul, cu plugușorul, au venit colindători, oameni de pe la noi, deoarece în Brașov erau multe familii din Căcuciu. Aici, în Brașov, locuia și un alt unchi de-al meu, fratele tatei, Simion, care atunci s-a strămutat din București. Printre acești musafiri am avut și unul aparte. Era fratele mătușii, care a venit de la București să îi prezinte sorei lui pe Emilia, soția lui. Acești musafiri mi s-au părut ciudați la început și pentru unchiul meu cam incomozi, el fiind polițist. Și de ce erau ciudați? Cuscrul Ilie, fratele mătușii, avea pe el o uniformă, o cămașă verde cu pantaloni negri și foarte vorbăreț și încrezător în sine. Tot timpul povestea despre o organizație de care, până atunci, știam prea puțin. Ei ne-au cântat cântece de-ale lor și după două-trei zile au plecat, ca să revină după trei luni definitiv în Brașov, spunând că sunt nevoiți să părăsească Bucureștiul, deoarece cineva de la poșta de acolo, unde lucrau, i-a transferat în cea din Brașov. Au trecut sărbătorile și eu am observat că unchiul lipsește mereu noaptea de acasă. Mergea foarte des la instrucție; își curăța pistolul des. Am dedus că ceva nu este în regulă, dar el era un om închis în sine, nu spunea niciodată nimic

acasă. Mai veneau și alți polițiști pe la el și plecau împreună. Se pregătea ceva. Poate nici ei nu știau ce va fi, dar după două luni, în februarie, se schimbă totul. Regele împarte țara în regiuni, numește oameni de vază în fruntea lor. Se votează o nouă Constituție și începe Dictatura Regală, sprijinită de rezidenți regali, ca Iorga, Vaida-Voievod și toate personalitățile de frunte.

Citeam toate astea în ziare și, fiind abia la vârsta de 15 ani, nu aveam idei proprii. Credeam că așa este bine și Regele știe ce face.

Așa a trecut iarna și a venit Paștele cu ouă roșii, cu miel. Am mers din nou la biserică, din nou musafiri, iar eu continuam să îngrijesc copiii unchiului, iar în timpul liber mergeam prin oraș. Acum mergeam la celălalt unchi, care lucra la cantina I.A.R., soția lui la bucătărie, iar el la pivnița de vinuri. Cantina I.A.R. era mai mult un restaurant: se serveau multe feluri de mâncare și vinuri. De câte ori mergeam cu unchiul Simion, mâncam pe săturate tot ce vroiam, nu ținea nimeni cont de o porție de mâncare. Cantina era concesionată unui particular.

La școala de ucenici a I.A.R. aveam un prieten la care mergeam. Îmi plăceau foarte mult condițiile în care locuiau la internat. Masa se servea tot de la cantină. Aveau uniforme și făceau sport. Am râvnit mult să merg acolo, dar unchiul m-a dat unde a vrut el. Am ajuns să cunosc toate cartierele orașului. Așa mi s-au întipărit în memorie, că și astăzi pot spune majoritatea străzilor cu denumirea de atunci, cu prăvăliile sau alte localuri care se aflau pe aceste străzi.

Brașovul era împărțit în cartiere, fiecare cu specificul lui. Pe atunci sașii erau majoritari și ocupau centrul orașului, numit Cetate, și cartierul numit Brașovul Vechi, care cuprindea străzile principale: Lungă, De Mijloc, Avram Iancu, Mihai Viteazul și cele de legătură dintre acestea. Sașii din acest cartier aveau case cu curți mari și cu grădini. Pe strada Lungă erau multe ateliere și prăvălii mai mici ale sașilor, dar, în schimb, erau mulți care se ocupau cu agricultura. Ei erau proprietarii terenurilor din jurul orașului. Îi vedeam cum merg cu căruțele la arat și la alte lucrări. Erau îmbrăcați în portul sașilor agricultori din Transilvania. Zilnic vedeam ciurda de vite care se îndrepta la pășune în jurul Dealului Șprenghi și pe la Fabrica de cărămidă Schmidt.

Dar în Brașovul Vechi erau și români, ei ocupând partea mărginașă a orașului. Erau oameni cu tradiție. Ei se mândreau că sunt brașovecheni. Erau mai săraci decât sașii, dar cu un centru cultural. La acea vreme, în jurul Bisericii Române, situată pe strada cu același nume, românii se îndeletniceau cu meserii precum zidărie, dulgherit, faianțare, zugrăvit, iar în ultimul timp erau muncitori la serviciile Primăriei. Apoi, la solicitarea industriei de avioane, românii erau preferați. Cu multă mândrie spuneau că lucrează la I.A.R. Tot în această parte a orașului erau mai multe unități militare. Regimentul 41 artilerie, Legiunea de Jandarmi, Regimentul 2 Căi Ferate, Batalionul 2 Vânători de munte și 3 Vânători,

Escadronul 6 Cavalerie și un Divizion de obuziere. Zilnic, aceste unități ieșeau la instrucție în locul numit Bălți. De unde locuiam îi vedeam când mergeau și veneau cântând, frumos echipați. Cel mai mult mă încântau cavaleriștii, dar, în schimb, și artileriștii. Aceș-tia mergeau cu tunurile trase de cai. Ofițerii erau în față călări pe cai foarte frumoși. Și ei erau foarte mândri și eleganți. Mulți din acești ofițeri și subofițeri locuiau în partea românească a cartierului.

La capătul străzii Lungi era Cimitirul Eroilor Români din 1916. Aici, la Ispas, se organizau manifestări în amintirea lor de către unitățile militare, se țineau discursuri de către comandanți, militari și apoi urma defilarea trupelor. Elevii școlilor erau și ei prezenți în uniforme de străjeri.

Cartierul Cetății cuprindea centrul, de la Poarta Șchei la Tribunal. În acest cartier era Liceul de fete „Principesa Ileana", foarte mult apreciat, cu internat și cu o disciplină foarte severă. La Liceul german „Honterus" românii nu prea aveau acces, deoarece sașii erau mult prea distanți față de români. Pe Bulevardul Ferdinand era Școala de Gospodărie Urbană. Aici fetele învățau arta gospodăriei și deveneau maestre la școli. După absolvire, noi îi spuneam „școala de rântaș". Pe strada Republicii, fostă Porții, fostă Regele Carol, era Liceul Comercial de Fete, iar la capătul străzii, lângă Liceul „Principesa Ileana, era Liceul Comercial pentru băieți „Andrei Bârseanu", iar pe BDdul Ferdinand - Liceul Teoretic „Dr. Ioan Meșotă". Și ungurii aveau liceul lor pe strada Voievodul Mihai.

Cetatea nu avea întreprinderi, dar prăvăliile și restaurantele erau numeroase și felurite. Pe atunci erau multe bănci: Banca Națională, Banca Germană, Banca Italiană, Banca Cehoslovacă, Banca Românească, Banca Agricolă și alte bănci particulare. La toate zgâiam ochii ca un copil venit din altă lume. Nu aveam pe cine întreba, a trebuit să mă descurc singur ca să înțeleg ce înseamnă toate acestea.

În vitrinele prăvăliilor vedeam de toate cu prețuri afișate și cu anunțuri: „Vindem în 5 rate lunare". Nu cumpăram nimic, pentru că nu aveam bani, ci priveam și mă gândeam la ziua când voi avea bani să-mi cumpăr un costum gri pe careDl văzusem în vitrină la „Vulturul" sau o pereche de bocanci de schi de la „Mociornița" sau „Dermata". Însă a trecut destul de mult timp până când am putut să-mi cumpăr câte ceva din banii mei, dar chiar și atunci cu multă economie, deoarece vremurile s-au stricat și locul bunăstării a fost luat de sărăcie.

În vitrinele restaurantelor erau expuse multe feluri de mâncare, frumos ornate, și toate soiurile de vinuri și rachiuri din producția țării și din străinătate, ba chiar și nelipsitul afiș cu meniul fix de 20 lei cu trei feluri de mâncare. Lăutarii cântau la fiecare local. Toate erau pline. Lumea se distra; nimeni nu se gândea că vor veni vremuri mai grele.

Tot în Cetate erau instituțiile mai mari: Primăria, Prefectura, Tribunalul, Administrația Financiară, Poșta, Camera de Muncă, Camera

de Comerț și Industrie, Telefoanele și altele mai mici. În Piața Sfatului, frumoasa clădire a Sfatului, la parterul căreia era un restaurant, „La Ghițoc". Apoi Casina Română, care astăzi nu mai sunt.

Cartierul Șchei, cu vestitul liceu „Andrei Șaguna", îmi plăcea foarte mult. Elevii acestui liceu, cu uniforma lor, cu fireturi și, mai ales, chipiile, erau porecliți „țucălari", dar erau frumoși. La toate serbările erau în frunte, având grade la mână după care știai în ce clasă sunt. Tot în Șchei era Liceul Industrial de fete și Casa Asigurărilor Sociale. Șcheienilor, pe lângă frumosul renume de apărători și creatori ai culturii românești, le-a mers vestea și de bătăuși. Dacă erai străin și mergeai pe acolo, te luau la întrebări, cum ar fi „Pe cine căutați străinilor?" și ne spuneau „găgani".

În 1938 am văzut pentru prima oară junii. Erau două cete: junii șcheeni și junii brașovecheni, care își aveau foișorul lor. Fiecare ceată își alegea vătaful lui. M-a impresionat foarte mult când i-am văzut intrând în Cetate călări, îmbrăcați în costumele lor foarte frumoase și cu caii frumos împodobiți. După-amiază am fost la maialul dat de ei, unde se aruncau buzdugane, se bea bere, se cânta, era o mare veselie.

Alt cartier al Brașovului era Blumăna, care se întindea de la Tribunal până la Gară, strada Zizinului, I.A.R și fabrica de ciment. Acesta era cel mai nou cartier și se tot extindea, depășind Fabrica Scherg (astăzi Carpatex, pe str. Nicolae Titulescu), Schiell (azi Hidromecanica, în Centrul Civic) și se construia încontinuu către I.A.R., Fabrica Voina (astăzi Carfil), Fabrica de ciment (dezafectată acum, pe str. Carpaților), Metrom. Astra era un cartier industrializat. Atunci s-a construit foarte mult, s-au extins Fabricile Metrom, ASTRA (Roman S.A.), Voina, armament și s-au construit altele mai mici. La aceste fabrici lucrau mulți muncitori, în marea lor majoritate români, veniți din toate părțile țării. Aici se plătea bine. Și azi se vede că au fost construite casele în grabă și nu după un plan de sistematizare bine precizat. Era mare nevoie de locuințe. Prin acest cartier, de la Promenadă până la Satu Lung circula un tren mic, căruia în ziceam tramvai. Acesta cobora pe Calea Victoriei la Fabrica Schiell, unde avea un fel de depou, apoi își continua drumul pe Calea București, pe Carpaților, la Fabrica de ciment - și acolo era o gară -, apoi la Metrom, Astra și, pe lângă pădure, în Noua, Dârste. Aici era o gară principală, de unde se îndrepta spre Satu Lung. Acest tren circula destul de des și aducea și ducea muncitorii la muncă. În acest cartier era Liceul Industrial pentru băieți „Regele Carol II" și Căminul de ucenici „Regele Ferdinand I".

Am amintit de Promenadă. Aceasta era lângă Parcul Central, paralel cu Bulevardul Ferdinand, ceva mai sus decât bulevardul cu aproximativ 2 m și începea de la poștă până la strada Lungă, adică aproape de Restaurantul Ursu (azi Carpați). Această promenadă era străjuită de-o parte și de alta de castani și cu bănci pe ambele părți. Dacă luai loc pe

bancă, venea un încasator care îți lua taxă de 1 leu, apoi, la mijlocul promenadei era un foișor de formă rotundă, unde, în fiecare zi de vară, se cânta muzică militară de către o fanfară a Regimentului 89 de infanterie. Tot în Cartierul Blumăna se plimbau tineri și tinere, mai ales militari care își însoțeau iubitele.

În Brașov erau mulți ardeleni ca oameni de serviciu și fete servitoare. De asemenea, erau și multe fete din secuime, angajate și ele ca servitoare. Acestea nu își abandonau costumele populare și nu aveau voie să se plimbe pe Promenadă, ci aveau locul lor de plimbare, pe strada Cuza Vodă. Deseori le vedeai în șiruri de câte 8-10, ținându-se de braț și cântând duminică și joia după-masă.

Așa se prezenta Brașovul când am venit eu. Anul a trecut și în luna septembrie 1938 am dat examen la Fabrica de armament „Voina", iar pe data de 10 octombrie același an am fost primit ca ucenic strungar. Această meserie era la modă atunci, mult căutată și bine plătită. Am fost repartizat la secția aruncătoare Brand și dat în seama unui muncitor ungur, Szilágyi, care imediat m-a și pus să fac câte ceva. În fiecare dimineață trebuia să șterg cu bumbac părțile glisante ale strungului și să le ung cu ulei. Nici un muncitor nu se apuca de lucru dacă nu era unsă mașina. Trebuia să fac ordine în jurul mașinii, să scot șpanul la interval, de unde era luat de omul de serviciu. Pe dulap, piesele trebuiau să fie în mare ordine. Făceam aprovizionarea cu materialele necesare, pregăteam emulsia pentru răcire, dădeam sculele și piesele la mână muncitorului. Nu am stat mult la acest muncitor, Szilágyi, deoarece a fost dat afară în baza unei legi care interzicea ca să lucreze minoritari în fabricile de armament. Păcat, pentru că era un bun muncitor și foarte priceput. După aceea, am fost repartizat la strungarul Ionescu Biju, venit din București la Fabrica „Voina". Aici era mai bine plătit ca la București, primind 32 de lei pe oră. Și-a adus și familia și s-a stabilit în Brașov. Era mai iute la lucru și un bun meseriaș. Muncea câte 10-12 ore zilnic. La ora prânzului mă trimitea la cantină, ca să-i aduc mâncare, deoarece nu vroia să piardă o oră mergând la masă. Mie îmi dădea de lucru la strung lucrări mai brute și anume să dau găuri, să eboșez, adică lucrări mai puțin pretențioase. Tot în acea toamnă au mai fost admiși mulți ucenici din alte localități, dar fabrica ne-a lăsat să ne înscriem la școală numai pe data de 1 septembrie 1939 la Școala de ucenici Regele Ferdinand I de lângă căminul cu același nume. Dintre colegi îi menționez pe Pavel Gugu din Bihor, Vasile Negulici din județ, Gheorghe Popica din județ, Ioan Opriș din Făgăraș, Gheorghe Malene din Făgăraș, Constantin Baicu din Buzău, Alexandru Vlad din Slatina, Ioan Țuțuianu din Săcele, Gheorghe Floroiu din Brașov, Iosif Stroie din Brașov, Petre Boca din Bacău, Gheorghe Prișcu din Brașov și mulți alții. Cu toții am

început școala la 1 septembrie 1939, iar o parte dintre noi am fost primiți în urma unui examen de admitere în internatul școlii. La intrarea în fabrică am semnat un contract cu uzina, în 3 exemplare, unul pentru mine, altul pentru uzină, iar al treilea pentru Camera de Muncă. Din partea mea a semnat unchiul Petre, ca tutore, din partea fabricii domnul Peteu, șeful serviciului personal, iar din partea Camerei de Muncă domnul Manea, având funcția de președinte. Prin acel contract, tutorele meu se angaja ca eu să merg regulat la fabrică și la școală, să-mi asigure cele necesare, iar obligația mea era de a mă supune regulamentului de uzină, de a însuși cunoștințele practice și de a fi disciplinat. Uzina se obliga să-mi asigure condiții corespunzătare pentru învățarea meseriei, să-mi acorde timp necesar pentru a putea frecventa școala, să-mi acorde o salopetă pe an, o pereche de bocanci, o indemnizație de 360 de lei, în anul I, lunar, 480 lei - anul II și 800 lei în anul III, iar în anul IV deveneam practicant și urma să fiu plătit cu ora, 17 lei/h. Camera de Muncă se angaja să vegheze ca noi, părțile, să ne respectăm angajamentele și, mai cu seamă, patronul, noi ucenicii întotdeauna eram apărați, apoi, pentru ca acest contract să aibă o bază legală. Cam astea erau, în mare, raporturile dintre ucenici și patron. De menționat este faptul că nu am fost folosiți la alte munci, decât la cele legate de meseria noastră și de curățenia locului de muncă, ce trebuia făcută zilnic de către ucenici. Aveam dreptul la un concediu de odihnă de 30 de zile anual, în timpul vacanței școlare. Cu viața de fabrică m-am deprins repede, nu am avut probleme de disciplină. Executam tot ceea ce mi se dădea. Muncitorul era suveran. Când maistrul avea nevoie de mine, venea și mă cerea de la muncitor. Dacă acesta avea treabă cu mine, îl refuza, iar maistrul căuta altul mai liber. Singur, o dată pe săptămână, și aceasta se întâmpla sâmbătă, eram toți la dispoziția maistrului pentru curățenia generală a atelierului. Noi ștergeam geamurile, spălam pe jos și curățam cu petrol mașinile.

Raporturile cu muncitorii erau de respect, fiecăruia ne adresam cu domnule și la persoana a doua, foarte respectuos. Altfel, te trezeai cu un picior în fund sau o păruială din partea maistrului, iar muncitorul de care aparțineai nu intervenea, te mai certa și el. Maistrul nostru era domnul Ioan Sârbu, venit de la București, iar șefi de echipă erau Vlase și Rizescu. La un schimb erau doi șefi de echipă. Se lucra în două schimburi. La celălalt era Horotan Ion, un om foarte rău. Cei care aveau nenorocul să fie în schimbul lui, erau mereu bătuți. Cu domnul Sârbu ne împăcam foarte bine. În toți anii în care am lucrat cu el, o singură dată a dat o palmă unui coleg, care nu a prins bine o țeavă de brand 80 și când a dat drumul la mașină, aceasta avea turație mare, iar țeava a zburat în aer. Mare noroc că nu a căzut pe cineva. Atunci l-am văzut pe domnul maistru Sârbu foarte furios, dându-i o palmă acelui coleg, care, mai târziu, s-a plâns la Camera de Muncă. Dar, din lipsă de

martori, s-a încheiat incidentul. Personal, și astăzi îi păstrez o plăcută amintire acestui maistru, care a contribuit în mare măsură la pregătirea mea ca strungar. La aceasta a contribuit și faptul că am fost ascultător și m-a îndrăgit. Mai târziu, când am rămas despărțit de părinți, prin cedarea Ardealului, în zilele de duminică mă ducea la dumnealui, la masă, iar soția lui era, de asemenea, o femeie foarte bună. La uzină îmi dădea de lucru pe un strunguleț mic și pentru că îmi vedeam de treabă, în fiecare sâmbătă primeam o primă de 100 de lei. Cu acești bani mai făceam și eu câte ceva, în schimb cheltuiam mult pe ziare și reviste.

În oraș frecventam clubul de pe lângă Centrul de pregătire premilitară de sub Tâmpa, unde cumpăram revista „Marea Noastră". Președintele clubului era col. Petrescu.

Tot ceea ce lucram trebuia să fie de bună calitate. Pe atunci nu se vorbea de rebuturi. Muncitorului care nu realiza lucrări de calitate ori i se reducea salariul și primea lucrări mai puține. Astfel, era nevoit să-și caute alt loc de muncă. Maistrul avea puteri nelimitate față de muncitori. El te angaja, el te concedia și, totodată, el îți fixa salariul. Dacă executai lucrări bune și veneai la lucru regulat, fără întârzieri, te pomeneai avansat cu 2-3 lei la oră. Nu se ținea cont de vechime sau de alte criterii, ci numai de ceea ce știi să faci. Nu te proteja nimeni. Patronul te plătea ca să-i lucrezi, nu pentru că ești rudă cu el. Așa că, și maistrul, la rândul lui, trebuia să fie foarte corect și priceput, altfel era dat afară. Îmi amintesc de un inginer, nepot al domnului Voina - proprietarul fabricii, care, după ce a fost ajutat de unchiul său să-și facă studiile de inginer, a fost angajat la turnătoria fabricii, dar cum nu se ținea de treabă, domnul Voina, unchiul inginerului, i-a spus: „Nepoate, tu nu ești de mine. Du-te și caută-ți de treabă în altă parte".

În anul II am fost repartizat pe lângă strungarul Vasile Bratu, un om energic și harnic, venit aici de la o schelă petroliferă. În 1939 avea cel mai mare salariu la oră, 36 de lei. Lucra pe un strung mare, la prelucrarea țevilor pentru branduri. Aici am rămas și după ce am ieșit calfă. În schimb, cu el m-am specializat în confecționarea țevilor pe strung. Din anul III am lucrat singur în schimb, cu domnul Bratu eram șase strungari la țevi, fiind și cei mai apreciați. Țevile aveau o mare precizie și erau foarte riguros controlate de Comisia militară. Tot timpul, domnul Protopescu - adjutant și domnii Ignat - maior, Teodoru -căpitan - veneau și controlau fiecare țeavă. Noi le numerotam, le treceam în registru și ei le controlau. Dacă nu corespundeau, sesizau conducerea secției. Noi nu aveam nici un interes ca aceste țevi să nu le facem bune. Eram destul de conștiincioși.

Deci, din primul an am locuit la unchiul Petre și din strada Căprioarei mergeam pe jos la fabrică. Era o cale de mai mulți kilometri. Îmi era destul de greu, așa că am dat examen și, la 1 septembrie 1939, am

devenit intern la căminul de pe Calea București, „Regele Ferdinand I” (astăzi clădirea găzduiește Spitalul Municipal). Directorul căminului era domnul profesor de matematică Ioan Taras. Dumnealui locuia în cămin, deasupra bucătăriei. Medicul căminului era dr. Pârvu Dumitrescu. În cămin eram în jur de 250 de ucenici, de la diferite ateliere din oraș și de la fabricile Astra, Schiell și Voina, care eram cei mai numeroși. Sălile de clasă erau la parterul și demisolul căminului. La școală veneau foarte mulți elevi, chiar și cei externi. Directorul școlii era profesorul de limba română Nicolae Nediu, iar secretarul școlii era domnul Niculescu.

Viața de intern era frumoasă, dacă te supuneai regulilor de internat, care nu erau prea grele, dar nici ușoare. Iată programul unei zile: la ora 5 dimineața era deșteptarea. Ne făceam patul, apoi spălatul, îmbrăcarea și serveam ceaiul la sala de mese. La 5.50 era plecarea la uzină și aceasta numai pentru cei de la „Voina”, și aceasta numai în vara anului 1940, deoarece, după aceea, fabrica a început să lucreze câte 12 ore, în două schimburi. În schimbul I noi lucram doar 6 ore, pentru că mergeam la școală, iar în schimbul II lucram 10 ore și la școală mergeam normal. Eu am fost repartizat la dormitorul 4, cu 45 de paturi. În dormitor era amenajat un colț pentru pedagog, care trebuia să doarmă cu noi. Aveam și un șef de dormitor care urmărea desfășurarea programului, îl ajuta pe pedagog. Culcarea era la ora 9.00 seara, fiecare îmbrăcat în cămașa de noapte primită de la lenjeria internatului, împreună cu papucii de casă. La intrarea în dormitor, șeful ne controla dacă ne-am spălat pe picioare.

Masa de prânz o luam fiecare cum veneam de la lucru: cea de seară între 7.30-8.30, într-o ordine perfectă, câte 8 la masă. Fiecare masă avea un responsabil, care răspundea de liniște. Când ne adunam toți, pedagogul de serviciu ne ridica în picioare și unul dintre noi spuneam rugăciunea de masă, apoi ne așezam, iar personalul de la bucătărie ne servea. Până la începerea războiului masa era foarte bună, aveam la fiecare masă 1/4 kg de franzelă albă dimineața, ceai sau lapte cu marmeladă, sau telemea la prânz, iar seara două feluri de mâncare cu carne foarte bine gătite. Erau mâncăruri care ne plăceau mai mult și, de obicei, în fiecare zi era alta. Așteptam anumite zile cu mâncarea preferată.

Unii dintre noi eram mai fomiști și ceea ce nu mâncau alții adunam la masa noastră; Megelea era cel care strângea 3-4 porții de ciorbă și pe toate le mânca, plus porția lui. Era un tip mic și slab, dar foarte mâncăcios. La altă masă stătea Spătaru, la alta Papuc, ne mai distram pe seama lor. După masa de seară ne retrăgeam, în timpul școlii, în sălile de clasă și făceam o oră meditații cu pedagogul. Tot timpul era ocupat în oraș. Noi nu aveam voie să mergem în oraș decât numai cu bilet de voie semnat de domnul director. La 9.00 seara se închidea poarta și portarul nu-ți mai deschidea după această oră. Cei din

ultimul an se mai aranjau cu pedagogii și mai scăpau. Sâmbătă după-amiză și duminica aveam program mai lejer. Jucam volei în curtea căminului, făceam baie. Apoi, sâmbătă mai erau și învoiri în oraș în cazul în care nu ai făcut ceva rău în timpul săptămânii. Dacă ai vorbit la masă sau în dormitor, erai pedepsit. Seara aveam o societate de lectură care ținea prelegeri în sala bibliotecii, unde asistau directorul și pedagogii. Duminică, scularea era la o oră mai târzie, iar masa la ora 8.00. Micul dejun conținea cafea cu lapte. Apoi, după-amiază, în curte, ne încolonam pe trei rânduri și mergeam la biserică. Unii la biserica ortodoxă, iar alții la cea greco-catolică, însoțiți, de asemenea, de pedagogi. La ora 13.00 era masa de prânz. În fiecare duminică aveam un prânz mai aparte, iar seara hrană rece: pâine, salam, telemea și ceai, ceea ce ne plăcea foarte mult.

Pentru internat noi plăteam din banii ce-i primeam de la fabrică. În anul I mi se reținеau 300 de lei lunar. Banii erau ridicați de la fabrică de către conducerea căminului și fiecare aveam o cartotecă cu suma primită, cu cea reținută de cămin. Banii rămași se păstrau la casieria căminului, iar când aveam nevoie de ei mergeam și ceream. Suma reținută de la noi nu acoperea cheltuielile, dar restul era subvenționat de Ministerul Muncii. În anul II plăteam 400, iar în anul III - 500 de lei. Școala se făcea după-amiază, de la orele 14.00-19.00. Uneori aveam ore mai puține. La limba română preda domnul director Nediu, un om bun, care, pe lângă această materie, ne făcea expuneri pe diferite teme culturale, politice. Dumnealui fusese liberal și mereu vorbea de Brătianu, de întregirea neamului, de pericolul comunist, de amenințarea Rusiei sau de primejdia germană. Avea un adevărat cult pentru Franța și Anglia. Orele de matematică le țineam cu domnul director al căminului, un om sobru, nu zâmbea niciodată. La ora lui eram ca sfinții. Fizica o țineam cu Macavei (tot timpul zâmbea), tehnologia cu Moraru - inginer, care ne beștelea cum îi venea la gură, dar foarte pretențios la materia lui. La orele lui, când vroiam să nu ținem ora, stingeam lumina de la tablou, dar nu pleca, ci ne vorbea în semiîntuneric. Dacă spuneai la o unealtă așa cum vorbeam cu muncitorii în atelier, pe numele lor german și nu pe românește, după ce te făcea în toate felurile, îți trântea un doi în catalog.

Iubea tehnica germană, dar îl înfuria la culme dacă nu foloseam denumirile românești. Făceam ore de contabilitate, de drept, istorie, geografie, religie și educație cetățenească cu părintele Voineag, care atunci venise în Brașov. Preot tânăr, plin de entuziasm, era foarte îndrăgit de noi. El era și dirigintele clasei. Ne vorbea cu multă blândețe despre viață, despre datoria de a fi om cinstit, muncitor, de a ne iubi țara și pe semenii noștri. Pe atunci nu se lipsea de la școală, toți veneam cu drag. De învățat nu aveam așa mult timp. Când ieșeam de la fabrică fugeam repede la masă, apoi repede la școală. Când terminam, lăsam

cărțile în dulap, apoi iar la masă și începea programul de seară. În fabrică, muncitorii mai vechi nu aveau școală, în schimb cu noi se organiza învățământul de ucenici. Din anul II s-a introdus și limba franceză și, în unele locuri, germana. Se făceau tatonări. Școala avea o durată de 3 ani și dădeam un examen, prin care se obținea o diplomă, pe baza căreia se elibera cartea de lucrător calificat de către Camera de Muncă. Cei care nu făceau școală trebuiau să susțină un examen de calificare în fața unei comisii de la Camera de Muncă. La sfârșitul anului III, școala s-a făcut de 4 ani și cei care am vrut, am absolvit și anul IV. La terminarea clasei a IV-a am fost echivalați cu ceilalți de la liceele industriale, cursul inferior, și puteam să ne continuăm, în urma unui examen, școala la liceul industrial. Cei care absolveau liceul industrial, pe baza diplomei, primeau de la Camera de Muncă carte de maistru și erau primiți ca maiștri în fabrici. În schimb, cei mai mulți se angajau ca desenatori, iar unii își deschideau ateliere, deoarece statul le creea avantaje prin acordare de credite și scutirea de impozite pe o perioadă de timp. Astfel, se urmărea înlocuirea străinilor din diferite meserii cu românii.

La școala de ucenici nu se plătea taxă. Cărțile le primeam gratuit. Învățământul de ucenici era organizat de Ministerul Muncii și subvenționat de el. Corpul profesoral era bine pregătit și, mai ales, însuflețit de o mare dragoste față de elevii acestor școli. Erau conștienți de ceea ce ne cerea dezvoltarea industrială. Aveau o bună cunoaștere a meseriei, completată cu studii tehnice de mecanică, fizică, desen și alte discipline. Începutul a fost bun. Rezultatele s-au văzut imediat ce primele promoții au intrat să manevreze mașini moderne, sosite din străinătate, prin folosirea noilor unelte și materiale. Noi nu mai lucram după explicațiile maiștrilor, ci citind desenele și fișele întocmite de specialiști.

La căminul nostru se servea masa contra-cost muncitorilor care nu aveau cantine la locurile de muncă. Veneau foarte mulți la ora prânzului, apoi, de două ori pe săptămână, baia era la dispoziția muncitorilor, care, tot contra unei sume de bani, puteau face baie, care era deservită de ucenici mai vechi. Cu toată strictețea, viața petrecută în cămin a fost, pentru mine, plăcută, cu confort, cu reguli de igienă precise, curățenie exemplară. Colegii care erau prinși că fumează sau beau, erau exmatriculați. Au fost câteva cazuri, chiar cu elevi care mai aveau puțin până să termine contractul, deoarece în cămin erai internat pe durata contractului cu fabrica. Aveam un coleg, Rusu, de la Uioara, acesta era singur la părinți și bine îngrijit, elegant. Avea cele mai frumoase haine din internat. Băiatul juca și în echipa de fotbal a fabricii, era un jucător cu talent. A murit la primul bombardament, din 16 aprilie 1944. Și, cum avea un costum de sport frumos și bocanci maro de schi, un alt coleg, Cojocaru, într-o noapte când era de planton - la noi în

internat făceam de planton de la 9 seara la 5 dimineața pe coridor, în fața dormitoarelor - i-a furat costumul și bocancii, apoi a dispărut din internat. Rusu a observat lipsa hainelor și a anunțat pedagogul. Bănuiala a căzut pe Cojocaru, care a fost de planton și a dispărut. Mai târziu, a fost găsit acasă. Tatăl lui a venit la cămin să plătească costumul, dar Rusu nu a mai avut nici o pretenție. Părinții i-au făcut alte costume, dar Cojocaru nu a mai fost primit nici în cămin, nici la fabrică.

În cămin se organizau șezători literare. La aceste șezători erau colegi talentați, care prezentau un program artistic și recitări. Veneau și cei de la Camera de Muncă, în frunte cu președintele, domnul Manea. De Crăciun, celor mai săraci li se dădeau ajutoare din partea Camerei de Muncă: haine, bocanci și alte lucruri.

Noi nu eram organizați în străjerie sau alte formațiuni, cum erau cei de la I.A.R., dar mai ales cei de la Astra, care băteau toate recordurile în Brașov. Astra avea un cămin propriu și mari posibilități bănești. Directorul căminului era Modoran. Acesta umbla îmbrăcat în uniformă de comandant de străjeri. El organizase elevii de la Astra cum nimeni în Brașov nu reușea s-o facă. La toate serbările școlare el era primul, toți în uniformă de străjeri și bine disciplinați. Aveau Poiana Honterus la dispoziție și acolo mărșăluiau toată ziua și cântau. La fel și cei de la IAR, aveau terenul de fotbal al fabricii și acolo făceau exerciții. Noi, la cămin, eram de la toate atelierele de prin oraș și de la 2 - 3 fabrici care nu colaborau între ele ca să ne ajute mai mult decât scrie în contract. Aceste fabrici, Astra și I.A.R., își făceau și o reclamă când apăreau școlile lor cu ucenici, frumos echipați și disciplinați. Ei erau invidiați de toate liceele din oraș, deoarece acestea nu aveau aceleași posibilități materiale.

Și așa a trecut primul an de internat. La fabrică lucram de zor să facem arme. Oamenii câștigau bine și nu îi prea interesa ziua de mâine. Câțiva dintre muncitori erau înscriși în bresle și mergeau pe acolo mai des, chiar și șeful meu, Rizescu, și schimbul meu, Bratu, dar eu nu știam ce urmăresc ei acolo. Mai târziu, aceste bresle s-au desființat. De altfel, nu li se acorda nici o atenție de către muncitorii din fabrica noastră.
Regele Carol înființase Frontul Renașterii Naționale . La Fabrica „Voina”, care era condus de inginerul Teodoru, fost maior și care, în același timp, era și șeful Apărării Pasive, care luase ființă la fiecare uzină. Frontiștii aveau o uniformă albastră, cu chipiu. Puțini au aderat la această formațiune.

Noi, tinerii, eram numeroși în fabrică. Băieți, dar chiar și fete multe lucrau la secția de cartușe, iar unele și pe mașini de găurit sau la prese, dar mai puține. Fabrica noastră avea patru secții principale productive: secția Aruncătoare - la care lucram și eu, Focoase, Cartușe și Turnătoria. Mai erau și alte ateliere: tâmplărie, laborator, sudură și nichelaj. Fabrica era condusă de directorul Crăciun, inginer. Acesta a

fost lucrător strungar la „Voina”. A făcut liceul la fără frecvență, iar Voina l-a trimis în Germania la Politehnică, unde a luat diploma de inginer și a ajuns directorul fabricii din Brașov. Crăciun era un om foarte priceput și bun. În fiecare zi venea la fabrică și vizita toate secțiile. La noi, la țevi, venea și se interesa cum merge treaba. Odată, la mașina lui Bratu șpanul ieșea continuu și se întindea în împrejurul strungului. Când a văzut cum se întinde șpanul, a cerut să oprească mașina și să-i dea cuțitul. S-a dus la polizor, l-a ascuțit, l-a fixat pe strung și a dat drumul. Acum șpanul se răsucea scurt și sărea jos. Era un cuțit cu plăcuță vidia, care abia atunci se introduceau în lucru, iar noi încă nu eram deprinși cu folosirea lui. Toți conducătorii erau și buni executanți. Șeful nostru de secție era inginerul Cușmuliuc, din Bucovina, un om zâmbăreț. Pe noi, pe tineri, ne iubea foarte mult. Printre strungari avea câțiva fotbaliști care au evoluat foarte bine în echipa fabricii și chiar și la alte cluburi, de unde au venit. Inginerul mergea cu ei la toate meciurile. Pe vremea aceea ei nu au fost scoși din producție pentru antrenamente sau pentru joc. Totul se făcea în afara programului. Pe noi, ucenicii, domnul Petricioiu ne lua și în timpul programului la cor și piese sau mici scenete, pe care le pregăteam în vederea sărbătoririi pomului de Crăciun. Ne mai ducea în comunele din jur, pentru a da câte un spectacol.

SITUAȚIA POLITICĂ

A venit și anul 1940, cu necazurile lui. Din primăvară se făceau concentrări printre muncitori. Ungurii cereau Ardealul, bulgarii Cadrilaterul. Se anunțau nori grei, dar nu îmi dădeam seama. Fiind formați în cultul franco-englez, ziceam că nemții vor fi bătuți. Deși în toamna anului 1939 am văzut mulți polonezi trecând pe la noi, nu îi luam în seamă. Dar, când am cedat Cadrilaterul și rușii ne-au luat Basarabia și, în plus, și Bucovina, s-a produs panică. Ne temeam că și ungurii se vor năpusti asupra noastră, dar, în schimb, eram încă încrezători în linia de foc Carol II și speram că în fața ungurilor nu vom ceda. Astfel, în luna august am plecat în concediu, la părinți. Pe tata l-am găsit îngrijorat că vom cădea la unguri. Eu eram convins că așa ceva nu se poate întâmpla, iar tata mă privea cu neîncredere. Dar, pe data de 30 august, temerile i s-au adeverit.

În dimineața de 31 august, împreună cu tatăl meu, tăiam lemne cu fierăstrăul, când vine un vecin, badea Sandu, care fusese în sat, și ne spune minunea. Tata a rămas pe gânduri, apoi a spus: „Acum numai rușii să mai vină și suntem aranjați!”. Eu m-am revoltat, că așa nu se poate, deoarece armata noastră este cea mai vitează și nu dăm Ardealul așa ușor.

După-amiază, mama mi-a pregătit bagajul și, în dimineața următoare, am plecat în refugiu, de unde m-am întors în sat după 5 ani.

Tata m-a dus cu căruța la Reghin, la gară, și m-a îmbrățișat cu lacrimi în ochi. Nu știa dacă și când ne vom mai vedea. Am urcat în trenul de Brașov. În vagoane era o atmosferă imposibil de imaginat. Românii erau rezervați și abătuți, iar ungurii cântau, se îmbrățișau, aruncau cu pălăriile în sus, vorbeau de te asurzeau. Până la Brașov am stat într-un colț, nu am vorbit cu nimeni. Am plâns, dar așa să nu mă vadă ungurii. Mă gândeam la toate. Oare ce o să mi se întâmple? Îmi părea rău că m-am despărțit de frați, de surori și de părinți. Ziceam că Dumnezeu nu va admite așa o nedreptate și că vom reveni din nou acasă. Așa a început viața mea de refugiat.

În Gara Brașov lume multă. Toți erau agitați. Unii veneau din Ardealul de Nord, alții mergeau. Era un vacarm nemaipomenit. Am mers la unchiul meu să-i duc vești de la tata și să-i spun că nu mă mai întorc acasă, ci rămân aici, în Brașov. L-am găsit foarte abătut și decis să rămână aici cu toată familia.

A doua zi m-am dus la internat, unde am fost primit cu multă înțelegere de director și de pedagogi, ca, de altfel, de toți ardelenii care erau în internat. După câteva zile au sosit de la Oradea vreo 60 de ucenici cu conducătorii lor. Li s-a amenajat mansarda pentru dormitoare. Viața din internat s-a complicat. Acești refugiați ne-au restrâns mult condițiile de cazare și confort nouă, celor vechi. Masa era în două serii, chiar și baia și altele, dar în situația lor eram și eu și mulți alții mai vechi. Totuși, noi eram tineri și plini de optimism. La fabrică, muncitorii, care erau în majoritate din vechiul regat, au început să manifeste față de cei din Ardealul de Nord mai multă atenție. În zilele următoare, la Brașov, au avut loc manifestații contra actului de la Viena. Românii ardeleni erau foarte indignați de această nedreptate. Spărgeau geamurile de la casele sașilor și ungurilor, care evitau să se arate pe străzi. Dar, în după-amiaza zilei de 5 septembrie eram în promenadă când văd că dinspre Tribunal venea o coloană mare de oameni, cântând niște cântece pe care nu le mai auzisem. În rândurile din față am recunos-cut niște muncitori de la noi, din fabrică, și în aceeași coloană și niște elevi de la internatul nostru. Au trecut prin fața Hotelului ARO, s-au îndreptat pe Voievodul Mihai în sus și au mers în Piața Sfatului, iar de acolo pe Regele Carol, după care din nou pe B-dul Ferdinand. Mulți din cei ce priveau pe margini se alăturau acestei coloane. Am privit un timp, apoi am plecat la cămin. Acolo, seara, am aflat că aceștia sunt legionari și că au ocupat Poliția și postul de Radio Bod. Unii dintre colegii care au fost în coloană au adus vești mai multe. În ziua următoare au venit la lucru unii muncitori care lipseau de 3-4 zile, de la aceștia aflând mai multe amănunte. Atunci am văzut că șeful secției, ing. Cușmuliuc, era legionar, maistrul meu Rizescu la fel, chiar și alți muncitori. Până atunci

nu știam nimic despre ei. S-a anunțat venirea generalului Antonescu și a legionarilor, abdicarea Regelui Carol și urcarea pe tron a lui Mihai I, evenimente politice foarte importante. Printre muncitori au început comentariile pe marginea evenimentelor. Majoritatea comentariilor erau favorabile noii conduceri. La internat se discuta aprins. Erau colegi care veneau seara târziu din oraș și pedagogii nu-i pedepseau, ba din contră, le făceau curte. În oraș s-au schimbat autoritățile, erau alți conducători. Pe străzi și în fabrică vedeai muncitori în cămăși verzi, cu centură și diagonală, iar unii aveau și pistol. Populația nu regreta vechea conducere și, mai ales, pe Carol II, care, prin politica lui de leu transforma în mielușel speriat pe oricine. Când au venit greutățile peste țară, a fost înlăturat de un general care încă nu avea asentimentul armatei, dar știuse să și-i asocieze pe legionari, a căror forță era încă necunoscută și pe care, după 137 de zile, îi aruncă la închisoare. Legionarii au făcut o mare greșeală: în loc să-și regrupeze forțele, să le disciplineze, ei deschid larg porțile tuturor și încep să apară legionari peste tot. În Fabrica „Voina" aproape toți au intrat în legiune, fără nici o triere. Cei mari îl aveau în frunte pe ing. Cușmuliuc, iar cei tineri pe un muncitor vrednic din secția Sculărie, un anume Marcu, din Azuga. Am văzut cum colegii mei au devenit „frați de cruce". Din vreo 30 câți eram la secția mea, doar patru nu am fost înscriși, că atunci se abandonase vechiul procedeu, în care membrii acestei organizații erau recrutați după anumite criterii. Oricine vroia, mergea la sediul de pe strada Zizinului la ședință sau la diferite exerciții pe Valea Răcădăului, unde Marcu făcea instrucție cu tineretul. Așa că, până la 6 octombrie, țara era toată înregimentată la marea demonstrație de la București din Piața Națiunii, unde au fost peste un milion de cămăși verzi. De la cămin au plecat foarte mulți colegi, așa că am plecat și eu, împreună cu un coleg, Șteblea. Nu aveam cămăși verzi, în schimb am călătorit fără bilet. Veneau trenuri din toate părțile, încărcate cu legionari, trenuri speciale. Am urcat și noi într-un vagon; nu ne-a întrebat nimeni nimic. Pe parcurs se tot urcau. Toți aveam aceeași destinație. Ajungând la București, ne-am ținut și noi de grupurile de cămăși verzi și așa am ajuns în Piața Națiunii. Cei care aveau cămăși verzi erau grupați pe localități, iar ceilalți se strecurau pe unde puteau. Eu și Șteblea ne-am apropiat cât am putut, iar apoi ne-am urcat într-un pom și de acolo am putut urmări desfășurarea festivităților. L-am văzut pe generalul Antonescu în cămașă verde, pe Horia Sima rostindu-și discursurile credinței. Până atunci nu am mai văzut atâta entuziasm și așa lume la o manifestație. Când a început să se împrăștie lumea, am mers la gară. Eram flămânzi și obosiți. Am urcat într-un tren ce venea spre Brașov și noaptea am ajuns la internat. Nu ne-a întrebat nimeni de unde venim; nimeni nu îndrăznea.

Colegii mai mari aveau uniformă și s-au organizat. Eu eram un

spectator în acea vreme. Eram prea legat de ceea ce învățasem în școală. Credeam că Franța și Anglia fac minuni.

S-au întâmplat multe în toamna aceea. Mă minunam de entuziasmul unor colegi care făceau zarvă, mai ales Gheorghe Prișcu, Costel Budișteanu și alți muncitori. Erau 90% favorabili Mișcării Legionare. Vedeau în ea apărătorul intereselor celor nevoiași. De altfel, S-au făcut majorări de salarii tuturor categoriilor de salariați. Se intervenea în favoarea muncitorilor, ceea ce îi făcea să se încadreze în această Mișcare.

Muncitorii noștri nu aveau o instrucție politică și nici sindicală. Cum toți muncitorii proveneam din mediul țărănesc, nu aveam idei revoluționare de stânga. Pe noi ne atrăgeau foarte mult ideile naționaliste, eram și continuatorii Marii Uniri, curent ce nu se stinsese încă. Conducătorii Unirii încă erau foarte activi.

Tot în toamna anului 1940 am început pregătirea premilitară. Aceasta o făceam pe lângă uzină în fiecare duminică dimineața. Comandantul centrului Voina era locotenentul Proca, rezervist și contabil în uzină, ajutat de mai mulți subofițeri, salariați ai uzinei. La această pregătire luau parte toți tinerii care au împlinit 18 ani, până la plecarea în armată. Programul prevedea noțiuni de instrucție militară și trageri cu arma sau aruncări de grenade. Instrucția dura de la ora 8.00 la 12.00

Către sfârșitul anului 1940 a venit un nou șef de centru, căpitanul Barbu, care atunci când a primit ordin să părăsească Linia de foc Carol II, din Nordul Transilvaniei, și să cedăm acea parte Ungariei, a dezbrăcat uniforma militară și a demisionat din armată, deoarece nu a putut îndura acea umilire ca un ofițer român să părăsească poziția încredințată fără să tragă măcar un foc de armă. Era un gest de protest împotriva Regelui Carol II și a Dictatului de la Viena. Căpitanul Barbu a avut asupra noastră o mare înrâurire. De la el am învățat multe lucruri bune: mai puțină instrucție militară, dar, în schimb, multă educație moral-cetățenească. Era o mare plăcere să stai să-i asculți predând lecțiile sale de comportare civică. Cu respect față de bunele moravuri, ne învăța cum să ne prezentăm când intrăm într-o casă, cum să folosim batista, furculița, cuțitul, șervețelul și toate lucrurile legate de etichetă.

Ne spunea că cel mai bine crescut salută întâi. Nu era adeptul unei pregătiri cazone, ci avea o educație a bunului simț și a respectului. Trei ani cât am făcut instrucție premilitară cu căpitanul Barbu, toți ne grăbeam să nu întârziem de la programul său și îi sorbeam vorbele. Pentru noi a rămas o plăcută amintire.

În toamna anului 1940 au început să apară pe șosele coloane de motorizate germane. Erau foarte frumos îmbrăcați și ședeau în mașinile lor parcă erau statui, cu armele între picioare și cu căștile pe cap. Unde

se opreau nu vorbeau cu nimeni. Când coborau nu se îndepărtau de la mașini, hainele lor erau frumoase, parcă pentru fiecare se confecționase anume, cu cizme scurte în picioare. Între soldați și comandanți nu se observau diferențe. Era o disciplină impresionantă. Unele unități au rămas în Brașov. Se spunea că au venit ca instructori pentru armata noastră. De altfel, după un timp i-am văzut făcând instrucție cu armata română. Nu am auzit despre incidente între ei și soldații noștri. Locuiau în barăci special construite în jurul orașului. Un asemenea centru era la Timișul de Jos, pe Lamba.

După război s-a vorbit mult despre incidente între armata noastră și germani, dar până atunci nu știa nimeni de ele. În Brașov, populația de origine germană a intrat în contact imediat cu germanii, iar aceștia le făceau vizite în casele lor. Pe străzi se puteau vedea destul de des ostași germani cu tinere săsoaice, în sălile de cinema, în restaurante, în cofetării. Populația germană a trecut cu totul de partea trupelor germane. Pe noi, românii, sașii ne disprețuiau. Dacă erau ceva antipatii, acestea erau îndreptate împotriva sașilor, care vroiau să facă stat în stat. Mulți dintre ei au plecat să facă armata în Germania, înrolându-se în trupele SS. Cu sau fără aprobarea guvernului român, ei s-au organizat în formațiuni paramilitare. Îi vedeam cum mărșăluiau duminica dimineața pe drumurile ce duceau pe Warthe, Valea Timșului, Valea Răcădăului și altele, erau îmbrăcați în cămăși brune, pantaloni negri și cizme negre. Autoritățile noastre nu se amestecau în activitățile lor.

Sașii aveau un conducător al lor, Grupul Etnic German, având sediul pe strada Voievodul Mihai. Șeful grupului din România era Andreas Schmidt. Printre ei erau și sași care păstrau o rezervă, dar cei mulți credeau că ei vor anexa Ardealul sau, cel puțin, vor avea supremația în Ardeal.

Armata germană s-a îndreptat, în majoritatea ei, spre zona petroliferă, deoarece aceasta îi interesa cel mai mult. Spre Germania zilnic treceau trenuri-cisterne. Nimeni nu cunoștea adevărate intenții ale germanilor și ale generalului Antonescu. Faptul că germanii nu se amestecau cu noi și nu ne deranjau, nu s-a făcut opoziție din partea populației. De altfel, noi, românii, nu mai aveam pe nimeni care să ne ajute. Efectiv, aliații noștri tradiționali aveau problemele lor foarte grave. Franța era ocupată, englezii au trăit cu frica de a fi alungați de pe continent și, de asemenea, cu frica de a nu fi invadați de către nemți. Dacă ar fi debarcat, atunci poate că englezii ori se refugiau în colonii, ori încheiau pace cu Hitler. Rusia era o amenințare și pentru întreg Balcanul. În cazul invaziei Germaniei în Anglia, trebuiau concentrate toate forțele de elită ale Germaniei în acea parte și nu erau siguri că rușii nu vor profita de conjunctură și vor ocupa întreaga zonă a Balcanilor, mai ales că ei aveau concentrate, în această parte, numeroase trupe. Poate că în aceste condiții se putea întâmpla o mare

nenorocire pentru noi, încă de atunci. Forțele noastre politice erau corupte și fărâmițate, prea pătimașe. Cei care la venirea lui Carol II tunau și fulgerau împotriva lui, s-au pus destul de repede în slujba sa. Se întreceau care să-l lingușească mai tare. Oameni de talia lui Iorga îl preamăreau și îl lingușeau. Când a venit în țară Carol, Duca s-a exprimat că mai bine să i se taie mâna decât să i-o întindă, ca apoi să fie cel mai devotat prim-ministru al său. Toate fostele partide politice s-au resemnat și se limitau la a discuta prin cafenele soarta țării. Nimeni, în afară de legionari, nu a avut de suferit de pe urma dictaturii regale. Carol a spus odată că nu are un cur atât de mare câți se înghesuie să i-l pupe. Parcă știa că va fi alungat. Își plasa veniturile în afara țării și se lăsa mituit. Îi plăceau cadourile. La jocurile de cărți cu marii industriași de la Malaxa, Auschnit și alții, câștiga numai el. Când Gigurtu i-a făcut cadou harta țării în relief, din aur, a luat-o în mâini și, săltând-o, a zis: „Ușoară-i România!”. Pentru el valoarea o constituia doar aurul și nu simbolul. Carol a lucrat în așa fel, încât a semănat discordia între fruntașii politici ai țării. În preajma marilor evenimente nu au mai fost capabili să ia hotărâri majore. Apoi, lipsa unui parlament cu o opoziție deschisă, cu o presă liberă, ne-a adus într-o stare haotică. Circulau tot felul de zvonuri, care nu se puteau verifica. Agențiile străine întrețineau aceste zvonuri, chiar cele engleze care propagau ura împotriva germanilor și născoceau tot felul de pretexte, pentru a ne face să ne împotrivim Germaniei și să ne războim cu ea. Ce urmări ar fi avut o astfel de luptă? S-ar fi petrecut următoarele: îndepărtarea pericolului german de insula britanică, angajarea unor efective germane în țara noastră, trecerea economiei noastre în mâna germanilor - sub formă de despăgubiri de război, întreținerea armatelor de ocupanți, pierderea petrolului. Noi am fi ajuns primii păgubiți, apoi, odată cu germanii ar fi înaintat și armata ungară, care nu ar fi luat numai jumătate din Ardeal, ci l-ar fi luat pe tot! Dar oare ce ar fi făcut Rusia în acel timp? Nu veneau rușii până la Focșani, cel puțin, și în Carpați? Precedentul se crease cu Polonia și acolo au și rămas. Care ar fi fost soarta evreilor din România? Ar fi fost duși în Germania, ca și cei din Ungaria, și lichidați. Evreii ar trebui să vadă acest lucru și să nu acuze poporul român de atrocități, că nu este în firea noastră să chinuim pe alții. Poate că ei, evreii, au comis mai multe față de români. De multe ori s-au amestecat în viața noastră publică și de fiecare dată când țara noastră, care i-a ocrotit la greu, era la răscruce, ei au pactizat cu duș-manii noștri. Să ne fie iertat, dar în 1918 ce au făcut cei care au rămas în teritoriul ocupat? Ce au făcut în Basarabia? Și noi uităm, trebuie să uităm. Dar ei nu uită.

În acea perioadă, 1939-1941, România era centrul tuturor intrigilor. Toate forțele spionajului erau concentrate în România și nimeni nu urmărea binele nostru, ci numai interesele lor. Unii oameni politici de la noi erau prinși în aceste cercuri ale spionajului, fie de partea Angliei, fie

a Germaniei sau a Rusiei și luptau unii contra altora până la distrugere.

Armand Călinescu a făcut jocul Angliei. Este primul șef de guvern care a reușit înscenarea unor procese fără probe legale și a asasinat oameni întemnițați. De aici au venit toate crimele de mai târziu. Călinescu era șeful Guvernului și lui nu-i era permisă nici o ilegalitate. Un individ oarecare, chiar dacă face o crimă, angajează persoana sa și nu a unui guvern sau a Coroanei. Dacă el a plătit cu viața crima săvârșită ca șef de Guvern, atunci răspunderea cade asupra lui și a Guvernului. Nu poți cere unor indivizi care își divinizează șeful să fie mai buni decât un conducător al statului și ei să procedeze legal, când toate căile de atac sunt închise, iar tu, ca șef de stat, ai toate posibilitățile legale la dispoziție și nu faci uz de ele, în schimb, te folosești de pretexte ca să ucizi. Cum pot fi supușii mai buni în fața acestor exemple?

Ce a urmat, se știe. Carol a dat libertate generalului Argeșanu să ucidă în masă mai mult de 300 de legionari, luați din lagărele din Miercurea Ciuc și Vaslui, iar mulți alții au fost luați în acea noapte din pat, de lângă soțiile și copiii lor. Au fost scoși de jandarmi și poliție, la marginea orașelor și satelor, și împușcați. Ce rațiuni au putut duce la asemenea barbarie ? În județul Brașov au fost asasinați 12 oameni. În timpul ce a urmat au fost numeroase asasinate politice: președintele SUA, John Fitzgerald Kennedy, liderul americanilor de culoare, Martin Luther King, Aldo Morro - în Italia și mulți alții, dar nimeni nu și-a permis să ia oameni de la casele lor și să-i ucidă. Chiar dacă asasinii aveau adepți, unii închiși, iar alții în libertate, este evident că în culise lucrau agenți de spionaj care urmăreau destabilizarea internă. Poate că istoricii de mai târziu vor putea dezlega misterul acelor evenimente, vor fi obiectivi și vor da fiecăruia ceea ce-i aparține. Cei de azi găsesc un singur vinovat și îl trec sub tăcere.

Responsabilii guvernelor nu au pomenit nimic de represaliile ce au urmat și nici dacă acestea erau justificate. Dar, istoria, cu trecerea timpului, a făcut întotdeauna dreptate. Va face și în acest caz.

După toate aceste frământări interne, cu răsturnări spectaculoase, cu ciuntirea țării, alungarea Regelui Carol, a urmat preluarea conducerii de Mareșalul Antonescu, în colaborare cu legionarii. Această guvernare nu a fost ușoară. De partea legionarilor au trecut toți aceea care aveau ceva de revendicat. În confuzia creată au avut loc mai multe abuzuri, în urma cărora adversarii politici ai legionarilor au trecut la lucru, atrâgând atenția lui Antonescu asupra tuturor abuzurilor și pregătind în taină ruptura dintre Antonescu și legionari.

În perioada ce s-a scurs până la așa-zisa rebeliune au fost multe evenimente. Legionarii au organizat cantine pentru nevoiași și refugiați. În Brașov funcționa un centru de ajutor în clădirea Sfatului din Piața Libertății. Acolo se împărțeau bonuri de hrană pentru refugiați și articole

de îmbrăcăminte. Astfel, se ajutau oamenii ca să-și găsească o locuință, o slujbă. Brașovul era, practic, asaltat de refugiați. În acea vreme, fiind intern la Căminul „Regele Ferdinand I", cu ocazia Crăciunului s-a organizat pomul de Crăciun, la care a venit noul președinte al Camerei de Muncă Brașov și a împărțit daruri celor mai nevoiași. A fost o atmosferă sărbătorească. Tot atunci s-au format echipe de legionari care îi cercetau pe nevoiași și le dădeau ajutoare. Cu ocazia Crăciunului s-au împărțit alimente, îmbrăcăminte și lemne de foc. Unor colegi, care erau încadrați în frățiile de cruce, le-au fost indicate câteva familii de bătrâni și nevoiași cărora să le dea ajutor material sau la unele treburi gospodărești.

Timpul a fost scurt și lumea nu a reușit să pătrundă în tainele acestei formațiuni. Pentru școlari s-au petrecut unele evenimente mari: a fost desființată Străjeria, conducătorul ei a fost întemnițat, mulți tineri au trecut la noua organizație, în timp ce alții au regretat Străjeria, care unora le-a adus multe satisfacții și, mai ales, avantaje. Străjeria a fost creată de Regele Carol al II-lea pentru a-l sluji și a îndepărta tineretul de la participarea la frățiile de cruce, cercetășie și alte organizații de tineret pe care nu le putea controla. În Străjerie se depunea jurământul de credință față de Rege, care era primul străjer al țării. La serbările străjeriei era îmbrăcat în uniformă, alături de el era Voievodul Mihai, tot străjer, și Teofil Sidorovici, comandantul Străjeriei. Cultul Regelui Carol al II-lea era principalul scop al conducătorilor acestei organizații de tineret.

S-au organizat tabere pentru străjeri, diferite concursuri. Străjerii aveau diferite grade, toate acestea pentru a-i atrage de partea Regelui. Tot în această perioadă s-au luat măsuri de naționalizare a proprietăților evreiești din țară sau, mai exact spus, de românizare. Așa au trecut în administrarea unor români întreprinderile evreilor, prăvăliile și proprietățile imobiliare. Cei care au preluat aceste proprietăți au plătit o despăgubire evreului, iar unii au făcut în ascuns înțelegeri cu evreii și i-au menținut în continuare ca asociați. Așa se explică că după terminarea războiului, evreii nu au deschis procese contra celor ce au preluat bunurile lor.

Apropierea țării de Germania, Italia și Japonia, aducerea armatei germane în țară, a declanșat o luptă nedeclarată între Antonescu și Horia Sima pentru putere, fiecare o dorea numai pentru el. Vizita lui Antonescu la Hitler fără Horia Sima, nemulțumirea lui Antonescu pentru abuzuri făcute de unii dintre membrii Gărzii de Fier, graba cu care legionarii au pedepsit pe cei închiși la Jilava, asasinarea lui Iorga și Madgearu, toate acestea prevesteau ruptura dintre legionari și Antonescu. La ea contribuiau din plin intrigile puse la cale de agenții Angliei în țară și o mare parte dintre vechii conducători ai țării și toți fruntașii celor două mari partide, P.N.L. și P.N.Ț. Așa va începe, la 21 ianuarie 1941, lupta decisivă.

Fiecare se bizuia pe sprijinul armatei germane. Cu două zile înainte fusese împușcat un ofițer german, la București, maiorul Doering, de către un agent al unor servicii de spionaj. Agentul avea naționalitate greacă. Legionarii au ieșit pe străzi strigând „Jos Rioșanu! Jos masonii din Guvern!", făcându-i răspunzători de uciderea ofițerului german. Pe de altă parte, Antonescu îl înlocuiește pe generalul Petrovicescu, de la Interne, și pe Alexandru Ghica, de la Siguranță, făcându-i responsabili pentru asasinarea maiorului Doering. Dar acesta a fost numai pretextul, deoarece lucrurile erau de mult hotărâte. Antonescu ar fi dorit să preia el și conducerea Mișcării Legionare, iar Horia Sima și pe cea a guvernului. Dacă Sima nu a vrut să meargă la Hitler, Antonescu a profitat din plin de această vizită și Hitler, care era un om practic și expert în a se debarasa de cei care l-au ajutat să vină la putere, s-a opus ca Antonescu să facă în așa fel cu Sima și oamenii lui, cum a făcut el cu Röhm. Nici Antonescu nu accepta un concurent la putere. De fapt, el l-a mințit și pe Carol. După ce s-a văzut învestit cu puteri, i-a cerut abdicarea. Pe legionari i-a folosit ca masă de manevră până a putut să-și consolideze puterea. Cei care au fost pedepsiți de legionari erau în funcții când el a fost trimis la Mănăstirea Bistrița și erau devotați lui Carol al II-lea; că nu i-a plâns se vede și din măsurile luate de el după debarasarea de legionari: un foarte mare număr de generali care au colaborat cu Regele au fost puși în disponibilitate. Când legionarii au venit la conducerea țării, se bucurau de o mare popularitate, în mare parte datorită excesului de zel, care a început, însă, să scadă și Antonescu a apărut el ca un protector al celor nemulțumiți. În această acțiune i s-au alăturat și reprezentanții fostelor partide politice în speranța că Antonescu le va permite să-și reia activitatea, dar s-au înșelat, deoarece Antonescu nu s-a gândit la așa ceva. El era militar, foarte ambițios și puterea îl orbea. Mai târziu circula o glumă pe seama lui: d-na Veturia Goga, prietena casei, îl adula cu cuvintele „Micul meu Napoleon", ceea ce pe Antonescu îl măgulea.

Pe atunci aveam 18 ani și nu mă peocupa politica activă, dar citeam zilnic trei-patru ziare și, cum memoria mă ajuta, rețineam ceea ce citeam, așa că aveam în minte faptele, așa cum erau ele redate. În zilele de 19-21 ianuarie vedeam luări de poziție de partea legionarilor, în ziare și chiar la legionarii din fabrică, și agitație în oraș. Unii dintre legionari veneau la lucru înarmați, aveau pistoale asupra lor, iar eu nu știam de ce. Am aflat de la unii colegi că în oraș, în rândul populației maghiare și evreiești, ar fi grupuri de comuniști, care se organizează, dar aceasta a fost o diversiune. În ziua de 21 ianuarie, de la lucru lipseau legionarii. Circulau tot felul de zvonuri, dar nimeni nu știa nimic. La orele 15.00, când am mers la cămin, colegii de internat, care veneau din oraș, spuneau că pe străzile din apropierea centrului este armată multă, cu tunuri. Am luat masa în viteză și am plecat în oraș. Când am ajuns pe Calea Victoriei, la Foto Mimoza (în dreptul străzii Vlad Țepeș, astăzi

magazin de electronice, Duplex) erau montate tunuri în poziție de tragere spre centru, iar cordoane de militari încercuiseră centrul orașului și pe cei care vroiau să meargă sau să iasă din centru, îi percheziționau. Am pătruns înspre centru și, la sediul legionar de lângă Tribunal, am văzut numeroși legionari în uniformă, cu arme. În fața sediului, pe la geamuri și prin curte același lucru. Același lucru se întâmpla și la Telefoane și la alte instituții. M-am întors la cămin fără să mă pot lămuri ce s-a întâmplat.

După trei zile, muncitorii au venit la lucru, cu excepția câtorva. De la mine, din atelier lipsea Ion Călvărăsan, Nicolae Pitaru și șeful secției, ing. Cușmuliuc, care au fost trimiși mai târziu în judecată și condamnați. În oraș, armata și-a retras tunurile și ostașii de pe poziții, care au fost echipați ca la război. În schimb, circulau patrule numeroase și legitimau oamenii, erau dublate de comisari de poliție. În tot acest timp ostașii germani circulau nestânjeniți prin oraș și făceau fotografii. După încetarea acestei stări de încordare au circulat mai multe versiuni, între altele că șeful Corpului Muncitoresc Legionar, Dumitru Grozea, a fost comunist și că a fugit la Moscova, că această răzmeriță a fost organizată de elemente comuniste, că Horia Sima este agent englez și a pus la cale o răscoală împotriva Armatei Române și câte alte povești care toate ocoleau adevăratul motiv. Antonescu dă o proclamație lipită de toate gardurile, declarându-se legionar și, chemând pe toți legionarii cinstiți să i se alăture pentru a continua lupta sub conducerea sa. În scurt timp fabricile au fost militarizate și puse sub pază militară. Comandantul militar avea răspunderea asupra actelor de indisciplină. La Fabrica Voina a fost numit comandant militar colonelul Damșa, din Jandarmerie, un om rău. Personal am avut de-a face cu el într-o dimineață. La ora 6.00 am ieșit de la schimbul de noapte, în iarna anului 1942 și pe stradă am întâlnit niște fete. Am făcut bulgări de zăpadă și am dat după ele, fără voie am lovit un maistru militar din Comisia de recepție a uzinei. Acesta s-a dus și m-a raportat colonelului. În dimineața următoare am fost luat din atelier și dus la colonel, care aștepta în birou. Când m-a văzut a început să țipe și să dea ordin locotenentului să mă ducă la închisoare pentru 10 zile, pentru că sunt comunist. Doi soldați cu baioneta la armă, unul în față și altul în spate, m-au escortat până la arestul din incinta fabricii, că acolo făcuse acest colonel un arest. Era o cameră cu priciuri, fără saltele, numai scândură, și o altă cameră cu niște cutii de scândură, numită carceră. Încă din acea seară locotenentul, șeful gărzii, a venit și m-a scos afară, la cantină, și am luat masa împreună. Acesta era un om de omenie. Am băut și câte o bere. A doua zi a permis mai multor prieteni și prietene de-ai mei să intre la mine și să mă viziteze, iar a treia zi a venit la mine, să mă viziteze, colonelul, șeful Comisiei de control, însoțit de șeful de secție. M-au luat cu ei, deoarece strungarul la care eu lucram sta și

era mare nevoie de țevi. Așa am scăpat de arest. Acest comandant militar a făcut multe isprăvi în timpul cât a fost în funcție.

Îmi amintesc de trei colegi care erau anglofili. Ei susțineau mereu că germanii vor pierde războiul și englezii vor câștiga, dar niciodată nu vorbeau de ruși cu simpatie. Turnătorii care erau în fabrică au raportat colonelului și acesta, așa zelos cum era, i-a adunat pe toți muncitorii schimbului I și pe cei trei în fața colegilor de muncă. După o prezentare făcută de colonel, că sunt comuniști, li s-au aplicat câte 25 lovituri la spate, în indignarea tuturor. Vroia să-i intimideze pe ceilalți. De remarcat că aceștia trei nici după 23 august nu și-au schimbat ideile, intrând în conflict și cu comuniști. După lichidarea tovarășului de drum, Antonescu a trecut la înăsprirea măsurilor de siguranță, supunându-ne unui regim de disciplină militară. Nu mai puteai lipsi de la lucru fără aprobare justificată, cu dovezi. Toți eram mobilizați pe loc. În fabrică ia ființă un birou de mobilizare și fiecare salariat era luat în evidență și mobilizat pe loc. S-au făcut și multe escrocherii de către dl. Diaconescu, șeful acestui birou, un plutonier major. Cum fabrica ducea mereu lipsă de muncitori, el angaja negustori, morari, proprietari de atelier și pe cei pe care îi putea jupui de bani și le făcea ordine de mobilizare pe loc. Aceștia lucrau ca muncitori, unii necalificați, dar, în general, făceau orice muncă, numai să fie scutiți de armată. Regele Carol și uneltele lui i-au trimis în judecată pe Codreanu și susținătorii lui pe motiv că sunt agenți ai germanilor. Acum, în timpul celor trei zile de confruntare între Antonescu și legionari, germanii trec de partea lui Antonescu și îi abandonează. Legionarii sunt considerați rebeli, comuniști și rău-făcători, trimiși în fața tribunalelor militare, condamnați și aruncați în temnițe. O parte se refugiază în Germania; o nouă prigoană se dezlănțuie. Poliția are din nou ce face. Deși armata era pregătită pentru a începe lupta împotriva Rusiei, se ducea o campanie hotărâtă contra naționaliștilor și de toleranță față de comuniști.

La scurt timp, Antonescu cere aprobarea poporului pentru politica sa.

Trebuia să spui da sau nu. Cine a îndrăznit să spună nu a fost arestat, bătut de poliție și i s-a făcut dosar. Apoi, când a început războiul, a fost trimis pe front, în batalionul de indisciplinați de la Sărata. Au fost foarte puțini care să aibă curajul să spună „Nu”.

În această atmosferă se făceau pregătirile de război. Au fost foarte mulți țărani concentrați. Contingentele ce trebuiau să fie lăsate la vatră, din 1939 încoace, nu au mai fost eliberate, oamenii fiind în continuare mobilizați, unii chiar până la sfârșitul războiului. Ion Antonescu își consolidează poziția, se alătură total politicii germane. Armata este în centrul atenției, stimulată, bine echipată și bine instruită sub supravegherea instructorilor germani.

Zilnic treceau prin Gara Brașov numeroase trenuri-cisternă cu petrol, benzină și uleiuri spre Germania, pe lângă acestea și multe cu cereale.

În direcția Predeal se deplasau trenuri cu trupe germane, cu materiale, cu camioane, avioane, bucătării militare, tunuri, tancuri și trupe.

Peste nenorocirile anului 1940 a început să se lase uitarea. Doar atunci când ungurii mai aruncau fruntași români peste graniță se mai răsteau unii în ziare sau atunci când veneau vești despre orori săvârșite de unguri, precum cele de la Ip și Trăsnea sau cazul protopopului Munteanu. În 1941, la Brașov a venit, fără voia sa, doctorul Eugen Nicoară, din Reghin, care hotărâse să rămână în teritoriul cedat, dar ungurii se temeau de popularitatea lui în rândul românilor și au hotărât să-i expulzeze. Astfel, l-au pus într-un vagon și i-au dat drumul peste graniță. La Brașov a ținut o conferință de presă în care denunța atrocitățile săvârșite de unguri contra românilor. Doctorul Nicoară a fost numit director al Spitalului Mârzescu din Brașov, dar nu a stat mult, deoarece a fost mutat la București ca director la Spitalul Colțea, unde a rămas până s-a întors din nou la Reghin.

RĂZBOIUL

Duminică, 22 iunie 1941, eram în curtea Fabricii Voina la instrucția premilitară care începea la ora 8.00. Unul dintre instructori a scos un aparat de radio dintr-un birou și l-a pus pe geam. Spre uimirea tuturor, la 8.00 a început ordinul lui Antonescu, cu cuvintele: „Ostași, vă ordon, treceți Prutul!". Până atunci nu aveam nici o idee de cele ce urmau să se întâmple. La auzul acestor cuvinte, ca la o comandă, am izbucnit cu toții în urale. Ne-a cuprins o euforie nespusă. Aruncam cu bășile în sus, cântam, vorbeam fiecare și îl felicitam pe Antonescu. Cu toții eram fericiți că vom lua înapoi Basarabia și Bucovina și, în acele clipe, credeam că într-o zi tot așa va veni și rândul Ardealului. În acea duminică nu am făcut instrucție. Stăteam în jurul aparatului de radio și ascultam primele comunicate care erau urmate de cântecele noastre preferate: „Eroi au fost, eroi sunt încă", „Pe-al nostru steag", „Deșteaptă-te române!" și altele. Cu toții cântam, apoi în jurul orelor 11.00 am plecat în oraș, în grupuri, cântând. Când am intrat în oraș, steagurile erau arborate, populația era grupuri-grupuri, discutând și manifestându-și bucuria față de intrarea noastră în război. Poate că azi sunt mulți vizionari întârziați care să spună că ei au fost contra intrării noastre în război, dar realitatea este că atunci toți românii și-au manifestat bucuria sinceră față de această intrare a noastră în război. Au fost lăsate la o parte toate resentimentele față de germani și popularitatea lui Antonescu a urcat vertiginos. După succesele răsunătoare obținute de armata germană până atunci, puțini erau cei care credeau că germanii vor pierde războiul. Cei care afirmau așa ceva nu își bazau afirmațiile decât numai pe o dorință lăuntrică, fără o bază motivată. Cei trei colegi ai mei care spuneau acest lucru, niciodată nu au putut aduce argumentări în sensul că Germania va pierde acest război, doar atât că Anglia nu a pierdut niciodată războaiele. În acea zi de 22 iunie, la toate restaurantele, muzica cânta marșuri și mulțime multă cânta și destupa sticle, era veselie peste tot. În zilele următoare au apărut ediții speciale ale ziarelor, care anunțau succese ale Armatei Române, eliberarea unor localități din Basarabia și Bucovina. Toate aceste succese ne umpleau inima de bucurie, că Armata Română dă lovituri puternice Rusiei și că teritoriul țării este eliberat. Nu cunosc pe nimeni, în afară de unii evrei, care să nu fi avut bucurie de succesele noastre.

În scurt timp, Basarabia și Bucovina au fost eliberate. Ziarele transmiteau informații cum populația română din Basarabia i- a primit cu flori și multă bucurie pe soldații eliberatori, dar aduceau și unele știri

care arătau cum cetățenii evrei din Basarabia s-au pus în slujba inamicului, constituind puncte de rezistență lăsate în urma frontului. Trăgeau în armata română și semnalizau inamicului pozițiile armatei noastre. Dar, după toate aceste succese, au venit și vești neplăcute, cu primii morți și răniți de pe front, constituirea primelor spitale pentru răniți. Căminul nostru de ucenici, „Regele Ferdinand I ", a fost transformat în spital, iar noi, interniștii, am fost repartizați pe la întreprinderi. Fabrica Voina și-a făcut propriul cămin, în care m-am mutat, dar nu am stat mult timp acolo, doar câteva luni. La sfârșitul anului 1941 m-am mutat la unchiul Petre, care acum locuia la Timișul de Jos. Ocupa proprietatea unui fost industriaș evreu, ce trăia în Anglia. Proprietatea i-a fost luată de statul român și se compunea din două case pentru oamenii de serviciu ai evreului, un grajd, unde își ținea calul și două vaci, ca atunci când venea aici în timpul verii, ca să aibă lapte de la vacile lui, iar calul îl folosea la trăsură, deoarece îi plăcea după-masă să iasă la plimbare pe Timiș în sus. Pentru a-și satisface aceste plăceri, care durau maximum două luni pe an, acest evreu, pe nume Zamft Filip și care nu era nici cetățean român, angajase o familie de maghiari, soț și soție. Erau salariații lui și îi îngrijeau proprietatea tot anul. Evreul și-a construit o vilă frumoasă, mai retrasă, în grădină, vilă ce avea tot confortul: mobilier, lenjerie, veselă, o bucătărie modernă și terasa acoperită cu verdeață. Grădina, cu o suprafață de mai multe hectare, cu numeroși pomi - meri, peri, pruni, nuci, vișini și cireși. Unchiul meu, care era polițai, a fost trimis să locuiască acolo ca să nu devasteze cineva vila, până când a cumpărat-o Fabrica Voina de la statul român. Așa că eu, mutându-mă la unchiul Petre, am locuit în vilă. Dormeam acolo singur și păzit de un câine, până în vara anului 1944, când dl. Voina s-a refugiat aici din București din cauza bombardamentelor. În acest timp, eu am locuit în casa îngrijitorului, la unchiul Petre.

După 23 august, dl. Voina s-a reîntors la București, iar dl. director al Fabricii de șuruburi Voina, Ivanovici, m-a chemat să locuiesc în continuare în vilă. În ianuarie 1945, într-o duminică, vine o mașină de București, cu patru persoane, doi bărbați și două femei. Unul din ei s-a prezentat că el este proprietarul acestei vile. Se numea Vogel, ziarist, și că el moștenește această vilă de la unchiul său din Anglia. După ce au vizitat vila, m-au rugat să primesc în continuare să am grijă de vilă, să locuiesc mai departe acolo. Firește că am acceptat, dar am mai stat acolo numai până la începutul lunii martie 1945.

De la Timișul de Jos veneam pe jos până în Gara Dârste și de acolo cu trenul cursă până la fabrică. Eram multe sute de muncitori care călătoream cu acest tren. În Gara Dârste ne amuzam în fiecare dimineață de un țap pe care soldații l-au adus din Transnistria și îl botezaseră Stalin. Acesta venea în fiecare dimineață din Baciu în urma unor tineri și ne însoțea la gară până pleca trenul, apoi mergea din nou

cu soldații.

Deci, anul 1941 a trecut cu mari succese pentru Armata Română și germană, căci, după eliberarea provinciilor cotropite, Antonescu a hotărât să continue războiul alături de Hitler, până la victoria finală. Trupele române au trecut Nistrul și, alături de germani, s-au luptat eroic. În sectorul rezervat armatei noastre, rușii luptau cu înverșunare, dar ostașii români s-au dovedit superiori. Zilnic comunicatele militare aduceau noi mărturii de vitejie. Au fost cucerite importante zone din Ucraina de Sud, între acestea Odessa, port important la Marea Neagră. Acolo a fost un grav incident. Comandamentul militar româno-german a fost aruncat în aer. Pe atunci se spunea că evreii au pus la cale acest atentat. Aici și-au pierdut viața români și germani. S-au anunțat și represaliile ce au urmat.

Un număr destul de mare de evrei a fost masacrat la Odessa. În țară soseau mari coloane de prizonieri ruși. Comunicatele militare anunțau capturarea cu zecile de mii a rușilor. Am văzut în jurnalele de la cinematografe aceste cohorte de prizonieri ce erau escortați de ostașii români sau de germani. Nu se vedea pe fețele lor dârzenie, ci o nepăsare față de soarta lor. Mulți din acești prizonieri au fost folosiți la diferite munci în agricultură și în fabrici. La Fabrica Voina au fost aduși mulți prizonieri. S-a construit o clădire mare în care au fost cazați și repartizați în fabrică, la lucru. Ei lucrau fără restricție de securitate chiar și în secțiile de armament. În atelierul de aruncătoare Brandt am avut doi ruși, ca oameni de mișcare. Ne aduceau materiale, măturau în atelier, scoteau șpanul și făceau ceea ce li se cerea. Erau oameni simpli, corecți. Unul era foarte muncitor, celălalt muncea la cerere. Au învățat ceva românește și ne puteam înțelege. Atitudinea muncitorilor a fost prietenoasă față de acești prizonieri. Le dădeam mâncare și când se ridica salariul le dădeam și lor bani pentru țigări. De altfel, și atitudinea pazei militare a fost corectă, chiar și conducerea întreprinderii îi trata ca pe muncitorii liberi, cu omenie și înțelegere. În fabrică erau liberi să se miște de la un loc la altul, fără să li se impună restricții. Am observat la ei că viața de la noi li se părea mai bună, mai ales la cei mai bătrâni, deoarece erau printre ei unii trecuți de 40 de ani. Aceștia nu doreau ca Stalin să câștige războiul, nu-l doreau nici pe germani. Erau foarte îngrijorați de ce li se va întâmpla când vor merge acasă. Nu știau nimic de soarta familiilor lor.

În vara anului 1941, Radio Moscova a anunțat că Brașovul a fost bombardat de către aviația rusă dar așa ceva nu s-a întâmplat . O singură dată niște avioane rusești au ajuns până la Întorsura Buzăului și, fiind noapte, au văzut focul de la o stână și în apropierea ei au aruncat bombele, fără a face stricăciuni și victime, mai ales că majoritatea bombelor nici nu au explodat.

După cucerirea Basarabiei, Antonescu a fost făcut mareșal. Portretul

lui era expus prin instituții, alături de al Regelui Mihai și al Reginei Mamă. Soția mareșalului apărea tot mai des la spitalele de răniți, fiind însoțită de doamna Goga și alte doamne. Era președinta Consiliului de Patronaj. Acest consiliu conducea toate organizațiile de ajutorare a răniților și a celor nevoiași, organiza diferite manifestări artistice, iar cu banii adunați ajutau spitalele. Consiliul de Patronaj trimitea pachete ostașilor, pe front. În rândul populației făceau apel la bunăvoința tuturor, să vină în sprijinul frontului. Femeile să împletească ciorapi și mănuși. S-a răspuns din partea populației și aproape toată lumea dădea ce putea. Când treceau trenuri cu răniți, prin gări oamenii le dădeau țigări, bani și tot ce aveau la îndemână. Eram foarte mândri de succesele lor pe front, mai ales că foarte des erau citați prin ordine de zi de către Rege și de către Comandamentul german. Ostașul român s-a luptat vitejește și nu a dezertat la inamic, așa cum vor să spună unii. S-a identificat cu conducătorii săi, au fost mulți decorați. Pierderile au fost mari, multe familii i-au pierdut pe cei dragi, familii care suferă și azi, pentru că jertfa lor nu a mai fost luată în seamă după terminarea războiului, ca și cum ei erau vinovați că și-au îndeplinit datoria, așa cum le cerea legea țării în vigoare atunci. Apoi, mai trebuie să avem în vedere și conștiința de român, care nu admitea că hotarele stăpânite de Ștefan cel Mare nu sunt ale noastre. Ce-ar spune cei care au batjocorit memoria morților și a invalizilor, care și-au sacrificat viața în slujba țării, dacă atunci când ei ar cere ostașilor români să-și facă datoria față de patrie ar refuza și ar pactiza cu dușmanii lor și ai țării? Ei și-au făcut datoria și nu au precupețit să-și dea viața dacă a fost nevoie, fără să facă judecăți politice. Aceasta era treaba altora, nu a celui cu arma la picior. Soldatul nu a pus în discuție competența conducătorilor săi. Anul 1941 s-a desfășurat în favoarea noastră și a Germaniei. Cu mari bătălii câștigate armata noastră s-a remarcat în bătăliile de la Odessa, Sevastopol, Nicolaevo, Kerci și multe alte locuri strategice din Ucraina. Peste tot au fost în frunte și s-au bătut cu vitejie.

În întreprindere nu s-au semnalat acte de sabotaj. Fiecare, la locul de muncă, își făcea datoria, comentarii erau, dar nu pătimașe. Răspundeam cu conștiinciozitate la cererile celor de pe front. Se lucra 12 ore pe zi, în două schimburi.

Aprovizionarea populației se făcea corect. S-au împărțit cartele pentru pâine și carne, zahăr, ulei, mălai și făină. Personal nu prea mă interesa cartela, doar pentru pâine, dar și aceasta o primeam când luam masa la cantină, 1/4 kg la masă, pâine neagră, pe cartelă. Se dădea, de asemenea, după munca depusă: 0,750 kg muncitorii, 0,500 kg funcționarii și 0,350 kg membrii familiei. Cine vroia mai multă pâine, găsea. Mulți aveau rude la țară și aduceau făină. Nu se punea problema raționalizării. Țăranii erau liberi să-și vândă produsele la cine vroiau. Statul se aproviziona la piața liberă. Ceea ce intra în obligațiile

cetățeanului față de stat erau caii și automobilele, care se achiziționau pentru armată. Restaurantele aveau mâncare și băutură suficientă, la fel și cantinele care funcționau pe lângă întreprinderi și cele ale Primăriei și Consiliului de Patronaj.

Deși în țară apăruseră cartelele și unele lipsuri, cei de pe front își făceau datoria cu multă dăruire, s-a mers din victorie în victorie. Toată lumea era mulțumită. Politicienii își sorbeau cafeaua la „Coroana", răsfoind ziarele și comentând evenimentele, fără să-și facă probleme de ce luptăm în Răsărit, cu toții erau acasă. Doar refugiații din Ardealul de Nord erau mai îngrijorați și se întrebau dacă ceea ce se aude va fi adevărat. Se zvonea că trupele noastre se vor întoarce în țară prin Maramureș, dezrobind Ardealul. Circula și o hartă cu traseul ce-l vor urma. În anul 1942, la Restaurantul Coroana a fost un incident între între avocatul Gavril Olteanu, refugiat din Reghin și consulul Ungariei la Brașov. Acesta fiind la o masă cu alți maghiari, au pus pe masa lor un steguleț unguresc, care includea și Ardealul de Nord. Avocatul Olteanu a considerat aceasta o ofensă la adresa țării noastre și s-a dus la masa lor, le-a rupt steagul și i-a bătut bine. A urmat un conflict diplomatic între România și Ungaria.

Anul 1941 s-a încheiat cu succese pentru noi. S-au făcut colecte în țară de mănuși, ciorapi, flanele și altele pentru iarnă. Populația a răspuns la această colectă peste așteptări. Primăvara anului 1942 ne găsește din nou în ofensivă. Primul insucces îl înregistrăm la Cotul Donului, unde a fost rupt frontul. Germanii îi acuză pe români de defecțiune, iar românii pe germani. Aici pierdem un mare număr de oameni. Morți, răniți, prizonieri; un mare număr de soldați au fugit până în țară, abandonând totul în calea lor. Îmi amintesc de vărul meu, Mărcuș Ion, refugiat și el și stabilit ca brigadier silvic la Zlatna. Fiind concentrat și luptând la Cotul Donului, a venit într-o noapte de pe front și s-a oprit la Timișul de Jos, la unchiul Petre. Eram și eu acolo. L-am văzut tare îngrozit de cele ce văzuse acolo și de drumul ce l-a făcut. Nemții au fugit și ei, dar comandanții lor au reușit să-i oprească, aplicând unora pedepse severe. Apoi au restabilit situația. În partea de sud a Ucrainei, frontul a înaintat până în Caucaz și până la Stalingrad. După înfrângerea de la Stalingrad, soarta războiului s-a modificat în defavoarea Germaniei. La această înfrângere se pare că a contribuit foarte mult pactul de neagresiune încheiat între Japonia și Rusia, permițând rușilor să-și retragă diviziile ce staționau în Manciuria și să le arunce în bătălia Stalingradului. Astfel au avut superioritate numerică și, mai ales, clima le-a fost de foarte mare ajutor. Gerul a făcut mari ravagii în rândul trupelor germano-române. Ostașii noștri au degerat, pur și simplui, nefiind rezistenți la asemenea geruri. În țară această înfrângere a fost primită cu îngrijorare, dar s-a uitat repede. În primăvara anului 1943 rușii au contraatacat, iar trupele noastre au fost tot mai mult solicitate. Am

fost mobilizat în fabrică, ca specialist, dar la 5 aprilie 1943, la cererea mea, am fost încorporat la Batalionul 2 Transmisiuni de Munte, din Brașov, la Cazarma Neagră din strada Nicolae Bălcescu.

Aveam o frumoasă părere despre armată și doream să fiu și eu militar, dar, odată ajuns în cazarmă, am început să iau contact cu realitatea, cu programul de instrucție și cu absurditatea unor instructori. Armata ducea lipsă de echipament, noi fiind îmbrăcați în salopete și în picioare cu opinci. Cum nu se găseau opinci pentru piciorul meu, mi-am încălțat bocancii de acasă și peste ei puneam opincile, ca să fiu în acord cu ceilalți. Când plecam din cazarmă, peste curmătură, în Valea Răcădăului, la instrucție nu se mai auzea pasul ostășesc. Dacă pe stradă și, mai ales, pe iarbă era umezeală, când se comanda „Stai!" intram unii în alții, deoarece alunecam parcă aveam schiuri la picioare.

Comandantul batalionului era locotenent-colonelul Ionescu, un om de mare ținută morală, fiu de țăran din Dâmbovița. Ne iubea ca pe copiii lui. Erau alți ofițeri mai răi, ca, de exemplu, un sublocotenent oltean care ne pălmuia pentru orice fleac sau ne trimitea la carceră. Am scăpat de el, deoarece, într-o zi, ajutorul de comandat, Colan, a venit pe câmpul de instrucție din Valea Răcădăului. Era călare și privea de la distanță cum acest ofițer și cu ceilalți gradați ne culcau și ne fugăreau pe deal în sus, către Tâmpa, iar pe cei care nu mai puteau de oboseală îi loveau. După un timp, ajutorul comandantului Colan a pornit cu calul în galop și s-a oprit lângă instructori ordonând pauză pentru ostași și adunarea pentru subofițeri și gradați, iar sublocotenentul care comanda în acea zi, când să raporteze, i-a strigat: „Dacă îți place așa mult să bați, du-te la batalion. Fă-ți bagajele și pleacă pe front!". Cu ceilalți subofițeri și gradați a făcut culcări, salturi pe deal în sus și în jos, cum au făcut și ei cu noi. Eram singura unitate din Brașov care, la masa de prânz, aveam două feluri de mâncare. Acest comandant era bun organizator și în Valea Răcădăului a făcut grădini de zarzavat, în care munceau ostași și așa ne îmbunătățeam hrana. La masa de prânz comandantul venea de controla mâncarea, împreună cu preotul unității, părintele Saftu, maior, iar noi ne ridicam în picioare și spuneam Tatăl Nostru. Apoi, comandantul ne ura „Poftă bună!", noi răspundeam „Să trăiți!" și ne așezam jos, iar artelnicii serveau masa. Într-una din zile am fost adunați în curte toți recruții și un ofițer ne-a chestionat pe fiecare în parte ce școală avem, ce ocupație am avut acasă, apoi, pe cei care am avut mai multe studii, ne-a trecut de-o parte, în număr de 32, și a spus: „Voi mergeți la școala de radiotelegrafiști, la Regimentul 3 Transmisiuni din Deva". Acolo am plecat sub comanda inginerului Ionescu, din Ploiești, concentrat cu gradul de locotenent. Lucrase la o întreprindere de petrol și, pentru că fusese legionar, i s-a ridicat mobilizarea în întreprindere și a fost concentrat. Era un om „pâinea lui Dumnezeu". Când ne-au ales pentru această școală, nimeni nu s-a gândit că pentru a putea

recepționa semnalele Morse trebuie să ai ureche muzicală. Așa se face că unii nu puteau recepționa și instructorul se repezea cu pumnii asupra lor. Acest spectacol m-a făcut să nu mai văd în armată o instituție dreaptă și să nu o mai îndrăgesc, mai ales că nu aveai cui te plânge. Gradații spuneau că „și noi am fost bătuți și acum e rândul vostru".

La 17 iunie 1943 am plecat la Brașov, pentru a susține examenul de absolvire la școala industrială. După examen nu am mai plecat înapoi la unitate. Cei de la uzină au venit cu un ordin de lăsare la vatră, emis de Marele Stat Major, fiind încadrat ca specialist la Fabrica Voina, secția armament, unde mai lucrasem. Întors la fabrică, mi-am reluat locul și am locuit la unchiul meu, la Timișul de Jos. Frontul se replia după planuri înainte stabilite, după cum arătau comunicatele. În vara anului 1943 Italia a ieșit din război și trupele italiene, care luptau pe frontul de răsărit, au fost dezarmate. Așa se face că prizonierii italieni au fost distribuiți pe la diferite instituții la lucru. La fabrica noastră au venit 100 de italieni, care aveau un statut special, în comparație cu rușii. Italienii erau civili, locuiau într-un bloc și puteau merge în oraș liberi. Se duceau la consulatul lor, unde se organizau serate în onoarea lor. Am constatat la ei o mare aversiune pentru război și față de Germania și Mussolini. Puțini dintre ei erau fasciști. Mă împrietenisem cu unul înalt și blond, strungar. Acesta era fascist convins. A plecat în Italia de Nord, deoarece era de acolo. Am mai avut vreo doi- trei prieteni, pe care îi tot tachinam că au abandonat lupta. Nu se supărau, dar când ziceam că i-au bătut grecii, îi apuca o furie nestăpânită și mă înjurau. Șefii lor nu erau ofițeri români, ci italieni, iar comandantul - un om serios, s-a căsătorit cu domnișoara Sulică, funcționară în fabrică, cu care a plecat în Italia la sfârșitul războiului.

Soldații italieni nu prea erau muncitori; erau preocupați mai mult de distracții. Cântau toată ziua.

În 1943, angl-Damericanii au atacat cu bombardierele zona petrolieră și Ploieștiul. Incursiunea a fost un eșec pentru ei și un mare succes pentru aviația de vânătoare română. Multe bombardiere inamice au fost doborâte atunci, cam 36 de aparate. Ai noștri au atacat fără teamă. Unul din aviatorii noștri nemaiavând combustibil și nici muniție, s-a aruncat cu aparatul său asupra unui bombardier american, prăbușindu-se cu el cu tot. Aviatorul român a scăpat ca prin minune. Era rănit grav, dar a supraviețuit.

În apropiere de Ploiești este o comună, Dițești, locuită de țigani. Din greșeală, datorită faptului că țiganii aveau numeroase vetre sub cerul liber, majoritatea bombelor au fost aruncate aici. Se lansase după aceea o glumă: „Alo, amorocanii? Mai hacana cu bombardeaua! Aici Dițești, nu Ploiești!" Aviația anglo-americană a aruncat, sub presiunea antiaerienei româno-germane, bombele la întâmplare, un număr mare de avioane dușmane (în total 36) au fost doborâte. Cu această ocazie au fost luați

mulți prizonieri dintre aviatorii americani. La Timișul de Jos a fost făcut un lagăr pentru ei. Locuiau în apropiere. Îi vedeam foarte des prin curtea vilelor în care erau cazați, împrejmuite de sârmă ghimpată și păzite de soldați. Totuși, cine vroia să vorbească cu ei, putea prin gardul de sârmă. Lumea mare din Brașov, sub patronajul Primăriei și al Prefecturii, venea la acești aviatori cu pachete, cu vești și petreceau cu ei în lagăr. La vila ofițerilor s-a încercat o evadare. Au săpat un tunel, spre pădure, dar au fost descoperiți. Poate că față de comportamentul țării lor li s-a acordat prea multă atenție.

Anul 1943 se încheie cu slabe speranțe. Comunicatele germane anunțau că în curând vor fi puse în luptă arme noi, care vor schimba soarta războiului. Mulți ostași români au fost lăsați la vatră sau în refacere. Frontul se apropia tot mai mult de noi. O mare neliniște îi cuprinse pe unii care se temeau de o victorie rusească, deoarece își dădeau seama ce urmări va avea pentru noi.

1944 începe într-un climat de nesiguranță. Conferința de la Ialta este considerată de nemți ca un succes al rușilor. Se spunea că Roosevelt ar fi vândut Europa lui Stalin. Noi, muncitorii, nu eram familiarizați cu politica și nu prea dădeam mare atenție acestor știri, ne vedeam de muncă. Apoi, Antonescu a reglementat raporturile dintre patronat și muncitori, a mai adoptat unele practici germane la Organizația „Muncă și Lumină”. Ducea o muncă de culturalizare și de informare a muncitorilor. Se organizau excursii pe cheltuiala fabricilor sau a camerelor de muncă. Se difuzau filme; în unele se arăta viața muncitorilor germani. La Brașov, în vara anului 1942, a fost organizată o mare demonstrație muncitorească pe stadionul fabricii I.A.R., după o pregătire de mai multe zile, făcută pe stadion. Mergeam zilnic și făceam exerciții sportive și defilam prin fața tribunei. La sfârșitul săptămânii, duminica, am defilat în fața Majestății Sale Regele Mihai, a lui Ică Antonescu, a ministrului Muncii și în fața altor conducători români, fiind de față și ministrul german al Muncii și alți conducători ai organizațiilor muncitorești germane. Manifestația a fost un adevărat succes. S-a defilat într-o ordine perfectă. Fiecare fabrică avea locul ei dinainte stabilit pe stadion. În afară de muncitorii brașoveni au mai venit și muncitori din centrele petrolifere. După defilare și după discursurile prilejuite de eveniment, un număr de muncitori au fost decorați cu medalii de către Regele Mihai. După festivitatea decorării au fost invitați la recepția care s-a dat în localul cantinei I.A.R., cu participarea Regelui Mihai și ai celorlalte oficialități. S-au rostit toasturi. De la Uzina Voina au fost aleși, în adevăr, cei mai harnici muncitori, dar nu prea mulți. A fost decorat și directorul. Nu a lipsit Bratu Vasile, strungar la țevile de Brand. Cel mai mare succes a fost înregistrat de Școala de ucenici I.A.R.. Ei au executat un program admirabil, cu diferite exerciții. Toată lumea a defilat în salopete. Cu o zi înainte am primit câte o salopetă și o bască, gratuit, din partea fabricii.

Pe atunci era obiceiul ca muncitorii să primească al 13-lea salariu. La sfârșitul anului, cu două - trei zile înainte de 1 ianuarie, mergeam la casierie și primeam echivalentul a 208 ore, fără nici o penalizare. Nu te întreba nimeni câte zile ai lipsit în cursul anului și nici cât s-a realizat din plan. De altfel, în acea perioadă muncitorii nu aveau obiceiul să lipsească, să ponteze unul pentru altul, să facă fușeraie în timpul programului sau să umble de colo-colo. Fiecare avea grijă să nu-și piardă locul de muncă. Patronul mai adăuga ceva la salariu. Dacă vedea că îți vezi de lucru, nu te lăsa să pleci. Patronii nu prea erau bucuroși să aibă între muncitori agitatori politici. Politica se făcea în afara uzinei. Totuși, Consiliile de Administrație aveau și câte un reprezentant al marilor partide.

În timpul războiului nu am auzit de greve, de sabotaje sau alte conflicte de muncă. La Uzinele „Astra", la un Crăciun, legionarul Macrea, împreună cu alți câțiva, au făcut un pom de Crăciun împodobit cu zdrențe, ca protest pentru faptul că uzina nu a făcut un pom de Crăciun. Pentru această faptă au fost concediați și bătuți de colonelul Strat, comandantul militar al uzinei.

Începutul anului 1944 a fost neliniștitor. Moare președintele Americii, unii se bucură, mai ales nemții. În schimb, rușilor le pare rău. Circulă zvonuri că englezii nu ar fi străini de moartea președintelui, pentru că prea s-a dat cu Stalin și l-a pus pe Churchill pe linia moartă. Se vorbea că s-a pus la cale distrugerea Imperiului Britanic și că americanii și rușii vor împărți lumea în două. Apoi, la 4 aprilie, Bucureștiul a fost grav bombardat de aviația anglo-americană cu bazele la Foggia. Și în Italia au fost multe victime și multe instituții bombardate. Cel mai mult a avut de suferit populația civilă.

Antonescu, într-un discurs la radio, a condamnat acest bombardament, spunând că cei la care nu le-am făcut nici un rău ne-au lovit așa de tare. Populația a fost indignată, dar agresorilor nu le-a păsat de suferințele acesteia și au continuat bombardamentele lor sălbatice asupra țării noastre.

În data de 16 aprilie, prima zi de Paști, am plecat de dimineață la biserica de la parc, cea greco-catolică. La ora 10.00 am plecat spre casă cu tramvaiul. Când am ajuns la Dârste-pod am coborât și m-am îndreptat către șoseaua ce duce la Timișul de Jos. La circa 100 de metri erau doi jandarmi plutonieri. M-am apropiat de ei și unul din ei îmi spune: „Uitați-vă ce avioane frumoase". Și, într-adevăr, dinspre Postăvarul, se îndrepta un grup de avioane spre Brașov. Eu am zis: „Cred că sunt nemții, se duc la Iași, că frontul se apropie". Nu am terminat bine de zis, că am și auzit niște explozii puternice. Abia atunci am înțeles despre ce este vorba. După primele explozii, a sunat alarma și artileria a început să tragă. Avioanele veneau în valuri succesive, mergând la fabrica de avioane și la gară, apoi se întorceau către

Piatra Mare și din nou spre Postăvarul. Cred că au făcut de trei ori acest tur, apoi au plecat tot pe crestele Munților Bucegi și Făgăraș, iar pe la Turnu Severin au părăsit țara. Aviația noastră de vânătoare a intrat în acțiune, dar fără mare succes, deoarece acei mari uriași nu s-au lăsat angajați în luptă și lansau niște benzi strălucitoare de staniol care împiedicau reperarea lor. Eu și cu plutonierii am luat-o la fugă pe Timiș în sus, am ajuns acasă repede. După ce s-a domolit vacarmul am plecat în oraș pe jos, că tramvaiul nu mai circula. În oraș lumea era speriată de cele întâmplate. S-au petrecut mari tragedii: foarte mulți morți și răniți. Am fost surprinși nepregătiți, cu adăposturi improvizate, niște gropi în zig-zag, care au fost ușor străpunse de bombe. Așa au murit cu zecile în adăposturile de pe Dealul Melcilor și în cele de sub Tâmpa. Pe străzile Hărmanului și Zizinului erau morții încă pe străzi, mulți soldați germani. După câteva ore viața a reintrat în normal. S-au deschis restaurantele. Cu unii prieteni am mers la Restaurantul Azuga, la o bere și la comentarii. Impresia generală era de revoltă față de acești păgâni care au ales ziua de Paști, când lumea era în biserici. Adevărată barbarie. A doua zi am mers la fabrică normal. La Secția armament nu s-a produs nici o stricăciune. Toate bombele au căzut pe câmp. La fabrica de șuruburi au căzut două bombe care au avariat moara și o secție la Voina. La Astra toate bombele au căzut pe câmp, avarii mai mari a suferit fabrica de avioane și gara, deoarece acestea erau vizate. Unele avioane au lăsat bombe la întâmplare. Așa au căzut în zona centrală, în Șchei și la Vila Kertsch, unde este astăzi Modarom. Acolo S-au refugiat oamenii, în beci, și nu au mai putut ieși afară mai multe zile, trăind sub dărâmături clipe de groază. Abia acum înțelegeam ce este războiul. Acești monștri de oțel, la întoarcere, au fost atacați de bravii noștri aviatori, care le-au cauzat grele pierderi. După acest bombardament, fabricile au început pregătirile pentru dispersarea secțiilor importante în locuri ferite. Așa a fost mutată o parte a I.A.R. la Câmpulung, iar secțiile Aruncătoare - de la Voina și Tunuri de la Astra la Timișul de Jos. La mutarea lor am muncit fiecare din noi unde a fost nevoie: la săpat, la turnat beton etc. Dar până să ne mutăm, am mai îndurat un bombardament mai violent. În luna mai, într-o dimineață, a sunat alarma și tot personalul a ieșit în câmp. Acum nu mai foloseam adăposturile, că în ele muream sigur în caz de cădea bomba. Tot exercițiul făcut a fost degeaba. Se făceau exerciții de apărare pasivă și fiecare dintre noi aveam locul nostru. Comanda o avea domnul Teodoru, inginer. Acum el ne scotea pe câmp, împreună cu Țuțuianu și Negulici. Ne-am îndepărtat de fabrică, la vreo 300 de metri, și ne-am așezat pe iarbă. Cum tot vorbeam noi, la un moment dat auzim bubuituri. Ne ridicăm speriați și vedem că avioanele sunt deasupra Brașovului. Din spatele nostru o baterie de antiaeriană deschisese focul; avioanele de vânătoare roiau într-un zgomot asurzitor când

coborau în picaj sau când urcau. Ne-a cuprins groaza și am luat-o la fugă pe câmp, unde erau mulți țărani din Săcele, la munci, cu boii, cu caii. Avioanele dușmane treceau în valuri pe deasupra noastră și lansau un fel de grenade care au ucis plugari și animale. Când exploda una în apropiere, fugeam îngroziți în altă parte, unde exploda altă bombă. Minutele acelea mi s-au părut o veșnicie, deoarece am văzut moartea cu ochii. Când s-a terminat, lângă mine mai era Țuțuianu, eram plin de praf în cap, în urechi, pe tot corpul. Am observat că am pierdut un pantof și nici nu l-am mai găsit. Gara și împrejurimile ardeau. Un fum gros, amestecat cu praf, învăluia orașul. După ce am mai scăpat de spaimă, ne-am întors la fabrică, care, nici de data aceasta, nu a fost lovită. Am făcut un duș, ne-am schimbat în hainele de oraș și am plecat, cu prietenul meu, să vedem ce distrugeri s-au făcut. Am văzut multe case complet distruse, morți, mai ales soldați, români și germani, care erau la datorie. Acest al doilea bombardament a făcut mai multe pagube materiale decât primul, dar, în schimb, mai puține victime omenești. Populația părăsise orașul. Au rămas numai cei care aveau treburi; familiile s-au dus în satele din jur.

Și la noi, la Timiș, în vilă, a venit proprietarul Voina cu toată familia, de la București. Ședeau înghesuiți, iar într-una din cele două case și-a instalat birourile. La noi au venit patru familii din Brașov, care dormeau în șoproane și în pod, pe fân. Cei care au rămas pe loc când suna alarma, fugeau pe Warthe, la Pietrele lui Solomon, până trecea pericolul. Alarmele erau foarte dese. Când se îndreptau spre țara noastrã, se suna alarma ziua, noaptea, dar nu de fiecare dată când era alarmă veneau la noi, ci mergeau în Ungaria. Noi nu știam unde merg, așa că fugeam care încotro apucam, până se anunța încetarea alarmei. Noaptea era mai greu din cauza camuflajului. Nu erau permise decât lumini albastre, toate geamurile aveau hârtie albastră. Au apărut legi care reglementau totul. Furtul pe camuflaj era sever pedepsit, la fel dacă foloseai lanterna și nu era prevăzută cu sticlă albastră. Riscai să fii trimis la Curtea Marțială pentru semnalizarea inamicului. Erau și persoane care o făceau. În tot timpul cât au durat aceste bombarda-mente, nu a fost nici unul rusesc. Avioanele lor nu au apărut deasupra țării noastre, iar când au încercat, aviatorii noștri i-au măturat de pe cer. Aceste bombardamente anglo-americane au semănat o oarecare panică în rândul populației, dar mai ales înaintarea rușilor până la Prut punea probleme, o parte a armatei era rămasă la Sevastopol. Multe fabrici și-au redus producția din cauza bombardamentelor; mulți din ostașii noștri au rămas în stepele rusești, alții prizonieri în Siberia. Teama de o ocupație rusă ne îngrozea; spaima de ororile comunis-mului ne-a dus la disperare. Prizonierii ruși cu care eram în contact în fabrică ne întăreau această teamă. Și ei se așteptau la represalii când vor fi eliberați, pentru că au rămas prizonieri.

Apoi, știam din școală și din literatura citită toate câte s-au întâmplat în Rusia de la revoluție încoace: biserici dărâmate, oameni deportați, procese înscenate, libertatea încătușată etc.
Știam din invaziile anterioare comunismului cum prădau soldații ruși, siluiau femeile, nu vroiau să părăsească țara. Toate acestea erau fixate în subconștientul nostru. Cu nemții lucrurile stăteau altfel. Ei au venit la noi, au evitat contactul cu poporul, nu umblau după furtișaguri, ne deranjau mai puțin. Ei lucrau cu cei mari. Acolo erau probleme, dacă erau, dar care nu ne erau comunicate nouă, celor de jos. Poporul avea un dinte contra lor: Ardealul. Antonescu ne tot liniștea că ne vom întoarce de pe front prin Transilvania. Era o agitație de masă.
Nu era toată lumea liniștită, în afară de cei de sus, care se frământau și căutau soluții de ei știute. Ziarele preziceau mai departe victoria Germaniei. Trezirea Apusului și întoarcerea armelor împotriva Rusiei bolșevice. Dar puterile occidentale și-au pregătit în liniște invazia de la 6 iunie. A fost ceva grozav, de reușita ei depindea sfârșitul războiului. Eram prea tânăr ca să-mi pot da seama ce va fi, dar „bine nu va fi" - îmi ziceam. Conducătorii noștri erau foarte atenți la noua evoluție. Așa se face că s-au întreprins acțiuni diplomatice în căutarea unei soluții pentru ieșirea țării din război. Panica i-a cuprins și pe guvernanți și pe cei din opoziție și fiecare, ferindu-se de celălalt, au cerșit bunăvoința anglo-americanilor. Acești șacali i-au trimis la ruși după ce i-au descusut bine și au comunicat rușilor toate slăbiciunile noastre. Mai bine zis, ne-au trădat la ruși. Englezii au uitat că atunci când ei erau în pericol aruncau în gura leului tot câte-o țărișoară din centrul și din sud-estul Europei, ca să mai provoace încurcături Germaniei. Ce s-a ales din garanțiile date Poloniei, Cehoslovaciei, Iugoslaviei, Greciei și României, câți soldați englezi au murit în Polonia, dar în Iugoslavia, Grecia și România? Polonia a fost atacată din două părți. De ce au declarat război numai uneia? La sfârșitul războiului, de ce nu au restabilit adevărata Polonie? De ce au făcut ceea ce au făcut Hitler și Mussolini la Viena, când fără să țină seamă de dreptatea noastră, au împărțit Ardealul? Oare nu așa au făcut și ei la Yalta? Au împărțit Polonia, România, Ungaria, Cehoslovacia și Germania, dar oare cu ce drept? Doar războiul a început pentru suveranitatea Poloniei. Stalin și-a bătut joc de democrațiile occidentale, a obținut tot ce a vrut. Ei dădeau, că doar nu dădeau de la ei. Frumoase calcule! De fapt, interesele lor erau în altă parte, în Pacific, pentru americani și în Orient, pentru englezi. Nu au prevăzut o dezvoltare militară a Rusiei la proporțiile la care s-a ajuns, în dorința de a-l distruge pe Hitler făceau orice. Franța, prietena noastră, privea neputincioasă. Avea și ea nevoie de ajutorul lor pentru a-și elibera țara.

Poporul nostru a fost silit de falimentul politicii engleze din anii 1938-1940 să se salveze. Prins în cleștele ruso-german, nu aveam nici

o ieșire; sau eram împărțiți și distruși sau, așa cum s-a procedat, din atâtea rele noi am ales unul singur, pe cel mai puțin rău: jertfe mari și inutile, dar puteam face oare altfel, se putea renunța la Basarabia și Bucovina? Am mers cu istoria în ambele sensuri. Aceasta era soarta celor mici.

Cehoslovacia nu s-a opus și a ieșit mai bine, dar Ungaria care a mers până la capăt, a fost tratată mai rău ca noi? Nu! Atunci, ce concluzie se poate trage din atitudinea acestor „campioni ai libertății", cum le place să-și zică?

După invazia din Franța au apărut multe semne de întrebare și la noi. Nici Grupul Etnic German nu mai era așa de zgomotos. Veneau vești rele de pe front. Frica de ruși, toate au creat o atmosferă mai apăsătoare. Am fi dorit o debarcare a anglo-americanilor în Balcani, dar acum, la conducerea Europei erau alți oameni, puși pe distrugere, pe compromisuri, pe trădări. Ce soartă au rezervat aceștia sârbilor, care le-au urmat planul? Și, totuși, se punea ceva la cale. Am văzut ofițeri români de la Statul Major insultându-i pe germani destul de violent. Asta, pe Valea Timișului, lângă Brașov.

În fabrică munceam normal, câte 12 ore, în două schimburi. Nu mai aveam așa materiale, dar făceam față. Cantina ne asigura masa în mod regulat, nu erau lipsuri. Disciplina era mai severă, militarii mai atenți. Concediile de odihnă se plăteau și puteai să-i și efectuezi, dar numai vara.

23 AUGUST 1944

Mă găseam în locuința unchiului meu Petre, la Timișul de Jos - Brașov. Erau de față toți ai casei, plus polițistul Crișan Aurel de la Poliția Brașovului. Acesta, din cauza bombardamentelor își aduse familia la unchiul meu, care era tot polițai și dormeau în podul grajdului, pe fân. Eu îmi făceam de lucru pe lângă aparatul de radio. Era ceva muzică care îmi plăcea. Unchiul și colegul lui se cinsteau cu bere și discutau. Totul era normal până la un moment dat, când se întrerupe și se anunță că „se va transmite un comunicat important" (nu reținexact fraza). Din acel moment cei doi au lăsat berea și, împreună cu mine, erau numai urechi, foarte curioși ce se va întâmplat.

Polițaii își făceau socoteli cum să ajungă la Poliție dacă este ceva grav. Numai de ieșirea din război nu-i trecea nici unuia prin cap. Tot frământându-ne noi așa, se anunță surpriza cea mare.

Vorbește Regele, care ne anunță hotărârea României de a ieși din război. La auzul acestei vești, instinctiv am avut o izbucnire de revoltă la adresa Regelui. Am spus că-i trădător, că ne-a vândut rușilor, că și-a sacrificat armata, că de acum înainte vom fi sclavii comunismului, apoi am trecut la Maniu, pe care l-am acuzat de toate relele câte s-au întâmplat în țara asta. Cei doi, unchiul și colegul lui mă priveau nedumeriți, dar, la un moment dat, polițaiul Crișan Aurel sare în picioare, scoate revolverul și se răstește la mine: „Dacă mai zici o vorbă de Rege sau de Maniu, te arestez imediat!". Unchiul, mai calm, îmi zice să tac, iar colegului său îi zice „Ce, mă, te-ai prostit?". După acest incident am rămas fiecare cu gândurile noastre. Abia am așteptat a doua zi să merg la fabrică să comentăm cu colegii evenimentul.
Am găsit lumea împărțită. Unii, triști, nu știau ce soartă îi așteaptă. O minoritate era foarte zgomotoasă, iar cei mai mulți erau indiferenți. Multe discuții aprinse au avut loc, dar teama de ruși era mare. Fel de fel de ipoteze. S-a dus libertatea noastră, ne vor jefui bunurile, ne vor batjocori femeile, ba ne vor deporta - ziceau alții. Bucuria din ajun s-a transformat în teamă, în nesiguranță. După câteva zile, când oamenii s-au mai liniștit, au început să se grupeze pe idei politice. Fabrica, deși avea în jur de 3.000 de muncitori, era fără un sindicat. Singura organizație a fost cea creată de Ministerul Muncii, „Muncă și Lumină", condusă, la noi în fabrică, de Ioan Gălbează. Voina îi dădea indicații. Tot Gălbează a fost și șeful partidului F.R.N. a lui Carol II. Tot lui i s-a încredințat și conducerea căminului de ucenici. Alte organizații legale nu erau, în schimb activa ilegal gruparea legionară. După 23 august au apărut șapte comuniști. Unul din ei, Ghement din Basarabia, s-a angajat la noi cu puțin timp înainte de 23 august. Venea din pușcărie, iar ceilalți au apărut la momentul oportun, unul venind de la cuziști. Ghiță Augustin a făcut carieră politică până l-au demascat. De îndată ce politicienii de la Centru s-au pus în mișcare, s-au grupat oamenii și la noi în fabrică. Au apărut liberali, socialiști, național-țărăniști, comuniști. Cei mai gălăgioși au devenit comuniștii. Ei acționau după instrucțiuni precise, primite zilnic de la conducerea lor din oraș. Celelalte partide lucrau la fel ca înainte, fără să aibă obiective și sarcini precise de îndeplinit - aceeași vorbărie goală. Comuniștii erau cei mai puțini, dar foarte activi. Alergau din om în om și se străduiau să-i convingă că viitorul este al lor, că rușii câștigă războiul. Îi asaltau pe cei mai slabi, cu mai puțină carte, pe cei care au fost legionari, cuziști ori frontiști și s-au găsit mulți care s-au lăsat ademeniți din oportunism, din teamă ori din lașitate. Aceștia toți înjghebau organizații de bază în fabrici. Pe măsură ce armata rusă câștiga bătălii, poporul își pierdea speranțele, iar comuniștii deveneau tot mai încrezători și mai agresivi. Aveau spatele acoperit. Ei nu mai tratau cu poporul, ci direct cu cotropitorul, cu stăpânul nou.

În primele zile ale lunii septembrie s-a întâmplat un fapt ieșit din comun. Teodoru, șeful secției Întreținere și șef al Apărării Pasive, s-a spânzurat. Au circulat multe zvonuri, dar nu știe nimeni nimic precis. Se știa că el era și rezidentul S.S.I. din fabrică și că se temea că va fi arestat de comuniști. Atmosfera era foarte încărcată în fabrică. Comuniștii erau agresivi și întrerupeau lucrul ca să facă comunicări, să lucrăm o zi pentru front. Făceau adunări în care ne cereau să ne organizăm în sindicate. Conducerea întreprinderii nu se opunea. Oamenii mergeau la aceste adunări din curiozitate, din interes, dar mergeau că, de lături, fiecare clevetea, râdea, își bătea joc de ei.

Este adevărat numai că, până la urmă, comuniștii i-au încălecat pe toți. Toți aceia care mergeau la ședințele lor în oraș, când se întorceau, erau ca fiarele. Acolo li se făceau promisiuni și li se ofereau posturi în Armată, în Poliție, în administrație etc. Marea majoritate a muncitorilor se lăsă manevrată, fiind dezorganizată. Cei care au format unele nuclee socialiste mergeau alături de comuniști, pe calea revendicărilor, constituirii în sindicate. La socialiști s-au refugiat toți cei nu voiau să intre în Partidul Comunist, care nu-și dădeau seama că acolo, la conducere, s-au strecurat comuniștii și că tot ei manevrau din culise. Când îi asaltau să se înscrie la comuniști, mulți se apărau, spunând că s-au înscris la socialiști.

La cei 22 de ani ai mei, eram destul de neastâmpărat și foarte înverșunat împotriva comuniștilor. De altfel, așa erau majoritatea prietenilor mei. Din secția mea puțini s-au aventurat cu partidul. Eram vecin cu un legionar, Nicolae Pitaru, care, în vara aceea, venise de la închisoare și lucram în aceeași secție cu el. Mai discutam împreună și eram cam de aceeași părere. Eu nu fusesem legionar, dar voiam să lupt ca să-i alungăm pe ruși afară din țară. Acest om a fost căsătorit și a avut două fetițe. La al doilea bombardament el a luat una în brațe și soția lui alta, îndreptându-se spre adăpost; o schijă îi lovește fetița și soția și le ucide pe loc, în fața lui și a celeilalte copile (aceasta trăiește și astăzi și este ingineră în Brașov). Un om plin de durere. Prin el am intrat în contact cu tot grupul legionar din fabrică, aproximativ 40. Îi cunoșteam pe toți de mai mulți ani, dar nu știam ce activitate duc. Acum, însă, ne întâlneam la ședințe. În fabrică ne comportam ca mai înainte, poate chiar mai reticenți, să nu atragem atenția. Fiind cel mai tânăr, trebuia să fac mai multe munci, să adun cotizația, să-i anunț când avem ședință sau când intervine ceva nou, că evenimentele se succedau rapid. Se adunau ajutoare pentru cei închiși, pentru familiile lor - ajutoare în bani, alimente, îmbrăcăminte etc. Această treabă îmi plăcea, o făceam cu multă dăruire. Tot timpul liber îl foloseam în acest scop. Eram foarte fericit când duceam unei familii ceva alimente, ceva bani sau un mesaj din partea celui închis sau ascuns pe la unii oameni de bine. Eu nu eram

cunoscut de poliție și puteam lucra fără să fiu bănuit. În același timp, trebuia să facem față agitației comuniste. Încurajați de armata rusă, au devenit foarte agresivi și au recrutat agenți din rândul oportuniștilor și, mai ales, al ungurilor care nu au fost concediați în timpul războiului de la Fabrica de Șuruburi, pe când, cei care aparțineau partidelor istorice, și aceștia erau numai români, și social-democrații își țineau întrunirile la sediile lor din oraș. Comuniștii organizau mitinguri de masă în fabrică, la care luau parte toți muncitorii, în frunte cu conducerea. De remarcat, că deși 95% din cei prezenți nu erau de acord cu ceea ce se spunea la aceste adunări, dar totuși mergeam cu toții, din prudență, din lașitate, din curioitate, dar eram prezenți. Aici auzeam multe îndemnuri: să-i pedepsim pe cei care au dus țara în războiul antisovietic, să muncim pentru front, să ne plătim datoriile față de marea țară a muncitorilor, să demascăm pe sabotori, să lichidăm fascismul, să... Nu mai știai ce trebuie să faci sau să nu faci. Cei dintre noi, care nu puteau fi făcuți să tacă, erau declarați de către comuniști ca fiind dușmani al poporului, fasciști sau unelte ale imperialismului angloDamerican. Împreună cu camarazii mei discutam zilnic evoluția evenimentelor militare, dar, mai ales cele interne. Eram foarte atenți la toată această agitație și la eroii ei. S-au ales comitete de partid cu primi-secretari, comitete de întreprindere. Partidele istorice au redeschis vechile cluburi, la fel și social - democrații, dar fără să desfășoare o activitate susținută zi de zi, cum făceau comuniștii. La comuniști, în toamna anului '44-'45 prim-secretar era Ion Motronea, la țărăniști - Aron Suciu, la liberali - Valer Roman și la social-democrați - Clopoțel.

În primele zile ale lunii septembrie au fost arestați foștii legionari și alte personalități, considerate ca fiind vinovate de dezastrul țării, și internate în lagăre. Unul era la Hălchiu, lângă Brașov. Nu toți cei căutați de zeloși polițiști, din Poliția veche, au putut fi arestați. Unii se așteptau să fie ridicați și dormeau pe la prieteni, alții au mai fost înștiințați și s-au făcut nevăzuți. După 23 august s-au înființat comisii județene, formate din reprezentanții celor patru partide. Aceste comisii hotărau cine să fie arestat și cine nu, apoi, s-a trecut la trierea arestaților în lagăre, că la început au fost luați cu vină ori fără, numai să nu le scape. Deci la triere, în majoritatea cazurilor, delegații partidelor Național-Țărănist și Liberal au fost foarte duri cu legionarii. Ceilalți parteneri manifestau mai multă înțelegere, mai ales în cazul oamenilor de jos. Mulți au fost înlăturați din slujbe, în locul lor erau numiți oameni ai comuniștilor pe posturi de conducători de instituții: primari, prefecți ș.a. Alții, numiți de Ministerul de Interne, dar care nu erau pe placul comuniștilor, au fost de asemenea înlocuiți. Împotriva lor s-a ridicat presa comunistă prin ziarul local „Drum Nou”, abia înființat. Partidele istorice au scos ziarul „Avântul”. S-a dus o luptă aprigă între cele două ziare. „Avântul” era foarte căutat

și citit, iar „Drum Nou” se distribuia de comuniști voluntari printre muncitori, în fabrici. Cei de la „Avântul” nu au recurs la voluntari. La sfârșitul lunii septembrie a fost o mare adunare în oraș. Comuniștii depuneau toată stăruința ca să mergem cu toții. Au confecționat lozinci, steaguri tricolre și roșii. S-a pornit de-a valma spre centrul orașului. Mii de muncitori s-au adunat pe strada Porții, azi Republicii. Acolo se afla sediul Primăriei. Cum eram liber și mă puteam mișca, m-am apropiat de Primărie, unde un grup gălăgios striga „Jos primarul fascist! Vrem primar muncitor!”. Majoritatea grupului îl formau evreii și ungurii. Toată această mascaradă a durat mult și agitatorii îi îndemnau continuu la revoltă. Un grup a pătruns în clădirea Primăriei și care, după un timp, au apărut la geamurile de la etaj, dintre ei s-a desprins un om în vârstă cu plete albe. S-a urcat pe geam, cu o mână se ținea, iar cu cealaltă gesticula: „Tovarăși, am am venit aici ca să facem dreptate și să punem primar muncitor”. Aveam impresia că acest om este dezechilibrat, așa urla și gesticula. Ceata de agitatori îl aplauda, iar cei care erau mai departe, nici nu știau ce se petrece acolo. Vorbitorul îl cheamă lângă el pe strungarul Cucu, de la Fabrica Astra, și cere mulțimii să-i numească primar. Bineînțeles că grupul de agitatori a fost de acord și Cucu devine primarul orașului Brașov. După instalarea primarului, pletosul revine la geam și începe să urle cât îl ținea gura: „Și acum, fraților, mai avem o misiune de îndeplinit ! Fițuica otrăvită, «Avântul», să o distrugem!”. Și coboară, se pune în fruntea unei cete de agitatori, înarmată cu răngi, și pornesc pe stradă în sus, că nu departe era redacția ziarului „Avântul”, pe care o devastează.

Cine era pletosul? Nu era altcineva decât Podea Ion, fost preot în America. După ce a adunat bani de la credincioșii de acolo, ca să construiască o biserică, și-a luat frumos tălpășița, cu bani cu tot, în țară. Aici a intrat în Frontul Plugarilor. I-a ajutat și pe comuniști, dar s-a ajutat și pe el, că se pare că a avut niște încurcături cu unele vagoane de cartofi. Și așa s-a pus capăt ascensiunii lui politice. Cu banii din America și-a construit o vilă în Brașov și și-a dat copiii la învățătură. Unul a ajuns spicher la Radio Londra. Aceasta a fost prima lor lovitură dată la Brașov și le-a reușit. Mai ales că printre noi se roteau patrule rusești, gata să le sară în ajutor la ziarul „Avântul”. Mulți angajați și cetățeni care s-au opus, au fost loviți barbar cu răngile. Noi, cei care până atunci făceam haz, am plecat spre casă indignați de cele văzute, uitând de cum râdeam când strigau unii „Jos fasciștii!”, iar alții „Jos farmaciștii!” sau când l-au făcut primar pe Cucu și unii strigau „Trăiască Cucu!”, iar glumeții „Închideți geamul, că zboară cucul!”. Cucul nu a zburat, a rămas vreo doi-trei ani primar, iar noi, încet-încet, am fost lichidați. În fabrică,

patronul era îngrijorat de evoluția evenimentelor, se lucra de zor pentru front, cu formarea sindicatului toată lumea era de acord, în principiu, numai că lupta s-a dat și cine să conducă acest sindicat ? Comuniștii ! Marea masă a muncitorilor nu-i doreau, dar nici nu făceau nimic ca să-i împiedice să ia conducerea. În această situație, noi, grupul legionar, care la acea dată era condus de Stanca Augustin, ajutat de mine, am luat legătura cu Pitaru Nicolae, care, fiind căutat de poliție ca să-l ducă în lagăr, a fost ascuns în casa lui Motronea, secretarul județean PCR, cu care a copilărit împreună. Ziua umbla prin oraș, așa că ne-am sfătuit ce să facem cu alegerile sindicale și, după instrucțiunile primite, am cerut oamenilor noștri să treacă la acțiune și să introducem în comitet cât mai mulți necomuniști.

Au avut loc alegeri și ca președinte și vicepreședinte au fost aleși doi socialDdemocrați. Se punea problema alegerii unui reprezentant al tineretului, căci majoritatea muncitorilor erau tineri. La sugestia lui Pitaru s-a hotărât introducerea în comitet a lui Prișcu Gheorghe, legionar, după ce, în prealabil, s-a convenit cu el, angajându-se, ca tot ceea ce se discută în comitet să ne aducă la cunoștință și că va ține legătura cu unul dintre noi. Dar, după scurt timp avea să ne trădeze. Așa că, în comitet nu au pătruns comuniști. Numai că, președintele și vicepreședintele, cu Prișcu de la Tineret, erau chemați la Comitetul Județean al Sindicatelor și cei de acolo erau toți comuniști - evrei, unguri și sași. Aceștia aveau misiunea de a-i îndruma și a le trasa sarcini cum să lucreze. În zadar ceream ceva de la ei, că spuneau că trebuie să ceară instrucțiuni de la centru. Deci, încă de la început urmăreau să subordoneze sindicatele partidului. Nevoile muncitorilor erau lăsate pe planul al doilea. Partidul fiind foarte slab, a căutat să manipuleze sindicatele pentru scopurile sale politice. Niciodată nu au fost scoși muncitorii să ceară pâine sau condiții mai bune de lucru, deoarece acestea se rezolvau la nivel de fabrică, între sindicat și patron. Apoi, frontul cerea arme, muniții, combustibil și alimente. Totul era subordonat rușilor. În plus, trebuia hrănită și Armata Roșie. Deci, toate aceste manifestări de stradă aveau un substrat politic. De fiecare dată le cășuna ceva împotriva Guvernului, a unui ministru care nu era de acord cu fărădelegile lor. Agitatorii strigau „Jos Sănătescu! Jos Rădescu! Jos fasciștii din Guvern!”. Ce crime au făcut aceștia nu trebuia să știm. Era necesară înlocuirea lor cu reprezentanții Partidului Comunist, ca și cum apartenența la partid constituia o carte de vizită că ești bun la toate și chiar cinstit. Aceste manevre erau inspirate de consilierii ruși. Așa se face că atunci când comuniștii și aliații lor scoteau lumea pe străzi, comandamentul sovietic nu protesta, ba, dimpotrivă, trimitea și ajutoare.

Iar când partidele istorice organizau vreo manifestație, rușii se scandalizau, că se pune în pericol Armata Roșie.

După alegerea Comitetului Sindical de fabrică, grupul comunist era foarte nemulțumit și căuta mereu motive ca să-l înlocuiască. Se organizase o ședință a membrilor de sindicat, dar nu în fabrică, ci într-o sală, pe Calea București. După formalitățile de deschidere, lovitura de teatru, omul nostru, Prișcu, cere cuvântul ca reprezentant al tineretului și, după o scurtă introducere, dezlănțui un atac furibund împotriva inginerului Olteanu, fost legionar, și pe care îl făcea răspunzător de toate relele posibile și imposibile. El este un fascist înrăit și nu vede cu ochi buni eliberarea patriei de sub jugul fascist. Urăște clasa muncitoare și, cu ajutorul unor elemente de teapa lui, caută să îi dezbine pe muncitori. În concluzie, cerea internarea lui în lagăr, ceea ce a doua zi s-a și întâmplat. Toată lumea a rămas asmuțită pe inginerul Olteanu. Îl știam ca om corect și foarte apropiat de muncitori. Era clar că a fost ales de cei din partid ca să fie sacrificat pentru a-i intimida pe ceilalți. Prișcu a fost unealta de care s-au folosit, deoarece nu au acționat ei direct. Eu, care știam ce rol avea Prișcu în comitet, am rămas năucit. I-am comunicat lui Pitaru cele întâmplate și acesta a hotărât să-l abandonăm. Informându-ne la vicepreședintele sindicatului, Struțeanu, acesta ne-a dat unele lămuriri, că Prișcu era luat la Comitetul Județean de Partid și acolo instruit cum să se comporte și ce atitudine să aibă în ședințele de comitet. I s-au făcut promisiuni și a cedat. Era foarte periculos, punea o mulțime de probleme.

Arestarea inginerului Olteanu a fost un strigăt de alarmă pentru noi și solidaritatea dintre angajații întreprinderii a crescut. Prișcu, încurajat de stăpânii lui, punea probleme, acuza Comitetul de slăbiciune în fața reacțiunii și cerea mereu schimbarea lui. Susținut de comuniștii din fabrică și din oraș, reușesc, în luna octombrie, să convoace o adunare a muncitorilor din fabrică în sala cinematografului Modern (pe locul unde se afla acesta se ridică astăzi blocurile înalte de lângă Hidromecanica în care își au sediile Banca Dacia Felix și Mindbank). Dacă adunarea ar fi avut loc în fabrică, ei ar fi fost în minoritate. Dar și aici am mers aproape toată fabrica. În sală am fost așteptați de un grup de activiști, în frunte cu secretarul sindicatelor locale Brașov. Intenția lor era să-l numească președinte pe unul de-al lor, un polonez, Sicorschi. Noi, grupul legionar, aveam misiunea să împiedicăm schimbarea și un grup de câțiva tineri s-au postat lângă scenă, unde era pusă o masă și câteva scaune. Se deschide ședința de către Marian, președintele, și apoi dă cuvântul tovarășului Răceanu, secretarul Comitetului Local sindical, un evreu. Când acesta începe să vorbească, o ia mai pe ocolite, dar revine la tema ce-i interesa: schimbarea comitetului. Atunci, doi dintre băieții noștri, Negulici și

Orlanda, sar pe scenă și-l apucă, unul de o mână, altul de cealaltă, și îi fac vânt în mulțime. Răceanu se sperie și o ia la fugă, iar după el toți ceilalți agitatori. Astfel se încheie ședința, fiecare plecând acasă și organizatorii scăpând cu fuga, mai mult de frică. Noi nu eram pregătiți de luptă. Gestul celor doi era spontan, dar cu efect. După acest insucces au stat liniștiți vreo două luni. Ceea ce se petrecea la noi la Fabrica Voina, se petrecea și la toate celelalte fabrici din oraș. Peste tot aveau loc ciocniri cu comuniștii în organizare. Marea masă a muncitorilor peste tot le era ostilă. Atunci au recurs la o nouă strategie. La fabrica Metrom, Comitetul sindical era format din național-țărăniști, iar aceștia nu se supuneau sindicatelor locale conduse de comuniști. Atunci au luat hotărârea să-i lichideze și, pe la sfârșitul anului, au trecut la unguri. La Fabrica de Ciment cel puțin 90% erau unguri, la Fabrica de Cauciuc tot unguri, la Fabrica Schiell tot unguri. Acești muncitori au fost aduși cu camioanele, au dat năvală în fabrică și i-au luat la bătaie cu răngile de fier pe cei de la Metrom, dădeau ungurii la disperare. Au fost mulți răniți, mulți au scăpat fugind în pădure. Apoi comuniștii, cu grupul lor din fabrică, au declarat vechiul comitet, înlocuit cu unul de-al lor. Mulți muncitori au fost concediați. Fratele tatătul meu a fost maltratat de aceste bande și pus pe liber. Metoda a reușit și acum erau mereu amenințați muncitorii de la celelalte fabrici că și ei pot avea soarta celor de la Metrom.

Întreprinderea, care din cauza bombardamentelor se dispersase, acum era din nou întregită și-ar fi desfășurat activitatea normal dacă nu ar fost aceste frământări din mijlocul muncitorilor. Salariile au fost majorate pe baza legii. Inflația care crescuse și până acum, dar controlată, a scăpat de sub control. Fiecare vindea cum dorea și cum putea. Rușii aveau bani și cumpărau mai ales băutură și mâncare. În afară de ceea ce luau cu japca, te buzunăreau pe stradă, îți luau ceasul de la mână, îți scoteau paltonul pe care mai încolo îl vindeau pe băutură. Dacă te opuneai, te amenințau cu pistolul. Era plină țara cu bande înarmate care au dezertat și acum trăiau din jaf. Nu-i vorba, că nici ofițerii lor nu erau mai buni. Grupul nostru de legionari strângea rândurile mereu, eram gata pentru orice. Tatonam terenul și la unii și la alții. Un grup dintre noi a făcut o vizită la sediul național-țărăniștilor, unde a fost primit cu multă simpatie. Mai ales după ce le-am spus ce hram purtăm, ne-au declarat că în lupta lor cu comuniștii au mare nevoie de ajutorul nostru și să nu uităm de pactul Maniu-Codreanu. Dacă acum lucrurile S-au schimbat, nu înseamnă că nu mai luptăm pentru binele patriei, sub steagul național-țărănismului.

L-am ascultat cu atenție pe avocatul Munteanu, care ne-a vorbit. L-am asigurat de tot sprijinul nostru și, după ce ne-a trecut pe o foaie de hârtie numele, ca să ne întocmească carnete de membru, i-am strâns mâna;

pe vremea aceea legionarii aveau un fel aparte de a-și strânge mâna cu multă forță și hotărâre. Întreaga înfățișare se transforma pentru câteva clipe. Era un act solemn. Parcă și cerul te binecuvânta și natura - un moment de trăire spirituală greu de explicat și înțeles numai de cei în cauză. Acel Doamne Ajută, spus cu atâta convingere, te fascina. Am tatonat și liberalii, dar ei nu păreau dornici de a colabora cu noi. La social-democrați s-au strâns tot felul de foști cuziști, din partidul națiunii DFrontul Renașterii, vaidiști, averescani etc., un partid al oportuniștilor și al nedecișilor, un fel de purgatoriu, înainte de a fi luați în primire de comuniști. Tot pe atunci apare gruparea comunistă Apărarea Patriotică. Gurile rele imediat au rebotezat-o Apărarea Patrihoților. Această organizație căuta să activeze în rândurile sale tineretul. Căuta să-i strângă pe cei ce fugeau de comuniști. Organiza duminică ceaiuri dansante la sala Olimpia, lângă Poarta Șchei. Într-o duminică am mers cu mai mulți colegi de muncă să vedem ce-i acolo și să dansăm. Am fost primiți foarte curtenitor de niște fete, românce, evreice și unguroaice. Am fost serviți cu ceai, am dansat. Se cânta Katiușa și încă un cântec din care mai rețin doar: „Mâine steagul libertății flutura-va peste ocean”. Niște ovreiași îl cântau cu mare foc. Totul era propagandă comunistă, un mijloc de a cuceri tineretul. Împreună cu colegii ne-am retras de acolo după ce ne-am edificat asupra organizatorilor și asupra scopului urmărit de ei. Cam tot atunci se luau din fabrică câte patru-cinci tineri, seara, de către organizația sindicală și erau duși în oraș să facă de pază la sediul sindicatului. A doua zi îi întrebam unde au fost, dar nu prea aveam încredere în spusele lor. Așa că, într-o zi m-am oferit să merg și eu de pază. Am fost acceptat imediat și împreună cu alți trei colegi am fost conduși în oraș la Comitetul Județean de Partid. Acolo am fost luați în primire de unul care făcea de serviciu la intrare și ne-a condus la etajul întâi, într-o sală de mese. Acolo ne-a predat unui ins pirpiriu, cam pistruiat. Acesta ne-a strâns mâinile și ne-a zis „Noroc, tovarăși! În această noapte veți merge cu mine. Vedeți, avem o sarcină foarte grea. Trebuie să veghem la ziarul nostru, să nu se producă vreun sabotaj, tovarăși. Partidul are mare încredere în noi și, apoi, dușmanul nu doarme, tovarăși, abia așteaptă să ne lovească”. Acolo eram mulți tineri, în grupuri mai mari sau mai mici, în funcție de destinație. Între timp, intră unii în sală cu farfurii și tacâmuri și un bucătar care a adus niște ciorbă de chimen. Ne-au poftit la masă, am servit ciorba și o mâncare de cartofi. După-masă, pistruiatul, un evreu, ce se lăuda că e luptător din ilegalitate, ne-a spus că trebuie să mergem. De la sediul partidului până în strada Regele Mihai, azi 7 Noiembrie, nu era departe. La ora 7.00 seara am fost acolo. Redacția ziarului era în localul fostului ziar german al Brașovului. Acolo am fost introduși în holul clădirii care servea pe timpul nopții drept corp de gardă. Am fost primiți de un cetățean care a schimbat câteva cuvinte cu șeful nostru. I-a predat două puști vechi și

niște cartușe, apoi, cu unul dintre noi și cu șeful, au ieșit în curtea interioară, care avea două porți, una la strada principală și una spre Piața Enescu. Pe dreapta și pe stânga erau atelierele pe care trebuia să le păzim și să fim foarte atenți și la acoperiș. Schimbul unu a început, cu arma în spate, să măsoare curtea de la un capăt la altul. Până la ora 10.00 seara, ceilalți stam de vorbă. La 10.00 a intrat schimbul doi, Șerban Liviu. Eu eram în schimbul trei. Totul a mers normal. Noi moțăiam pe scaune până în jurul orei 24.00, când am auzit un foc de armă. Sărim cu toții speriați. Ovreiul, disperat, striga: „Tovarăși, ne-au atacat!". Noi, cum nu făcusem armata, fiind mobilizați ca specialiști, nu știam de frică. Am fugit în curte, la Liviu, întrebându-l: „Ce-i, mă, ce s-a întâmplat?". „Nu știu ce-i acolo pe acoperiș și am tras!". Șeful și-a mai revenit și a început să strige: „Mă, care ești acolo, măi? Dă-te jos, măi!" Noi, uitându-ne în toate părțile vedem o pisică pitulată după un coș, care s-a speriat. Văzând atâta hărmălaie în curte, a rupt-o la fugă, în partea cealaltă a acoperișului. Până dimineața am stat cu toții în curte, bucuroși că s-a încheiat misiunea. Șeful ne-a mulțumit și ne-a urat noroc. Întorși în fabrică, am povestit, fiecare în felul nostru, cele petrecute, iar eu am raportat acolo unde trebuia despre cele constatate: ce fel de armament au și cum se face paza. Grupul nostru legionar a trecut la lucru în mod foarte activ. Au apărut probleme noi, care comportau mult risc, cum ar fi legionarii căutați de Poliție. Unii evadați din lagăre trebuiau găzduiți și alimentați, atât ei, cât și familiile. Din Germania au sosit, în toamna anului '44, mai multe echipe de legionari parașutiști în zona Brașovului. Aceștia au luat legătura cu conducerea legionară locală și cu unele grupări răzlețe de militari germani, care se adăposteau prin Munții Ciucaș și Postăvarul. Se apropia iarna. Soarta lor era tot mai grea, trebuia făcut ceva. Un grup legionar sub comanda parașutistului Iovin s-a stabilit în Postăvarul, într-un bordei săpat în stâncă, destul de încăpător. Și-au făcut priciuri suprapuse și o masă. Alături de ei un grup de militari germani, îmbrăcați în uniforme de militari români. În total, români și germani să fi fost vreo 30. Acestora trebuia să le ducem zilnic hrană. Cel care organiza strângerea și transportul alimentelor era Galea Șerb, de meserie tipograf, și el evadat din lagărul de la Hălchiu, de un curaj și de o dăruire fără limită, ajutat fiind de Anghel Matache, muncitor la Uzinele Astra, care avea aceleași calități. Ambii au sacrificat totul pentru crezul lor legionar. Anghel a murit în Aiud, iar Galea la puțin timp după ce a ieșit de la Aiud. În spatele Fabricii de ciment, pe strada Wilson nr. 8 (astăzi strada nu mai există, pe locul ei fiind o alee, între blocuri, între străzile Diana și Vârful cu Dor), locuia camaradul nostru Gârbuleț. Aici se adunau toate proviziile după un plan bine pus la punct. Zilnic plecau de aici 4-5 oameni cu rucsacurile în spate prin Valea Răcădăului, spre Postăvarul. Cam la jumătatea drumului, erau așteptați de cei din munte,

care luau ranițele pline și le dădea pe cele goale. Anghel își desfășura activitatea în Săcele. Locuia în Turcheș și cu oa me nii lui aduceau alimentele în strada Wilson

Galea, care era șeful Corpului Muncitoresc Brașov, stabilise un orar precis. Fiecare cuib știa ziua și ora când este de serviciu și toți ne făceam datoria. Mai mult, totdeauna se găseau voluntari pentru toată această treabă. A durat până în februarie-martie 1945, când, în urma unui act de indisciplină comis de niște ofițeri germani care au coborât în oraș, îmbrăcați în soldați T.R. români și, necunoscând limba română, au fost arestați: ei au divulgat ascunzătoarea. Când armata rusă, însoțită de poliție a urcat pe munte, tot grupul lucra la un nou buncăr. S-au apropiat după zgomot, cei din munte, din lipsă de prevedere, nu au instalat un planton și nici armele nu le aveau asupra lor. Așa că, niște luptători, care de atâtea ori au înșelat vigilența poliției și care au reușit să evadeze din lagăr, acum au fost o pradă ieftină pentru Poliție. Împreună cu grupul legionar au fost arestați și germanii. Românilor li s-a făcut un proces, iar germanii au fost predați rușilor. Grupurile legionare din Brașov și împrejurimi au trecut la reaorganizare. După ce, în prealabil, s-a dat dezlegare de jurământ fiecăruia să acționeze cum îl lasă conștiința, în funcție de noua întorsătură a evenimentelor politice. Explicându-se că noua situație cere mari sacrificii și jertfe, că o biruință legionară nu se mai poate prevedea în noile condiții, deci cei care cred că intrând la alte partide pot duce o activitate politică, sunt liberi să o facă. Această recomandare s-a făcut în urma unei dispoziții primite de sus. În urma acestei comunicări, au fost unii bucuroși că au scăpat de jurământ și aceștia erau septembriștii, aceia care au fost atrași spre Mișcarea Legionară de evenimentele din septembrie 1940. Nu au fost mulți, căci după evenimentele din 21-24 ianuarie 1941 au rămas foarte puțini, dar cei care au rămas acum au răsuflat ușurați. S-au aciuit pe la toate partidele. Unii au ocupat funcții, mai ales la comuniști. Aceștia, din lipsă de cadre, primeau pe oricine, numai să vină. Dintre colegii mei de muncă, fostul șef de cuib, Ionescu, a trecut la comuniști și devenise foarte activ. În timpul guvernării legionare a stăruit foarte mult pe lângă mine să intru în rândul frățiilor de cruce. Nu am intrat apoi tot timpul războiului. Era un susținător convins al Germaniei, ca acuma să treacă la comuniști și să încerce din nou să mă convingă să trec la comuniști, explicându-mi el că ceea ce fac comuniștii, a vrut să facă și Căpitanul, să dea pământ la țărani, să ia fabricile din mâna exploratorilor. La toate acestea i-am răspuns : „D-le Ionescu, despre Căpitan eu știu prea puține. Încă nu am citit nimic din programul lui, dar ceea ce văd în jurul meu nu-mi place. Eu nu sunt împotriva muncitorilor care își apără dreptul la muncă și la condiții mai bune de viață și eu doresc din toată inima acest lucru, dar, vedeți dumneavoastră, cum o mână de huligani, de leneși, cărora niciodată nu le-a plăcut munca, acum se agită în dreapta

și în stânga. Vin din oraș, de la partidul lor, cu idei care nu au nimic comun cu interesele noastre de muncitori. Suntem amenințați, șantajați, terorizați de acest grup, ori noi nu avem dreptul de opinie, am crezut că sindicatul ne va apăra interesele, nicidecum să se amestece în gândurile noastre, să ne transforme într-o masă de manevră pentru interesele partidului. Și, dacă stăm bine să ne gândim, partidul s-a pus în slujba rușilor și, deci, face jocul lor. Cine are interes ca o seamă dintre oamenii noștri de stat să fie puși la zid. Noi? Eu cred că nu. Când are loc un miting, îi vezi pe unii care au niște coli de hârtie pe care scriu ce lozinci să strige. Nici una nu conține numele Regelui Mihai, dar toate au numele lui Stalin, cu o gamă largă de superlative, parcă noi nu am avea armată, nu îi cinstită măcar cu o lozincă. Regele și armata au întors armele, ceilalți au fost numai figuranți. Și astăzi aflăm, din gura comuniștilor, că Armata Roșie ne-a eliberat. Să fie oare așa? Ce face Armata Română în Ungaria și Cehoslovacia? Eu, D-le Ionescu, pun mai întâi interesele noastre ca neam, așa cum le pun și rușii. Basarabia ne-au luat-o și o parte din Bucovina. De asemenea, nu se știe dacă acest partid, care se vrea al muncitorilor, într-o bună zi nu se va adresa Tătucului, să ne elibereze cu totul și să ne acorde marea cinste de a face și noi parte din marea familie a popoarelor sovietice. Dumnoavoastră mergeți așa cum vă dictează cugetul. Am lucrat mult împreună, am învățat multe de la dumneavoastră în meserie. Vă mulțumesc, dar în politică nu vă pot urma. Îmi vine greu să văd cum neamul nostru este lovit în tot ce are mai scump, cultul strămoșilor, religia, care ne-a legat, atât de cer, cât și de pământ, la sânul bisericii, am învățat să-i slăvim pe Dumnezeu, dar și să ne iubim și să ne apărăm moșia străbună. Voievozii noștri au zidit mănăstiri, lăcașuri de cultură, biserici. Acum auzim tot mai des îndemnuri ca să le dărâmăm, să urmăm exemplul marelui frate de la Răsărit, care a terminat cu religia, cu misticismul, care a ținut popoarele într-o stare de înapoiere, dar vedem cu ochii noștri cum arată acești oameni fără Dumnezeu. Ți-e frică să mergi cu ei pe stradă, nu știi când te atacă. Domnule Ionescu, știți bine că în 1940 nu aveam încă 18 ani și mi-am lăsat părinții și frații, satul în care m-am născut, cu toate amintirile copilăriei, și am rămas cu dumneavoastră aici, în fabrică. Am înfruntat tot greul refugiului, iubeam prea mult România și socoteam că aici e locul meu. A urmat războiul cu toate ale lui. Nu am crezut niciodată că nu mă voi mai întoarce în satul meu. Îl credeam pe Antonescu când spunea că din Rusia ne vom întoarce acasă prin Maramureș. Simpatizam mult cu armata. Actele lor de vitejie îmi umpleau inima de bucurie. Doream, ca și dumneata, să câștige Germania. Doresc și acum, din teamă pentru viitorul României și al Europei. Dacă acești barbari reușesc să se instaleze în Europa, multe decenii de aici încolo nu mai mișcă nimeni. Așa că, nouă ne-a rămas un lucru de făcut: să ne opunem cât putem, să nu capitulăm; cel puțin istoria

va consemna acest fapt. Eu aleg lupta cu toate riscurile ei . Ne-am despărțit privindu-ne și Ionescu a apucat pe noua lui cale. A fost bine primit de comuniști. După un timp a fost transferat cu serviciul la Automotoare și s-a făcut secretarul organizației de bază, o funcție importantă aici. El a participat în mod activ la epurări, demascări și la alegeri. După ce l- au compromis total, s-au lipsit de el. A ajuns și el un dușman de clasă, care s-a strecurat în rândurile partidului, la ordinul stăpânilor săi pentru a compromite partidul.

David, muncitor la montaj, era un simpatizant al legionarilor, om de treabă. Contribuia cu ce putea pentru a-i ajuta pe cei urmăriți și pe familiile lor. Dar, la un timp, în mod discret, a început să mai rărească întâlnirile cu noi și nu mai oferea nimic și în discuții era mai reținut. Am observat la el că prea mult sta de vorbă cu unii dintre comuniști, așa că și noi l-am lăsat în pace. David avea peste 30 de ani și destul de serios, bine pregătit profesional, iar pentru comuniști o bună achiziție. L-au făcut membru de partid și, la scurt timp, a dispărut din fabrică. Când s-a întors era ofițer. A urcat până la gradul de lt. colonel. Când cei care l-au promovat și-au adus aminte că în tinerețe simpatiza cu legionarii, l-au pus pe liber. De acum aveau cadre tinere și nu mai aveau nevoie de unii ca David. El a trebuit să se întoarcă la ciocanul părăsit, oricât de greu i-a venit, dar nu a avut încotro. David nu și-a demascat camarazii, nici nu a știut prea multe, el fiind doar simpatizant.

Alt „erou" a fost cuzistul Augustin Ghiță, ajustor. Acesta a stabilit contacte în organizația de tineret comunistă. Încă din anii '42-'43 lucram împreună, locuiam în același cartier. Mergeam la fabrică cu trenul din Dârste, iar el nu discuta politică. La premilitărie eram împreună, nu manifesta nici o opoziție, cum făceau alții. În concluzie, comportarea lui nu era cea a unui revoluționar, cum îi plăcea să-și spună după 23 august. Reamintesc că în apropierea Gării Dârste erau cantonați niște soldați în refacere după frontul din Rusia, care au adus cu ei un țap, ce venea în fiecare dimineață în gară. Toată lumea îl cunoștea de Stalin și acest „revoluționar", Augustin, îl chema la el: „Hai, Stalin" și se juca cu el, ca, mai târziu, prin poziția ce a deținut-o, să dispună de arestarea celor care spuneau ceva la adresa tiranului. Omul s-a schimbat din cuzist în comunist și ascensiunea a fost spectaculoasă. Îndată, după 23 august, și-a arătat adevărata sau, mai bine zis, noua lui față. Era foarte activ în rândurile tineretului comunist. A fost scos din producție și lucra la Comitetul Județean, unde se preocupa îndeaproape de fabrica noastră. Ori de câte ori se întâmpla ceva, el venea să rezolve problemele. Relațiile dintre el și mine au fost foarte dure. A încercat de multe ori să mă atragă de partea lui; știa că sunt sărac, că am trăit în timpul războiului fără părinți. Îmi vedeam de treabă, eram corect în relațiile cu lumea. Aveam multe simpatii în rândul tineretului și al muncitorilor, dar toate încercările lui au eșuat. În luna noiembrie a venit

la fabrică și ne-a adunat pe toți tinerii în sala de mese a cantinei. Nu știam scopul adunării. Am mers acolo cu Augustin, Prișcu și Bărbulescu. Erau la o masă, în fundul sălii, cereau tinerilor să ia loc și să facă liniște. Când au dat cu ochii de mine m-au invitat să iau loc la masa lor. Am rămas la capătul mesei și Augustin s-a ridicat să deschidă ședința. După ce a spus câteva cuvinte de introducere, l-am întrerupt și, adresându-mă asistenței, am spus: „Fraților, nu avem ce face cu timpul nostru liber ? Trebuie să-i pierdem ascultând minciunile ăstora? Hai să plecăm!". Am ieșit pe ușă și, după mine, au ieșit toți ceilalți. Din acel moment, furia lui Ghiță nu s- a mai potolit împotriva mea. A trecut timpul și el a înaintat în partid. Ne-am mai întâlnit în 1946, când eu m-am dus la fabrică după o adeverință, deoarece am părăsit uzina prin demisie, de bună voie. În momentul când președintele sindicatului îmi semna adeverința, intră Augustin. Puse mâna pe adeverință, o citește, ia stiloul, șterge prin demisie de bună voie și scrie, cu scrisul lui deșirat „Epurat" și mă dă pe ușă afară. Nimeni nu mai avea curajul să i se opună acestui activist, care, nu după mult timp, a fost numit prim-secretar al județului Făgăraș. Avea mașină la scară, secretară, toată lumea la picioarele lui. Pe mulți i-a ridicat în funcții, pe mulți i- a trimis la Canal. De-acum putea totul. În 1948, când eu am dispărut din viața publică, el era în plină ascensiune. După șase ani m-am reîntors. Brașovul nu mai era Brașov, ci Stalin, iar Augustin – prim-secretar al regiunii Stalin, care cuprindea mai multe județe. Făgărașul era raion și nu-l mai încăpea. Asta se întâmpla în 1954. Am auzit de el că este mare, că între timp a făcut liceul și facultatea, că are diplomă de inginer. M-am tot mirat cum e posibil ca în numai șase ani să faci și liceul și facultatea, dar se vede că atunci când ești prim-secretar, se poate. Dar tot pe atunci, unii de la Comitetul Central adunau dovezi cu trecutul lui și chiar în acea toamnă, la o plenară a CC, Gheorghiu-Dej l-a atacat, acuzându-l că lucrează ca sectar, că nu ține seamă de democrația de partid. Îi cere excluderea din Comitetul Central și înlocuirea din funcție. Norocul lui a fost că și-a făcut rost de diplomă de inginer și nu a nimerit la munca de jos. E și asta o curiozitate la comuniști: muncă de răspundere și muncă de jos. Adică, cum ? Stăpâni și robi. Așa i se încheie cariera lui Ghiță cuzistu'. Cineva a avut grijă, că a păstrat și o fotografie cu el în cămașă albastră, cu centură și diagonală. Nici el nu s-a așteptat la acest sfârșit.

Pe Gălbează, după ce Voina l-a folosit în Frontul Renașterii, în Partidul Națiunii, acum i-a venit rândul să intre la Național Țărăniști. Omul căuta să formeze mici nuclee printre muncitori. Mulți dintre tineri s-au alăturat lui, mai ales că marea majoritate erau anticomuniști. Toți acești tineri erau dornici de luptă și căutau să se măsoare cu comuniștii, dar conducerea Partidului Țărănist era îmbătrânită și nu putea duce lupta pe baricade. Se rezuma numai la metodele anilor '30-'40 cu promisiuni, cu vorbe goale, lipsite de conținut. Ei nu vedeau că au în față un adversar

gata la orice, un adversar care folosește toate mijloacele pentru a prelua puterea. Acești politicieni care s-au oprit în 1937 și nu au mai acționat în nici un fel, doar scriind proteste care nu impresionau pe nimeni, erau complet rupți de realitate. Își închipuiau că prin scrisori adresate lui Carol, îl vor readuce la respectarea drepturilor cetățeanului sau că Antonescu va înceta războiul. Naivități. Obișnuiți cu acest gen de politică și netrăgând concluziile necesare, au continuat și după 23 august să frâneze elanul poporului și, mai cu seamă, al tineretului. Noi, tinerii, nu doream comunismul și nici rusificarea țării.

Vechii politicieni nu aveau încredere în cei tineri. De la Marea Unire și până în zilele noastre s-a urmărit numai împiedicarea tinerilor ca să participe la viața politică. Cei care nu s-au supus capriciilor celor ce dețineau puterea au fost îndepărtați. Cei care au renunțat la personalitatea lor și au acceptat slugărnicia au făcut carieră. Mulți tineri am fost dezamăgiți de această neputință a politicienilor din cele două partide istorice. Toți știau care a fost comportarea lui Gălbează în timpul celor două dictaturi, dar acum, fiindcă el a fost ales de conducerea P.N.Ț să organizeze tineretul muncitor din fabrică, a fost acceptat așa cum era. Fiecare dorea să facă ceva, numai să nu cădem sub dominația comuniștilor. Sloganurile lor erau contrare spiritului românesc. Noi nu am vehiculat idei mari în istorie, dar am știut să ne apărăm pământul și credința în Dumnezeu. Ne înspăimânta colectivizarea, distrugerea lăcașurilor de închinăciune, hulirea trecutului nostru, preamărirea celor care ne-au încălcat pământul sfânt de nenumărate ori. Îl cunoșteam bine pe Gălbează și eram în contact cu el, împreună cu bunul meu prieten Gugu, care, ca toți tinerii, era un băiat corect, bun român, dar el nu cunoștea și a doua mea legătură cu legionarii. Noi îl ascultam pe Gălbează cum se lansa în demonstrații politice: „Partidul Țărănist este viitorul țării, să îl susținem, el ne apără interesele” etc. Multă vorbărie, dar, concret, nimic nu se făcea. Pe la începutul anului '45 a organizat și o nuntă țărănistă în Baciu-Săcele, el fiind nașul. Mulți nuntași în costume naționale, în frunte cu nașul și mirii, doi tineri muncitori din fabrică. Mulți tineri am participat, de la biserică, la sala de dans și felicitări. Am mers pe jos demonstrând patriotismul nostru. Seara, în timpul mesei, când se aduna darul, a venit profesorul universitar Ghiță Dragoș, de la Academia Comercială, un fruntaș de seamă al P.N.Ț., care a înmânat tinerilor un dar din partea conducerii P.N.Ț. Brașov și a toastat spre fericirea lor, a tuturor nuntașilor și pentru un viitor luminos țării. A mai toastat și nașul, a fost o seară plăcută. Nunta a trecut și totul s-a uitat. Fiecare dintre noi ne-am văzut de rosturile noastre, am uitat și de manifestația din 8 noiembrie 1945 și de multe altele care s-au petrecut anterior manifestației.

Spre sfârșitul anului, situația noastră în fabrică era foarte încordată, progresele făcute de comuniști erau minime, sindicatul nu putea fi

dominat de ei, nu-l puteau utiliza așa cum doreau și au hotărât remanierea comitetului, numai că lucrurile au ieșit pe dos. Într-o sală mare, la fabrica de șuruburi, a avut loc adunarea. Ei sperau că muncitorii de la armament vor veni în număr mic și cei de la șuruburi, mai mulți, își vor impune candidații lor. Spre marea lor surprindere, tot „armamentul" a fost prezent în frunte cu directorul de la Comisia Militară și întregul personal de birou. Ședința a fost deschisă de Marian, președintele sindicatului, care a arătat că la cererea unor tovarăși s-a convocat această adunare generală, arătând că comitetul sindicatului nu-și poate desfășura în mod normal activitatea. El prezintă demisia comitetului și cere ca Adunarea Generală să aleagă un nou comitet. Demisia a fost acceptată și s-a trecut la desemnarea noilor reprezentanți. Cum grupul nostru de tineret era unit și noi eram inspirați de grupul legionar, am trecut la acțiune și l-am propus în comitete ca președinte tot pe Marian, iar ca vicepreședinte pe Struțeanu. Au fost aprobați, chiar dacă cineva ar fi fost contra nu era auzit. Eram în jur de 400 de tineri care făceam mare gălăgie. După alegerea celor doi s-a trecut la alegerea reprezentantului de tineret. Până acum fusese Prișcu, acum s-a ivit ocazia să ne debarasăm de el. S-a produs o surpriză pe care nu am bănuit-o. Tot grupul de tineret a început să scandeze numele meu. Când am auzit, m-am pierdut. Îmi vâjâiau urechile și căutam să mă ascund, dar prietenii și camarazii mei Orlanda, Negulici și Gugu m-au luat pe sus și m-au urcat la tribună. Nu mai vedeam nimic. Auzisem strigându-mi-se numele continuu. Am profitat de puțină întrerupere și am îngânat ceva: „Vă mulțumesc pentru încredere și vă promit că nu vă voi înșela". Apoi am șters-o repede printre ai mei, emoționat și transpirat. La aceste alegeri, puținii comuniști din vechiul comitet nu au mai fost aleși. În dimineața următoare, înainte de începerea lucrului, eram mai mulți muncitori în mijlocul atelierului și comentam evenimentele de ieri. Se apropie de noi Prișcu și pe un ton de revoltă spune: „Din acest comitet numai Horia Sima mai lipsește". Nu l-a luat nimeni în seamă. Eram cu toții bucuroși că am scăpat de el. Această alegere a mea în fruntea tineretului din Fabrica Voina Brașov avea să-mi fie începutul necazurilor. De la primele ședințe ale comitetului, am făcut opoziție față de trimisul Consiliului Sindical Municipal. Acesta ne cerea să lucrăm după indicațiile lui și să ne prezentăm la Consiliul Local pentru instructaj și să primim ordine, să ne încadrăm în politica partidului, fiind singurul în măsură să reprezinte interesele clasei muncitoare. Toți ceilalți sunt dușmanii muncitorilor. Nu citisem Marx, Lenin, Stalin, doar cât știam de la școală și din diferite broșuri citite, apoi citisem în timpul războiului presa: „Curentul", „Timpul", „Universul" și unele reviste, așa că aveam eu idee de ce înseamnă comunismul. Mai știam de la lecțiile de istorie cum rușii au folosit biserica multă vreme ca pretext al eliberării popoarelor de sub dominația

otomană, iar acum, comunismul pentru dominația universală. De aceea, pe toți acești predicatori îi socoteam unelte inconștiente în ghearele lor. Deci, de la început am spus că eu nu voi participa la aceste instructaje și noi, tineretul de la Voina, ne vom conduce după propriile noastre interese. Două luni și jumătate, cât eu am deținut această funcție, nu am avut nici un contact cu ei, de altfel, majoritatea activiștilor erau evrei și unguri. Au încercat în diferite moduri să mă ademenească, dar am rezistat, deși eram tânăr, fără experiență. Îi credeam pe oamenii buni, am început să lucrez pentru ei. Vroiam binele, iubeam frumosul. Toată lumea avea probleme și tot altele, era fiecare cu ale lui. Eu vedeam lucrurile într-un fel, ei în altul. Era greu să le împaci. Împreună cu prietenii mei politici urmăream restrângerea controlului comunist în fabrică. Comuniștii, prin difuzorii lor voluntari, distribuiau la locul de muncă ziarul „Drum Nou". Opoziția nu făcea acest lucru. Ziarele „Dreptatea", „Liberalul" și cel local, „Avântul", parcă erau ziare clandestine și nu se difuzau în fabrică. Am discutat acest lucru cu câțiva colegi și nu găseam o soluție, dar un coleg, Stroie Iosif, tânăr liberal, ne-a venit în ajutor. Când a venit Prișcu cu ziarul „Drum Nou", Stroie s-a dus la el și i-a zis că împarte el ziarele. Acesta, bucuros, i le-a dat și l-a felicitat pentru hotărârea lui. Stroie ia brațul de ziare și, cu pas grăbit, se îndreaptă către mijlocul halei. Acolo era un godin care ardea și aruncă ziarele în foc. În urma acestui fapt s-a produs o încăierare care a fost câștigată de prietenii noștri. Eu am profitat de incident și am mers la direcțiune. Am redactat o circulară care, începând cu acea dată, interzicea distribuirea ziarelor la locul de muncă. Cei care au fost aleși în Comitetul Sindicatului nu erau toți dezinteresați. Unii căutau să-și rezolve problemele lor, nu ale colectivității. Cei numiți cu supravegherea cantinei mai cădeau la învoială cu dl. Georgescu, șeful. Cei de la Economat împărțeau printre ei și prietenii lor ce era mai bun. O echipă a fost trimisă la Comandău să expedieze lemne pentru muncitori. Întâi și-au umplut curțile lor și ale rudelor, în timp ce lumea aștepta în frig. Oamenii nevoiași, cei cu salarii mici și cei cu copii mulți, te asaltau cu tot felul de întrebări. Ei observau toate neregulile. Patronul ne-a lăsat nouă această treabă dificilă, cu împărțirea lipsurilor. Fiind în război, erau destule. Am încercat să vin în ajutorul celor nevoiași. Deseori am șters de pe listele de lemne pe unii cu salarii mari și am trecut pe unul cu un salariu mic și cu mulți copii. Toate acestea mi-au atras simpatia celor mulți, dar, în schimb, și dușmănia celor împiedicați de mine să-și facă interesele meschine.

Sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945 se caracterizează printr-o luptă acerbă pentru putere. Comuniștii făceau mari presiuni fiind sprijiniți de puterea ocupantă. În întreprinderi se întocmeau liste cu cei ce sunt contra lor, fiind intimidate conducerile fabricilor. Toată lumea crede că e bine să câștige timp, că odată războiul terminat, rușii vor pleca

acasă și viața își va lua cursul normal. Mă temeam că vor veni comuniștii la conducerea țării și că rușii nu vor mai pleca. De aceea, cei care credeau la fel, strângeau rândurile. La început mai mulți, apoi tot mai puțini. A venit Crăciunul. Ca de obicei, s-a făcut pomul de Crăciun, cu mici cadouri. Am avut două zile libere, căci trebuia să lucrăm pentru front. Înainte de Crăciun s-au mărit salariile, iar al treisprezecelea salariu l-am primi majorat. Am trimis treizeci de mii de lei mamei. Tata nu venise încă din Ungaria, era tot în lagăr. Mama era foarte îngrijorată de soarta lui, deoarece războiul se ducea pe teritoriul Ungariei. Revelionul 1945 l-am făcut cu prietenii mei în vila de la Timișul de Jos nr. 8, unde s-a făcut apoi tabără de pionieri. Acolo locuiam eu. Am luat cu noi și trei italieni, foști prizonieri de război după căderea lui Mussolini. Aceștia continuau să lucreze în fabrică și după 23 august, deoarece încă nu aveau condiții de repatriere. Toți trei aveau chitare și cântau foarte frumos. În total eram 14 persoane. Pe atunci se găsea cu ce să faci o petrecere. Erau vinuri bune, bere, țuică, carne, cârnați etc. Noi am adus o bucătăreasă care a pregătit totul. A fost foarte plăcut. Italienii au fost foarte impresionați. Totul a decurs frumos până în jurul orei unu, când au apărut trei ruși, deși vila era retrasă de la șosea, în pădure. Dacă au venit, i-am tratat civilizat, cu sarmale, cârnați, băutură, cozonaci și prăjituri. După ce rușii s-au văzut sătui, le-a venit chef de dans, de Cazacioc, și de femei, pe care le trăgeau după ei. Acestea, speriate, au fugit în camerele de la etaj și s-au încuiat. Când noi ne sfătuiam ce să facem cu ei, italienii au fost mai practici: i-au scos pe ușă afară, în marginea pădurii. După ce i-au bătut bine, au rupt-o la fugă prin pădure, ba chiar, unul dintre italieni a aruncat și cu grenadă după ei. Probabil că erau niște ruși rătăciți. Ne așteptam să mai vină cu alții, dar nu s-am întâmplat nimic.

Au trecut sărbătorile, a început noul an, în condiții foarte grele. Războiul făcea multe jertfe omenești și mari sacrificii materiale. În țară era o agitație continuă, cu amenințări, cu teamă, cu unele deportări, arestări, condamnări: militari, ziariști, oameni politici. Comuniștii îi amenințau pe toți cei care nu erau cu ei. Guvernul Generalului Rădescu era supus la tot felul de presiuni. Se schimbau primarii și prefecții fără aprobarea Guvernului. La Ministerul de Interne s-a aciuit un subsecretar comunist și acesta făcea ce vroia acolo, fapt ce l-a determinat pe Rădescu să-i demită. Demiterea lui a provocat o avalanșă de luări de poziții împotriva generalului și a Guvernului. Consecințele au fost dezastruoase pentru viitorul națiunii.

În toamnă am cunoscut doi legionari, parașutați din Germania în țară, Ciupală și Enăchescu. În primele zile ale lui ianuarie au venit la mine și mi-au făcut o propunere, și anume, ca în vila în care locuiesc să găzduiesc niște ofițeri germani. Am acceptat propunerea lor și seara au venit patru persoane: trei bărbați și o femeie. Unul era maior, al

doilea căpitan - îl chema König, fostul șofer al lui Kilinger; pe femeie o mai văzusem în Brașov, în casa unei doamne, Emilia, și îi spuneam Maria. Șoferul știa bine românește și am convenit să stea toată ziua în casă, să facem foc la o sobă electrică, ca să nu atragem atenția. Vila avea tot confortul. Pe parcursul ședерii lor la mine, am mai aflat câte ceva de la ei, cum că formau nucleul de comandă al celor rămași în spatele frontului. Am îndeplinit, la rugămintea lor, unele servicii. Îl anunțam pe Ciupală atunci când aveau nevoie să comunice cu el, îi aprovizionam cu alimente de la anumiți sași din oraș. Apoi, într-o zi, Ciupală m-a rugat să le cumpăr un porc. Am plecat cu o sanie la Satu Nou și am cumpărat un porc în jur de 150 kg, l-am tăiat acolo și, cu el în sanie, am venit acasă. Unde este acum Spitalul Județean am fost oprit de un rus, care s-a repezit la cal, l-a prins de zăbală și l-a oprit. Când s-a îndreptat spre mine, i-am dat una cu biciul peste ochi și striga cât îl ținea gura . În clipa următoare am biciuit calul, care a rupt-o la fugă. Rusul a rămas vâicărindu-se, iar eu am alergat calul cât mai tare, de teamă că poate rusul are pistol și trage după mine. Nu s-a mai întâmplat nimic și am ajuns cu bine acasă, unde mă așteptau să vin cu porcul, să facă friptură. Găzduirea acestor germani s-a desfășurat normal, ei nefiind pretențioși și făcându-și singuri menajul. Maria pregătea masa, care era compusă mai mult din conserve și semipreparate. Tot Maria spăla lenjeria. Am observat destulă armonie între ei și cel care avea inițiativa, Arno. Când veneau Ciupală și Enăchescu, cu el discutau mai mult în limba germană și, astfel, eu nu știam niciodată ce discută. Maria încerca să vorbească cu mine în limba ei, ea spunând obiectelor în limba germană, iar eu repetam, apoi pronunțam în română și ea repeta. Ceilalți citeau, fumau sau jucau cărți. La o săptămână după sosirea lor sunt anunțat de vechiul meu prieten, Pitaru, să mă duc în acea seară în parcul din fața Prefecturii, acolo voi fi așteptat de o tânără studentă, pe care o cunoșteam mai de mult din căminul studentelor, unde mergeam mereu. Duceam acolo pachete cu alimente și medicamente pentru deținuții politici, legionari, ce se aflau la spitalul închisorii din Brașov. Pe atunci, la spital era Radu Gyr. Studentele puteau preda cu mai multă ușurință aceste pachete. Întâlnirea a avut loc seara. Când am ajuns, eram așteptat. După salut, fata îmi comunică că mai încolo, pe o bancă, se află un ofițer german rănit și că trebuie să-i iau, să-i duc la ceilalți, apoi ne-am apropiat de o bancă, unde era rănitul. L-am luat în primire. Studenta ne-a părăsit, iar eu, împreună cu ofițerul, am plecat. El era civil îmbrăcat. M-a luat la braț și, sprijinindu-se de mine, am plecat. Vorbea bine românește. Mi-a spus că este locotenent SS, îl cheamă Horst și că, cu câteva zile în urmă, a fost parașutat și la aterizare și-a luxat piciorul și acum trebuie să stea undeva până își vindecă piciorul. Eu i-am explicat că acolo unde-l duc mai sunt și alți ofițeri germani și sper că se va simți bine. Și așa, tot

vorbind, am ajuns la tramvai, cu care am mers până în Dârste. De acolo, din nou pe jos, până la Timișul de Jos. Când am sosit, era foarte obosit. Toți ceilalți au coborât în hol și l-au luat în brațe, apoi eu m-am retras în camera mea. În zilele următoare am avut multe discuții cu el. Era sas din Hălchiu și am rămas cu impresia că a acceptat să fie parașutat ca să se întoarcă acasă. Într-una din zile am dus o scrisoare mamei lui, care, la aflarea veștii că trăiește și că e pe aproape, mă îmbrățișa pe mine în locul lui. Acești ofițeri suportau foarte greu domiciliul obligatoriu, dar îl acceptau mai bine decât prizonieratul. Greul a fost pe capul meu. Du-le de mâncare, fii mereu cu ochii în toate părțile, să nu îi descopere cineva. Ar fi fost fatal pentru ei, dar și pentru mine.

În luna februarie, unchiul meu, care era la Poliție, m-a anunțat că se pregătesc mari razii în zonă pentru depistarea celor care nu au fost încă arestați, a dezertorilor. Și, de asemenea, se bănuiește că prin casele sașilor s-ar adăposti ceva nemți. L-am informat imediat pe Ciupală, acesta, la rândul lui, pe germani. Când am venit acasă de la serviciu am găsit casa goală. Ciupală îi mutase în altă parte. Nu am întrebat nimic, nu voiam să par curios. După vreo doi ani m-am pomenit la mine la serviciu cu fostul șofer a lui Kilinger. Am rămas surprins. El mi-a spus de toți că sunt în RFG și sunt bine. De atunci nu mai știu nimic de ei și nici nu am mai știut nimic de ei și nici nu am căutat să aflu.

ÎNCEPUTUL CALVARULUI

1945 este anul care îmi va schimba viața complet. La 23 de ani am intrat definitiv într-o luptă pe viață și pe moarte, fiind urmărit, arestat și persecutat până la bătrânețe. Suferințele S-au ținut lanț, suferințe care se vor răsfrânge și asupra familiei. Nu aș putea spune că am căutat înadins suferința, dar cred că ea m-a îndrăgit așa de mult, că nu m-a mai lăsat să-mi trag sufletul. Am avut impresia, de-a lungul anilor, că fac parte din oastea unei forțe nevăzute, de undeva din afara acestei lumi. Nu am luat nimic în tragic. Tot timpul eram împăcat cu hazardul. Nu m-am revoltat; am primit suferința ca pe ceva de la Dumnezeu. Ziceam că eu sunt prea tânăr ca să fi făcut păcate grele pentru care trebuie să plătesc, iar dacă o fi având neamul nostru păcate, trebuie să plătească cineva pentru el.

În luna februarie, comuniștii și-au întețit atacurile împotriva Guvernului Rădescu și a partidelor politice conduse de Maniu și Brătianu. Au încheiat o serie de alianțe cu Frontul Plugarilor, cu Madosz-ul și, ce a

fost mai trist, s-au format dizidențe în rândul Partidului Național Țărănesc, gruparea Anton Alexandrescu, iar la liberali cea a lui Gheorghe Tătărescu și Bejan, cu care comuniștii vor forma guvernul lor, sub conducerea lui Groza. În această luptă noi nu am stat inactivi, mai ales că eram mereu provocați de comuniștii din fabrică. Au pus la cale un plan: să vină cu ajutoare de la alte întreprinderi să ne lichideze, așa cum au făcut cu cei de la Metrom. Ei au discutat problema în Comitetul Județean și Motronea, care era prim-secretar, i-a transmis lui Pitaru, pe care îl ocrotea, ca să nu fie arestat. Ne sfătuia să ne supunem sindicatelor dominate de ei, lucru pe care noi nu l-am acceptat, bineînțeles, cu consimțământul lui Pitaru, care era sfătuitorul nostru. Deci, am trecut și noi la pregătiri. Eu, în calitate de reprezentant sindical al tineretului, am adus la cunoștința tinerilor cele ce se pun la cale contra noastră și am cerut părerea lor. Cu toții am fost de acord să ne opunem și să luptăm, în caz că vom fi atacați. Unora li s-au dat misiuni pe care le îndeplineau cu mult devotament. Comuniștii erau supravegheați îndeaproape, chiar și prietenii lor. Zilnic ne informam de situație. Mă întâlneam zilnic cu Pitaru și-l țineam la curent cu atmosfera din fabrică. Am discutat cu Ciupală situația noastră și hotărârea de a rezista dacă vom fi atacați. De la el am primit câteva grenade și vreo zece cartușe fumigene, cu care urma să producem panică. Toate acestea le-am introdus în fabrică și le păstram în dulapul meu de scule. Doar grenadele le-am plasat în curtea fabricii. În această acțiune aveam nevoie și de ajutorul altora, așa că, împreună cu un alt coleg, am făcut o altă vizită la președintele P.N.Ț., Aron Suciu. Am fost primiți cu multă amabilitate, am expus scopul vizitei. Ne-a ascultat cu bunăvoință, ne-a declarat că împărtășește punctul nostru de vedere, dar cu ce să ne ajute, deoarace în rândul partidului nu se găsesc oameni dispuși de sacrificiu. Partidul a fost organizat pe alte baze, democratice, de discuții libere și care nu avea un sistem de subordonare a membrilor, fără o doctrină ideologică. În afară de programul electoral și regulile parlamentare nu se cerea nimic. Dl. Suciu era foarte dezamăgit de comportamentul comuniștilor, pe care, spunea domnia sa, i-a ajutat foarte mult. Au fost adăpostiți în Partidul Țărănesc. Când au fost trimiși în judecată, avocații țărăniști îi apărau. Se făceau intervenții peste tot în favoarea lor. „Și acum, iată-i, se folosesc de protecția rușilor și caută distrugerea noastră; nu au nici cea mai mică recunoștință”. Cu evreii a fost și mai critic. „În timpul războiului, când erau strânși în lagăre de muncă și unii erau căutați de Gestapo, noi riscam și îi adăposteam prin casele noastre, făceam intervenții la Poliție și îi internam prin spitale, că sunt bolnavi. Pe alții îi solicitau unele întreprinderi, ca specialiști. Am făcut totul pentru ei și acum au îngroșat rândurile Partidului Comunist și lovesc în interesele neamului nostru, atacă pe oricine fără menajamente. Nu au scrupule. Încep să îi înțeleg

pe cei ce s-au ridicat contra lor”.

În încheierea acestei vizite, dl. Suciu ne-a urat succes și curaj, apoi a scos din sertar un pistol de poșetă și l-a dat prietenului meu, spunând: „Ține acest pistol, poate îți va folosi la ceva, eu tot nu mă mai pot ajuta de el”. Înainte de a ne lua rămas bun a dat un telefon d-lui Valer Roman, șeful Partidului Național Liberal Brașov, spunându-i că îi trimite doi tineri. Dl. Roman ne aștepta în biroul său, ne-a strâns mâna și, oferindu-ne câte un scaun, ne-a cerut să-i spunem ce necazuri ne aduc la dânsul. Am spus noi povestea noastră cu sindicatul și despre amenințarea comuniștilor. S-a arătat foarte îngrijorat de cele ce se petrec. Domnul era un om energic, dar ce folos! Partidul Liberal, la acea dată, era numai un simbol. Regele Carol l-a uzat. Dl. Roman ne-a oferit tot concursul moral. Face tot ce poate pentru noi. În acele zile erau mari demonstrații politice în toată țara, organizate de comuniști împotriva generalului Rădescu și a guvernului condus de el. Generalul nu avea un partid care să-l susțină prin mitinguri. Susținerea lui se făcea de oameni care își dădeau seama de primejdie. În concluzie, dl. Roman ne recomandă să fim alături de Rădescu, aceasta fiind o singură speranță a noastră. Domnia sa dă apoi un telefon unui general, care era comandantul Garnizoanei Brașov. Cred că era vorba de generalul Solomon. Ne invită să mergem cu mașina la general. Acesta ne-a primit și am început, din nou, cu temerile noastre, la care generalul ne-a spus să nu avem teamă, pentru că armata este de partea noastră și că va sta de vorbă cu colonelul comandant militar al fabricii și îi va da ordin să întărească paza și să nu permită nimănui intrarea în fabrică. Dacă avem probleme, să luăm legătura cu comandantul militar din fabrică. Am plecat la acești oameni cu speranța că vom fi ajutați, dar toți aceștia, în desfășurarea evenimentelor ulterioare, s-au dovedit neputincioși sau prudenți.

La 13 februarie, în sala Aro din București, generalul Rădescu a rostit un discurs, atacându-i pe comuniști, demascându-le intențiile. A caracterizat-o pe doamna Pauker, așa cum era: o străină de neamul nostru. În aceeași zi, comuniștii au ținut o întrunire la Sala Scala, unde s-au produs încăierări. Discursul lui Rădescu ne-a mai încurajat, dar bucuria s-a estompat foarte repede când am aflat că la București a sosit trimisul lui Stalin, Vîșinski. Toată lumea a intrat în panică, în afară de comuniști, care, din zi în zi, erau mai optimiști. Noi strângeam rândurile și așteptam ziua decisivă. Ziarele anunțau primirirea la Rege a lui Vîșinski. În public nu se cunoștea scopul vizitei.

La 28 februarie, bomba: demisia generalului. A venit ca un trăsnet. Nu ne așteptam și nu doream una ca asta. Regele îl însărcinează pe Groza cu formarea guvernului, un personaj controversat, impus de ruși. Până în ziua formării guvernului străzile vuiau: „Vrem Guvern democrat! Îl vrem pe Groza prim-ministru!”.

La 6 martie 1945 este format Guvernul lui Groza, din comuniști,

Frontul Plugarilor, dizidenți ai partidelor istorice și un fost legionar la Culte, popa Burducea, „când cu steaua, când cu crucea”.

Pe data de 5 martie, dimineața, comuniștii fiind siguri de victorie, au trecut la lichidarea rezistenței în întreprinderi, sub diverse forme. La Fabrica Voina, eu și colegul meu, Eugen, de cum am venit la lucru, am fost supravegheați de câțiva indivizi, în frunte cu maistrul Horotan, o lichea care nici nu era membru de partid, dar se temea, pentru că făcuse, în timpul războiului, pe agentul de poliție printre muncitori. În jurul orei 9.00 a venit la mine cu încă câțiva și mi-a spus că trebuie să deschid dulapul, ca să-mi facă percheziție. Am refuzat și ei s-au dus la director ca să-i ceară aprobare. Și directorul i-a refuzat. S-au reîntors și se tot sfătuiau ca să încerce cu forța. Nu știau cum vor reacționa ceilalți muncitori. În cele din urmă, s-au retras. Eu am profitat de lipsa lor și am mers la director, care era de partea noastră, dar, în schimb, se vedea pus într-o mare încurcătură. Dacă nu le dă aprobare îl vor acuza că el a pus totul la cale; dacă le dă - ce facem noi? În jurul orei unu au venit cu aprobarea de la director. Am deschis dulapul și am luat din el un proiectil fumigen, l-am izbit de beton. Acesta a făcut explozie, a răspândit un fum negru înecăcios. „Amicii” care au venit la percheziție s-au speriat și au rupt-o la fugă. Împreună cu prietenul meu, Gugu, am înaintat prin norul de fum la ușa de ieșire din secție și ne-am îndreptat spre santinela care era sus, pe un podium. I-am spus că trebuie să sărim gardul, că ne atacă comuniștii. Acesta le-a tras o înjurătură și ne-a dat voie să urcăm scara, la el, și de acolo am sărit în câmp. Am alergat mult ca să ne pierdem urma, apoi am mers la Săcele și de acolo la Timiș. Felul cum am părăsit uzina nu a fost observat și, de aceea, ne-au tot căutat prin uzină.

Pe Gugu l-am lăsat la Timiș și m-am întors la Săcele, la Matache Anghel, ca să-i anunțe pe Pitaru să vină să-i spun cele întâmplate. Anghel m-a oprit acolo de teamă să nu fiu reperat de poliție pe drum. Gugu era singur la Timiș și tot în pericol. Noroc că nu s-a întâmplat nimic. A doua zi dimineața am mers după Gugu. El a plecat în oraș, iar eu - la Anghel, ca să-i întâlnesc pe Pitaru, care venise și mă aștepta. Am plecat împreună la Săcele, la niște camarazi, care urmau să ne găzduiască. Pe drum i-am povestit ce s-a întâmplat și de-odată se oprește și mă întreabă: „Unde-i Gugu?”. „Păi, s-a dus în oraș”... „Dacă-l arestează Poliția, ce facem?”. Era să mă strângă de gât. Ne- am continuat drumul în tăcere. Am ajuns unde trebuia. S-a aranjat găzduirea și ne-am înapoiat la Anghel. Venise și Gugu, totul a ieșit cu bine.

Calvarul începuse. Poliția ne căuta, bani nu aveam. Trebuia să trăim din mila altora. Cât va dura, vom putea oare noi rezista? După câteva zile Gugu nu a mai putut suporta viața de fugar și a plecat la Reșița.

Acolo avea un unchi care i-a făcut rost de lucru. Eu am rămas cu Pitaru, Anghel și Ciupală, Galea și cu alții, care erau în situația mea. Fusesem prea mult amestecat în diverse probleme și șefii mei nu ar fi vrut să mi se întâmple ceva, să fiu arestat și să nu rezist la torturi sau să vorbesc ce nu trebuie. După plecarea lui Gugu eu am mai continuat să merg la gazdele noastre din Satu-Lung, de astă dată cu unii camarazi parașutați, din Germania.

Frontul se apropia de sfârșit și cât mai mulți erau trimiși în țară. Nemții îi trimiteau ca să organizeze acte de sabotaj în spatele frontului, dar care cum ajungea pe sol românesc își îngropa parașuta și armamentul, apoi lua legătura cu cei din țară și primeau îmbrăcăminte militară sau civilă și erau găzduiți pe unde se putea, în vederea terminării războiului. Se credea că o să se găsească o modalitate ca toți acești oameni să intre în viața normală.

Printr-un amic țineam legătura cu casa și cu fabrica. Într-una din zile mă anunță că a sosit tata și e la unchiul Petre. Am plecat, spre seară, să-i întâlnesc. Nu-l mai văzusem din septembrie 1940 și acum eram în martie 1945. Tata abia venise de la Budapesta, unde fusese în lagăr, din 1942. Revederea a fost emoționantă. Tata scăpase de închisoare, iar eu eram căutat să fiu dus la închisoare. Soția unchiului a pus masa și ne-a omenit cum se cuvine, dar, când ne simțeam mai bine, a bătut cineva la ușă. Am deschis eu și în ușă apare șeful Postului de Jandarmi Timiș și un civil. I-am poftit înăuntru și șefului i- am oferit un scaun lângă mine. L-am servit cu vin și, după ce a băut câteva pahare, scoate din porthart un mandat de arestare și îmi spune: „Îl caut pe Salcă Alexandru”, la care îi răspund foarte degajat: „Aici nu locuiește nimeni cu acest nume”. Șeful întoarce mandatul și scrie „Necunoscut la adresă”. El mă cunoștea, dar nu-mi știa numele. Credea că sunt fiul și nu nepotul unchiului. Imediat după plecarea lui am plecat și eu. Am dormit la un vecin. Cu tata am stat doar 2-3 ore și a trebuit să ne despărțim. A rămas foarte mâhnit. Nu m-a certat, nu mi-a zis nimic; se vedea că suferă. Și eu eram trist.

Întors la Săcele, am intrat la Anghel. El locuia la d-na Papp, o femeie de o bunătate rară. Pe foarte mulți dintre ai noștri i-a ajutat. Eu păream mai mult un copil. Mă mai văzuse, dar acum, în urma întâlnirii cu tata, eram răvășit, nelimiștit. M-a întrebat ce s-a întâmplat, iar eu i-am spus că a venit tata la mine și ce primire i-am făcut... „Lasă, nu fi supărat! Vei rămâne la noi până se va alege ceva, că n-o să ție o veșnicie toate astea”. Așa am rămas la această familie de unguri foarte cumsecade: nenea Andrei, la vreo 50 de ani, iar doamna la vreo 38 de de ani. Aveau o fetiță de 10-12 ani, elevă la o școală catolică din Brașov, care stătea la internat. Nenea Andrei avea cai, ca oricare ungur care se respectă, și lucra la fabrica Astra, cu căruța. Doamna se ocupa de gospodărie. În câmp aveau pământ. Casa lor a fost întotdeauna deschisă pentru noi.

Avea o intrare principală, apoi curtea cu grajduri, magazii, o șură mare și grădină, care mergea până în câmp. Din câmp se intra în grădină și nu erai văzut de nimeni. Toți ai noștri foloseau această intrare. Mulți veneau și noaptea. Intrau prin grădină, se culcau în șură, pe fân, și apăreau dimineața cu mesajele lor. Aici s-a desfășurat o activitate extraordinară, îndrumată de cel mai modest om pe care l-am întâlnit, Anghel, și care era de o bunătate nemaiîntâlnită. Anghel a jertfit totul, veniturile lui, timpul lui liber și, în cele din urmă, viața la închisoarea Aiud, toate le-a dat crezului său legionar. Deci, am rămas la doamna Papp. De la început m-a prevenit că voi fi ca și copilul lor și să nu mă simt jenat. Sigur că în două-trei zile m-am orientat și am găsit modalitatea de a mă face folositor. Am început ca dimineață să-i ajut pe nenea Andrei să-și pregătească caii și căruța, apoi scoteam bălegarul din grajd, dam apă la vacă, făceam toate treburile gospodărești. În martie și aprilie i-am ajutat la muncile agricole, la câmp. Ei aveau mult teren arabil și de cosit. Am considerat că așa îmi pot recompensa cheltuielile cu găzduirea. La puțin timp după intrarea mea în rândul celor urmăriți de poliție și după arestarea legionalilor și soldaților germani de pe Muntele Postăvarul a fost arestat, pe o stradă din Brașov, Ciupală Ion, de către comisarul Smărăndoiu, din Poliția orașului Ploiești. Polițiștii fiind informați că Ciupală, care era din Ploiești, ar fi la Brașov, au deplasat aici o brigadă condusă de Smărăndoiu, care l-a recunoscut și l-au transportat la Ploiești, în mare secret. Acolo a fost supus interogatoriilor care nu au avut succes și atunci au folosit tortura. Cum nici aceasta nu și-a atins scopul, Smărăndoiu a aplicat o tehnică specială. L-a dezbrăcat, i-a turnat benzină pe picioare și i-a dat foc. Chinurile au fost groaznice. Ciupală a leșinat și când s-a trezit era la un spital din Ploiești, cu picioarele bandajate de la genunchi în jos, mușchii de la tălpile picioarelor arși până la os, gambele arse. Medicii au făcut tot ce a depins de știința lor, dar omul a rămas toată viața infirm. Unul din medici a anunțat-o pe mătușa lui de cele întâmplate, Ionescu Alexandrina, din Ploiești, proprietara uni croitorii de femei. La rândul ei, mătușa, care avea și un atelier de tricotaje pentru femei în Săcele, venea des la Săcele, eu fiind legătura d-nei cu Ciupală. Când a venit mi-a spus totul și eu am transmis mai sus.

Pierderea lui Ciupală a fost foarte grea. La plecarea lui în Germania , în 1941, a lăsat acasă soția și un copil, pe care nu a apucat să-i mai vadă. Era un luptător încercat. A luat parte la echipa de rezervă care l-a pedepsit pe Armand Călinescu. Judecat în 1945, cu cei din Ciucaș și Postăvarul, a fost condamnat de colonelul Ghica, președintele Tribunalului Militar Brașov, la 15 ani muncă silnică. Așa urmărit cum eram, nu m-am putut abține să nu merg la proces. L-am văzut; avea același zâmbet ca întotdeauna, aceeași liniște interioară. Ne-am

salutat din priviri, apoi a dus un apoi a dus un deget la gură și s-a întors către călăii ce îi pregăteau surghiunul.

Cum eram căutat de Poliție, nu prea mă puteam deplasa. Îmi făcusem un buletin de identitate pe numele de Stan Andrei. Nu mă deranja atât poliția, cât cunoscuții care puteau da informații, căci în cazul grenadelor am fost trădați de unul dintre ai noștri, Viscăreanu Ion.

După preluarea puterii de către Guvernul Groza, comuniștii au preluat Ministerul de Interne și au trecut la înlocuirea vechilor comisari cu de-ai lor. Aceștia erau mai zeloși și au trecut la urmărirea tuturor celor declarați de ei dușmani. Legionarii erau în capul listei. S-a trecut la epurări în întreprinderi și instituții. Pe data de 1 aprilie 1945 și numele meu a apărut pe lista de epurare din întreprindere. Această epurare îmi va aduce mari neplăceri, atât mie cât și celorlalți, deoarece nimeni nu a mai vrut să ne angajeze. Mulți au ajuns să-și vândă ce mai aveau sau să lucreze cu ziua pe unde puteau ca să-și poată întreține familia. Comuniștii recurgeau la toate mijloacele pentru a îngenunchia poporul. Toată lumea, care nu era cu ei sau nu se prefăcea că este cu ei, era lovită fără milă. În casa lui Anghel, ajutorul pentru cei surghiuniți și pentru familiile lor funcționa din plin. În Săcele au fost destui camarazi și oameni de bine care au contribuit la ameliorarea suferințelor cu ce au putut: cu bani, alimente, îmbrăcăminte, adăpost și locuri de muncă. Numai că numărul celo nevoiași creștea mereu și tot mai greu se putea face față ajutorării lor. Războiul se apropia de sfârșit, apăreau probleme noi. Circulau tot felul de temeri, de zvonuri, nimeni nu își putea imagina cum va arăta lumea după război. Se vântura ideea că americanii și rușii se vor bate. La acea dată era de neconceput pentru omul obișnuit să creadă că jumătate din Europa va fi lăsată la cheremul rușilor. Aceasta ar fi o crimă, se spunea. Americanii sunt un popor care iubesc libertatea și luptă pentru restabilirea drepturilor popoarelor la libertate. Dar toate s-au dovedit vorbe goale. Prinși de acest curent și neavând informații, așteptam și noi încăierarea dintre aliați. În consecință, făceam pregătiri, aveau loc ședințe restrânse cu oamenii de încredere. Se culegeau informații, se stabileau legături cu alți oameni politici, cu armata care nu era comunizată și se aștepta ca la terminarea războiului să fie epurată. Multe s-au văzut în acele zile: cetățeni disperați, dar și unii, care, peste noapte, deveneau oameni ai regimului. Îi vedeai în diferite funcții, ei, care, cu câteva zile mai înainte erau patrioți, acum îi vedeai cum îl preamăresc pe marele Stalin, parcă ar fi fost formați la școala lui. Nulitățile și lichelele au fost puse în drepturi.

Prin luna aprilie îmi spune Anghel că vom face o excursie, să mă pregătesc. Alte amănunte nu mi-a furnizat. La două-trei zile, când a fost plecarea, a venit și Dinescu, și el căutat de Poliție, să fie dus în lagăr, dar l-au scăpat și acum trăia pe unde putea. Am pregătit rucsacurile, am

luat pături și de dimineață am plecat. Am urcat în Piatra Mare, apoi, de acolo, pe fosta graniță am luat-o spre Ciucaș. După-amiază am ajuns într-o poiană destul de mare, acolo am oprit și Anghel ne-a spus că vom rămâne aici peste noapte. Am adunat lemne până la căderea serii și apoi Anghel le-a aranjat în formă de cruce și am făcut focul. Abia acum ne-a spus Anghel scopul excursiei noastre. În acea noapte sau în următoarea urmau să fie parașutați mai mulți legionari aduși din Germania, ca să nu-i prindă acolo prăbușirea frontului. Focul era semn de recunoaștere al locului de parașutare. Am stat două nopți, dar nu a venit nimeni. Au fost trimise echipe și în alte zone ale Munților Carpați. Nu știu dacă acolo a venit cineva sau nu. Se apropia luna mai. Comuniștii făceau pregătiri pentru sărbătorirea primului 1 Mai liber, cum spunea propaganda oficială. Sindicatele erau numite cureaua de transmisie, au fost mobilizate pentru acest scop. Nu m-am putut răbda și am venit în Brașov pe Dealul Melcilor și de acolo am urmărit, împreună cu alți prieteni, desfășurarea demonstrației. Veneau muncitorii de la fabricile Astra, Metrom, Ciment, Bere, Voina, IAR în coloane cu steaguri roșii și tricolore. Un rând din față purta niște tablouri mari cu cei patru „părinți ai omenirii", iar în rândul doi erau tablouri mai mici cu Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Groza, Teohari Georgescu, Bodnăraș, Luca, Chișinevschi, Chivu Stoica și Apostol. Aceștia erau reprezentanții clasei muncitoare - dacă erau sau nu, aceasta-i altă poveste. O mulțime de lozinci, unele începeau cu „Trăiască marele Stalin!", altele „Jos dușmanii poporului" și jos unii, jos alții, toată lumea „jos!", numai „Stalin și poporul rus, care-n lume pacea au adus". Nu era o reafirmare a drepturilor și libertăților muncitorilor, ci aprobarea ocupației rusești a țării noastre, condamnarea tuturor că am îndrăznit să ne luăm înapoi Basarabia. Era ca și în povestea cu lupul și mielul: oricum o dai, tot vinovat ești și trebuie să te ocup. Apoi, voi intelectualii, veți plăti scump îndrăzneala de a spune adevărul și de a nu vă fi ținut gura. Coloanele acestea se îndreptau, fiind bine străjuite pe margini de activiști, ca nu cumva să-i treacă vreunuia prin cap să fugă acasă sau să abandoneze vreun sfânt sau vreun popor, cum le zicea lumea. Muncitorii trebuiau duși până în fața tribunei, unde noii stăpâni, așteptau să fie salutați. Când au ajuns coloanele aproape de centru, am plecat la treburile mele.

Prietenul Gugu era la Reșița și îmi scria să merg și eu acolo, deoarece acolo se simțea străin și spunea că nu are prieteni. Poate că în doi ar fi mai ușor. Se temea să vină la Brașov, pentru că înainte de plecare mai făcusem o ispravă. La nunta maistrului nostru, Vlase, naș fiind Pătru Victor, alt susținător de-al nostru, ne-am hotărât ca în timpul serii, după ce se întunecă, să mergem și noi la nuntă. Nu am luat în calcul riscurile. Zis și făcut. Am apărut în casa în care se ținea nunta. Am prezentat și noi felicitările și ne-am retras la capătul mesei, lângă ușa de ieșire. Printre nuntași am văzut unele persoane suspecte. Ni s-a

adus mâncare și vin. În timp ce mâncam eram cu ochii în patru. Îi vedeam pe unii că se agitau, mai ales pe Mucșariu, un comunist mai vechi. Când am observat că vrea să se ridice și să vină la noi, ne-am ridicat, am mulțumit de ospăț și am ieșit. Eu aveam un pistol de calibrul 9, cu butoi. Era încărcat. La intrarea în casă, l-am lăsat afară, lângă o magazie. Când am ieșit cu Gugu în stradă l-am luat. Mucșariu și încă doi-trei au venit după noi, strigând să ne oprim. Am tras un foc de revolver în sus. Când au auzit împușcătura, țipau cât îi lua gura și se îmbrânceau unii pe alții pe ușa de la intrare. Cei care se uitau pe geamuri au dispărut și ei. Am rămas singuri. Am mers undeva în apropiere și ne-am culcat. A doua zi Gugu a plecat, iar eu am dat pistolul unchiului meu, care era la Poliție. Îmi era teamă să nu fac ceva necugetat.

La 9 mai s-a terminat războiul. Era multă veselie. Numeni nu iubește războiul. Oamenii au fost făcuți să trăiască în pace unii cu alții, dar setea de putere și de glorie îi mână la război. Toți îi așteptau pe cei dragi ca să revină la rosturile lor. Din învinși nu a mai rămas nimic, doar convoaie de oameni nebărbieriți, murdari, zdrențuroși și apatici care înaintau undeva spre Răsărit, escortați de mujicul rus cu balalaica lui în față și cu degetul pe trăgaci, gata să te răpună dacă te apropiai să-i dai unuia din nenorociți o cană de apă. Trenurile treceau unul după altul cu acești nefericiți care au avut nenorocul să se nască în Germania. Revanșa era luată din plin. Printre aceștia am văzut și unii cu ochii oblici și care nu aduceau a nemți. Aceștia erau strașnic păziți, încuiați în vagoane de vite. Mai târziu am aflat că erau ruși din armata generalului Vlasov, un ucrainean care a luptat alături de nemți pentru independența țării sale. Se vorbea că englezii au predat, ca plocon, pe cei capturați în zona lor de luptă, lui Stalin și acesta pe toți i-a ucis, ca trădători. Învingătorii o țineau numai în petreceri. Făceau planuri de viitor, cum, când și unde vor fi spânzurate victimele, cine va face funiile și câte altele. Până la urmă, au găsit și tribunal, și acuzatori, motive cu grămada. Au făcut și o lege și totul s-a aranjat.

Numai victimele alergau speriate în căutarea unui loc de refugiu. La noi, comuniștii revendicau pentru ei succesele armatei, făceau declarații, amenințau și trăgeau foloasele. Legionarii erau vinovați de toate dezastrele. Ei au dus războiul contra fratelui cel mare, dar nu spuneau că aceeași armată din Răsărit a mers în Apus. Legionarii erau acuzați de pogromul de la Iași. Nu suflau o vorbă, că în acel timp unii din ei erau plecați în Germania, alții erau prin pușcării și unii în lagărul de la Sărata. Cei care erau pe front erau așa de bine supravegheați și li se încredințau misiuni, numai în linia întâi; nu aveau nici o misiune de comandă. Iar, cei demobilizați, la terminarea războiului, erau imediat luați în urmărire de Poliție. Unii au fost trimiși în lagăre, alții au fugit. Dintre cei fugiți au venit la Anghel doi oameni liniștiți, Gusan și Dinescu,

amândoi cu frica lui Dumnezeu, mai ales Gusan, un greco-catolic practicant. Problema găzduirii se complica prin durata ei. Trebuiau găsite soluții, cea mai la îndemână fiind să găsim un loc în pădurile din apropiere. S-a găsit acest loc în apropierea cascadei Tamina, la Timișul de Sus, pe o vale neumblată. Am mers acolo. Cu Gusan, Dinescu și Matache am făcut un cort, unde am rămas noi trei. Matache a coborât. Aceasta s-a întâmplat la sfârșitul lunii mai 1945. Aveam la noi alimente, 3 topoare și un fierăstrău. Prima noastră grijă a fost să cercetăm zona, să ne asigurăm dacă nu ne urmărește cineva. La 1,5 km de cortul nostru era o stână. Am intrat în vorbă cu baciul care era aici cu toată familia. Îl chema Ilie, era de prin părțile Sibiului. Oile erau ale lui. Aici arendase pășunea. S-a dovedit a fi un român de nădejde. Ne vedeam aproape zilnic. Prin Anghel i-am procurat alimente și mălai, pentru că erau sătui de brânză. Le dădeam conserve și ei, în schimb, ne dădeau brânză. Ne-am împăcat foarte bine. Poate că în trecutul neamului nostru ciobanii au fost aceia care au dat ajutor haiducilor și au rămas cu acest obicei, de a fi alături de cei ce, din diferite pricini, se adăpostesc prin munți.

Nenea Ilie și-a dat seama că noi nu suntem niște tăietori de lemne, așa cum ne-am prezentat. Doamna Papp a aranjat cu pădurarul să marcheze mai multe lemne, așa că noi mai tăiam bușteni de fag, îi curățam și apoi dam pe coastă-n jos. La 3-4 km se afla Gara Timișul de Sus, acolo mergeam numai când unul din noi trebuia să vină jos. Călătoria o făceam cu trenul de marfă, pentru că era mai sigur și nici nu ne trebuia bilet. Peste șosea și râul Timiș, vizavi de gară, era tabăra ACT (Asociația Creștină a Tinerilor, YMCA, în engleză). Am cercetat-o. Nu era acolo decât o centrală telefonică, nimic suspect. Mai sus, pe șosea, se afla o mânăstire romano-catolică și o capelă cu un preot. Acest lăcaș de rugăciune era sub protectorat american. Am fost de câteva ori acolo la sfânta liturghie, care se făcea în latină, iar predica în germană. Călugărițele erau germane. Prietenul Gusan se ducea în fiecare dimineață la sfânta liturghie, până când a devenit suspect și a trebuit să renunțe. Dinescu era creștin, că așa s-a născut. Apoi, numai animalele nu au credință, noi oamenii trebuie să ne rugăm și să avem dragoste pentru semenii noștri și milă. Se închina la masă și mulțumea lui Dumnezeu pentru toate. Deci, după ce ne-am recunoscut vecinii, ne-am apucat de treburile noastre. Dimineața ne fierbeam ceai. Care se scula mai devreme făcea focul, de obicei era Dinescu. El era fumător și când își aprindea țigara, aprindea și focul; Gusan mai puțin. El era ocupat cu rugăciunile sau da o fugă de 3 km la mânăstire. Mâncam toți odată ce aveam. Nu erau alimente din belșug, dar nici foame nu am făcut. Cortul era pe malul unui pârâu cu apă rece și cristalină, în el ne spălam și tot în acel pârâu ne spălam rufele. În zilele frumoase eram prin pădure. Timpul trecea repede, dar în zilele ploioase stăteam în cort, mai vorbeam, mai încercam să dormim. Ne supăra vremea ploioasă,

deoarece era și frig și nu se putea face foc.

După-amiezele ne mai duceam la nenea Ilie, stam de vorbă, asistam cum făcea telemeaua. Ne făcea și nouă urdă și jintiță. Eu, uneori, rămâneam peste noapte la stână. Dormeam în căruța lui Ilie, pe fân. Eram mai tânăr decât camarazii mei cu 10-12 ani și nenea Ilie mă simpatiza și mă oprea la stână.

În pădure, diminețile erau o adevărată încântare. De cum apăreau zorile, nu se mai putea dormi. În preajma cortului erau zeci de păsărele care cântau cele mai minunate triluri, un concert extraordinar, care dura până în jurul orei 7.00, apoi înceta, deoarece se răspândeau prin pădure în căutare de hrană. Noi, în cort, stăteam nemișcați și ne minunam de acest cor. Nu vroiam să le deranjăm. Le vedeam cum aleargă în toate părțile, pline de viață, scotând acele triluri minunate.

Zilele treceau cam monotone, nu prea se deosebeau unele de altele. Seara, în fața cortului vorbeam de toate. În concepții ne potriveam, cu mici diferențe. Eu, fiind mai tânăr, mai visător - ceilalți mai în vârstă, mai aproape de realitate. Credeam că dacă războiul s-a terminat, se va face pace și vom reveni din nou la ocupațiile noastre. Așteptam cu nerăbdare să vină duminica. De dimineață ne schimbam, ne bărbieream și apoi coboram în jos, până la drum, în marginea poienii. În jurul orei 10.00 sosea căruța d-lui Andras cu Anghel, Galea, Pitaru, Petrică, Nicu și cu alți 2-3 de fiecare dată. Ne bucuram mult. Petreceam ziua împreună, mâncam împreună, iar ei ne aduceau alimente. Duminica mai primeam și noi vești de ce se mai întâmplă în lume. Era așa de plăcută întâlnirea. La despărțire rămâneam cu un gol. Comentam până noaptea târziu veștile și impresiile în cortul nostru, în întuneric. În această văgăună, unde eram noaptea, se lăsa un întuneric de mormânt. Totuși, vizita și ajutorul camarazilor ne dădea speranță și convingerea că nu suntem singuri în această lume.

Șederea noastră aici a durat trei luni. Prin luna iulie, dl. Andrei a cosit multă iarbă mai jos de tabăra A.C.T. Dimineață veneam și noi la uscat fânul. Aproape o lună am ajutat la fân. Doamna Papp venea cu mâncare la noi, pentru că lucram. Nimănui nu-i trecea prin cap că noi am fi urmăriți de poliție.

Duminica, ca de obicei, veneau vizitatorii, care și ei erau căutați de poliție. După ce am întors fânul, stam împreună cu familia d-lui Andrei la masă, pe iarbă. Mai râdeam, mai vorbeam. Prietenul Gusan se întreținea cu Petrică despre religie. Eram cu toții dezbrăcați de cămăși, făceam plajă. Gusan avea o cămașă albă frumoasă, făcută din parașutele celor veniți din Germania, că doar nu era să le lăsăm îngropate. Am făcut cămăși din ele și din sfori - cravate. Era o mătase naturală. El își spălase cămașa și o întinse pe iarbă, să se usuce, mai departe de noi. Acolo păștea niște vaci, iar eu am observat cum din gura unei vaci atârna o mânecă de cămașă. Mă ridic repede, dau fuga,

prind mâneca, trag și iese o bucată de spate, gulerul și mâneca. Mă întorc la Gusan și îi zic: „Ți-a mâncat vaca cămașa”, și m-a apucat râsul. Au râs și ceilalți. Gusan a fost foarte afectat. S-a supărat rău pe mine. Era prima dată când îl supăram. Râsul meu nu a fost potrivit și a fost și molipsitor.

Pe la sfârșitul lunii august, am observat că suntem filați, că cineva, în lipsa noastră, a umblat în cort. Nu a luat nimic, poate numai a vrut să știe ce avem. Apoi, nenea Ilie a fost întrebat ce facem noi pe acolo. În consecință, am părăsit cortul și dormeam la stână. Aici nu putea veni nimeni fără să nu-l întâmpine câinii. Ilie făcea pregătiri de plecare la Sibiu, iar noi am coborât. Fiecare am mers unde am putut, eu la d-na Papp. Am mai ajutat la câmp, apoi cu banii de la Anghel am început, cu Dinescu și Oprea, alți doi fugari, să facem comerț. Nu ne pricepeam noi la comerț, dar primul drum l-am făcut la Reghin, de unde am cumpărat brânză, mezeluri și șuncă. Le-am adus la Brașov și am câștigat ceva. Am repetat de mai multe ori aceasta și câștigam cât să trăim. În Reghin am luat legătura cu legionarii de acolo. Eu îi cunoșteam pe unii din refugiu. Reghinul a fost sub ocupație. Armatele în retragere au luat tot ce le-a căzut în cale, armatele învingătoare luând și ele ce au găsit. Și, totuși, la numai șase luni după terminarea războiului, viața economică era acolo înfloritoare. În restaurante se găsea o masă la alegere; vinuri și rachiuri naturale. Pe piață, țăranii aduceau produse din belșug. Am întâlnit mulți brașoveni care își aprovizionau prăvăliile de aici. Un număr mare de măcelării se ocupau cu prepararea mezelurilor. După fiecare drum mergeam la băieții care locuiau pe strada Wilson nr. 8 (din str. Vasile Alecsandri, la stânga). Aci se mutase de curând Călin Aurel, cu soția. El era șeful cel mare. Tot aici erau Galea, Pitaru, Popa, I on Baba, Radu Șutu, unii veniți din Germania. Când veneam, scăpam greu de aici. Călin mă folosea în diferite treburi. La Turcheș era adăpostit dl. Ion Protopopescu, profesor universitar, fost ministru legionar. Trebuia să transmit unele mesaje sau să aranjez câte o întâlnire. Pe strada Bisericii Române, aleea E, locuia o ingineră. Acolo mă trimitea să întreb când va veni Prințesa Ileana. Călin avea dese întrevederi cu Alteța Sa, alteori mă trimitea la un telefon public și sunam casa unui general și întrebam dacă dl. Florian poate fi primit și la ce oră. Astfel, eram mai mult pe drumuri.

Către sfârșitul lunii octombrie eram cu toții la nr. 8 și sosește un curier de la București, care a fost introdus la Călin. Au stat de vorbă și mai târziu au venit împreună la noi. Ne adusese o veste rea. Ne-a spus că Nicolae Pătrașcu a fost arestat. Această știre ne-a lovit ca un trăsnet; nimeni nu a mai scos nici o vorbă. Apoi, curierul și-a luat rămas bun de la noi, el plecând mai departe, la Cluj, cu vestea rea. El încerca să ne îmbărbăteze, spunându-ne că Pătrașcu a trecut prin multe încercări și totdeauna a ieșit cu bine. Curierul a adus cu el niște manifeste sau,

mai bine zis, o circulară în care se preciza poziția legionarilor față de comandantul ad interim Nicolae Pătrașcu. După câte îmi mai pot aminti, scria: „Camarazi, comandantul ad-interim Nicolae Pătrașcu a căzut. Întreaga mișcare legionară este alături de el". Desigur, acesta este doar un scurt rezumat.

După plecarea curierului, Călin m-a chemat și mi-a spus că trebuie să distribuim în oraș, în apropierea Poliției, a partidului și prin centru aceste circulare și că s-a gândit la mine. Am luat o mână de asemenea circulare și am plecat în oraș. Era seară, puteam merge liniștit. M-am dus direct la sediul Comitetului Județean P.C.R. Acolo, în față, aștepta mașina primului secretar. Avea geamul lăsat, așa că nu mi-a fost greu să strecor înăuntru prima circulară. De acolo am mers în Piața Enescu, unde era sediul Poliției și am lăsat pe jos câteva. Am mai lăsat pe străzile centrale și m-am întors acasă, unde eram așteptat de Călin. După ce i-am spus ce am făcut, el mi-a zis să mă pregătesc de drum, că dimineața vom pleca. A doua zi, de dimineață, cu un camion de ocazie, am plecat spre Făgăraș. Pe drum, eu trebuia ca în fiecare comună să arunc din aceste circulare. Ajunși la Făgăraș, am coborât și ne-am dus în colonia fabricii de cărămidă, unde l-am întâlnit pe Macovei, venit din Germania. El lucra aici ca muncitor, împreună cu alții. După ce Călin l-a informat de cele întâmplate, am luat o gustare, după care eu am plecat mai departe, la Sibiu, pentru a duce o scrisoare către șeful organizației sibiene, cu mai multe circulare. O a doua scrisoare a fost adresată domnișoarei Boiu, cu misiunea de a pleca la Râmnicu Vâlcea. Până la Sibiu am mai lăsat prin sate o parte din circulare. Când am ajuns, am fost primit de șef, un om foarte amabil, care nu era în conflict cu poliția. I-am spus ce-i pe la Brașov. Mi-a spus să trec a doua zi să-mi dea un manifest pentru Călin. Domnișoara Boiu locuia chiar pe strada cu același nume (tatăl ei fusese profesor universitar și după ce a murit, în semn de respect strada pe care locuia în Brașov a primit numele lui). Am găsit-o acasă, i-am dat scrisoarea și ce mai aveam. Am dat să plec, dar îmi tot povestea și nu știam cum să mă descurc. Mai aveam sarcina de a-l căuta pe fratele lui Pitaru. Acesta era învățător în Sibiu și trebuia neapărat să-i duc vești de la fratele lui și să îmi comunice câte ceva în legătură cu familia fratelui, care era la Rășinari. Spre seară am reușit să ajung la familia Pitaru, care locuia în centru. Când am intrat în casă m-a impresionat frumusețea lucrurilor. M-au primit cu multă amabilitate. Erau dornici să afle vești în legătură cu fratele lui. Peste noapte am fost reținut la ei, punându-mi la dispoziție o cameră curată, în care nu-mi venea șapte-opt persoane într-o singură încăpere. Îmi venea greu să mă apropii de un pat cu plapumă, cu cearșafuri ca spuma. A doua zi am trecut pe la șefu', după care m-am înapoiat la Brașov.

Arestarea lui Nicolae Pătrașcu a produs emoție și îngrijorare pentru toți legionarii. Ne temeam pentru sănătatea lui, pentru viața lui. El era

trimisul lui Horia Sima și lucra în numele lui. Noi toți eram subordonații comandantului și nu făceam un secret din aceasta, dimpotrivă, ne afirmam atașamentul. Sima era condamnat la moarte de către Antonescu, iar noul regim ar fi dat mult să pună mâna pe el. Între noi erau multe discuții pe această temă, fiecare spunând ceea ce crede: că va fi predat rușilor, că va fi judecat într-un mare proces și câte și mai câte păreri. În schimb, nu am intuit-o pe cea care a urmat. Am plecat din nou la Reghin. Cei de acolo aflaseră nenorocirea și îmi cereau să le dau amănunte mai exacte. Le-am spus și eu ce se știe la Brașov. Aceeași nervozitate domnea și acolo. Întors la Brașov, am continuat să stau la dispoziția lui Călin. Ne-a trimis la locuința lui Petrică Baicu. Nu știam ce are să-mi comunice doamna, eu fiind doar o călăuză. Ajunși la poartă am sunat, dar nu ne-a răspuns nimeni. Așa că am traversat strada. Acolo era o bancă, pe care ne-am așezat și așteptam. Dinspre partea dreaptă apare o trăsură și din ea sare un comisar în uniformă, intrând repede în curte. Noi am rămas înmărmuriți; nu știam ce să facem, să plecăm sau să stăm. În final, totuși ne-am hotărât să stăm pe loc, să vedem ce se întâmplă. După vreo zece minute iese Baicu, urmat de comisar, și se urcă în trăsură. Se întoarce cu fața la noi și strigă „Sunt la Poliție!”. El avea locul lui unde se ascundea, dar acum venise până acasă să o întâlnească pe soția lui Călin. Cineva din curte urmărea locuința lui și acum, probabil, a dat telefon și așa a venit Poliția. Baicu era căutat de un an, deoarece el jucase un rol activ în organizația brașoveană. După arestarea lui eram cu ochii-n patru. Poliția era foarte activă.

La începutul lunii decembrie a sosit o nouă circulară de la București, de data aceasta cu un alt conținut. Se întâmplase ceva neobișnuit. Nicolae Pătrașcu a fost eliberat. Circulara ne anunța că Mișcarea Legionară recunoaște noile transformări ce au intervenit în țara noastră. Se angajează să nu mai desfășoare nici un fel de activitate politică, dar va continua să se manifeste pe plan spiritual și cultural. Aceasta suna ca un pact de neagresiune între Guvern și Mișcarea Legionară. Guvernul se angaja ca în schimbul abținerii noastre de la activități politice să înceteze orice urmărire penală. Toți cei arestați și ale căror procese nu au fost puse pe rol, să fie eliberați, iar cei puși în urmărire să se prezinte la inspectoratele de poliție pentru a fi scoși de sub urmărire și aducând cu ei armele, ce eventual le-ar avea asupra lor. Pentru cei condamnați de Antonescu se admitea rejudecarea proceselor și achitarea lor. Această nouă întorsătură a lucrurilor ne-a surprins. Noi, cei atașați comandantului, am primit-o cu încredere. Tot ce hotărăște comandantul e bun. Au fost și legionari care au combătut această acțiune, chiar și în Brașov. De altfel, acești oameni l-au combătut pe Pătrașcu de când a venit din Germania, în 1944. Ei erau contra oricărei astfel de acțiuni, în frunte cu profesorul Bordeianu, vechi comandant legionar, un om de o cinste ireproșabilă, dar care se temea pentru soarta camarazilor săi.

Mulți din cei cu care a pornit la luptă au fost uciși și aceasta îl chinuia. Mai târziu avea să-și dea viața în cel mai groaznic lagăr, Midia. Câțiva erau nemulțumiți de activitatea noastră, aceștia reușiseră să se îmbogățească în timpul războiului, cu prăvăliile luate de la evrei, cum au fost Șerban, Teodorescu, Drăghici și alții. În situația disperată în care se aflau mulți dintre noi și mai cu seamă familiile al căror susținător era fie urmărit, fie la închisoare, s-a primit cu interes înțelegerea dintre Pătrașcu și Guvern. Din nou a fost toată lumea informată. S-au discutat îndelung toate aspectele problemei. Toți erau de acord că din partea comuniștilor nu-i decât o măsură tactică, ei căutând să câștige timp. Comuniștii amânau ora răfuielilor pentru mai târziu. La comandamentul nostru se spunea să ne cruțăm forțele și să ne menținem în libertate cu prețul unor concesii. Dar cui folosește închisoarea?

Deși cei de afară ascultam de șefii noștri, totuși nu aveam încredere în Guvern că se va ține de cuvânt și nu am mers la inspectoratele de poliție să ne predăm, până după ce am văzut că încep să vină din cei arestați. Până să ne hotărâm, a trecut o lună. Crăciunul l-am făcut la familia Baicu, iar de Anul Nou am mers acasă la țară. Nu mai făcusem sărbătorile cu familia de șase ani. În drum spre casă m-am oprit în Reghin. Aveam o scrisoare de la Mișu Langa pentru un prieten de-al lui, din Reghin. În 30 decembrie, seara, am luat masa cu trei amici la un restaurant. Acolo, la o masă vecină, erau doi colonei și avocatul Truța, din localitate. Noi discutam nu știu ce. Unui colonel i s-a părut suspect, deoarece a plecat afară și s-a întors cu un polițist. Pe mine și încă pe unul ne-au invitat la Miliție. Acolo ne-a făcut percheziție corporală și la mine a găsit scrisoarea de la Langa. Mi-a reținut scrisoarea și mi-a dat drumul, dar nu m-a întrebat unde merg. Eu am mers la bunul meu prieten, Crișan Ilie, funcționar la poștă. Aici am dormit, iar dimineața la ora 6.00, vine un polițai după mine. Am rămas surprins de unde știa că sunt aici. Îmi spune că l-a trimis șeful după mine. Am plecat cu el la șeful. Acesta, de cum m-a văzut, m-a luat la înjurături. Avea scrisoarea în mână, spunând: „Ce-i cu asta? Vă învăț eu pe voi!”. Îi spune polițaiului: „Ia-i șireturile și la beci cu el!”. Atunci am făcut pentru prima oară cunoștință cu beciul Poliției, dar numai o zi. La ora 10.00, Crișan vine la mine, în beci, și îmi spune că a venit tata de la țară, cu sania, și a aflat că sunt aici. Acum umblă cu un văr care e la Poliție să mă ia acasă. Într-adevăr, pe la ora 16.00, se deschide ușa beciului și mă cheamă afară. Acel văr mă duce în stradă, unde era tata cu sania și caii. Vărul îmi întinde mâna, urându-mi „La mulți ani!”. „Ce-i cu scrisoarea?” - m-a întrebat. Eu i-am răspuns: „Am distrus-o”.

Tata nu m-a întrebat ce caut pe la Poliție. Era convins că nu pentru fapte rele sunt acolo. El era de acord cu lupta aceasta contra celor ce vor să le ia pământul și să-i facă colectiviști. Era bine informat de cele

petrecute în Rusia și credea sincer că, mai devreme sau mai târziu, și țăranul român va ajunge acolo. Nu putea suporta cotele și că trebuia ca el, țăranul, care abia venise din lagăr, să plătească despăgubiri de război, să ducă el vaca din grajd la Reghin, ca să o dea în contul armistițiului.

Tata avea un armăsar pur sânge englez și de câte ori se cereau cai în contul armistițiului îl supunea unui tratament cu o plantă la un picior, deoarece calul șchiopăta și i se umfla piciorul. Medicul rus îl respingea și venea cu el acasă atât de fericit. După plecarea comisiei îi făcea alt tratament și piciorul îi revenea. Multă ură a adunat în sufletul lui; spunea: „Mai bine mor, dar nu le dau armăsarul".

În 3 ianuarie am venit la Brașov. Am tras, ca de obicei, la nr. 8, pe str. Wilson. Toți erau acolo. Le-am împărtășit pățaniile mele și ei mi-au destăinuit hotărârea lor de a se prezenta la Poliție. Astfel, am stabilit ziua de 5 ianuarie, spunându-le că voi merge și eu.

După ce au fost discutate toate amănuntele, care ce arme are să ducă și ce va răspunde la eventualele întrebări, s-a stabilit și ordinea în care să ne prezentăm, să așteptăm întoarcerea celui intrat la Poliție și după aceea să meargă altul. Sorții l-au ales pe Galea, un încercat luptător. S-a prezentat la inspectorul de Poliție Negreanu, un evreu, care l-a primit foarte amabil. Nu l-a întrebat nimic, a repetat doar o formulă tip. „Domnule, am ordin să nu vă întreb nimic. Dacă dumneavoastră aveți ceva de spus, eu vă ascult. Dacă aveți ceva arme, vă rog să le predați", la care Galea a răspuns: „Nu am de făcut nici o declarație, am, în schimb, un pistol și îl predau". S-a făcut un proces verbal de predare și o adeverință că este scos de sub urmărirea Poliției, pe baza căreia să se întocmească actele la evidența populației. „De-acum sunteți liber, d-le Galea!". A urmat Pitaru, el neavând pistol, din partea inspectorului s-a repetat aceeași formulă. După Pitaru vine Mișu Langa. Acesta din urmă avea un bagaj în spate. Inspectorul s-a uitat lung la el și el la fel. Apoi, după ce își lasă bagajul jos, din spate de prezintă: „Sunt legionarul Mișu Langa. Eu sunt inspectorul Negreanu", apoi repetă formula, la care Langa răspunde: „Arme nu am, dar am aici o cutie". Începe să o desfacă. Era un aparat de emisie-recepție tip G. Inspectorul se uită lung și spune: „Mult am umblat după acest aparat și noi, și rușii", la care Langa replică: „Acum nu mai trebuie să umblați, îl aveți aici. Urmează Radu Șutu, fost chestor. El le predă o armă veche, din 1877 și pe rând Popa, Baba și alții. Penultimul sunt eu. Când intru, se repetă formula: „Ai arme?" - „Nu!". Inspectorul mă privea, apăsase un buton. Pe o altă ușă intră un cetățean voinic, cu șapcă. „Inspectore, ce zici de copilul ăsta, câți ani ai?" - mă întreabă cel cu șapcă. „23" - îi răspund. El se prezintă: „Eu sunt Picalski, muncitor la CFR. Îmi pare rău de tine. Ai fi putut avea un viitor frumos la noi, la comuniști. Ai lucrat la Voina? Dar știi, nici acum nu-i târziu. Partidul are

nevoie de oameni ca tine. Vei face carieră. Gândește-te bine și, când te-ai hotărât, vino să stăm de vorbă, dar nu aici, să nu te vadă cineva. Vii la mine acasă, eu locuiesc pe Lutherană". Nu i-am răspuns. Inspectorul mi-a dat hârtia, am salutat și am plecat. Ultimul a fost Călin. În jurul orei 17.00 se prezintă inspectorului și își dezvăluie identitatea. Inspectorul rămâne năucit, nu credea. A adus fotografii ca să-i compare, apoi îi anunță pe Picalski și pe alții care se ocupau de cazul Călin. „Domnule, mult ne-ai dat de lucru. Spune-ne dacă ești una și aceeași persoană cu Florian". „Da, domnilor" - a răspuns. Se uitau lung unii la alții și nu le venea să creadă. În jurul orei 21.00 vine Călin acasă. Noi eram foarte îngrijorați de întârzierea lui. Când a venit, ne-a povestit cum s-a desfășurat întâlnirea cu Poliția și că de acolo a plecat la un prieten și acolo a întârziat. După ce am comentat evenimentele din acea zi, spunând fiecare cum am fost primiți, ne-am retras la culcare. Călin în camera lui, cu soția, iar eu cu mai mulți în altă cameră. În jurul orei 24.00-24.30, cum dormeam fără griji, auzim bubuituri puternice în ușa care dădea în grădină. Acolo aveam noi un adăpost bine camuflat, în care, la nevoie, ne puteam adăposti. De data aceasta, cei care băteau la ușă au intrat fără să fie auziți. Ne-am mirat mult și după aceea cum de au putut intra de câine, care era dresat și nu lăsa pe nimeni să treacă dacă persoana nu era însoțită de Gârbuleț, un camarad care locuia permament acolo. Aceste zgomote ne-au sculat pe toți. Primul care a ieșit în hol am fost eu. După mine, din camera alăturată, a ieșit Călin. Mă întreabă ce-i acolo. Eu îi răspund: „Să întreb". „Întreabă!". Mă apropii de ușă și întreb cine-i acolo. De afară îmi răspunde o voce: „Poliția Română! Deschide!. Mă întorc la Călin și-l întreb ce fac în continuare. „Deschide, casa este încercuită". Soția lui se uitase pe geam și i-a văzut în jurul casei. Am luat cheile și am deschis ușa. În prag apare un maior rus, un om voinic, și în spatele lui un sergent de stradă român.

Rusul pășește pe hol și spune în românește: „Îl căutăm pe Călin". Călin, îmbrăcat în pijama, era în hol, răspunzând: „Eu sunt", la care rusul comandă „Îmbrăcați-vă și mergeți cu noi!". Călin a intrat în camera lui și s-a îmbrăcat. Nu a pus nici o întrebare rusului. Abia acum câinele a început să latre și să-i alunge pe cei din curte. Polițistul român nu a intervenit în nici un fel, el fiind numai paravan. După plecarea rușilor cu Călin, ceilalți am rămas stupefiați și ne întrebam cum au nimerit rușii casa. În jurul acesteia erau mai multe mașini cu soldați. Soția lui Călin m-a chemat și mi-a spus să mă pregătesc, că mergem în oraș. M-am îmbrăcat și am plecat, iar pe drum mi-a spus că mergem la Nelu Bânda, că așa îi șoptise Călin. Am plecat după ora 1 și la 1.30 am fost la Bânda; l-am sculat din somn. A rămas și el dezamăgit când i-am spus motivul venirii noastre. Doamna i-a spus că Aurel, soțul ei, a trimis-o la el să-i spună să meargă imediat la București, la Vică Negulescu. Eu i-am povestit cum a fost la Siguranță, cum neam predat și cum ne-am dat

seama că ei îl caută numai pe Călin. În timp ce discutam, s-a auzit soneria. La semnul lui Bânda am deschis eu și în ușă a apărut un ins cu șapcă și fără o mână. Ne-a spus „Bună seara" și a intrat direct în subiect; știa că rușii l-au arestat pe Călin. „Tocmai asta vorbeam și noi. Doamna este soția lui Călin, iar dumnealui - un prieten", i-a spus Bânda. Noul venit relatează mai departe: „La ora 20.00 au venit la mine la birou. Rușii mi-au cerut adresa lui Călin. Am căutat în evidență și le-am spus că nu figurează în actele noastre. Au plecat. Noi am rămas consemnați în birou până acum, când s-a comunicat arestarea lui, am venit să te previn". Apoi, și-a luat la revedere de la noi și a plecat. Bânda ne-a spus că este comisarul Stoica, zis „Ciungul", deoarece își pierduse o mână pe front. El este șeful Biroului de Evidență a Populației la Poliție, fiind coleg de facultate cu el și de liceu cu Călin.

După plecarea lui Stoica, Bânda a început să se pregătească să plece la București, pentru a-l informa pe Vică Negulescu. Mai târziu am aflat că Vică Negulescu era omul de legătură dintre Mișcarea Legionară și Guvern, care îl delegase pe generalul Nicolschi ca om de contact. Vică l-a informat pe Nicolschi de arestarea lui Călin și acesta a fost pus în libertate după o săptămână.

Întors acasă, Călin ne-a povestit cele întâmplate la ruși, cum făceau asupra lui tot felul de presiuni psihologice și de intimidare pentru a le spune care este misiunea lui, ce știe de Horia Sima, unde se ascunde, ce depozite de arme deține și multe alte bazaconii. Noaptea îl plimbau prin Cimitirul Șprenghi, iar ei trăgeau cu pistoalele. După venirea lui ne-am liniștit, dar cu mici rezerve. În tot acest aranjament dintre Pătrașcu și Ministerul de Interne noi vedeam o cursă, o amânare a răfuielilor. S-a luat hotărârea ca fiecare să ne aranjăm o situație. Călin, Pitaru și Galea au plecat la Sibiu, Baba - în Iugoslavia, Popa - la Alba Iulia, iar Radu Șutu cu Macovei au deschis un chioșc alimentar în hală și fiecare a început să lucreze ceva. Eu am căutat să mă angajez, dar am fost refuzat, pentru că nu aveam avizul sindicatului de la Voina. Atunci am plecat la Reghin cu intenția de a mai face comerț cu valizele, până se va ivi ceva mai bun.

La 24 ianuarie eram deja în Reghin. Văzând că nimeni nu comemorează această zi, i-am făcut o vizită domnului Iustin Handrea, fost învățător în comuna Porcești, din apropierea Reghinului. Domnul Handrea avea o bogată activitate culturală în rândul sătenilor, iar în timpul războiului a fost refugiat în București, unde a luat parte activă la constituirea căminului cultural al refugiaților ardeleni. Eram însoțit de doi frați ai lui Alexandru Popșor, fost conducător al frățiilor din țară în timpul războiului și i-am spus: „Domnule Handrea, astăzi este 24 ianuarie 1946 și nimeni nu mișcă în Reghin", la care dumnealui mi-a răspuns: „Eu ce pot face; nu am nici o calitate oficială. Mi se rupe și mie inima, dar vedeți și voi că am ajuns, cu Ardealul eliberat, să ne conducă tot

ungurii. Nu vedeți că membrii *rongyos gárda* s-au transformat în comuniști și terorizează Reghinul? Ce să mai zic de jidani? Ei fac pe martirii; cine mai are curajul să se opună lor? Parcă noi, românii, am fi vinovați că i-au dus hortiștii în lagăre. Ei au uitat de 1940, când noi plângeam și ne părăseam avuturile, mormintele părinților și strămoșilor noștri și luam calea pribegiei. Dar ei, evreii, se bucurau și ieșeau cu flori întocmai ca și ungurii. Dragii mei copii, eu ce să vă spun. Văd și eu cum stau românii. Demoralizați, așteaptă dreptatea. Faceți și voi ce credeți!". Am plecat de la domnul Handrea fără nici un sfat. Ne-a lăsat să facem ceea ce credem. După-amiază, în jurul orelor 16.00, am luat muzica localului „Nițu Sălăgean" și am pornit de-a lungul pieții din centrul Reghinului, unde astăzi este parcul. Am mers cântând „Hora Unirii" până la Biserica Ortodoxă și înapoi. Mare ne-a fost bucuria văzând că în spatele nostru se adună mult tineret și cântă cu înflăcărare „Hora Unirii". Apoi, cu muzica în față, ne-am îndreptat spre Căminul Cultural, unde am și intrat. Vestea s-a răspândit în oraș și în jurul orei 20.00 sala era ticsită de lume - tineri și vârstnici. Mare ne-a fost bucuria când am văzut că la o masă, în colț, domnul și doamna Handrea și mulți alți intelectuali din Reghin au venit să cinstească această zi. Voia bună, dansul și veselia au ținut până în zori. Erau deja șase ani de când românii nu au mai sărbătorit ziua de 24 ianuarie.

Am rămas în Reghin până la jumătatea lunii aprilie. Mai treceam prin Brașov cu unele alimente pe care le dădeam prietenilor mei, Oprea și Dinescu, iar ei le vindeau și îmi dădeau banii. Trăiam din ceea ce câștigam. Șederea la Reghin a fost foarte plăcută. Locuiam la Crișan Ilie. Aveam mult timp liber, pe care l-am petrecut în compania unor legionari din Reghin. Seara ne întâlneam la inginerul agronom Stănică Ioan,șeful Ocolului Agronom Reghin. Inginerul Stănică era un om cu o cultură aleasă. A terminat facultatea la București. Aici veneau profesorul Man Vasile, de la Liceul „Petru Maior", preotul Grama, Bidilică Gheorghe - licențiat al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, crescut în casa profesorului universitar Bărbat, venit la Reghin pentru a-și pierde urma. În 1946 se înscrie la Drept, deoarece vroia o a doua licență. Uneori, la aceste șezători culturale, mai veneau și alte persoane. Aici se citeau poezii, nuvele, cărți de literatură română și universală. Întotdeauna, la început, se făcea un schimb de informații politice, cu noutățile la zi și se încheia cu comentarii culturale, adică ce a mai apărut nou prin librării și ce direcții noi se manifestau în lume.

O mare parte dintre cei urmăriți de poliție am fost scoși de sub urmărire și am acceptat aranjamentul lui Pătrașcu. În schimb, au fost și mulți care nu s-au declarat de acord. Aceia care s-au opus, majoritatea erau în închisoarea Aiud, ca de exemplu grupul Biriș-Ghica, grupul Trifan-Marian, din Brașov, și alții. Biriș susținea că el nu crede că Sima l-ar fi autorizat pe Pătrașcu să încheie aceste aranjamente cu comuniștii și că

datoria noastră este să ducem lupta împotriva lor. Trifan și cei care îl urmau aveau o atitudine mistică, văzând în comuniști niște distrugători ai credinței creștine și, astfel, nu se putea sta de vorbă cu ei. Lupta pentru salvarea creștinismului trebuia continuată. O altă parte dintre cei aflați la Aiud au făcut cereri de revizuirea sentințelor date de regimul Antonescu și au fost achitați și puși în libertate.

Și din cei din afară s-au distanțat de Pătrașcu, cum ar fi Radu Mironovici, Vojen, Dumitrescu-Borșa și alții, care nu voiau să-i accepte pe Sima ca șef. Dar marea majoritate a lor s-a conformat instrucțiunilor date de Nicolae Pătrașcu.

Șederea mea la Reghin a fost temporară. Acolo nu aveam ce lucra în meseria mea și, astfel, în luna aprilie am revenit definitiv în Brașov. Am mers tot la Turcheș, la familia Papp și la Anghel. Am început să-mi caut de lucru, dar vechea poveste: aveam nevoie de avizul sindicatului unde am lucrat înainte. Neavând încotro, m-am dus la Fabrica Voina să cer o adeverință că ei sunt de acord să fiu angajat la altă întreprindere. La secretariat mi s-a făcut o adeverință, în care scria că am lucrat în acea întreprindere până la data de 1 aprilie 1945, când am plecat, prin demisie, de bună voie. Am obținut semnătura directorului, a personalului și acum aveam nevoie de cea mai importantă semnătură și ștampilă, a sindicatului. Mi-am luat inima în dinți și am intrat. Acolo i-am găsit pe Marian, președintele, și Struțeanu, vicepreședintele, care, fiind foarte binevoitori, îmi dau aprobarea de care aveam nevoie. Dar, ghinion. Când îmi iau hârtia și vreau să plec, intră în birou Ghiță Augustin și îmi smulge hârtia din mână, o citește și, cu scrisul lui de analfabet, șterge unde era bătut la mașină „prin demisie de bună voie” și scrie „Epurat”. Astfel mi-a distrus toate șansele de a mai putea fi angajat. Am plecat abătut și nu vedeam nici o soluție pentru moment. După două-trei zile vine la gazda mea Ion Macrea, un vechi legionar, pe care eu nu-l cunoscusem până atunci. Împărtășindu-i necazul meu cu găsirea unui loc de muncă, Macrea îmi face o propunere: să lucrăm împreună. Dumnealui avea un atelier de reparații auto pe strada Lungă nr. 79. Începând cu data de 6 mai 1946 am început lucrul. Macrea a dat de lucru mai multor prieteni care erau în situația mea, în jur de 25 de de persoane. Macrea m-a ales pe mine ca să-i țin locul în lipsa lui. Munceam foarte mult. Ne gândeam la o asociație model. Noi, aproape toți eram legați între noi prin idei politice. Mai târziu ni s-a alăturat și inginerul Supostat Alexandru. După angajare am căutat o locuință și, cum eram legat de Timișul de Jos, am găsit una la un cetățean care era îngrijitorul crescătoriei de păstrăvi Tartler, luată ulterior de ministrul de Interne Teohari Georgescu. Am locuit acolo din luna mai până în septembrie. Nu am fost niciodată legitimat de oamenii de pază, deoarece mă credeau băiatul lui nenea Liță. Soția lui

Teohari născuse și locuia mai mult aici cu copilul, iar pentru sâmbătă și duminică venea și Teohari. Aici am văzut cum se trăiește muncitorește. Îl vedeam cum apărea în jurul lacurilor în pantaloni scurți, cu fața lui ciupită de vărsat, pe care și-o ascundea sub o mare pălărie de cowboy american. La o distanță de mai mulți metri doi agenți în civil, cu o mână în buzunar, pe pistol, îl păzeau. Îndată ce s-a mutat aici a dat ordin să se aducă niște vaci pentru lapte, ca să aibă copilul lui lapte curat. A adus și un separator de unt. Ținea foarte mult să aibă totul. Zilnic venea o dubiță cu alimente. Peștii erau folosiți tot la bucătăria lor. Uneori veneau și miniștri. I-am văzut aici pe Dej, pe Ana Pauker, Pătrășcanu cu soția. Îmi amintesc că la intrare era o firmă pe care scria „Casa de odihnă a muncitorilor din Gaz Metan". Într-o duminică au venit niște camioane cu muncitori de la Gaz Metan și s-au oprit în fața porții. Polițistul de la poartă îi oprește și le strigă: „Ce căutați aici? Înapoi! Aici este casa noastră de odihnă". Între timp, au ieșit alți agenți, care au lămurit lucrurile, spunându-le că aici sunt tovarășii miniștri. Muncitorii au început să se retragă, strigând „Noi i-am pus sus, noi îi dăm jos!". Sub o salcie pletoasă, în grădină, se afla Teohari și cu încă trei miniștri, care atunci când i-au văzut pe muncitorii furioși, au luat-o la fugă în vilă, unde s-au baricadat. Agenții și-au luat locul de pază. După acest incident s-au luat măsuri. A fost adus un pluton de soldați care să păzească casa de odihnă a domnului ministru. În septembrie m-am mutat de acolo. În curtea atelierului aveam multă treabă și trebuia să fiu tot timpul prezent. Din luna mai 1946 până în mai 1948 nu am mai avut nici o activitate politică, ci îmi vedeam numai de serviciu.

(Mai multe amănunte despre perioada 1944-1948 se pot găsi în: Baicu, P.; Salcă, A. - *Rezistența în Munți și în Orașul Brașov. 1944-1948,* Editura Transilvania Expres, Brașov, 1997).

15 MAI 1948

Bomba cu explozie întârziată explodează, comuniștii trec la arestarea legionarilor în masă. Toți veteranii și toți cei care au deținut funcții în Mișcare și în guvernarea din '40-'41 sunt internați în lagăr. Se pregătea naționalizarea și trebuiau luate măsuri de intimidare. Cei mai indicați erau foștii legionari. Pe ei nu-i apăra nimeni. Toți acceptau teza comunistă cu defascizarea țării, cum scria în convenția de armistițiu și în tratatul de pace de la Paris. Sunt arestați reprezentanții capitalismului românesc, în

frunte cu inginerul Bujoiu, Pop și mai mulți oameni politici, printre care și legionari, cum ar fi Pătrașcu, Manu, Teodorescu, Vică Negulescu și alte personalități. Procesul înscenat s-a bucurat de multă publicitate. Se pregătea terenul viitoarelor procese care nu s-au bucurat de publicitate. Condamnările au fost foarte mari. În noaptea de 14/15 mai 1948, la Brașov, au fost arestați peste 50 de legionari. Încă în cursul nopții s-a dat alarma, dar puțini au scăpat dintre cei vechi. A doua zi nu a mai venit la lucru Gusan Octavian. Soția lui ne-a înștiințat că a fost arestat și era căsătorit numai de două săptămâni. Panica a fost mare. Am fost luați prin surprindere. În fiecare zi cădeau alții și arestările nu mai conteneau. Cei arestați erau torturați în chip groaznic și li se smulgeau declarații după dorința anchetatorilor. S-a formulat o acuzație nouă, „ajutorul legionar". Dacă ai dat cuiva o bucată de pâine și acesta s-a întâmplat să fie legionar, erai arestat.

Îndată ce am avut o idee asupra celor ce se petrec am plecat în concediu, la țară, unde am rămas o lună, după care m-am întors la Brașov. Aceasta s-a întâmplat după naționalizare. La noi, în atelier, mai fuseseră arestați Pestrea Vasile și Fulicea Alexandru, iar Mareș Ion a plecat prin Moldova cu familie cu tot ca să-și piardă urma. În această situație am părăsit și eu atelierul și am plecat în Săcele, la firma Ocrit și m-am angajat ca strungar. Această firmă a apărut după război. Trei maiștri pricepuți de la fosta fabrică de avioane, Oprea, de orientare țărănistă, Filip și Crisbășanu, de orientare legionară, s-au asociat și au făcut un atelier de turnătorie care s-a dezvoltat mereu, devenind o adevărată întreprindere, cu foarte multe comenzi pentru tractoare. La acești prieteni am găsit repede de lucru. Cu locuința m-am mutat în apropiere, la o familie de unguri. În Brașov și în județ se făcuseră mari arestări, dar în Săcele nu. Cel care avea conducerea grupului săcelean era Anghel, care, printr-o întâmplare ciudată, a fost arestat la Reghin. Se dusese acolo să cumpere alimente și făcea acest drum de aproape doi ani. Eu îi făcusem legătura cu oamenii noștri de acolo și trăgea la ei. De astă dată s-a dus la Vultur Zaharie și a rămas peste noapte acolo. În timpul nopții a venit securitatea să-i ia pe Vultur și îl găsește pe Anghel acolo. Îi verifică actele și îl duc cu ei furioși, pentru că Vultur nu era acasă. Dus la poliție, unchiul meu Cioba era de serviciu. Îl cunoștea și îl întreabă ce a făcut, apoi securiștii, care erau obosiți după o noapte de muncă, îi zic unchiului să-i ia tot ce are el și să-i ducă la beci. Anghel avea asupra lui ceva scrisori și una de la mine, trimisă pentru Crișan. Scrisorile au fost băgate în buzunar de unchiul meu. După o săptămână m-a anunțat să merg la Reghin, pentru că Anghel este arestat și grav bolnav, fiind internat în spital. Am plecat imediat la Reghin și acolo am aflat cum a fost arestat, cum a fost bătut sălbatic de plutonierul de Securitate, Anca Alexandru, consătean cu mine. Acest Anca a fost croitor

retras la țară. Unii spuneau că ar fi făcut pe legionarul prin București și a venit acasă să-și piardă urma. În timpul ocupației hortiste a trecut de partea ungurilor și a fost primarul comunei. El este cel care l-a denunțat pe tatăl meu că a fost voluntar, fapt pentru care tata a fost dus în lagăr. După 23 august s-a dat, din primele clipe, cu comuniștii și l-au angajat în Poliție. Astfel s-a mutat la Reghin, a ocupat o casă săsească în centrul orașului și a fost cel mai mare zbir al Poliției Reghin. Mulți oameni au fost bătuți de el până și-au pierdut viața. Astăzi, după 40 de ani, amintirea lui îi cutremură pe oameni. A fost dat afară, ca toate uneltele de care nu mai era nevoie, și a murit în chinuri groaznice, fiind răpus de cancer.

La Poliția Reghin nu le dădeau mâncare celor arestați, astfel familia era nevoită să le ducă de acasă. Anghel, cum nu avea pe nimeni acolo, nu primea de mâncare. Un gardian a vorbit la măcelăria vecină că au unul din Brașov și nu-i aduce nimeni nimic de-ale gurii. Măcelarul, pe numele lui Vultur Nicolae, a chemat-o pe soția lui și i-a povestit cazul. Doamna Vultur, o femeie de o bunătate rară, de un curaj excepțional, s-a prezentat la Poliție și a cerut permisiunea să-i ducă cele trebuincioase brașoveanului. I s-a permis domniei sale să ducă tot ce avea mai bun. Ducea de trei ori pe zi și îl întreba mereu dacă mai are nevoie de ceva. Trecuse mai bine de o săptămână și această doamnă se ducea cu mâncare la spital și la agentul care îl păzea, ca să-i câștige bunăvoința. Sosit în Reghin, am luat legătura cu doamna Vultur și am rugat-o să îi ducă și ceea ce i-am adus eu, adică mai multe lucruri de toaletă și îmbrăcăminte, rufărie, ciorapi, bocanci și pulover, mai multe bilețele cu vești din Brașov. Era important să știe care dintre prietenii noștri au fost arestați. Am rămas câteva zile la Reghin și în fiecare seară mă întâlneam cu doamna Vultur și dânsa îmi spunea ce mai este nou.

La Reghin, toți prietenii mei fuseseră arestați, cum ar fi profesorul Man Vasile, ca șef al grupului, inginerul Stănică, Bidilică, frații Vultur, Crișan și alții. În urma schingiuirilor de la poliție nu au mai revenit acasă inginerul Pantea Bidilică și bunul meu prieten Anghel. A treia zi am mers la spital cu o prietenă, ca să intrăm la Anghel. Toate tentativele noastre au eșuat. Agentul era prea fricos. Spre seară eram la prietena mea și a venit consăteanul meu, Anca, și mi-a pus în vedere să părăsesc imediat Reghinul, că altfel mă arestează. În aceeași noapte am plecat la Brașov, nu înainte de a-i mai face o vizită doamnei Vultur. Am vrut să o rog pe doamna să se ocupe în continuare de Anghel, dar nu a fost nevoie. Doamna mi-a luat-o înainte, spunându-mi că aceasta este o obligație a ei față de amintirea mamei sale și că soțul nu se ocupă de această treabă. Era mai prudent, dar și el a fost mai târziu arestat.

Anghel a rămas în spital trei săptămâni, până ce a putut fi transportabil. Nu am mai avut ocazia să o întâlnesc pe doamna Vultur, să-i mulțumesc pentru curajul și mărinimia ei. Nici nu știu dacă a putut afla că Anghel, în urma bătăilor de la poliția Reghin, nu s-a mai însănătoșit și că și-a dat

viața în Aiud, acolo unde cei mai viteji fii ai neamului românesc se odihnesc până la învierea neamului, așa cum spunea Î.P.S.S. episcopul Suciu al Blajului, în 1946, când a vizitat închisoarea Aiud în predica ținută în capela greco-catolică a închisorii: „Adevărații repreentanți ai României sunt la Aiud, nu la București". Într-adevăr, acolo se găseau numeroși foști miniștri, generali ai armatei române, oameni ai poliției, numeroși ofițeri de toate gradele, vinovați că au respectat disciplina militară, ziariști, diplomați etc. Ajuns la Brașov, mi-am continuat lucrul. Mă interesam cine a mai fost arestat. Am aflat de mulți prieteni, printre care și Vultur Gavril, soția lui rămânând cu trei copii mici, între 1 și 5 ani, fără să lucreze undeva. Nici nu avea cum, era fără resurse materiale, soțul ei fusese pantofar.

Din cei care nu căzuseră încă, fiecare trebuia să mai ajute câte o familie, dar numărul celor rămași liberi se împuțina, iar al celor care aveau nevoie de ajutoare creștea. Într-una din zile sunt chemat la fosta locuință a lui Anghel. Acolo mă aștepta a veche cunoștință, Gheorghiu, muncitor la Fabrica Astra și șeful grupului legionar din fabrică. Când au venit să-i aresteze s-a făcut nevăzut și l-au scăpat. N-a rezistat prea mult, că tot alerga de colo-colo cu treburi și a fost arestat. Acum venise la mine, să-mi facă legătura cu Grigorescu, un muncitor de la Astra, care locuia în Satu Lung și cu Marinescu, alt muncitor care locuia în Turcheș. Îl lăsase pe Grigorescu în locul lui și acesta, la rândul său, prin Marinescu, păstra legătura cu mine, iar cu Gheorghiu mă întâlneam. Așa se transmiteau ordinele, informațiile și se colectau ajutoare pentru cei închiși, după care erau distribuite la familii.

În vara anului 1948 arestările se produceau cu o viteză nebănuită. Oricine a fost văzut stând de vorbă cu unul din cei vizați, se putea aștepta să fie arestat. La începutul lui iulie am fost căutat de studentul Isac Costache, bucovinean de origine, student la Academia Comercială Brașov. De când au început arestările locuia pe unde putea. În acea perioadă a fost plasat la Turcheș și cei din Brașov i-au indicat să ia legătura cu mine. În urma arestării lui Anghel, la Reghin, se pierduse contactul cu cei din Săcele, ori eu îi cunoșteam bine și se recomanda continuarea contactelor. După ce mi-a împărtășit misiunea lui, am spus că nu ar fi prudent să ne întâlnim cu fiecare în parte, dar eu voi fi mijlocitorul între el și oamenii pe care îi cunosc. Isac mergea des în Brașov, deși era foarte căutat de poliție. Într-una din zile a fost arestat. După cercetările de la Securitate a fost depus la penitenciar. Nu după multe zile este dus din nou la cercetări și când îl aduc înapoi, la depozit - că așa ziceau ei, că ne pun în depozit până se va hotărî ce să facă cu cei arestați. Cum Isac venea pe jos, escortat de un agent, în capătul străzii, azi Politehnicii, a încercat să fugă înspre Castelului, iar ei coborau pe Bălcescu. Agentul avea mâna în buzunar, pe pistol, care era încărcat. A tras și l-a lovit mortal. Doar atât a mai putut striga: „Sunt studentul Isac!".

Vestea s-a răspândit ca fulgerul în tot orașul. Am aflat și noi la Săcele. Era prima crimă în public. Am regretat mult moartea lui, deoarece era un băiat studios. Părinții lui au venit să-i ridice, în rest nu știu ce au făcut. Din stradă a fost dus la morga închisorii. La puține zile după stabilirea contactului cu Grigorescu am trecut pe la locuința lui, unde am găsit-o pe soția sa plângând, cu fetița în brațe. Printre lacrimi și suspine abia îmi spune că a fost arestat. M-a înduioșat foarte mult suferința acestei femei distruse. În intervalde o săptămână au fost arestați și Marinescu și Gheorghiu. Intrasem în panică, pentru că nu știam ce ar putea fi la mijloc, de cad așa de mulți și majoritatea de la Astra. Îmi voi explica mai târziu toate acestea.

O altă victimă a vitejilor de la Securitate este prietenul meu, cu care am stat în cort la Tamina, Dinescu. El lucra pe strada Mihai Viteazul, la camaradul nostru, Sârghie Manole, care își făcuse acolo un atelier de bobinaj și lăcătușerie. Într-una din zile vine Securitatea să-i aresteze pe Manole și Dinescu. Aceasta se întâmpla în luna iulie 1948. În timp ce se ocupau de Manole, Dinescu încearcă să iasă din atelier pe o ușă ce da în curtea atelierului, dar acolo era un viteaz cu pistolul în mână și, fără somație, trage, își descarcă pistolul în capul lui Dinescu, A fost lăsat acolo și au plecat cu Manole. Ceilalți muncitori au anunțat-o pe soția lui. Aceasta l-a dus acasă și l-a înmormântat după datina creștină. Eu n-am luat parte la înmormântare, la care mișunau copoii. Am plâns de unul singur.

În Săcele era liniște. Puținele arestări ce s-au făcut erau legate de locul de muncă, organizația din Săcele rămânând neatinsă. La sfârșitul lunii august am revenit cu serviciul la Macrea. Am fost solicitat să mă ocup de unele treburi în oraș și nu puteam altfel. De la închisoare se comunica pe mai multe canale și se insista ca cei rămași să se dea la fund, să nu mai facă nimeni nimic. Cuvântul de ordine era ca să nu mai cadă nimeni. Primul lucru cerut a fost ca soțiile celor arestați să nu mai stea toată ziua în jurul închisorii, printre ele se amestecau și agente care le trăgeau de limbă. Altă problemă: cei care soseau de la Securitate spuneau despre ce au fost anchetați și dacă erau în cauză persoane, ne comunicau să-i avertizăm. Dacă la anchetă descopereau vreun informator, acest lucru se comunica din nou. În timpul anchetei își puteau da seama de unde dețin unele informații. În concluzie, am început, în plină prigoană, să fiu iarăși activ, fără a pune ceva la cale împotriva regimului. Totul se reducea la a ajuta niște familii nevoiașe. Eram de mai mulți ani prieten cu Elena Faina din Mărgineni - Făgăraș, ea fiind absolventă a Liceului Comercial de fete Brașov, locuia cu sora ei Victorița, căsătorită cu Fulicea Alexandru, locuiau pe strada Transilvaniei nr. 5. Cu Fulicea am lucrat la Voina și am activat și pe linie politică, apoi am continuat să lucrăm la Macrea, de unde a fost arestat. După revenirea mea la Macrea, mă întâlneam zilnic cu

Lenuța, că așa îi spuneam și eu și familia ei, mergeam la ea acasă și, de multe ori la Mărgineni. Sora ei a rămas cu trei copii mici, servici nu avea, așa că i-a dus la Mărgineni la părinți și ea a revenit în Brașov. Se ducea zilnic și dădea târcoale închisorii, cu scopul de a-și vedea soțul. Nu era singură, de fiecare dată era însoțită de cumnata ei, Tereza, soția lui Fulicea Ion, și de doamna Vultur. În zadar le explicam că nu-i bine să tot meargă pe acolo, că nu înțelegeau. Într-una din seri, când merg în vizită la Lenuța, îl găsesc acolo pe Dumitriu Ion, chiriașul doamnei Tereza. S-au făcut prezentările. Până atunci nu-l mai văzusem. Era un tip cu vervă, înalt, brunet, ochii ageri, corp atletic, părul creț, aducea cu figura lui Codreanu. Asta se petrecea în luna lui septembrie. Eu umblam mereu cu domnișoara Lenuța. Căutam să fac impresia unui îndrăgostit, dar gândurile și peocupările erau altele. Lenuța știa acest lucru și mă ajuta. În zilele următoare îl întâlneam tot mai des pe Dumitriu. Aflu că și el dă ocol închisorii, că este la curent cu una din legăturile cu penitenciarul, cea prin Gherghișan. Îl rog să nu mai dea pe la închisoare. Îmi promite, dar firea lui era prea neastâmpărată. Avea asupra lui tot timpul un pistol. La o întâlnire la avocatul Badiu, îl găsesc acolo, fiind foarte activ. Mă interesez de trecutul lui. Aflu că este din copii orfani, pe care i-a crescut Legiunea. În Brașov a lucrat ca funcționar, a fost pe front. Mai multe nu aflu. În cele două luni și jumătate cât am mai lucrat cu el aveam impresia că se mai temperase. Eu nu-i spuneam lui ceea ce făceam și cu cine mă întâlneam. Era o metodă de-a mea de a vorbi de toate în afară de ceea ce făceam și acesta mi-a promis că totul o să fie bine. Nici numele nu mi-l dădeam, eram pentru toți Sandu și atât. Într-una din zile vine la mine cu un prieten al lui, Benone Pepene, funcționar la un birou de transport lângă Coroana. Această cunoștință se va dovedi mai târziu foarte dăunătoare pentru mine. Benone era un băiat foarte bun și corect, dar nu avea rezistența fizică pentru asemenea torturi. Avea o figură angelică, o educație frumoasă. Am devenit prieteni. Prin octombrie ni se semnalează de la închisoare să nu mai luăm contact cu inginerul Secu Șerban, care făcea legătura între Brașov și București. Aceeași veste o aduce și Dumitriu, foarte cătrănit pe el, că ar fi în serviciul Securității. Am căutat să-i liniștesc și să vorbim mai întâi cu el. Deci, se fixează o întâlnire sub Tâmpa. Dumitriu merge și îl întâlnește, cu mâna în buzunar, pe revolver. Era seară. Secu vine îmbrăcat într-un pardesiu, cu pălărie pe cap și cu ochelari. Avea și el mâinile în buzunar, probabil pentru prudență. Eu, împreună cu Pepene eram pe aproape, gata să intervenim dacă se va întâmpla ceva. După un timp au coborât amândoi, discutând amical, după care s-au despărțit. Dumitriu a revenit la noi și ne-a relatat discuția, dar noi am rămas și mai departe rezervați față de Secu. Se făcuseră multe arestări și noi ne comportam foarte imprudenți, poate chiar zgomotoși.

Uitam că soțiile celor arestați sunt supravegheate, precum și toate rudele lor și orice vizită făcută unuia dintre ei era observată. Am rămas încremenit când a fost arestată doamna Fulicea, sora prietenei mele. I mediat i-am spus Lenuței să plece la Mărgineni, iar doamnei Vultur să-și ducă copiii la Întorsura Buzăului și să rămână acolo. La plecare, doamna Vultur mi-a lăsat cheile locuinței, ca să mai trec și săud florile. Am făcut o mare greșeală. Seara vine la mine Dumitriu și îmi spune și el de arestare. Aceasta se întâmpla luni, 17 noiembrie. Îi spun că probabil că pe el îl caută Securitatea. Se pare că a ajuns la urechea lor că el locuiește la familia Fulicea, dar nu știau la care. Am avut o inspirație proastă. În acel moment i-am spus să plece imediat din Brașov. La replica lui că nu are unde, i-am zis: „Du-te la Mărgineni până ce trece furtuna". În ziua de 18 noiembrie Dumitriu pleacă la Mărgineni. Acolo o întâlnește pe Lenuța Faina, cu care nu știu ce au discutat. A doua zi, pe 19 noiembrie 1948, la orele 6.00 dimineața, sosesc amândoi în Brașov, Dumitriu fiind îmbrăcat în haine țărănești, cu cioareci. Nu se duc în strada Transilvaniei, la locuința Lenuței, ci merg pe strada Decebal, la Fulicea Tereza, unde locuia și Dumitriu. Ei nu-și dau seama că în cursul nopții doamna Fulicea a fost arestată și, în jurul orelor 6.20 dimineața, bat la ușă. Se aprinde lumina și se deschide ușa. Lenuța intră, iar în urma ei - Dumitriu. Ușa se închide și, din spatele ei, un agent, cu pistolul în mână, îi somează: „Mâinile sus!". În pat, alt agent dădea plapuma la o parte și se freca la ochi. Lenuța și Dumitriu se lipesc cu spatele de perete și ridică mâinile. Cel din pat îi spune colegului său să le facă percheziție. Dumitriu, în schimb, duce mâna la buzunar, își scoate pistolul și trage în plin și îi omoară pe amândoi. Îi așează unul lângă altul, îi acoperă cu plapuma și, împreună cu Lenuța, dispar. Afară era încă întuneric. Speriați, emoționați, au alergat pe Tâmpa, prin Valea Răcădăului. Cei doi agenți au fost lăsați acolo. Când au arestat-o pe doamna Fulicea, Securitatea bănuia că Dumitriu va veni acasă și îl vor putea aresta. Numai că lucrurile au luat o altă întorsătură. Dumitriu nu era omul care putea fi arestat așa de ușor. Ajunși pe Tâmpa au fost necesare trei ore până când să-și revină din emoții și să ia o decizie ce să facă. În jurul orei zece, Dumitriu o trimite pe Lenuța la Pepene Benone, care avea biroul lângă Hotelul Coroana, ca să-i relateze cele întâmplate, să-i aducă haine, ca să le schimbe pe cele de țăran și să vină la mine să-mi spună întâmplarea, iar eu să-l îndrum unde să se ascundă. Lenuța aștepta sub Tâmpa întoarcerea lui Ică (așa îi spuneam noi lui Benone). Când a venit Ică și mi-a povestit, avea asupra lui și hainele. Am rămas uluit, la așa ceva nu mă așteptam. I-am și spus lui Ică că de aici iese ceva rău. El tremura, deoarece avea o fire foarte emotivă. „Așa cred și eu, dar acum trebuie ajutați". I că mi-a spus că nu știu unde să se

ducă, cum în Brașov toți cunoscuții erau supravegheați, nu se putea găsi nici un adăpost pentru ei. Mă și gândeam la represalii, așa că am indicat o adresă la Câmpina, pe care Lenuța o cunoștea. Când a ajuns Ică la ei, pe Tâmpa, erau hotărâți pentru împrejurimile Făgărașului, dar fiind ziua, nu puteau risca să plece la gară. Ică i-a condus în Șchei, la Angheli Dumitru, o veche cunoștință a lui Dumitriu, unde au rămas până a doua zi dimineața. În dimineața zilei de 20 noiembrie, Angheli i-a condus în Gara Bartolomeu. Le-a scos bilete pentru Făgăraș. Ei au stat mai rezervați până a venit trenul și au plecat. Eu nu i-am mai văzut. Din relatările făcute de unii deținuți mai târziu ei au fost găzduiți împreună de mai mulți buni români de prin părțile Făgărașului și Sibiului. În toată această pribegie au fost împreună. După aproape un an, Lenuța a dat naștere unui copil în casa unui român cinstit și cu frica lui Dumnezeu de prin părțile Cisnădiei. S-au ascuns multă vreme prin codrii. Frații românilor, în vremuri grele, au avut numeroase ciocniri cu Securitatea și au învins. Codrul le-a fost un aliat de nădejde. La sfârșitul anului 1952 au fost descoperiți la Cisnădie de Securitate. Lupta s-a dat pe viață și pe moarte. Securiștii i-au asaltat din toate părțile, gloanțele încrucișându-se. Dumitriu a răpus mai mulți atacatori, printre care și un căpitan, iar ultimul cartuș și-l trage în cap. Așa se încheie epopeea acestui erou.

Lenuța este arestată, și în urma ei foarte mulți români care i-au sprijinit în lupta lor. Ei aveau să primească mulți ani de închisoare. Elena Faina a fost condamnată la muncă silnică pe viață. A fost eliberată în 1964. Nu am căutat să mai intru în legătură cu ea. Vremurile erau grele pentru amândoi.

Puține informații am avut despre ei. Cred că au înscris și ei o pagină în cartea suferințelor neamului nostru. Faina Elena a fost o tânără dârză și curajoasă. Își iubea țara, fapt ce a fost dovedit îndurând patru ani de haiducie în condițiile anilor 1948-1952, când cea mai cruntă teroare din istorie S-a dezlănțuit asupra celor care mai aveau curajul să creadă în dreptatea acestui neam. Familia acestei tinere a fost greu lovită. Sora ei Victoria, după ce i-a fost arestat soțul, a fost și ea luată de lângă cei trei copilași, sub 5 anișori, și condamnată. Doi frați ai cumnatului ei au fost, de asemenea, arestați, dintre care unul a murit la Gherla. Fratele tatălui, avocatul Faina Liciniu, deputat P.N.Ț., în alegerile din 1946, a fost și el arestat și condamnat. Era o familie distrusă.

ARESTAREA MEA

După descoperirea celor doi securiști, toate indiciile duceau la Dumitriu, cum doamna Fulicea a recunoscut că locuiește în gazdă. La domnia sa cercetările au fost îndreptate înspre cunoștințele comune. În ziua de 19 noiembrie este căutată doamna Vultur și, negăsind-o acasă, este interogat soțul ei, unde ar putea fi. Soțul se afla la penitenciar. El crede că dacă nu-i la locuința lor din Brașov, nu poate fi în altă parte decât la Sita Buzăului, la mama ei. Cum Securitatea lucrează numai noaptea, că treburile necurate se fac la întuneric, în noaptea de 20-21 noiembrie s-au deplasat la Sita Buzăului, crezând că acolo vor da de Dumitriu. Au găsit-o pe doamna Vultur cu cele trei fetițe sub 4 ani și, ca să nu vină cu mâna goală, au luat-o de lângă fetiță și au adus-o în beciul Securității. Luându-i un interogatoriu în legătură cu Dumitriu și-au dat seama că îl cunoștea, dar că în acea noapte ea fusese la mama ei. Unuia i-a venit ideea că Dumitriu s-ar putea ascunde la locuința ei din Brașov și i-a cerut cheile, să meargă să facă percheziție. Din acest moment lucrurile se complică. Doamna Vultur nu avea cheile, să spună unde sunt nu vroia. Știa că va urma o nouă arestare. Declară că le-a pierdut, dar securiștii nu se lasă convinși și încep tortura. O jignesc în fel și chip, o lovesc cu pumnii, cu palmele peste față. Este amenințată în toate felurile, dar nu spune nimic. Îi dau timp de gândire. O duc în celula trei, la subsol, după care o readuc. Ei credeau că a dat cheile lui Dumitriu, o prind din nou de cap, o trag de păr. Ea rezistă. Înfuriați, o bat la tălpi. Dimineața, nemaiputând suporta chinurile fizice și morale, le spune că cheile le-a dat unui prieten. Acum insistau să le declare cine-i acel prieten. A căutat să evite, folosind tot felul de argumente. Anchetatorul și-a rechemat băieții (bătăușii) și a somat-o pentru ultima oară să-i declare pe prietenul ei, dându-și și cuvântul de onoare (sic!) că nu îi va spune nimic soțului ei. Altfel, băieții sunt pregătiți pentru o nouă reprezentație. Sătulă de chinuri, dându-și seama că nu are nici o scăpare, a mărturisit. Și așa, în 20 noiembrie 1948, în jurul orelor 10.00, din atelier, unde lucram la un strung, văd patru inși în haine militare că se îndreaptă spre ușa de intrare. M-a trecut un fior. Ei deschid ușa și doi dintre ei intră, iar doi rămân afară. Un muncitor, care era prin preajmă, este întrebat „Cine-i Sandu?” Acela m-a arătat și cei doi vin la mine cu mâinile pe pistoale, adresându-se către mine: „Dumneata ești Sandu?”. Apare șeful atelierului, Macrea și întreabă ce s-a întâmplat. „Nimic deosebit, merge cu noi, iar într-o oră este înapoi, după o mică declarație”, la care Macrea spune: „Să mi-l trimiteți repede înapoi, că eu am de lucru aici”. „O, nici vorbă, noi nu avem ce să- i dăm de lucru, așa

că vine numaidecât". Din nou Macrea: „Hai, îmbracă-te și vezi să nu te oprești prin oraș". „Ei nu, meștere, nici bani nu am". În sufletul meu îmi făceam tot felul de idei. L-o fi arestat pe Dumitriu, o fi arestat pe cineva din Săcele? Nu știam ce să cred. Plec cu cei doi. Cheile le las în dulap, ca să nu le găsească la mine și să-mi ceară să merg cu ei acasă, să-mi facă percheziție. Când ies în curte mi se alătură cei doi. Mergem în stradă, unde își lăsaseră mașina. Mă urcă în mașină și plecă, Ajunși la vila Popovici, unde își instalase Securitatea sediul, sunt urcat la etajul unu și introdus într-un birou. În spatele lui era agentul Brăilă, din vechea poliție. Îl cunoșteam mai de mult, pentru că venea pe la atelier cu o motocicletă și Macrea o repara pe gratis. Cum mă vede, mă recunoaște: „A, tu erai? Dă-mi cheile de la Vultur!" și se uită la mine cu coada ochiului. „Păi, nu le am la mine, le am la atelier". Dă fuga la ușă și îi strigă pe cei ce m-au adus, dar aceștia plecaseră, erau în activitate. Îmi dă telefonul ca să-i sun pe Macrea, ca acesta să-mi trimită cheile. Macrea trimite cheile printr-un băiat. Eu, între timp, așteptam în birou, în picioare. Se deschide ușa și intră Stoica ciungul, cu care făcusem cunoștință când a fost arestat Călin.

Acum era căpitan de Securitate. Când a dat cu ochii de mine, a ieșit și s-a dus în spatele lui Brăilă și mi-a făcut semn cu degetul la gură să tac, să nu-l recunosc. Aveam eu grijă de asta, că doar nu eram naiv să mă încurc și să-mi complic singur situația, apoi se întoarce brusc și pleacă. În urma lui intră unul cu vreo 30 de centimetri mai înalt ca mine, având 1,95 m. Se uită la mine și îl întreabă pe Brăilă: „Ce-i cu ăsta?", dar până să-i răspundă - îmi trage o cizmă în burtă, aruncându-mă în perete și adresându-mi înjurături și amenințări. Aveam să aflu mai târziu că se numea Găzdac și că a fost muncitor la Astra. Vine băiatul cu cheile, le predă lui Brăilă și-l concediază. Mie îmi spune să îmi scot șireturile, cureaua de la pantaloni, ceasul și tot ce am prin buzunare. Am făcut ce mi-a zis, le-am pus pe birou, iar el le-a băgat într-un plic și mi-a scris numele pe el. Apoi, l-a chemat pe unul și i-a spus să mă ducă la „doi".

Am coborât la subsolul clădirii pe niște coridoare întortocheate. Ne-am oprit în fața unei uși, pe care a descuiat-o și m-a vârât înăuntru. Aceasta era o celulă. Înăuntru, un om în picioare în fața unui pat din scândură, fără nimic pe el. După închiderea ușii, omul îmi întinde mâna și se prezintă: „Mă numesc Boldizsár", „Eu Sandu", i-am răspuns. Apoi, omul se așează turcește pe acel pat de scândură și mă invită să iau loc. După un timp se uită la mine și îmi făcea niște semne cu mâna, spre talpa picioarelor, pe care le ținea în mâini. Nu pricepeam ce vrea să-mi spună prin acele gesturi. El văzând nedumerirea mea, mă întreabă:

- Te-au bătut la tălpi?
- Nu - îi răspund - și apoi nu știu de ce m-au adus aici.
- Nu ești legionar?

- Nu, am avut la mine cheile de la locuința unei femei și au venit patru inși cu o mașină. M-au adus aici și mi-au cerut să le dau cheile.

- O fi ea legionară?

- Asta nu am de unde să o știu, nu întreb femeile ce politică fac.

Știam de la prietenii mei, care au avut mai multă treabă cu poliția, că în celule sunt introduși informatori și asta mă făcea să am rezervă față de acest om. Până seara, omul îmi spune cine este și cum a fost prelucrat de un ofițer, care i-a dat și acest nume, rugându-mă să-i spun în continuare Boldizsár. Sub pretextul că îl duc la anchetă, era scos zilnic din celulă ca să le spună ce vorbim. Nu am discutat nimic pe teme politice. Nu cunoșteam pe nimeni. Mă arătam nemulțumit de încurcătura cu cheile. Omul mi-a dezvăluit că se numește Stelică .... și că a fost sanitarul închisorii din Brașov, iar soția lui este gardiancă la secția de femei a închisorii. A fost cununat de actualul director al închisorii, domnul Budaca. Motivele pentru care se afla acolo dumnealui erau că în calitate de sanitar avea și obligația de a duce probele de sânge la laborator, în oraș. Acolo, la laborator, lucra o doctoriță, nepoata doctorului Sonea, care se găsea închis în penitenciar și cu care Stelică se cunoștea de multă vreme. Tot mergând la laborator, mai ducea câte o scrisoare de la dr. Sonea la nepoată și înapoi, la unchiu'. Asta nu a fost de-ajuns, i-a mai dus și lui Drăghici, și lui Teodorescu, la tipografie. Securitatea a intrat pe fir și într-una din zile, când ieșea pe poartă, i-a făcut percheziție, găsind asupra lui trei scrisori. A fost arestat și dus la cercetări, bătut crunt ca să dezvăluie toate legăturile. Omul avea o mare calitate: era bun și pentru o atenție te servea. Nu-l preocupa politica. Era încrezător că nașul lui, directorul Budaca, îl va scoate de aici și, până la urmă, l-a scos. Eu am rămas cu sentimente plăcute față de el. Mi-a fost de ajutor în săptămâna cât am stat împreună. Mi-a furnizat multe informații din închisoare și m-a prevenit asupra misiunii lui în celulă, deși eram foarte rezervat față de el. Când m-a mutat, după o săptămână, pe alt coridor, la celula trei, mi-a părut rău că ne desparte. Oricum, în doi timpul trecea mai ușor. Unde m-a mutat eram singur. În prima săptămână nu m-a întrebat nimeni nimic. În prima zi, după ora 13.00, a venit cel care era de serviciu pe coridor și ne-a dat câte un sfert de kg de pâine și un polonic de ciorbă. Aceasta era rația noastră pentru o zi, seara nimic, dimineața nimic. La ora 21.00 ne-a zis să ne culcăm, dar nici tu saltea, nici tu pătură ori pernă. Colegul m-a invitat să ne înghesuim pe acest pat de scândură. Dimineața mă dureau oasele chiar și de frig, că în beciul acela nu era foc, dar și din cauza scândurii. Când aveam nevoie de WC băteam în ușă și ne ducea plutonierul. La celula trei, unde m-a mutat, se vedea că acum a fost terminată. Tencuiala udă, curgea apă, patul, tot din scândură, era nou. Prima noapte am dormit singur, a doua zi, noaptea târziu, se deschide ușa și un securist îmbrâncește pe unul în celulă, zăvorește ușa și pleacă. Noul venit era în

jur de 40 de ani, bine făcut, elegant și foarte nervos. Se uita la mine și după un timp îmi zice „Bună seara”. Cu pălăria în mână mă întreabă „Aici nu este nici un cui, să-mi pot pune pălăria?”.

- Nu este, domnule. Păstrați-o, că aici este frig noaptea.

Dar el, furios, bate în ușă puternic și vine plutonierul.

- Ce s-a întâmplat, domnule?

- Unde să-mi pun pălăria?

Plutonierul îi trage o înjurătură și-i împinge ușa în nas. Omul, dezamăgit, se așează pe marginea patului și rămâne pe gânduri. Mai târziu, îmi spune că-l cheamă Moldovan, că este din București și a venit în concediu la Brașov. Plimbându-se prin Brașov, a ajuns la fabrica Steagul Roșu și a scos aparatul de fotografiat și a făcut o fotografie. Imediat a fost înconjurat de unii care l-au dus la Securitate, l-au bătut ca să spună pentru cine a făcut fotografia, cu ce spion are legături. Omul nu avea ce să le spună. Era foarte indignat, nu-și putea explica cum este posibil să fie învinuit de așa ceva. Dimineața a fost luat din celulă. Nu am mai aflat nimic. Eu am rămas cu convingerea că nu avea nici o vină. Era un om constit și încă nu luase contact cu realitatea comunistă.

Chiar în acea dimineață am o mare surpriză. La celula de vizavi erau femei. Astfel deduceam eu după discuțiile cu plutonierul care venea mereu la ușa lor și se întreținеau. Dimineața, la prânz și seara le scotea la curățenie pe coridoare și la toalete. În acea dimineață plutonierul, cu una din femei, era în alt coridor. Aici rămăsese doamna Vultur. Ea mă observase că sunt în celula doi și a venit la ușă, a tras zăvorul și a intrat la mine.

- Sandule, nu le-am spus nimic. Tu ce ai declarat?

- Am declarat că sunteți amanta mea, așa să le spuneți și dumnea-voastră, nimic altceva.

A ieșit și a închis ușa la loc și și-a continuat treaba. Curajul doamnei m-a mișcat și au fost suficiente câteva cuvinte să fim pe o vorbă. Soluția nu era morală, dar trebuiau evitate alte surprize care ne-ar fi complicat mult pe noi și pe alții.

Pe data de 29 noiembrie se dezlănțuie furtuna. Spre seară sunt scos din celulă și dus la anchetă într-un birou la etaj. În birou, un ofițer cu două stele și opt zdrahoni, înșirați pe lângă pereți. Fiecare avea ceva în mână. Unul o curea, altul un baston, alții cu bastoane de cauciuc, cu cabluri electrice împletite. Fiecare mă privea cu un fel de surâs batjocoritor. Cel cu uniformă și stele mă întreabă numele, prenumele, tata, mama, unde locuiesc, locul și data nașterii, unde lucrez, meseria, ce politică am făcut, în prezent ce legături am cu doamna Vultur. Eu răspund la fiecare întrebare, el notează. În acest timp băieții fumau, șușoteau între ei, părea că nu-i interesează discuția. Nu pentru asta erau ei acolo. Aveau altă misiune, încredințată de partid, mult mai productivă. Fără ei Securitatea nu își putea îndeplini planul la fabricarea

declarațiilor. Aceștia aveau metode experimentate și pe alte meleaguri și, aplicate științific, nu se putea să nu dea roade. Deci, după câteva ședințe în compania băieților, era imposibil să nu inventezi un complot, o ședință, un ajutor dat cuiva care s-ar putea să fi fost legionar, ba chiar a fost, numai să le faci pe plac băieților. Apoi intervenea cel cu stea, care tot timpul cât băieții transpirau cu munca, se uita prin niște hârtii, nu se amesteca în treaba lor.

- Ei, nu puteai să ne spui asta de la început? Nu se mai supărau tovarășii și dumneata nu aveai necazuri.

- Luați loc!

Numai de luat loc nu-i ardea, celui care, fiind lovit cu bastoanele pe tot corpul la întâmplare, era dat apoi la fus și bătut la tălpi până leșina. Băieții prevăzători și cu experiență aveau întotdeauna o găleată cu apă rece și limpede, așa că nefericitul era luat așa cu fusul de doi viteji mai voinici și cufundat cu capul în apă, ca să-și revină. Pe unii, când îi dădeau jos, îi obligau să joace conga împrejurul camerei. Dacă aveai tălpile umflate și nu puteai, venea specialistul cu bastonul și-ți dădea peste degete. Ca să nu mai dea, fugeai ca la manej, incurajat fiind de cel cu bastonul. Rămas cu anchetatorul, căci băieții se retrăgeau să se odihnească, acesta începea să-ți pună întrebări și dacă nu repetai ceea ce ai spus pe fus, se supăra și chema din nou băieții și se plângea lor că nu se poate înțelege cu acest „bandit”. Și o lua de la început, alte bătăi, alte chinuri. Se întâmpla ca unii să nu reziste și să moară. Deci, când a epuizat ofițerul întrebările introductive, trece la subiectul ce-l interesa și mă întreabă dacă-l cunosc pe Dumitriu.

- Nu-l cunosc - îi răspund.

Atunci, la un semn, băieții intră în acțiune. După ce își fac încălzirea lovindu-mă cu bastoanele care pe unde nimerea, au trecut la faza a doua. Unul îmi cere să-mi scot încălțămintea, am dat jos pantofii. „Scoate și ciorapii!”, se răstește la mine. Îi scot.

- Stai jos!

Mă uit la el.

- Ce te holbezi așa, așează-te!

Mă așez, deoarece nu am încotro.

- Întinde mâinile!

Le întind și cel cu cureaua mi le leagă pe la încheietura palmei.

- Trage picioarele cu genunchii la gură! Lasă mâinile!

Le las și cuprind cu ele genunchii. Cel cu bâta (fusul) mi-o introduce sub genunchi și peste mâini. Apoi se înfățișează încă unul la celălalt capăt al fusului și mă ridică, în timp ce altul așeza niște scaune. Când m-au ridicat, am căzut cu capul în jos și cu picioarele în sus. În această poziție m-au așezat pe cele două scaune și au început să-mi care cu bastoanele la tălpi. Loviturile cădeau ca niște cuțite, mă secau. Oi fi țipat, că unul mi-a vârât ciorapii în gură. Nu știu cât a durat repriza, dar

m-am văzut în fața celui cu stele în picioare și cu mâinile legate.

- Îl cunoști pe Dumitriu...
- Nu-l cunosc.

Atunci îmi arată o fotografie.

- Pe ăsta îl cunoști.
- Nu!

Era o fotografie 9/6 a lui Dumitriu.

- Aduceți-l pe celălalt!

După câteva minute apare în birou I că (Benone Pepene). Tresar.

Anchetatorul îl întreabă:

- Îl cunoști?
- Da, este Sandu - răspunde Ică.
- Tu îl cunoști?
- Da, este Ică.
- Îl cunoaște pe Dumitriu? - întreabă anchetatorul.
- Da.
- Duceți-l! - comandă anchetatorul. În timp ce ieșea, Ică, cu lacrimi în ochi, mi se adresa astfel: „Sandule, iartă-mă. Uită-te la mine". Săracul Ică abia mai călca pe picioare. Fața lui tumefiată era de nerecunoscut. Nu aveam de ce să nu-l iert, eram doar la Securitate, iar rezistența umană are anumite limite. Erou nu este cel ce vrea, ci acela care poate și este favorizat de anumite circumstanțe. După plecarea lui Ică, ofițerul îmi mai dă o dată fotografia și mă lasă să o privesc.
- Ei, ce ai de spus? Îl cunoști, sau o luăm de la cap? Poate așa te stimulăm să-ți amintești.

Eu mă uitam foarte atent la fotografie.

- Acesta nu-i Dumitriu, adică nu-l cheamă așa. Eu l-am cunoscut cu vreo două luni în urmă prin Faina Elena și s-a recomandat Tărâță Moise.

La auzul acestui nume s-a așezat la birou, a spus unuia să mă dezlege și mi-a dat voie să mă încalț. Ceilalți și-au așezat sculele într-un colț și au ieșit. Rămânând cu el mi-a oferit un scaun și a început să scrie.

„Declarație" Anchetatul, apoi urmau toate datele personale. El îmi punea întrebări și eu îi răspundeam. Toate întrebările erau în legătură cu Dumitriu și Faina, cum i-am cunoscut și ce știu în legătură cu împușcarea celor doi securiști și unde se ascund. În urma confruntării cu Ică mi-am dat seama de ceea ce a putut mărturisi și nu am depășit cu nimic ceea ce știam. Am recunoscut că Ică a venit și că mi-a relatat ce s-a întâmplat, că m-a întrebat unde s-ar putea adăposti. A scris o coală de hârtie și mi-a întins-o să o semnez. Atunci am văzut că cel cu două stele semna locotenent Popovici. Am semnat fără să citesc și i-am înapoiat-o. A sunat și a venit un subofițer și m-a dus în celulă. Ajuns în

celulă, mi-am dat imediat pantofii jos și am pus picioarele goale pe beton, să-mi tragă fierbințeala. Tare îmi mai ardeau tălpile, erau umflate. Am căzut pe gânduri, îmi făceam tot felul de păreri. Nu mă puteam domestici. Aveam în imagine figura disperată și desfigurată a lui Ică. Eram singur. Nu știam ce va mai urma, ce alte surprize mă mai așteaptă. Dacă îi găsesc pe Dumitriu, pe Elena, ce se va întâmpla? Îi vor împușca înainte de a-i face să vorbească? Dacă vor vorbi, ce vor spune? Ce mă așteaptă în continuare? Au apărut frământările. Bănuiam că Dumitriu nu se va lăsa arestat viu, dar nu se știa ce se mai putea întâmpla.

M-am lungit pe patul de scânduri și, copleșit de griji, am adormit. Astfel, nu am mai simțit duritatea scândurii. Am avut un semn tulburat de coșmar și vise urâte. A fost o noapte grea. În următoarele trei zile nu s-a mai întâmplat nimic, deși tresăream la fiecare zgomot, când auzeam pași pe coridor. Eram foarte atent ce celulă se deschide, dar nu am mai fost deranjat. Eu eram la celula trei când, în timp ce ne dădea pâinea dimineața - un sfert de kg - fără cafea (adică surogat) sau ceai, auzeam cum cel de la celula unu iese afară și se duce la chiuvetă și ia apă. Într-o dimineață, șeful a uitat ușa deschisă și am împins-o puțin să-i pot vedea pe cel de la apă. Era un bărbat solid, care mușca din sfertul de pâine cu o foame de lup, iar din cană bea apă în loc de ceai. A terminat foarte repede și apoi și-a făcut de mai multe ori semnul crucii în jurul ochiului drept și s-a dus în celulă. Aveam să aflu cine e și să-i cunosc mai târziu la închisoare pe comandorul Ciulei. M-am așezat pe pat și mă gândeam ce greu trebuie să fie pentru oamenii mai voinici și mai mâncăcioși, deoarece rația nu se dă după nevoile omului.

PENITENCIARUL BRAȘOV

În seara zilei de 3 decembrie 1948, în jurul orelor 19.00 se deschide ușa celulei și plutonierul îmi spune: „Haide, vezi să nu-ți uiți ceva pe aici”. Nu aveam ce să uit, pentru că nu aveam nimic, numai ce era pe mine. M-au scos în curte și acolo unii, înarmați cu automate, lângă o dubiță, m-au luat în primire. Unul din ei mi-a poruncit să urc. Am urcat, acolo mai erau două persoane. Îl recunosc pe prietenul meu Ică. Se urcă și cei cu automatele și mașina pleacă, dar oprește după câteva minute. Securiștii sar jos și ne fac semn să coborâm. Era o sală de așteptare cu mulți milițieni. Era corpul de gardă al închisorii. L-am văzut pe unul predând un plic, apoi un gardian a venit și ne-a identificat. Rămași cu gardienii, aceștia ne-au dus prin curte, în penitenciar. Am

trecut prin mai multe uși păzite de câte un gardian. La ultima ne-am oprit. Era un grilaj de fier gros. Se vedea un coridor lung și lat. Apare un gardian mic și grăsuț. Îl salută pe cel care ne-a adus: „Să trăiți, domnule prim!".

- Ce-i cu ăștia?

- Ia-i și bagă-i la neagra.

Acesta deschide grila și înaintea noastră se oprește la prima ușă, pe stânga, trage zăvorul și ne arată cu mâna să intrăm.

- Să stea aici până dimineață - zice „primul" și plecă.

Celula era fără lumină, fără paturi, fără geam. Gardianul trage ușa, îi pune zăvorul și noi rămânem în beznă. Nu știam în ce direcție să o apucăm. Am pornit cu brațele întinse să căutăm pereții, apoi am pipăit. Pe jos era dușumea. Ne-am așezat lângă un perete, pe jos, și am început să discutăm. Pe Ică îl cunoșteam, dar pe celălalt nu. Ne prezentăm. Era Angheli Dumitru, maistru tâmplar, care locuia în Șchei. Se cunoștea cu Dumitriu de multă vreme. După ce Ică a venit la mine să-mi spună ce făcuse Dumitriu, s-a dus la locul de întâlnire și a dus haine pentru Dumitriu, care aștepta și răspunsul meu în legătură cu locul unde să se ascundă, el găsindu-l nepotrivit. Îi cere lui Ică să-i însoțească până la Angheli, ceea ce și face. Toată noaptea am vorbit și am dezlegat misterul arestărilor. Eu fusesem arestat primul, dar nu m-au bănuit că aș ști ceva. Al doilea este arestat Ică și este interogat în legătură cu Dumitriu, dar el declară că nu l-a mai văzut de vreo doi ani și îi dă drumul. Al treilea fiind Ivan, adus de la penitenciar. Și acesta declară că în urmă cu două luni a fost cu Dumitriu la Ică. În urma acestei declarații, la Securitate se trage concluzia că Ică ascunde ceva și, din această cauză, este rearestat. Supus torturilor, cedează și declară cum a venit Faina la el, cum l-a trimis la mine, cum i-a dus haine și cum l-a condus la Angheli. Acesta nu recunoștea nimic, este torturat în mod bestial, bătut cu bastoane, cu răngi. Dădea fiecare cu ce apuca și unde nimerea. Fața îi era desfigurată, corpul numai vânătăi. La tălpi l-au bătut până leșina și apoi îl aruncau în celulă. După ce-și revenea începeau din nou, ca să le spună unde se ascunde Dumitriu. Când era aproape mort, l-au confruntat cu Ică. Atunci a admis că au dormit o noapte la el și a doua zi, la trenul de șase, a fost cu ei în Gara Bartolomeu, le-a luat două bilete și i-a urcat în trenul de Făgăraș. După această declarație a fost lăsat în pace și acum eram cu toții aici, la neagra, mulțumiți că am scăpat din ghearele călăilor, dacă asta poate fi o mulțumire. Ică se ruga stăruitor să-l iertăm. Nu aveam nici o urmă de reproș. Fiecare am experimentat pe viu metoda convingerii, ca să declarăm ceea ce vroiau acești eroi ai comunismului.

Toată noaptea am vorbit și ne-am mângâiat rănile. Mă durea inima de suferințele care erau pe capul lui Angheli. Parcă ne vedeam unul cu altul. Cu o dubă, înaintea noastră au fost aduse și cele trei femei. De aici

înainte drumul va fi lung, presărat cu multe surprize, una mai monstruoasă decât alta.

Camera 5

La ora nouă seara, o toacă de fier anunța stingerea, iar la cinci dimineața deșteptarea. Un an și jumătate cât voi sta în Penitenciarul Brașov această toacă va fi bătută de două ori pe zi, de același gardian, Cozoș. După o noapte de incertitudini nu știam ce vor face cu noi. Dimineața, în jurul orei șapte, se deschide ușa și apare același „prim" de seară, spunându-ne: „Ieșiți afară!". Am ieșit pe coridor. Aici erau mai mulți gardieni. Primul se adresează unuia: „Pe ăștia doi du-i la tineret, iar pe dumnealui du-l la șase". Gardianul o ia înainte, eu și Ică după el. Trage zăvorul și ne spune să intrăm. Când pătrundem înăuntru, o mulțime de fețe palide priveau din toate unghiurile. Ne-am oprit lângă ușă și îi priveam și noi. Nu știam cum să începem. De pe priciul din stânga, de sus, sare un tânăr și vine la Ică. Cu lacrimi în ochi îl prinde în brațe și strigă: „Ică, ce-i cu tine? Cum ai ajuns aici? Ce-i cu tata?". Ică, stăpânindu-se, îi răspunde: „Tata este sănătos, la fel și sora". Acesta era fratele lui Ică, arestat de mai multe luni, elev la Liceul Meșotă, regăsindu-se acum în penitenciar.

De pe priciul de jos apar Virgil Neagu și Luca Călvărăsan. Se apropie de mine, mă îmbrățișează și caută să mă încurajeze. Cu Neagu am fost coleg la internat, iar cu Luca activasem în perioada '45-'46. Apoi am fost prezentați de ei celorlalți și ni s-au făcut și nouă locuri pe prici. Cu greu am reușit să ne facem loc. Norocul nostru că amândoi eram subțirei. În această cameră erau în jur de 50-55 de persoane. Camera avea 4x6 m cu două priciuri suprapuse pe laturile de 4 metri. Pe partea centrală era o masă de 3 metri lungime și două bănci, cu 4 geamuri de 60x80 cm, pe latura de 6 m, care era înspre curtea interioară a închisorii. Geamurile erau prevăzute cu drugi de fier. În cameră se mai afla un ciubăr de lemn, la care îi spuneam tinetă și un ciubăr cu apă de băut și de spălat fața și mâinile, iar după-masă vesela. Am observat că era un șef de cameră, care, atunci când a venit pâinea, a cerut și pentru cei noi veniți și două gamele care ne-au fost aduse.

Prima zi și următoarele au trecut foarte repede, fiecare din ceilalți ne asaltau cu tot felul de întrebări. Noi eram cei mai recent veniți din libertate și fiecare avea de pus o întrebare, cum ar fi „De ce ești arestat? Cum a fost la Securitate? Te-au bătut? Unde ai lucrat?" și câte alte întrebări. La unele răspundeam sinceri, la altele aveam rezerve. Nu-i cunoșteam pe toți, apoi niciodată nu știai când poate continua ancheta, de unde pot aduna noi informații. Camera era destul de pestriță, oameni cu diferite convingeri politice și oameni care nu aveau nici o opinie politică. Cu toate

acestea, oamenii nu disperau. Luau situația așa cum era. Moralul era bun, toți așteptând să se întâmple ceva. Ce anume. nimeni nu putea spune. Pe lângă majoritatea tinerilor erau și vârstnici, chiar în jurul vârstei de 70 de ani. Aceștia suportau mai greu, deoarece erau bolnavi.

Vrând-nevrând a trebuit să mă acomodez la noua situație, cel mai greu a fost cu tineta. Nu știam cum să mă folosesc de ea în camera în care dorm și în văzul tuturor. Căutam să respectăm un program, dar era foarte greu. Unii dintre noi erau bolnavi și se chinuiau grozav să nu deranjeze, dar cu toată bunăvoința, nu întotdeauna reușeau. Această tinetă a fost chinul cel mai greu de suportat. Câți deținuți nu s-au îmbolnăvit de colon din cauză că nu puteau avea scaun în prezența altora și așteptau noaptea când dormeau ceilalți.

Programul de cameră al zilei era următorul: la ora 5 dimineața suna deșteptarea. Ne sculam, ne îmbrăcam și așteptam să vină gardianul care ne deschidea ușa. În fiecare zi erau patru inși de serviciu. Doi duceau tineta și doi ciubărul cu apa. Tineta o spălam și o aduceam înapoi, la fel ca apa. Toți deținuții dintr-o cameră mergeam afară la WC, unde, la o țeavă, ne spălam și, în timpul afectat, unii foloseau WC-ul. Acest program se făcea pe camere, în ordinea numerelor. Într-o zi începea de la camera trei, în altă zi de la camera 14. După terminarea acestui prim punct al programului de dimineață așteptam deschiderea. La ora 7.00 venea suita de gardieni, în frunte cu primul gardian. Gardianul de noapte făcea predarea către cel de zi. Deschidea ușa și noi trebuia să fim în picioare, aliniați pe mai multe rânduri. De regulă, pe 5 rânduri, ca să ne poată număra mai ușor. Învățaseră și gardienii să numere din 5 în 5. Primul gardian apărea în ușă și șeful de cameră raporta: „Să trăiți, domnule Prim. Camera 5 are un efectiv de «n» oameni”, apoi Primul spunea „Bună dimineața”, la care noi trebuia să răspundem în cor „Să trăiți!”. Primul ne număra, după care, împreună cu cel de zi plecau. După terminarea celui de-al doilea punct din program urma ieșirea în curte, la gimnastică. Acum ieșeam toate celulele deodată în curte, ne încolonam câte trei și făceam un marș forțat, după care ne aranjam pe multe rânduri și, sub comanda profesorului Pop Gavril, executam diferite mișcări. Întorși în celule, așteptam cafeaua, adică un surogat de orz. Bucătăria era în curte și din camera noastră se vedeau toate mișcările de la bucătărie. Din cauza foamei mari, mulți dintre noi priveau pe geam. Erau posturi de observație care anunțau masa. Taras Bulba a plecat. Acesta era bucătarul șef. Ieșea cu polonicul în mână și, în urma lui, doi deținuți de drept comun, cu hârdăul cu cafea și alții cu pâine. Și masa se împărțea într-o zi de la camera 14, iar în alta de la 3. În cameră erau alte reguli. Echipe de patru oameni primeam o pâine, tăiată în patru, și o împărțeam între noi. Pe unii foamea i-a împins așa de departe, că și-au confecționat un fel de balanțe, un lemnișor mai lung suspendat cu o sfoară de la jumătate și cu două bețigașe, la capete ascuțite. Cu acest soi de balanță

împărțeau pâinea. Cele 250 grame însemnau foarte puțin pentru 24 de ore, când și mâncarea era mult sub necesarul de calorii. Ca să primim cafeaua ne așezam la rând, într-o ordine strictă. Cel care a fost astăzi primul, mâine va fi ultimul. Dacă se întâmpla să se dea ceva supliment și aici era o ordine precisă, ca nu cumva să ia unul de două ori. Șeful de cameră avea grijă de toate acestea. Unii împărțeam pâinea în trei, alții în două. Cei mai chinuiți de foame o mâncau imediat ce o primeau. După masa de dimineață se formau grupuri și începeau discuțiile pe diverse probleme, fiecare ce-l interesa. Cei de la observator transmiteau din când în când ce se mai întâmpla prin curte, ce s-a adus la bucătărie. Începând cu ora 11.00, foamea își spunea cuvântul. Oamenii se agitau, deveneau nervoși, se mișcau prin cameră în așteptarea mesei. La ora 12.00, crainicii anunțau plecarea lui Taras Bulba, a plecat primul ciubăr, al doilea, ne înarmam cu gamelele și așteptam la rând sosirea ciorbei, de cartofi sau varză acră, ori arpacaș, rareori fasole. Acestea erau alimentele ce ni se serveau. Dacă la prânz era unul din ele, seara era altul. Nu era nici un fel de regim pentru cei bolnavi, deși penitenciarul avea spital, asistență medicală, care era nulă pentru noi. În timpul mesei unii își aruncau ochii în gamela vecinului și aveau impresia că acesta a fost mai norocos. Foamea îi teroriza așa de mult, încât credeau că ei sunt urmăriți de ghinion. Nu era așa, mâncarea era atât de puțină și lipsită de consistență, încât tot timpul erai chinuit de foame. Imediat după terminarea mesei se spălau gamelele cu puțină apă, ca să nu umplem tineta, care, la așa mulți oameni, era o mare problemă, mai ales că funcționa 24 de ore din 24. Apoi ne mai culcam, mai stam de vorbă până la ora 17.00, când începea din nou programul de seară. Cei de serviciu duceau tineta, o spălau și aduceau apă pentru noapte. În jurul orei 18.00 venea masa de seară, o ciorbă la fel de insipidă ca la prânz. La masă eram pe grupuri, așa cum primeam pâinea. De fiecare dată, înainte de masă, ne făceam rugăciunea. După servirea mesei așteptam stingerea, cu o oarecare plăcere. Știam că după închidere nu ne mai deranjează nimeni, cu unele excepții. Doar gardianul mai bătea în ușă, strigând „Liniște!”. Înainte de stingere, pe la orele 19.00, venea gardianul de zi și deschidea ușa. După el un altul, cu un ciocan de lemn, cu coadă lungă. Se ducea la fiecare geam și lovea gratiile, ca nu cumva să fie tăiate și să evadăm. În spatele lui aceeași suită, cu „primul” în față, urma același ritual ca și dimineața. După aceea ne încuia, dar parcă noi ne simțeam liberi în celula noastră. Directorul și ceilalți ciraci ai lui plecau, iar noi rămâneam în seama gardianului. Până la culcare fiecare făceam ceva. Unul povestea un film, altul un roman, vorbeam despre stupărit, făceam lecții de filosofie, de drept, lecții de chimie, probleme de agricultură, de viticultură, probleme comerciale, dar nu lipseau nici banalitățile. Astfel nu ne dădeam seama când a trecut timpul. Auzeam toaca, dar și în pat continuam discuțiile, mai puțin înflăcărați. Erau multe cu subiect

gastronomic. Aveai impresia că te afli la cea mai înaltă școală de acest fel. Cu cât foamea devenea mai chinuitoare, cu atât fantezia era mai bogată în tot felul de rețete. Discuțiile politice se duceau în cercuri restrânse. Nu toată lumea prezenta încredere și nu toți eram acolo pentru același motiv politic. Veștile ce le primeam nu întotdeauna erau verificabile, ba conțineau și o mare doză de subiectivism, se transformau de la unul la altul, fie că se adăuga ceva în plus sau se pierdea sensul. Fiecare din noi dorea vești bune, vroia să se întâmple ceva, ca să scăpăm din închisoare. Cel care vedea lucrurile mai realist, trebuia să mintă, să se mintă, dacă ar fi spus că acest regim e de lungă durată risca să fie etichetat ca agent de Securitate sau că și-a pierdut mintea. De altfel, nici pentru el nu era indicat să se aventureze în astfel de raționamente.

Aceste vești și zvonuri care circulau de la unul la altul ridicaseră moralul deținuților. Era oxigenul nostru. Încă a doua zi când am ieșit la plimbare în fața mea a apărut domnul Petre Baicu, care era în mod tacit socotit șeful legionarilor din închisoare. M-a întrebat care este situația pe afară, dacă am primit unele mesaje din închisoare, de ce am căzut și cum a fost la anchetă. I-am răspuns la toate întrebările și, la sfârșit, mi-a spus că la camera 5, domnul inginer Răducanu este omul de contact, dar că de azi încolo eu voi fi. Este mai prudent așa.

În continuare, aproape zilnic primeam știri, majoritatea din ziare, pe care le împărtășeam discret la unul sau la doi colegi de celulă, iar ei, la rândul lor, mai departe. În câteva minute toată lumea știa ce e nou. Comentau în șoaptă și noi speranțe se aprindeau în inimile noastre. Aceste știri erau selectate și numai ceea ce prezenta interes din punctul nostru de vedere se difuza. Pe atunci se stricau relațiile între Est și Vest și nu ne intra în cap că va face casă bună comunismul cu capitalismul. Marea parte a poporului credea într-un război. Era greu să crezi că marile democrații occidentale îl vor lăsa pe Stalin să ne distrugă orânduirile democratice și să pună în locul lor o nouă dictatură mai feroce, ca tot ce am avut înainte. Acesta era motivul pentru care citeam ziarul printre rânduri și reținem numai ce corespundea mentalității și speranțelor noastre. „Vin americanii!" - aceasta era lozinca - „La primăvară, la vară, la toamnă, dar vin". Și nu au mai venit. Ne-au dat pe mâna rușilor, iar ei și-au văzut de-ale lor. Erau mulți care nu-și puneau speranța în americani, ci în Dumnezeu; doar el ne mai putea ajuta.

Despre colegii de celulă

Îi vom lua pe grupuri și orientări. Cei peste 50 de colegi de celulă nu aveau aceleași idei politice. Majoritatea erau aici fără să fi fost nici simpatizanții vreunui partid politic, ceea ce aveam în comun era faptul că

ne iubeam țara și nu doream să ne facem comuniști. Mulți elevi de la liceele din Brașov și Făgăraș erau aici pentru că făceau parte din „Frățiile de cruce", organizație de tineret de orientare legionară. Liceul Industrial din Brașov, cu un grup de opt elevi din clasele VII-VIII se opunea noilor stăpâni. Șeful lor era un elev eminent, Borza, de prin părțile Făgărașului, foarte liniștit și încrezător. Toată ziua făcea probleme cu cei din grupul lui Mogoș, care s-a dovedit a fi tipul luptătorului dârz și neînfricat după ispășirea condamnării. Sofonea a plecat și el la grupul din Munții Făgărașului, condus de Gavrilă, un student de la Cluj. Gavrilă era un elev cuminte, studios, din Lisa - Făgăraș. Visul lui ar fi fost să devină inginer. Roșca, în ultimul an de școală, suporta privațiunea cu stoicism, măsurat la vorbă, respectuos față de toți colegii de suferință. Cârje - mereu zâmbitor și amabil, la fel și ceilalți colegi ai lor - era mai mare dragul să-i privești cum, după programul de dimineață, toți opt se așezau turcește pe priciul de sus în jurul lui Roșca sau Borza și povesteau în șoaptă sau recitau poezii ori își repetau din ce își aminteau de la orele de curs. Nu am văzut la nici unul dintre ei regrete că sunt aici. Să mai lămurim o problemă: aceea a cititului și scrisului. Cei care au fost arestați înainte de august 1948 aveau ziare, cărți și pachete. Comuniștii au făcut primele arestări la 15 mai. Ca măsură de intimidare a populației, în vederea naționalizării, care se pregătea pentru luna iunie. Între timp, nu se știe ce a intervenit pe arena internațională și în interior sau ce sfaturi au primit de la ruși, că au intensificat arestările, iar regimul de închisoare s-a agravat. Nu s-au mai permis pachete, scrisori, ziare, cărți. Orice legătură cu familiile a fost întreruptă. Au început perchezițiile, s-au confiscat cărțile, creioanele, caietele, ziarele. Deținuții le-au ascuns prin saltele, pe unde credeau că nu pot fi găsite, dar destul de puține au putut fi salvate. Puținele cărți salvate circulau din om în om și cu multă atenție. Dacă erai prins că ai o carte, riscai pedepse aspre. Aceasta este explicația că acești tineri elevi și studenți făceau probleme de matematică și citeau unele cărți. Studenții și elevii au fost arestați în toiul examenelor, prin lunile mai-iunie și acum repetau materia, deoarece sperau să-și mai susțină examenele.

Grupul elevilor de la Liceul „Radu Negru" Făgăraș era condus de elevul clasei a VIII-a Mazilu Nicolae, originar din Oltenia. El era socotit cel mai bine pregătit dintre toți. Era înalt, cu ochelari, blond și meditativ. Făcea versuri. Ion Mogoș, fiul unui medic din Făgăraș, bine legat, foarte volubil, inteligent și încrezător. Au fost condamnați și trimiși la Târgșor, lângă Ploiești, unde erau trimiși toți elevii după condamnare, cu intenția de a-i reeduca. Elevii s-au dovedit foarte refractari la reeducare, mai ales că educatorii trimiși aveau un nivel cultural foarte scăzut. În general, elevii arestați erau dintre cei mai buni și foarte studioși. Mazilu și Mogoș după ce au fost eliberați de la Târgșor s-au hotărât să treacă granița în Iugoslavia și au fost împușcați pe graniță. S-au pierdut doi tineri valoroși

pentru cauza românească. Opriș, fost elev la Liceul „Radu Negru”, student în anul I la Teologie, fusese șeful Frăției în liceu și îi predase lui Mazilu; era o fire blândă. Avea toate însușirile ca să devină preot. Se ruga mult, se retrăgea sub prici, pe cel de jos, și medita. Condamnat la trei ani, după executarea condamnării și-a reluat studiile la teologie, devenind preot. Motoc era cel mai tânăr, având 16 ani. Toată ziua râdea, făcea glume, era îndrăgit de toată lumea. Nu știa ce-i frica; îi lua pe gardieni peste picior. Lungoci, un tip dur, foarte intransigent, se născuse în America. Visul lui era să scape de aici și să plece. Știa că-l vor chema să-și facă serviciul militar acolo. După ce și-a ispășit condamnarea de un an, a plecat în America.

Liceul Șaguna avea un singur reprezentant, Oajă. Un tip singuratic, care nu făcuse nimic. Se găsea aici mai mult din cauza surorii sale, Paula Agapie, care era arestată și fusese o legionară foarte activă și cu relații în lumea mare. Paula s-a căsătorit cu Agapie la închisoare în timpul războiului, Agapie a fost închis de Antonescu și eliberat de comuniști în 1964. Erau căsătoriți numai legal, fără să fi conviețuit măcar o zi împreună. Paula l-a așteptat mai bine de 20 de ani. Pepene Ioan, fratele lui Benone, era singurul elev al Liceului „Dr. Ioan Meșotă”; bun băiat. Suporta greu detenția din cauza foamei, fiind condamnat doi ani. Îl văd și acum cum sta la postul de observație, își mușca buzele și aștepta să-i vadă pe Taras Bulba plecând să împartă masa.

De la Liceul Industrial ,,Astra”, era un grup de patru elevi, în celula noastră fiind numai doi: Călvărăsan, credincios ca un câine cauzei române, tăcut. Foarte rar se angaja în discuții care îl plictiseau. Era omul faptelor. Nu-l deranja suferința. Fiecare dintre noi mai povesteam câte ceva, ne mai aduceam aminte de vreo prietenă, de vreo petrecere. La Călvărăsan, acestea nu trezeau nici un ecou. Era preocupat numai de probleme serioase. Crăciun, colegul lui, un băiat durduliu, vesel, fără probleme, pe care nu-l atrăgea politica; știa că-i român și nu trebuie să meargă cu dușmanii neamului. Problemele mari să le rezolve cei cu mai multă pregătire. A fost condamnat un an. După revenirea acasă a făcut o școală de maiștri și și-a câștigat pâinea fără compromisuri, onorabil.

Un grup de opt tineri bucureșteni, elevi și studenți, veniți la sanatoriul T.B.C. Colceag, din Satu Lung, județul Brașov, în vara anului 1948, făcând o excursie prin pădurea din apropiere, au comentat situația politică. Unul dintre ei, Ștefan Ștefan a dat foc unui brăduleț și, împreună cu ceilalți, au dansat în jurul focului, cântând cântece orientale și strigând „Kali, ardeți în numele lui Kali!”. În timpul dansului, Ștefan a strigat: „Cum arde acest brad, să ardă România comunistă!”. Joaca lor a fost povestită la întoarcerea în sanatoriu. O ureche formată a recepționat și a dus cele auzite unde trebuia. Ștefan a fost chemat la biroul sanatoriului și chestionat, amenințat. Pus pe gânduri, a povestit cele întâmplate unei fete, elevă în clasa a VIII-a. După două-trei zile Ștefan este arestat, dus

la Securitate, torturat ca să recunoască că este legionar și să dea numele celor cu care a fost în pădure. I-a declarat pe toți. A declarat-o și pe domnișoara Bucurenciu, căreia îi povestise întâmplarea și, iată, pe toți i-au arestat, fiind acuzați de legionarism. Am stat cu ei în cameră un an. Nu aveau idei politice, nu știau nimic despre legionari. Ștefan se simțea vinovat că dintr-o joacă trebuie să sufere unii colegi deDai săi, printre care se numărau Savopol - student, fiul unor oameni înstăriți, Patriciu - fiu de preot, Velicu - un băiat simpatic, care ne cânta cântece orientale și pe care ne cânta cântece orientale și pe care noi îl porecleam Bughi . După un an au fost judecați și condamnați cu suspendarea executării, la un an. Doar Ștefan a fost condamnat cu executarea pedepsei. Domnișoara Bucurenciu Stela, alintată Luța, o tânără blondă și drăguță, a stat și ea un an la închisoare, pentru că i-a spus Ștefan că s-ar putea să fie arestat. Din camera în care eram o vedeam zilnic și toți colegii îi făceau bezele. Era foarte mândră că toată lumea o adoră. Pe atunci încă nu se puseseră obloanele la geamuri.

Printre noi erau unii care sculptau în os cruciulițe, medalioane cu chipul Fecioarei Maria și al lui Iisus cu coroana de spini.

Multe din aceste lucrări îi erau oferite acestei răsfățate a tuturor. Câte stratageme erau folosite ca să ajungă aceste podoabe la ea! Și cei mai în vârstă o admirau. Era ca un înger când apărea în fereastră cu doamna Pop, o femeie în toată firea și care îl avea și pe soțul ei la camera 6.

Aceasta este o mostră de cum proceda Securitatea. Nu trebuia să faci nimic, doar să schimbi niște păreri sau să faci o glumă, că imediat erai acuzat de legionarism sau vândut anglo-americanilor.

Un grup mai aparte era grupul Anca Romeo, al aviației militare. O parte a grupului erau oameni în vârstă. Într-o cameră erau 5 persoane. Socrul lui Anca Romeo, Bologa, învățător în Sibiu, avea peste 70 de ani. Suporta cu greutate detenția, fiind și bolnav. Reproșa ginerelui său că l-a implicat. Făceam împreună multe planuri de viitor, deoarece trecea timpul mai ușor. Al doilea personaj era colonelul Socol din Făgăraș, căsătorit cu o evreică, prefectul județului Făgăraș, în vremea lui Antonescu. Îl cununase pe Anca Romeo, îl găzduise când acesta era fugar. Acum blestema. Îl înțelegeam. Era bolnav; uneori nu mai credea că va mai ajunge să-și vadă soția, și ea bolnavă. Când îl mai încurajam, spunându-i ceva vești mai optimiste se declara gata să mă înfieze, pentru că nu avea copii. Omul acesta a însemnat ceva pentru armata română și pentru Țara Făgărașului. Acum era redus la cea mai mizeră existență. Făcându-și nevoile la o tinetă, adică într-un hârdău, într-o cameră de 55 oameni, revenindu-i cel mult 40 cm pe un prici din scândură, fără nici un fel de așternut. Vâja Vasile, negustor, văr cu soția lui Anca Romeo, singurul care se împăca cu soarta, nu-și mai făcea probleme. Era și mult mai tânăr. În ceea ce-l privește pe Anca Romeo, acesta era la camera 6. Un

tip atletic, patriot desăvârșit, urmărit pentru vitejiile sale pe frontul de răsărit. A doborât mulți „cioloveci". Îi plăteau eroismul cu ani de temniță, dar poate că aceasta este mai mult decât toate decorațiile: după ce ți-ai făcut datoria, să fii trimis în temniță de cei ce nu au ridicat un deget pentru apărarea patriei.

Grupul Corneliu Octavian sau, mai bine zis, grupul comandorului de aviație Ciulei, din care făceau parte, în afară de cei doi Teodorescu, Gheorghe Constantinescu și Teodor Păun. Aceștia erau rude între ei și lucrau la Codlea.

Comandorul Georgescu, zis și „Șarpe", din Ploiești, a fost atașat acestui grup Ciulei. Având multe relații, era urmărit de Securitate și a fost apoi arestat. La Securitate a fost maltratat și înfometat, cerându-i-se să spună ce legături are cu americanii. Observând că tot ce i se cere este ireal și că există numai în mințile bolnave ale anchetatorilor, a imaginat un plan pe placul lor. Acest plan prevedea debarcări de trupe aeropurtate americane, în zona Brașovului. Vor fi aduse tancuri și alte unități motorizate, ce vor fi ascunse pe Valea Spurcată, prin pădurile Codlei. Desigur, trebuie să mai știe cineva de acest plan și așa s-a ajuns la arestarea celorlalți. Oricum, ceilalți arestați nu știau nimic de acest plan. Ciulei a fost grav torturat, iar Securitatea a căutat alte motive de implicare a grupului.

Pentru că oricum, Corneliu Octavian fusese legionar și condamnat de Antonescu, a fost declarat el șeful grupului și după un an de detenție întreg grupul a fost trimis în judecată. Cum acuzații erau străini de activitatea legionară de care erau acuzați, au fost puși în libertate, reținându-l numai pe Corneliu Octavian, pentru că el mai fusese condamnat. Acum, alături de ceilalți, fără condamnare, a fost trimis într-un lagăr de muncă, de unde s-a întors grav bolnav după șapte ani. Corneliu era un om cultivat, licențiat în matematici, în drept și în științe economice. Era foarte energic și neastâmpărat. Vorbea mult și ținea conferințe audiate cu mult interes.

Teodorescu Alexandru, mereu zâmbitor și reținut, avea o inteligență vie, era un om educat și un creștin profund.

Constantinescu, fără preocupări politice, ajuns aici își ducea în liniște suferința. Păun, un utecist convins, îi părea rău că a ajuns aici fără voie. Numai meditațiile luate de la Corneliu Octavian l-au adus aici. Un băiat bun, dar regreta că în urma acestei arestări nu va mai putea să se realizeze politic. O personalitate îndrăgită de noi era învățătorul Teodor Ioanid, maior în rezervă, a luptat de la Nistru până în Caucaz și retur, până în Munții Tatra, decorat cu medalii române și germane și, în final, rusești. În afară de profesiunea de dascăl în comuna Cegani - Ialomița, mai avea și pasiunea de apicultor. Am ascultat multe conferințe ale dumnealui despre albinărit. Dl. Ioanid era și membru al Asociației Naționale de Stupărit. Captivante erau povestirile lui despre eroismul

ostașilor români în cel de-al doilea război mondial.

Alte persoane din camera 5

Domnul dr. Remus Cocoș, din Făgăraș, inteligent, pedant, credincios și amabil cu toți, a fost adus la închisoare pentru că în timpul studenției a fost legionar: în timpul guvernării legionare a fost concentrat. Pentru vina de a fi fiu de preot și fost legionar, după august 1944 a fost internat în lagărul de la Caracal și epurat din magistratură. Am devenit repede amici. Dormeam pe același prici. Remus Cocoș era foarte cultivat, fiind licențiat și în teologie. Conferințele dumnealui erau urmărite cu deosebit interes.

Avocatul Iavorschi, refugiat din Bucovina, arestat și cercetat pentru faptul că fusese în studenție legionar, nu a mai avut în Brașov nici o activitate politică își vedea de avocatură și de brutăria pe care a deschis-o în Brașov cu fratele său. Comuniștii vroiau această brutărie și l-au trimis la închisoare, pe care o suporta greu din cauza celor două fetițe cu păr de aur, pe care le lăsase acasă.

Avocatul Adrian Nicoară, șeful tineretului PNȚ Maniu, a fost arestat în lotul Jinga-Herlea-Chișu, acuzați că au urmărit reorganizarea partidului și răsturnarea guvernului comunist, o invenție a Securității. Nicoară era un om simpatic, realist, nu-și făcea iluzii. Știa ce-i comunismul, mai fusese arestat și avea experiență. Deși camera era pestriță, Nicoară era prieten cu toată lumea. Credea că numai național-țărănismul poate salva țara. Toți îl simpatizam. Personal am devenit un amic al său. Ne stimam reciproc.

Olteanu Gheorghe, primarul comunei Barcani, arestat pentru ajutor legionar, pentru că a dat ceva bani și alimente pentru cei închiși și pentru familiile lor. Țăran, cu capul limpede, știa că nu trebuie să colectivizăm agricultura. Alături de el erau notarul comunei, Varză, casierul Balcu și pădurarul Bocârnea. români curați, toți aceștia erau atașați preotului ortodox din comuna lor, părintele Filip Nicanor, care în tinerețe fusese legionar și acum avea unele relații la Brașov cu unii legionari și adunase ajutoare de la ceilalți.

Stoicănea Moise, țăran din apropierea Făgărașului, când îl întreba cineva de ce e în pușcărie, răspundea că a fost măcelarul legionarilor în '40 și acum l-au arestat. Era foarte șiret, nu-l putea înșela nimeni. A luat destulă bătaie, dar a fost socotit prost și a fost lăsat repede în pace.

Avram Sebastian, condamnat în 1941 pentru participare la manifestații anti-Antonescu, eliberat în 1947, se angajează la CFR ca muncitor. Este rearestat în 1948 și trimis la penitenciar. Un om blând, tăcut la cei 30 de ani. I se spunea Taciturnul. Avea săpată suferința pe față și în toată făptura lui. În anii petrecuți în Aiud a studiat matematica. Îi impresiona pe

toți cu cunoștințele lui în materie. Asculta pe fiecare, răspundea cu dragoste, a lăsat o bună impresie.

Inginerii Răducanu și Mărcuță de la Uzina Astra Brașov, modești și corecți, arestați pentru suta de lei dată pentru niște familii nevoiașe. Acum eram aduși la cea mai de jos condiție umană. Trăind în uzină alături de muncitori, le cunoșteau necazurile și presiunile ce se făceau asupra lor ca să intre în partid. Se mândreau cu atitudinea lor.

Simpaticul inginer Cioroiu Miron, de prin părțile Brăilei, a ajuns inginer chimist la Fabrica de Hârtie Zărnești, o proprietate a familiei Brătianu. Aici ajunsese inginer șef de producție. După naționalizare, cu noii directori comuniști producția a scăzut și trebuiau căutați vinovații. Aceștia nu puteau fi alții decât foștii conducători din trecut, și anume inginerul Cioroiu Miron și dr. inginer Simionescu, șeful Laboratorului de cercetări. Arestați la începutul anului '49, după proba de foc de la Securitate, ing. Cioroiu a fost adus la camera 5 cu picioarele distruse. Ne-am împrietenit repede. Era și bolnav; îl mai ajutam. Era un om comunicativ și sentimental. După ce și-a mai revenit, a ținut multe prelegeri despre fabricarea celulozei și hârtiei. După arestarea lor, producția a continuat să scadă și Securitatea, după aproape un an de presiuni în care cereau să recunoască că au sabotat, S-a văzut nevoită să-i pună în libertate și să admită că a fost vorba de incompetența directorului comunist și a secretarului de partid.

Cei trei jandarmi

Istrățoiu, Țenea și Scarlat Ioan au „aterizat" în camera 5 în iarna anului 1949. Veneau de la Securitate; deși doreau să se arate nepăsători, totuși se observa pe ei că sunt îngrijorați pentru activitatea lor. Au urmărit comuniștii și legionarii. Dar acum comuniștii le cereau socoteală și, mai mult, le cereau informatorii. Deseori erau duși la Securitate și veneau de acolo ciufuliți. Se pare că în final au fost și ei păcăliți, că dacă vor divulga numele informatorilor, vor fi liberi. La început s-au temut, pentru că unul din informatori era prim-secretar al județului. În cele din urmă, l- au divulgat și primul a fost destituit, iar ei au fost condamnați.

Boicu Mircea, student la Academia Comercială, arestat pentru că l-a cunoscut pe studentul Liviu Magu și pe doamna Cucu, al cărei soț, inginerul Teodor Cucu, a fost dat dispărut.

Un alt student și anume Catană, în ziua de 6 noiembrie 1948, împreună cu alți colegi, a fost trimis de conducerea UTC-ului în sala de mese a cantinei studenților din Brașov să împodobească pereții sălii cu tablourile tovarășilor comuniști Marx, Engels, Lenin, Stalin, Dej, Ana Pauker. Și

cum unul era pe scară și îi aranja după mărime pe pereți, Cătană când i-a dat tabloul Anei Pauker i-a zis celui de pe scară:
„Reguleaz-o și pe asta, măi!”. A doua zi Catană a fost arestat și adus la camera 5 și după 7-8 luni - condamnat la trei ani închisoare.

Cu grupul Jinga-Herlea au fost arestați și frații Moș, cel mare medic veterinar la Turda, iar cel mic era student în Brașov. Foarte simpatici, cu cel mic am fost și la canal.

Ernest Bernea a fost arestat pentru apartenența sa la Mișcarea Legionară, fost director în Ministerul de Externe, profesor de sociologie, coleg cu Traian Herseni. Avea o cultură aleasă, un om de o modestie rară. Povestea frumos între două boli, când uita de ele. Era foarte obsedat de ideea că-i cel mai bolnav. Am regretat despărțirea de dumnealui și de cultura sa.

Tot în camera 5 a venit, în 1949, studentul Gheorghe Cimpoacă din Dârste-Brașov, un băiat bun. Îl cunoșteam din libertate. Cu alți băieți din Dârste au trecut pe lângă vila locuită de Teohari Georgescu, la Timișul de Jos, și au cântat cântece patriotice și au scandat „Trăiască Iuliu Maniu”. Au fost arestați de garda lui Teohari și aduși la închisoare după proba de foc de la Securitate. Am relatat acest caz Cimpoacă, întrucât de el se leagă întâmplări tragice. În vara anului 1949, mă scoate gardianul Lăzăroiu să mătur coridorul și cu această ocazie îmi lasă ziarul „Scânteia” să-l citesc. La grilă venea plantonul de la grefă, cu diferite treburi. Într-o zi, acest planton m-a întrebat în taină dacă îl cunosc pe Cimpoacă. La răspunsul meu afirmativ, a scos din sân mai multe pachete cu țigări, rugându-mă să i le duc lui Cimpoacă de la doamna care lucra la grefa închisorii. Aceasta s-a repetat periodic. În afară de țigări, cu timpul, a venit și cu ceva alimente în cantități mici, pastă de dinți și câte o scrisorică. Treaba a mers bine, până în primăvara anului 1950, când au sosit, de la Pitești, studenții Sobolevschi și Prisăcaru. Aceștia au fost cazați la celula trei, în carantină. Am aflat de sosirea lor și am reușit să vorbesc cu ei când făceam curat pe coridor. I-am comunicat domnului Baicu și lui Jimboiu, student, care era bolnav de TBC și izolat de unul singur la celula patru. Jimboiu a spus că-i cunoaște și să le acordăm toată atenția că sunt băieți buni. În vremea aceea noi nu știam nimic despre Pitești și toți studenții erau nerăbdători să ajungă odată la Pitești, să fie cu ceilalți împreună. Într-o zi când măturam și profitând de neatenția gardianului, care moțăia în biroul lui, la cererea lui Jimboiu, l-am băgat în celula trei să vorbească cu ei, să afle de la ei ce fac studenții la Pitești. Desigur că aceștia erau bine instruiți de Țurcanu și i-au vorbit lui Jimboiu, în așa fel că l-au câștigat de partea lor. De acum, totul le-a mers în plin. După perioada de carantină au fost mutați la camera 5. Eu nu mai eram acolo, mă mutaseră la camera 14. Ajunși în camera 5, și-au jucat rolul de băieți buni, cu accentul aparte la grupul studențesc legionar, s-au făcut prieteni cu Cimpoacă, că acesta

avea țigări. Și-au dat repede seama cam pe ce căi pot veni aceste țigări, dar au lucrat cu răbdare să afle cât mai multe și au aflat totul. Au fost chemați la Securitate și l-au turnat pe Cimpoacă, au dat în vileag relația cu doamna de la grefă, prin planton (un deținut de drept comun). Doamna a fost arestată, la fel și contabilul șef, colegul ei de birou, pentru că nu o denunțase.

Cimpoacă a fost dus la anchetă și bătut rău să recunoască. Camera 5 s-a disipat și cei doi veniți de la Pitești au început o acțiune de reeducare. Norocul meu a fost că nu după mult timp am fost mutat la Gherla.

PROCESELE

În iarna anului 1949 au început procesele. Tribunalul Militar funcționa pe strada Nicolae Iorga nr. 25. Simulacrele de procese s-au format, totuși, pe întreprinderi, oraș, școli și academie și unele grupuri mai mici. Procesele au început fără nici o instrucție și fără posibilitatea luării de contact cu un apărător.

Primul lot a fost format din grupul muncitorilor de la Uzina Astra, cam 38-40 de inculpați, conducătorul lotului a fost desemnat de Securitate. Maistrul Pop Traian și secundul Gheorghiu Gheorghe, muncitor strungar, alți componenți ai lotului - Mărcuță, Răducanu, Munteanu Mihai - ingineri, Budulan - maistru, maistru Gârbă Negoescu, Hegeduș, Man, Greblă, Sculeanu, Ivan, Tudose, Tișe, Bucuțea, Grigorescu, Marinescu.

În ziua procesului au fost îmbarcați într-un autobuz și duși mai întâi la Securitate și întrebați dacă își mențin declarațiile. Cum oamenii nu puteau recunoaște enormitățile din declrațiile semnate sub presiune au fost din nou maltratați în chip bestial de ofițerii de Securitate Brăilă, Dumitrașcu, Cernat, Popovici, Găzdac. Așa timorați au fost duși în fața Tribunalului. Sigur că nici unul din ei nu a putut recunoaște nici în fața Tribunalului aceste declarații ale securiștilor. Fiecare a spus: „Nu pot recunoaște. Am semnat pentru că nu am putut suporta chinurile. Puteau scrie orice, că nu mai eram în stare să citesc. Se poate vedea după scris că nu ne aparține, doar semnătura". Au fost judecați de un complet militar, în frunte cu colonelul Ghica, având alături doi asesori populari și o apărare din oficiu, care au făcut presiuni asupra inculpaților ca să-și recunoască vina că numai așa vor obține clemență din partea sistemului comunist. Condamnările au fost dure. 10 ani pentru muncitorul strungar Gheorghiu Gheorghe, 7 ani pentru maistrul Pop Traian, 5 ani pentru inginerul Munteanu Mihai și muncitorul Tudose Constantin, 4 ani pentru sudorul

Grigorescu Constantin și Sculeanu, apoi o serie de condamnări la 3 ani, 2 ani, 1 an. Din cei 38 care formau acest grup de la Astra Brașov nici unul nu a scăpat necondamnat. Marele număr de deținuți aflați în depozitul Securității de la Penitenciarul Brașov urmăreau cu mare atenție desfășurarea acestui proces, considerat un test al atitudinii comuniste față de opoziție.

După cunoașterea verdictului, a fost clar pentru toți că Guvernul continuă politica de lichidare a opozanților politici. Au urmat alte loturi de oameni care au spus un NU răspicat comunismului. Lotul de la Uzina Tractorul de sub conducerea maistrului Tilea, format din șapte muncitori, toți primind condamnare între 7 și 2 ani. Lotul muncitorilor de la Uzina Dumitru Voina, condus de muncitorul Fulicea Ioan, condamnat la 7 ani și apoi ucis în reeducarea de la Gherla, Vultur Gavril - 4 ani, ucis la colonia Peninsula Canal; Fulicea Alex - 3 ani, muncitor ajustor; muncitorul Negulici Vasile, muncitorul Voina Ioan și Cojocaru Gheorghe.

Un lot cu o notă hazlie este cel al muncitorilor de la Fabrica de armament Tohan. Aici era un maistru, fost legionar, Stan Ioan. Securitatea nu-și putea imagina că acest legionar ar sta liniștit, oamenii ei credeau că trebuie să facă ceva. Pornind de la acest raționament l-au arestat pe Stan și l-au supus torturii, să spună ce face și care îi sunt camarazii de luptă. Rezistența a cedat și ca să-și salveze viața și-a inventat partizanii, și anume: Teianu, secretarul de partid al fabricii, Chiriac - președintele comitetului sindical pe fabrică și Bojincă - secretarul sindicatului. Toți trei au fost arestați, torturați ca să recunoască fanteziile lui Stan. Au recunoscut, pentru că nu aveau încotro.

Aceștia au fost o pacoste pe capul nostru. Ajunși la închisoare, au intrat în contact cu educatorul politic, un cretin, care i-a cazat la celula 7, cu alți trei: Greblă, muncitor la Astra, Cojocaru Gheorghe - muncitor la D. Voina și Groza Vasile - muncitor la CFR. Stan a fost condamnat la 4 ani, iar cei trei câte un an cu suspendare, dar până la proces și apoi până la eliberare a trecut mai bine de un an, timp în care aceștia au lucrat, făcându-ne viața mai grea. Ei scriau articole la o gazetă de perete. În aceste articole, la ordinul politicului și a Securității, ponegreau pe ceilalți deținuți. Acuzațiile erau murdare și mincinoase, mai cu seamă că ei nici nu cunoșteau persoanele calomniate. Se foloseau de materialul furnizat de Securitate, care urmărea dezbinarea noastră. Cei de la camera 7 erau liberi și trăgeau cu urechea pe la uși, apoi făceau note informative cu relatări imaginare. Dacă cineva avea ceva de discutat, nu o făcea cu voce tare.

Lotul Frățiilor de cruce era condus de studenții Petre Arapu și Alexandru Munteanu. Cu Munteanu ne cunoșteam de mulți ani. Au fost în jur de 30 de elevi în mai multe loturi. Munteanu și Arapu au fost judecați cu lotul studenților de la Academie și condamnați la câte 15 ani fiecare.

Lotul studenților brașoveni

Șeful de lot a fost stabilit de către Securitate în persoana lui Jimboiu Gheorghe, fiind mai în vârstă decât ceilalți. Alegerea s-a bazat pe considerentul că Jimboiu fusese arestat pe vremea lui Antonescu și condamnat ca legionar. Acum era recidivist, după Securitate, și punerea lui în față dădea mai mare credibilitate învinuirilor. Realitatea era cu totul alta. Acest om se bucura de mult respect în fața studenților brașoveni și trebuia izolat. Deși starea sănătății lui era foarte gravă, fiind bolnav de plămâni, expectorând sânge, a fost maltratat la Securitate în chip bestial, iar apoi aruncat în celula 4, de unul singur, în Penitenciarul Brașov. Fără asistență medicală, după doi ani de anchetă, a fost condamnat la 15 ani și dus în Aiud, unde a decedat. Era un om blajin, cinstit, crescut de mama lui, o țărancă credincioasă din Oltenia, fiind unicul ei fiu, pierdut într-o luptă nemiloasă și inegală, dusă în slujba binelui și a credinței în Dumnezeu și neam.

Dintre acești studenți mai reamintesc, în primul rând, pe bunul meu prieten, Cantemir Ioan, din Botoșani. Tatăl lui a rămas undeva prin stepele Rusiei, iar el a fost educat de mama lui, speranța bătrâneților sale, dar nu a fost să fie așa. Condamnat la 3 ani în 1950, este dus la Pitești, L-au luat de lângă mine, din celula 5. Ne-am îmbrățișat îndelung când gardianul Cozoș, seara la ora 9.00, a deschis celula și a pronunțat: „Cantemir Ioan, ia-ți bagajul!”. Scurt. Ne-am uitat unul la altul și am suspinat. Cantemir a plecat pe un drum de unde nu s-a mai întors. Peste un an voi afla la Canal ce s-a petrecut, la Pitești, cu Cantemir. Acolo coborâse iadul peste ei, cu acel întunecat Țurcanu. Supus reeducării, Cantemir nu a acceptat-o, fiind torturat de Țurcanu personal. După mai multe zile, călăul, văzând că nu-l supune, s-a dezlănțuit nebunește, împreună cu toată banda de torționari, lovindu- l care pe unde apuca. Când au obosit, nebunii au constatat că loveau un cadavru, deoarece Cantemir decedase. Sufletul lui era în drum spre ceilalți eroi ai neamului: Lae Grozavu - alt student din grup, Sântimbreanu, Spătăceanu, Maniu, Sava, Cimpoacă, Bârsan, Boieru, Moș ș.a.

În închisoarea din Brașov erau toate categoriile de cetățeni: medici, cum ar fi Sonea, Cărpinișan, Tomescu, Cojocaru; ingineri: Șandru, Mosora - toți de la Tractorul, Simionescu, Cioroiu - de la Zărnești, Răducanu, Cucu, Mărcuță, Munteanu - de la Astra; profesori: Ghițescu, Bordeianu, Pop ș.a.; contabili: Boian, Teodorescu, Constantinescu, Ion Ion, Gheorghe Clonțea, Trâmbițaș și mulți alții; preoți: Filip Nicanor, Beleuță, Comșa, Popescu ș.a.; comercianți: Ovidiu Clonțea, Teodorescu, Drăghici, Banciu, Valer Pop; industriași: Stănicel.

Prin rotativa Securității Brașov au trecut mii de oameni de diferite convingeri politice și de profesii diferite. Câteva luni am stat în celula 14 cu Drăghici Constantin, un om simpatic și corect, fiind camarazi de celulă. Acesta nu se lăsa intimi-at de temniceri. Nu se supunea lor și îi lua în zeflemea. Mă amuzam când îi cânta lui Maier - evreu, responsabil politic: „Hai la lupta cea mare să ne c... în căldare" sau lui Roman, primul gardian, îi zicea: „Aici vă bag și vă pun difuzorul să vă cânte «Hai la lupta cea mare»". Nu-l luau în serios, altfel ar fi fost tot la neagra.

Burcoi Ioan, patronul unei frizerii, acuzat de legionarism, foarte cumsecade om și bun, era frizerul politicilor. Mergea din celulă în celulă și bărbierea și tundea la zero, pentru că așa erau regulile. Pe lângă asta mai făcea și altă treabă. Ducea mesajele de la unii la alții. Prin el se transmiteau multe informații, chiar și atunci când ne scoteau câte unul pe coridor, în prezența gardianului să fim bărbieriți, se făceau transmiterile de informații.

Biriș Nicolae, maistru zugrav din Șcheii Brașovului, credincios în biserica creștină, atașat fără rezerve de politica legionară, gata de orice sacrificii pentru credință și legiune. Nu regreta nimic, era fericit că a fost ales să ispășească o părticică din păcatele neamului acesta.

Clonțea Gheorghe, fost director la Uzina Astra, un om îngrijorat și timorat, fost legionar, conștient de soarta ce i-a fost rezervată acestui neam de naivii de la Yalta. Nu avea motive să fie optimist. A fost eliberat după 17 ani de detenție. Tracasat tot timpul de Securitate, a ajuns o epavă. Se temea și de umbra lui.

Procesul grupului meu dosar 1370/49 - sentința 780/26.10.1949

Menținuți în depozitul Securității Brașov, după 11 luni am fost trimiși în judecată la Tribunalul Militar Brașov, în data de 20 octombrie 1949. Nu aveam un șef de lot. Dumitriu și Lenuța Faina nu erau arestați. Trei bărbați, Angheli Dumitru - maistru tâmplar, Pepine Benone - proiectant, Salcă Alexandru - mecanic auto și trei femei: Fulicea Tereza - casnică, Fulicea Victorița - casnică și Vultur Zenovia - casnică, ultimele două cu câte trei copii sub 5 ani. Dumitriu și Elena erau lipsă, nefiind prinși. Lenuța va fi arestată în 1952 și rejudecată, iar Dumitriu a căzut eroic în luptă cu Securitatea, după ce a terminat muniția.

După ce ne-a bărbierit nea' Ionică Burcoi am fost duși la poartă. Acolo au sosit și femeile. Pe două rânduri de trei, femeile în față, însoțiți de toți atâția gardieni și soldați, am pornit pe jos pe străduța ce duce spre parc și pe strada Nicolae Iorga, la nr. 18. Acolo era sediul Tribunalului Militar. În sală erau câțiva securiști în civil. Nimeni nu era prezent din partea

familiilor. Vreo trei inși, tot în civil, s-au dat drept avocați din oficiu. Unul dintre ei mi s-a adresat: „Domnule, eu sunt apărătorul dvs. și v-aș sfătui să fiți sincer și să nu negați declarațiile date la Securitate. Îmi îngreunați și mie apărarea, apoi, dacă vă recunașteți vina, Tribunalul va ține cont de sinceritatea și căința dvs și o să vă dea o pedeapsă minimă". L-am ascultat până la capăt și i-am spus: „Domnule avocat, eu nici nu știu ce au scris ei în declarații. Eu le-am semnat ca să scap de tortură. Nu le pot recunoaște". „Domnule - cu o voce răstită - în această situație eu nu vă pot apăra. Cum credeți dumneavoastră?". Nu știu dacă și-a spus numele, dar nici nu am fost curios să-i aflu. Am rămas cu impresia că era ofițer de Securitate sau le făcea jocul. Același lucru s-a întâmplat și cu ceilalți din lot. Nu după mult timp a apărut președintele, un colonel, urmat de doi ofițeri ca asesori și grefierul. După apel și identificarea clasică, cu întrebarea dacă îmi mențin declarația dată la Securitate, și răspunsul a fost tot clasic: „Nu!". Același răspuns l-au dat toți. Aceasta i-a nemulțumit și le-a dat de lucru. Trebuia să ne ia interogatorii. Ne-au dus în altă sală și apoi, câte unul, eram chemați la interogatoriu. Președintele nu se ostenea să afle adevărul. Jocurile erau făcute de Securitate. Rolul Tribunalului era să consfințească ceeea ce se hotărâse de către anchetatori. Așa a trecut prima zi. A doua a continuat cu rechizitoriul procurorului. Acesta ne-a declarat dușmani al poporului și a cerut condamnarea noastră cu maximum de pedeapsă pentru crima de uneltire contra ordinei sociale. A venit rândul apărării, care, așa cum ne prevenise, a început cu susținerea că clienții lor sunt vinovați față de noua orânduire socială. Dar ei speră ca pedepsele ce se vor da să nu fie prea aspre și-i vor face pe acuzați să-și regrete faptele. Fiind încheiată această parodie, s-a anunțat că pe 26 octombrie se va pronunța sentința. Mă așteptam la o condamnare de un an sau doi. În 26 a venit grefierul la penitenciar să ne comunice pedepsele, care au fost dure. Angheli Dumitru a primit 7 ani de temniță grea, Pepine Benone - 7 ani temniță grea, Salcă Alexandru - 3 ani închisoare corecțională, Vultur Zenovia - 3 ani închisoare corecțională, Fulicea Tereza - 2 ani închisoare corecțională, Fulicea Victoria - 1 an și 6 luni închisoare corecțională. Am declarat recurs, dar fără succes. În lipsă, au fost condamnați Dumitru și Faina la muncă silnică pe viață. De acum eram condamnați și așteptam să fim trimiși la închisorile de execuție. Femeile au fost trimise la Mislea, Benone și Angheli - la Aiud, iar ultimul am fost eu - trimis la Gherla. Aceasta se întâmpla abia în luna aprilie 1950. În timpul cât am mai rămas, au fost aduși deținuți din alte județe pentru procese. Unii au fost „cazați" la etajul 1, iar alții la parter. Printre aceștia am cunoscut grupul Dragon, din Prahova: avocatul Mosoiu, nepotul generalului Mosoiu, Niculescu-Basu - parașutat din Austria, frații Bozdoc - din Sinaia, călugărul Anghel - de la Cheia, Andronescu - fost coleg de internat cu mine la Brașov.

Din grupul buzoienilor, care au stat la parter, persoană mai reprezentativă a fost Eugen Iliescu, moșier, fost primar al Buzăului, cu studii de drept și un doctorat la Sorbona. A fost condamnat la ani de temniță grea. Împreună cu el am mers la Gherla, în 1950. Era bătrân și bolnav. Am stat trei săptămâni în carantină la camera 91. M-a îndrăgit mult, eu fiind tânăr. Îl scuteam de micile corvezi. Când ne-au despărțit, m-a îmbrățișat îndelung și, cu lacrimi în ochi, mi-a spus: „Te iubesc ca pe copilul meu. Rar mi-a fost dat să mă despart de un om așa cum mă despart de dumneata. Eu nu cred că voi mai ajunge în libertate, dar dumneata ești tânăr și continuă pe calea ce ai apucat". M-a sărutat și ne-am despărțit. Nu după mult timp, am aflat că a fost ucis în Gherla.

Grupul buzoienilor a făcut impresie plăcută la Brașov. Șefii lui erau avocatul Păun și doctorul veterinar Șercăianu, oameni corecți și luptători curajoși. Au desfășurat activități în munți cu un grup mai numeros. Acest grup a fost judecat la Brașov și membrii lui au primit condamnări dure. Securitatea din Buzău a fost foarte dură cu ei. Pedepsele au fost de 15 ani muncă silnică pentru Păun, Șercăianu și alții. Printre ploieșteni era un tânăr, Rodas, foarte talentat și cu el în celulă era Ciobanu. Amândoi prelucrau din os cruciulițe și medalioane cu chipul Feciorei Maria și pruncul în brațe. Mântuitorul era făcut cu cununa de spini și cu făclia în mână. Cred că s-au făcut sute de asemenea obiecte din os. Cei mai mulți dintre deținuți au primit câte unul sau două medalioane.

PLECAREA LA GHERLA

În seara zilei de 17 aprilie 1950 se deschide ușa celulei. În ușă gardianul de noapte, Cozoș, care spune: „Salcă, în noaptea asta pleci la Gherla. Pregătește-ți lucrurile!”, la care eu i-am spus: „Da, am înțeles, dar v-aș ruga ceva”. „Ce?” - mă întreabă acesta. „Vreau să-mi iau la revedere de la prietenii mei din camera 5”. „Haide!”. El mergea în față, iar eu în urma lui. S-a oprit la camera 5, a descuiat și a dat ușa la o parte. Eu am apărut singur în fața ușii. Toată camera a dat buluc la mine, fiind curioși ce s-a întâmplat. Foarte emoționat, le-am spus: „Plec la Gherla”. I-am îmbrățișat pe cei din față. Îmi amintesc de dl. Cocoș, care, cu o voce puternică s-a adresat: „Sandule, să ne vedem cât mai curând în libertate!”. Petre Baicu s-a apropiat de mine, m-a îmbrățișat și mi-a dat, la repezeală, unele instrucțiuni pentru Vasile Dâmbu, spunându-mi că îl roagă să aibă grijă de oamenii din Gherla, să-i salut pe Hogescu Alexandru și pe toți ceilalți din Brașov. Această despărțire a fost dramatică, cu lacrimi în ochi m-am despărțit de cei din camera 5, care au rămas în continuare la Brașov unde am stat un an și jumătate. De puțin timp am fost mutat la celula 14. Cineva se va întreba cum a fost posibil ca gardianul Cozoș să mă ducă la fosta cameră. Gardianul era conjudețean cu mine. El îmi aducea câte ceva de la unchiul meu, Bogdan Alexandru. Îmi mai spunea câte ceva din afară. Am păstrat totală discreție. Nu doream să cunoască nimeni această legătură. Unchiul meu avea doi copii studenți și aș fi fost nenorocit dacă ar fi pățit ceva. După această despărțire, mi-am luat boarfele strânse într-o valiză de lemn și am ieșit în hol, unde au fost aduși și alții de la alte celule, precum și de la etaj, în total 18 deținuți - brașoveni, buzoieni și prahoveni. Mai mulți gardieni în jurul nostru, unul mărunțel și iute împărțea pachetele cu hrană rece. Acest gardian era un bufon, după nervii pe care ni-i făcea la percheziții. Ne dezbrăca, ne arunca totul pe jos și le călca cu picioarele. Ne distra, că la fiecare percheziție ne ținea un discurs tip: „Măi, ascultă aici, nu ai voie să ai asupra ta decât pâine, pe care ai căpătat-o astăzi, cămașa, izmenele, batista, prosopul, pasta de dinți etc. Dacă te mai prind că mai ai altceva, te-a luat mama dracului! Ai înțeles?”. Îl chema Anton și era de prin Oltenia. Odată terminate pregătirile, am fost scoși în curte, unde celor cu pedepse mai mari le-au fost puse lanțuri la picioare, iar altora cătușe la mâini. Eu am fost scutit, fiind condamnat numai la trei ani . În jurul orei 23.00 am plecat pe jos spre gară. Timpul era frumos, în oraș liniște. Câte trei pe rând am străbătut Calea Victoriei (astăzi bulevardul 15 Noiembrie), apoi Hărmanului, până la gară. Lanțurile făceau zgomot și

atrăgeau atenția trecătorilor. Nu mult după miezul nopții am fost urcați în dubă, unde am mai găsit alți deținuți ce veneau din Jilava. Abia în dubă am putut vorbi între noi. După miezul nopții am părăsit Brașovul. Nu am știut ora. La închisoare, Banditul nu trebuie să știe ora și nici ziua. A fost și aceasta o luptă cu temnicerii, numai că, cu ajutorul clopotelor îi învingeam. Până la Gherla m-am întreținut cu d-nii. Iliescu și Popescu-Pogoanele (își adăugase și numele satului din care era), proprietar a 100 pogoane și cu ceilalți ocupanți ai dubei. În Aiud au urcat noi deținuți pentru Gherla. În zorii zilei am ajuns la destinație. De la gară la închisoare am mers pe jos escortați de o armată de gardieni și milițieni. Pușcăria Gherla, cunoscută prin faima sinistrei „Zarca", funcționa într-o construcție din Evul Mediu, pe malul Someșului, propietate, cândva, a familiei Martinuzzi. Cele două laturi ale clădirii formau un „L", la subsolul laturii mai scurte fiind o pivniță, cu pavimentul acoperit încontinuu de apă, din cauza infiltrărilor din râu. Pereții erau foarte groși, peste un metru, și igrasioși - plini de apă și mucegai. În pivniță - aceasta era zona penitenciarului cea mai înspăimântătoare, Zarca - aproape nu se putea respira, fapt pentru care gardienii nu prea întârziau în această parte a închisorii. Neputând comunica prin bătăi în pereți, deținuții de aici, profitând și de absența caraliilor, strigau la uși și puteau vorbi între ei. Parterul și celelalte etaje erau pline de celule, în afara casei scărilor, cabinetelor pentru gardieni și biroului lui Lazăr, comandantul de aici. După percheziția din holul celularului, am fost urcați la camera 99, unde am rămas în carantină două săptămâni. În timpul carantinei nu puteam lua contact cu nimeni. Nu ne duceau la plimbare sau medic. Secretul era total în jurul noilor veniți. La camera 99 dormeam pe jos, nu erau paturi, iar WC-uri erau în fiecare celulă. Fiind camera mare, ne mișcam de la unul la altul. După trecerea celor două săptămâni, am fost repartizați la celule. Eu am ajuns la celula 93, unde am dat peste prietenii mei din Brașov, Fulicea Alex și fratele său Fulicea Ion. Eram în această celulă mai bine de 30 de deținuți. Frații Fulicea m-au pus la curent cu toată situația din cameră și din Gherla, am putut să cunosc situația fiecăruia din acea celulă. Am fost recomandat celor de încredere. L-am cunoscut pe inginerul Bonea de la Mediaș, om de cultură și de atitudine. În această celulă era și vestitul producător de vinuri de la Mediaș, Ambrozie, condamnat pentru că a încercat să plece în Vest. Nu după mult timp, am auzit că a fost eliberat și făcut director în Ministerul Agriculturii. Dacă a fost așa nu știu, dar Ambrozie era un mare specialist și locul lui nu era acolo. De la prietenii mei am aflat că directorul închisorii se numește Lazăr, evreu, și care tratează deținuții foarte brutal, înjură, lovește fără motiv, urlă că el a fost la Auschwitz, unde a fost trimis de fasciști.

Din isprăvile directorului

Sosit în Gherla în 18 aprilie, vor trece două săptămâni până să ajung să-mi povestească inginerul Bona ce a pățit în 13 aprilie, ziua Sfintelor Paști. După masa de dimineață, forfotă mare pe coridoarele celularului, primul gardian Filip, însoțit de gardieni cu liste în mână, scoteau pe unii dintre deținuți și îi duceau în curte. Au fost duși în curte peste o sută de deținuți cu condamnări diferite și din diverse organizații. Afară erau așteptați de directorul Lazăr și alți ofițeri, dintre care nu lipsea cel politic. Întâmpinați cu înjurături și cu ciomege, erau hărțuiți de la un capăt la altul, al curții, loviți la întâmplare cu bâtele. Din când în când Lazăr îi încolona și le ordona: „Culcat!", după care călcau pe trupurile lor și loveau cu bâtele. Printre ei erau oameni bătrâni: Aurelian Pană, fost ministru al Agriculturii, om trecut de 70 de ani. A fost batjocorit și torturat îngrozitor de director în persoană. La un moment dat Lazăr, obraznic și tendențios, îl întreabă: „Tu ce-ai fost afară, bă?". „Agricultor" - fu răspunsul. „Așa ca ăsta?". „El ca el, eu ca mine". Lângă Pană era un maramureșean cu cioareci și opinci. Deci, nu era vorba de o luptă de clasă, ci aceasta se ducea împotriva rezistenței române, indiferent cine a reprezentat-o. Acest spectacol a durat mai bine de două ore. Oamenii nu mai puteau să alerge, li se împleticeau picioarele. Călăii îi loveau, îi călcau la nimereală, iar nebunul urla. Abia după ce călăii au obosit, au schimbat metoda. Oamenii epuizați, cu hainele ude pe ei au fost băgați în celular, dezbrăcați la pielea goală. I-au culcat pe betonul rece, cu fața în sus, să se răcorească. Așa le spunea Lazăr. În realitate, se urmărea să-i îmbolnăvească de plămâni. Și a și realizat aceasta. Mulți au făcut congestii și pneumonii. A fost greu de înțeles scopul urmărit, în afară de ura satanică ce-l stăpânea pe acest iudeu, ajuns directorul unei închisori, destinată în general țăranilor și muncitorilor. Hrana era controlată de Lazăr. Calitativ nu era prea rea, dar foarte puțină. Aici se suferea mult de foame. Ajunsesem scheletici. Am fost scoși mereu și bătuți de director. Nu-i plăcea de mutra ta, te înjura, te lovea bestial. Norocul meu a fost că după două luni Dumnezeu m-a scos din acest infern.

În acest mod de a trata cea mai sfântă sărbătoare a creștinității, „Învierea", căutau să-i răstignească încă o dată pe Iisus în sufletele celor chinuiți. Cu toții și-au adus aminte de pleava iudaismului, de cei care îl biciuiau pe fiul Omului pe drumul Golgotei. Crima acestui director este demnă de procesul comunismului, nu urmărindu-se răzbunarea, ci iertarea de care numai creștinii sunt în stare. Nu am avut timpul necesar de a mă informa suficient despre ceea ce se petrece în Gherla că, la jumătatea lunii mai, ceva neobișnuit a cuprins celularul.

Comisia de triere

De dimineață erau mișcări pe coridoare. Pași mulți și grăbiți. Eram numai urechi, că de văzut nu puteam vedea nimic. A venit și rândul celulei noastre. Un militar intră și ordonă: „Vă luați tot ce aveți și coborâți la parter!". Ajunși acolo am văzut, în capătul coridorului, un șir de mese pline de dosare. În spatele dosarelor - mulți funcționari civili, care ne-au cerut să ne încolonăm în șir indian, în ordine alfabetică. La fiecare civil o literă. Ajuns în fața acestuia, îți căuta dosarul, îl cerceta și apoi îl punea în altă parte. Nu se puneau toate dosarele în același loc. Unele erau date unui personaj mic și gras, care îl cerceta și le spunea ceva. Nimeni nu știa scopul acestei verificări. Se făceau multe presupuneri. Ne duc la Canal, ne duc la agricultură? A apărut un decret sau ne mută la alte închisori? Am trecut prin fața comisiei, apoi, după ce mi-au pus câteva întrebări, un milițian m-a luat și m-a dus la celula 67. În celulă am găsit o persoană care s-a recomandat că este evreu, sionist. Avea în jur de 30 de ani, foarte vioi, bine legat și indiferent la mizeriile zilnice. Am stat împreună două săptămâni. M-a surprins francheța cu care mi-a propus să ne ducem viața de celulă, spunând că el are program de rugăciune și dacă eu sunt de acord ca atunci când el își face rugăciunea eu să nu-l deranjez, că și el va face la fel când voi ruga. Desigur, nu puteam face altfel. În restul timpului discutam de toate. El dorea din toată inima să ajungă în Israel, deoarece acolo era patria lui. După vreo zece zile apare Lazăr, însoțit de primul gardian, Filip. După ce-și rotesc ochii prin celulă, Lazăr întreabă care-i Salcă. „Eu sunt, domnule comandant", am răspuns. Se uită urât la mine și deodată, ca un smintit, îmi adresează cele mai triviale înjurături, apoi pleacă, amenințându-mă că mă învață el minte. Am rămas uluiți, eu și colegul meu de această ieșire de om nebun, dar în Gherla te puteai aștepta la orice. Dar, după patru-cinci zile, apare un gardian și îmi spune să-mi iau tot ce am și să-i urmez. Mă duce la parterul celularului, într-o cameră mare. Acolo am găsit mai mulți fronteriști și doi sîrbi, socotiți titoiști. Ei au fost trimiși în România să spioneze în rândul sîrbilor fugiți de teama lui Tito. Aceștia doi erau dârzi și vicleni. Au dovedit-o mai târziu, când au evadat din Jilava. În această cameră am stat cam zece zile, când într-o noapte, suntem scoși pe coridor, unde mai erau și alții. S-au adunat 46 de deținuți, mulți gardieni și ofițeri de la grefă, cu dosare. După ce au sosit toți, am trecut fiecare pe la ofițerul cu dosarele și după identificare, primeam un pachet cu hrană și ne luau în primire cei de la transporturi. Când s-a încheiat operațiunea, ne-au dat pe mâna gardienilor de la dubă. Bănuiam că plecăm la Canal. Nu aveam mult timp. Am ajuns la Aiud, unde au urcat încă 50 de deținuți, numai schelete. Și noi eram prăpădiți, dar cei din Aiud erau numai umbre. Ce m-a impresionat mult a fost voioșia lor, fericirea că se duc la muncă,

la Canal. Aceștia toți erau intelectuali. Asta se petrecea în noaptea de 10/11 iunie 1950. Noi, cei de la Gherla, abia am încăput în dubă. Cei din Aiud au fost împinși peste noi. Ședeam unul în brațele celuilalt. Un aer viciat, sufocant. Unii erau suferinzi cu inima și aveam nevoie de aer. Am călătorit toată noaptea. În dimineața zilei de 11 iunie, am ajuns în București. Duba a fost trasă undeva pe o linie de garare, aici am primit ceva apă. Afară ardea soarele puternic, tabla s-a încins. Nu mai aveam aer. Unii au leșinat. Erau împinși peste ceilalți, la gaura WC din mijlocul vagonului, ca să ia o gură de aer. Toate hainele au fost dezbrăcate. Eram la pielea goală, ne sufocam. A fost cea mai lungă zi din viața mea. Dacă s-ar fi prelungit doar cu o zi staționarea dubei în acel loc, majoritatea mureau. Parcă eram niște ființe fără voință, nu mai doream nimic. Eram epuizați totalmente. Aproape de miezul nopții, am fost atașați la un tren care s-a pus în mișcare. Majoritatea dormeau, așa, unul peste altul. Nu mai eram în stare să ne mai punem întrebarea încotro ne îndreptăm. Abia când am trecut peste podul de la Cernavodă, unii au recunoscut locul. Începând de la intrarea în Dobrogea și aerul s-a schimbat. Era mai rece, a trebuit să ne îmbrăcăm. În jurul orei cinci, am fost opriți în Gara Basarabi, trenul continuându-și drumul spre Constanța.

CANALUL

La gară am fost așteptați de ofițeri, gardieni și medicul coloniei Poarta Albă, un deținut de drept comun, Hartman, evreu. Coborâți din dubă câte doi-trei, eram trecuți la medic. Acesta ne consulta, spunea „apt", apoi ne trecea la ofițerul cu dosarele, care, după identificare, te da pe seama gardienilor. Din cei 96 au fost declarați inapți șase și urcați înapoi în dubă. Suferința acestor oameni a fost cumplită când au fost returnați. Se rugau de medic, de ofițeri să-i rețină, dar nu au găsit îndurare. Toți erau din Aiud și cunoșteau ororile regimului practicat la Aiud. Cei care am rămas, în număr de 90, am fost încolonați și am pornit spre colonia Poarta Albă, cale de circa 6 km. Cu bagajul pe spate, pe un soare dobrogean arzător și un praf care trecea peste ghete. Unii mergeau foarte greu. Milițienii îi zoreau, îi mai bruscau. După vreo două ore, am ajuns la poarta coloniei. Făcuți pachet câte cinci (așa știau ăștia să numere, din cinci în cinci) am intrat pe poartă, fiind numărați cu grijă de un ofițer. Acesta, mulțumit că i-a ieșit numărul, a chemat un monstru, un uriaș, cu un cap mare, o frunte îngustă, sub care sclipeau niște ochi mici oblici, protejați de proeminențe anormale, cu un maxilar de cimpanzeu, nasul cârn, gura

cu buze cărnoase, dinți albi și puternici. Toate acestea erau fixate pe un gât gros și scurt. Avea un spate lat, peste un metru nouăzeci centimetri înălțime, purta în mână o bâtă. Cine era această fiară? Îl chema Stănciugel. Un țigan de prin mahalele Bucureștiului, condamnat pentru crimă. Își omorâse soția (așa spunea el). Pe lângă faptul că era brută, avea o forță herculeană. Aici îndeplinea funcția de prim brigadier. Lucra mână în mână cu ofițerul politic și cu cel cu producția. Preluați fiind de acest călău, am fost duși mai întâi la grefă, apoi la infirmerie, unde același doctor ne-a mai făcut un control. După consult am fost declarați buni de roabă și predați din nou lui Stănciugel. Acesta, îndemnându-ne cu bâta lui noduroasă, ne cere să pornim spre platoul de adunare. Ajunși aici, ca o fiară, se năpustește asupra noastră, lovind în dreapta și-n stânga cu ciomagul, cu picioarele, urlând „culcat". Apoi sărea peste trupurile noastre. Cel care era mai bătrân și se culca mai greu, arunca cu bâta în el. Și iarăși „sculați, înapoi fuga, înainte fuga, culcat". Plini de praf și de sudoare, unii nu se mai puteau ține pe picioare și tremurau de epuizare. Ne-a predat unui alt criminal de drept comun, Țurcanu, să ne ducă la baraca 96, care era goală, fără paturi, fără saltele. Mai târziu, vom constata că Stănciugel repetă acest scenariu cu fiecare grup sosit în colonie. Era ceva ordonat de biroul politic, ca să timoreze, să ne înfricoșeze. Brigadierul care ne-a luat în primire, ne-a făcut unele recomandări, și anume: să ne organizăm pe grupe de lucru, cu șefi de grupe, cum să ieșim la numărătoarea de seară, cum nu avem voie să părăsim baraca; dacă vom fi prinși singuri prin curte vom face cunoștință cu carcera. Ni s-a comunicat că vom merge la muncă și fiecare este obligat să-și realizeze norma, dacă doreai să nu fii sancționat cu reducerea rației de pâine și apoi nu vom primi cărți poștale ca să scriem acasă, nu vom avea dreptul la pachet. Stăteam drepți în fața acestui criminal mărginit. După lecția administrată de odiosul Stănciugel, profesorul universitar Golimas Aurel - director de bancă, Florescu – preot militar, colonel Grancea, colonel Păunescu, căpitan René Constantinescu, tribunul Maramureșului Mihali, omul care nu s-a pierdut în fața lui Vîșinski când i-a cerut să-și retragă trupele care ocupau Sighetul Marmației, și câți alți juriști, ofițeri, contabili, țărani și muncitori priveau cu groază la viitor. Dar după acest ritual am fost duși în partea opusă a lagărului. Aici dăm din nou de Stănciugel, care ne privește cu un ochi și îi spune lui Țurcanu să ne dea gamele și mâncare. Cu gamela în mână ne-am îndreptat spre un butoi, din care am fost serviți cu fasole groasă și 1/4 kg pâine. Eu nu am putut să mănânc tot. După doi ani de celulă eram obișnuit cu mâncare puțină, apoi îmi era și teamă de vreo complicație. Cei mai mulți au cerut și supliment, iar noaptea au avut probleme. Întorși la baracă am fost lăsați liberi în jurul ei și înăuntru oamenii au profitat de acest răgaz, să se cunoască între ei. În scurt timp, ne-am „mirosit" unii pe alții. Fiecare ce hram poartă, ce religie are și așa

ne-am ocupat locurile în baracă. Cel de care m-am apropiat primul a fost maiorul inginer Marin Dobre, fratele comandantului legionar Ion Dobre. Apoi, Ion Coroiu, contabil din Cluj, legionar; căpitanul Constantinescu -fiu de general, legionar; Rusu - student la teologie, grecocatolic, legionar; tribunul Mihali; țăranul Capătă din Oaș și avocatul Anghel din Buzău, șeful local al PNȚ. Ne-am ocupat un colț în baracă, pe jos, deoarece paturi nu erau. După-masă am fost adunați în fața barăcii și la o masă erau trei persoane. Unul scund și gras, unul înalt și oacheș, al treilea un infirm, care avea dosarele noastre. Infirmul citea numele de pe dosar și condamnarea. Cei cu peste trei ani erau trecuți separat. Când a ajuns la mine grăsunul, m-a privit mai atent, apoi a închis dosarul. Nu știu ce scria acolo, dar în nici un caz nu de bine. După această verificare, cei cu mai mult de trei ani au fost scoși dintre noi, urcați într-un camion și duși la Valea Neagră (Peninsula). La Poarta Albă am rămas în jur de 60. După plecare lor, am aflat cine erau cei trei cu dosarele: grăsunul, colonelul Albon, șeful politic al coloniilor, de profesie croitor, din Turda. De el mă voi mai ocupa. Oacheșul era căpitanul Timofte, comandantul de la Poarta Albă, fost plutonier major, acum căpitan în Securitate. Schilodul, cum îi ziceam noi, pe numele lui Archides, grec de neam, foarte rău, era secretarul de partid al coloniei. Câte lucruri s-au putut întâmpla într-o singură zi, după plecarea camarazilor noștri la Peninsulă! Am fost vizitați de niște tipi mai întremați, îmbrăcați în salopete curate și care discutau foarte degajați cu cei care erau curioși să-i asculte. Nu eram curios de noutăți și nu am fost atent la discuții, dar la plecare aceștia au luat cu ei câțiva dintre ai noștri. Între timp, brigadierul ne-a dus la magazie. Acolo am primit câte o salopetă. Am ieșit pe platou, unde erau mii de oameni adunați pe detașamente de lucru și aliniați pe câte cinci, cu brigadierul în frunte. La sunetul goarnei, a plecat o suită să ne numere. În prima zi am avut noroc, a ieșit numărul din primul foc. După număr ne-am întors la baracă și s-a format o echipă de patru oameni care au mers să aducă mâncarea, care iarăși a fost bună: arpacaș cu prune. N-au lipsit discuțiile la masă, mai ales din partea unora, care comentau favorabil. După cină, surpriză: cei care au fost plecați cu acei vizitatori s-au adresat celorlalți, informându-ne că în colonie funcționează o secție cultural-educativă și că în interesul nostru trebuie să luăm legătura cu dânșii să ne organizăm și noi, să scriem la gazeta de perete a brigăzii și a coloniei. Să-i demascăm pe cei care sabotează munca și se opun operei de construire a noii societăți etc. Printre inițiatori era directorul băncii din Roman, Florescu, colonel Păunescu, profesorul universitar Golimas Aurel etc. Lucrurile au devenit clare, când brigadierul, după masa de seară, a comunicat că a doua zi vom merge la muncă și să fim disciplinați, să ne păstrăm rândul în coloană. Soldații au ordin să tragă în cei care se îndepărtează sau rămân în urmă. Dar cel mai important lucru este reeducarea, dacă vrem să ajungem acasă mai repede: pe cei care își îndeplinesc normele și

participă la activitățile culturale, administrația îi eliberează mai repede. Ce ne-a mai recomandat brigadierul era un cântec pe care Florescu l-a prelucrat, era un bun cunoscător de muzică. Repede i-a învățat melodia și apoi, ține-te băiete, ne-au încolonat în fața barăcii și până la miezul nopții, am cântat în marș. Pe loc, am repetat cântecul. Florescu era dirijor. Îmi era o ciudă, l-aș fi strâns de gât, dar eram neputincios. Brigadierul se agita mereu. Dimineața trebuie, după el, să ieșim pe poartă cântând.

„Să nu mă faceți de rușine" - țipa într-una. Bieții de noi abia ne mai trăgeam sufletul după înfometarea de la Aiud și Gherla, iar ei pretindeau să ieșim pe poartă în pas cadențat și cântând. După o noapte scurtă, la ora 4.00, s-a dat deșteptarea. Gornistul a sunat parcă dinadins mai îndelung. Patru inși au mers după hrană, cafea neagră din orz, pâine și o bucățică de marmeladă. După-masă am făcut adunarea în fața barăcii și cel mai slăbit dintre noi a fost lăsat planton la baracă. Apoi am pornit pe drumul unde se adunau brigăzile, una în spatele alteia și înaintam spre poarta de ieșire. Era un vacarm. Fiecare brigadă își repeta cântecul. Brigadierii și normatorii îi îndemnau de zor. Stănciugel, cu bâta-Di noduroasă, striga „Mai repede x, z, y", numele brigadierului. Ne-a venit și nouă rândul. Florescu a dat tonul și în pas mai mult șchiopătând, cu voci sugrumate, am ieșit pe poartă. „Ce-i cu ăștia, brigadier?", întreabă plutonierul. „Ieri au venit, domnule plutonier". Înconjurați de soldați, am pornit spre Canal. După vreo oră de mers am ajuns. Am coborât într-o groapă de vreun metru adâncime. Era săpătură proaspătă, deoarece acolo lucraseră alții înaintea noastră. Multe roabe aliniate, o ladă mare, pe care brigadierul a descuiat-o și a scos din ea hârlețe, lopeți, târnăcoape și răngi. „Luați-vă lopată și hârleț, apoi câte o roabă" și șefii de echipă vor primi sectorul de lucru. Norma este de trei metri cubi săpat și cărat. Deci, am luat o roabă care mi s-a părut destul de grea la forțele mele. Mă gândeam cum o voi ridica plină de pământ, apoi să o duc circa 100-120 m distanță. Dar mai greu era să urc pe niște dulapi malul de 1,45 metri. Disperat și deprimat nu am avut încotro și am purces la săparea canalului, după ce am umplut roaba cu greu. Am ajuns la capătul dulapului, pe care trebuia să-l urc. După multe opinteli am ajuns la jumătatea pantei. Spre disperarea mea nu am mai putut stăpâni roaba și s-a răsturnat într-o parte. Eram distrus. Brigadierul urla la mine, nimeni nu-mi sărea în ajutor. Toți erau disperați, realitatea era crudă. Am îndreptat roaba și cu acordul tacit al brigadierului am pus numai pe jumătate pământ în roabă și așa, cu mare efort, am reușit să urc panta. Munca a fost istovitoare. În jurul orei 13.00 a venit o căruță cu mâncare. Am lăsat lucrul pentru o oră, timp în care am fost numărați și ni s-a servit masa. Sub un soare torid luam masa și în imediata apropiere eram nevoiți să ne facem și necesitățile fiziologice în văzul tuturor. Pe lângă munca grea, nici soarele nu ne-a iertat. Am acoperit unele părți ale corpului, dar cu fața, mâinile și gâtul, am fost expuși. După

câteva zile buzele, nasul, mâinile erau numai răni, mai cu seamă cei blonzi au suferit cumplit. Infirmeria nu avea nici o cremă. Prima zi a fost pentru acomodare. În jurul orei 18.00 am plecat spre colonie. După o zi extrem de obositoare nu am fost scutiți de pasul cadențat și de cântec la intrarea pe poartă. După-masă, comitetul de readucere în loc să ne lase să ne odihnim, ne-a forțat să repetăm cântecul și să batem pasul pe loc. L-aș fi strâns de gât pe Florescu, dirijorul și compozitorul acelor cântece stupide. M-am angajat în fața prietenului meu Dobre că nu voi învăța aceste cântece și nu le voi cânta. De asemenea, pe profesorul universitar Aurel Golimas nu l-am mai salutat cât timp am fost împreună. Am așteptat de la acest om, care știa foarte bine trecutul neamului românesc, un exemplu de demnitate, nu să se pună în slujba fostului colonel Haralambie, care conducea reeducarea, un escroc de drept comun. Începând cu a doua zi, am intrat în atenția celor care urmăreau realizarea producției, deci, pe rând, am primit inspecția domnului responsabil Petre Bârghișan, un om mic de statură, îndesat, care te pătrundea cu o privire răutăcioasă. Când l-a văzut brigadierul a început să strige la noi: „Umple roaba măi! Hai mai aproape! Măi, ăla, treci și umple roaba!”. Când a intrat în șantier, brigadierul i-a ieșit în față dându-i raportul, apoi a venit printre noi. S-a oprit și la mine. Eram cu roaba aproape de rampă. „Mă, ce-i cu roaba goală?”. „Eu fac tot ce pot.” „Să nu te mai prind cu roaba goală” și și-a continuat drumul, eu de asemenea. În urma lui a venit Mihalcea, un diavol. Nu avea nimic omenesc în el. Acesta umbla călare, cu cravașa în mână. Nu putea trece pe lângă noi să nu dea cu cravașa și să profereze cele mai urâte înjurături. Uneori ne alerga cu calul. Era un om nebun. Cine intra pe mâna lui, era desfigurat și călcat în picioare, apoi aruncat în carceră sau la 33. Alt responsabil de șantier era Pavel. Mai târziu, a ajuns comandantul coloniei, era un tip mai ponderat, mai uman, deși nu ieșea din ordinea stabilită. Nu adăuga de la el. Pe cel de-al patrulea satrap îl chema Boris, fost marinar. Acesta se ocupa cu atelierele. Nu după multe zile aveam să-i cunoaștem pe coloneii Cosmici și Albon. Au coborât dintr-un jeep și, îndreptându-se spre Canal, colonelul Albon m-a întâlnit cu roaba pe jumătate plină. A urlat la mine și m-a întors înapoi ca să încarc roaba. N-am avut încotro, dar de urnit din loc nu am fost în stare, a dus-o brigadierul.

Munca a fost foarte grea. Eu nu am reușit niciodată să-mi fac norma. Puțini au reușit. Pentru mine, adio scrisoare, adio pachet. Noroc că îmi ajungea mâncarea, supliment nu primeam, dar nici nu aveam nevoie. Roaba a făcut din noi niște automate, căci și în somn ne urmărea. Nu mai știam ce să-i facem să nu ne mai chinuie așa de mult. Dimineața eram morți. Degetele mâinilor erau anchilozate, le îndreptam cu mare greutate. Cu greu reintram în normal. Ce mult poate îndura omul și cât de terorizante devin cincinalele când nu au în vedere și ființa umană. Dictatorii urmăreau numai scopul, neținând seamă de mijloace. Această

lucrare a urmărit două obiective, unul propagandistic și, cel mai important, supunerea la munci de exterminare a opozanților regimului comunist. Finalul a fost cel prevăzut de opoziție.

Pachetele

Au început să sosească și pentru noi unele pachete de la familii. Deși, legal, primirea unui pachet era un drept, comuniștii îl dădeau arbitrar. Se cerea îndeplinirea normei, dar pentru turnători nu se punea această condiție, ei puteau primi pachet de două ori pe lună. Cu toate acestea, bucuria primirii unui pachet a fost imensă. După ani de zile unii au reușit să afle că familia îi așteaptă și îi ajută. Cei de acasă au pus de toate în pachete și peste greutatea admisă. Ei nu știau că drumul până la Constanța este lung și mai ales de la Constanța la Poarta Albă; ca urmare unele alimente se alterau din cauza căldurii. După ce erau aduse în colonie erai căutat și noaptea se făcea distribuirea. Șef la pachete era un deținut din S.S.I, colonelul Mânzatu. Acesta, pe vremea lui Antonescu, fusese șeful brigăzii mondene, deci un specialist care știa cum să verifice un colet. Mânzatu era ajutat de niște deținuți de drept comun, care se pricepeau la desfacerea coletelor și la subtilizarea unor bunătăți, odată cu îndepărtarea ambalajului. De reținut că unele alimente erau considerate de lux, cum ar fi mierea, ciocolata, cafeaua, cacao, caşcavalul, ouăle, nucile, cozonacul, prăjiturile, bomboanele. Toate acestea se confiscau. La acest jaf participa și un plutonier. Să nu uităm că familiile noastre făceau mari eforturi. Cei care veneam din colțuri îndepărtate ale patriei, dacă primeam două-trei pachete pe an. Ce greu veneau cei din cătunele lipsite de mijloace de transport la închisoare sau la un oficiu poștal sau ce ar fi gândit cei care scriau văzând cenzura ofițerului politic, care arunca scrisorile la coș. Era și aceasta o presiune psihologică. Prietenii mei bucureșteni, Dobre Marin și René Constantinescu, au primit printre primii pachete. René a avut și vorbitor, cu soția lui. Era sărbătoare și nu a cedat până nu l-a văzut cu ochii ei, până nu s-a convins că trăiește, lăsându-i și un pachet. Eu nu primisem și nici nu erau speranțe pe curând. Ei aveau situații materiale mai bune, părinții mei, țărani, aveau situație grea. Când îmi trimiteau, pachetul era de nivel modest. Dar odată ce au sosit pachetele am fost pus în fața unei situații penibile. Dobre nu a vrut să mănânce din pachet fără mine. Oricâte argumente am invocat, el o ținea pe a lui. „Nu te vezi cum arăți? Vrei să-ți rămână oasele pe aici? Și apoi noi suntem uniți prin crezul nostru legionar! Cum ne vom întâlni noi în libertate, cu ce ochi ne vom privi, dacă aici eu am numai grija mea?”. Am acceptat. Ni s-a alăturat și René, deși nu era legionar. Era un băiat admirabil, fiu de general, cu educație aleasă. Eu, care nu adusesem

nimic, am fost pus de cei doi prieteni să fac pe administratorul pachetelor.

Uneori îl aveam la masă ca oaspete pe țăranul Capătă, din Țara Oașului, un om cu o casă de copii, adus la Canal că nu s-a putut despărți de pământul lui și al străbunilor care o mie de ani l-au apărat de lăcomia grofilor și acum au venit comuniștii și l-au deposedat de el. Și ca să fie batjocura deplină, l-au aruncat la Canal, să nu mai vrea pământ. Mare-i era bucuria când inginerul maior Dobre și căpitanul Constantinescu îl invitau la cină. Cu timpul a venit în grupul nostru și inginerul agronom Blănaru, un băiat excepțional, bănățean, fiind tot legionar. Această camaraderie am întâlnit-o la mulți camarazi de suferință. Erau și din cei care nu dădeau nimănui nimic, se îndopau pe furiș și, deși aveau pachete, erau primii la suplimente, dar aceste egoisme fac parte din firea omului.

Brigadierul pe șantier cerea tot mai multă muncă: „Acum ați început să aveți cât mai multe pachete și trebuie să dați randament". Ba au apărut și corvezile. Ziua ieșeam la muncă și în unele nopți lucram la bucătărie. După o lună și ceva am fost mutați la un alt șantier, lângă Castelu, unde mergeam la lucru cu trenul în niște vagoane platformă. Acest șantier se întindea pe o suprafață mare și în acest punct o parte a Canalului era făcută, dar cealaltă trecea printr-o mlaștină care trebuia umplută cu pământ și trasat al doilea mal. Cum am ajuns la fața locului, a apărut un personaj corpolent, cu șapca trasă pe un ochi, într-o mână ținea un caiet, cu cealaltă gesticula: „Ascultați aici, vă formați echipe de câte patru și luați câte un vagonet, îl încărcați așa, cu vârf și apoi îl duceți sus pe rampă, îl goliți prin răsturnare și înapoi la încărcat, până faceți 15 vagoneți. Asta-i norma! Executarea!". Foarte repede echipele au fost gata, după un singur criteriu. ,,Nu mă interesează ce fac cei bolnavi, cei slăbiți. Fiecare să se descurce cum poate!" Așa că la un vagonet erau patru voinici și la altul patru leșinați. Pe deșiratul de Dobre, de 1,92 m înălțime, operat și de stomac, și cu mine, de 1,62 m, slab ca un țâr nu ne-a solicitat nici o echipă. Nu era nimeni dispus să arunce câteva lopeți în plus și pentru noi. Cu încă două schelete am făcut ultima echipă și în groapă, la umplut vagonetul, și la transportat.

De umplut l-am umplut noi, dar la împins era mai greu. Nu aveam greutate, ne bătea vântul, ne tremurau picioarele. Cei din față au ajuns sus, au descărcat și acum se odihneau. Într-un fel se bucurau de neputința noastră, pentru că își mai puteau trage sufletul. Cu greu am făcut primul tur, fiind însoțiți și de încurajările brigadierului, nu tocmai măgulitoare și ale celui cu șapca pe un ochi și bronzat. Ritmul de lucru era alert. Trebuiau 15 vagoneți, o parte dintre noi credeau toate balivernele comuniste cu eliberarea înainte de termen. Pentru îndeplinirea normei două zile de muncă se consideră trei, ba turnătorii sperau la o zi de muncă, două de pedeapsă. Deci, presiunea venea din

mai multe părți. Oamenii erau sătui de închisoare și vroiau să ajungă acasă, dar nu gândeau că au fost aduși aici nu doar să facem canalul pentru comuniști, ci și să ne lăsăm oasele la acest canal. Scopul principal al lui Dej era lichidarea rezistenței naționale românești. Au fost trimiși la Canal țăranii români pentru că au spus „Nu" colectivizării, nu au vrut sau nu au avut să dea cotele înrobitoare, lor nemai rămânându-le cereale pentru nevoile proprii. Nu aveau cu ce-și hrăni copilașii. Muncitorii, pentru că au refuzat să devină curele de transmisie ale Partidului Comunist, au refuzat să dărâme și să pângărească trecutul religios și cultural al neamului. Elevii, care nu puteau fi de acord cu înlocuirea celor mai valoroși înaintași ai spiritualității românești cu niște anonimi ai regimului. Unul ca Roller să ne rescrie istoria noastră, punându-i la naftalină pe Iorga, Brătianu, Pârvan, Xenopol etc. Învățătorii și preoții satelor care nu au putut fi atrași de partea comuniștilor au sfârșit pe la Canal și în celelalte temnițe comuniste. Un număr impresionant de mare de intelectuali au fost trimiși la Canal: juriști, medici, economiști, profesori, ingineri etc. Parcă țara nu mai avea nevoie de minți luminate, mai grăia câte unul din ei: „Voi sunteți prea deștepți și suciți mințile poporului, așa că partidul nu are nevoie de deștepți și v-a trimis aici". O altă categorie batjocorită au fost ofițerii și subofițerii. Un exemplu a fost prietenul meu. Marin Dobre a făcut liceul militar și și-a dorit o carieră militară. Ajuns sublocotenent la Regimentul 1 Transmisiuni București, primește aprobarea să facă Politehnica. Anul 1941 îl găsește proaspăt inginer locotenent, pleacă pe front și luptă în linia I, ajunge până în Caucaz. Urmează soarta armatei române în retragere până la Iași. 23 august 1944 îl găsește pe front cu gradul de căpitan. Pleacă pe frontul de Apus, ajunge până în Cehoslovacia. În 1945 revine în țară cu toată unitatea, se terminase războiul, a fost decorat de ambele fronturi și în Cehoslovacia înaintat la gradul de maior. Dar, în 1946, guvernul comunist, prin ministrul Apărării Bodnăraș, îl scoate din cadrele armatei pe acest ofițer, care, timp de patru ani a fost la datorie, expus în orice clipă să-și piardă viața în slujba celui mai înalt ideal, Patria. Dobre nu a făcut politică, el s-a supus ordinelor primite. Și când ne gândim cine a fost judecătorul, trădătorul Bodnăraș, care a dezertat din armată la ruși și care s-a întors în țară parașutat ca să spioneze pentru ruși. Greșit au procedat cei care au pregătit actul de la 23 august, pentru că au conlucrat cu un trădător al țării și dezertor din armata română. Așa au procedat comuniștii cu armata care era mândria țării. Inginerului maior Dobre i-au descoperit un motiv și anume că fratele său, prof. Ion Dobre, a fost comandant legionar, că a plecat voluntar pe frontul de Răsărit ca locotenent de rezervă al Batalionului Vânători de munte Predeal, că a fost prieten cu Mareșalul Antonescu și cu Corneliu Codreanu, dar celorlalte mii de ofițeri ce vini le vor fi găsit, în afară de aceea că și-au făcut datoria față de

Neam și Rege? Când plecam la lucru, aveam grijă să ne luăm gamela și lingura, mâncarea la amiază se aducea pe șantier. Când sosea se schimba și garda, se făcea numărătoarea și apoi se servea masa, toate acestea într-o oră. Cum eram aproape 400, totul se făcea în fugă, rămâneam nespălați, mâncam întinși pe jos, în bătaia soarelui. Apoi stăteam la rând la apă, dacă mai prindeam, dacă nu trebuia oricum să ne întoarcem jos, la vagoneți, că trecea ora. Primele luni am răbdat mult de sete și am umblat nespălați, munca la vagoneți era ceva mai ușoară ca la roabă, nici grăsunul cu șapca pe un ochi nu ne slăbea. Toată ziua „hai măi, hai măi". Ne-am interesat de la alții mai vechi cine-i acest vătaf și am aflat că îl cheamă Barbici, fost locotenent aviator, condamnat pentru frontieră, este craiovean și că aici este normator, dar având tupeu, face pe șeful de șantier. Într-o zi ne sare vagonetul de pe linie, mare nenorocire, noi ne chinuiam să-i ridicăm. Până să-l ridicăm, vine Barbici: „Ce ați făcut, putorilor?". Așa ne dezmierda el. În sfârșit ne ajută să redresăm vagonetul și mă întreabă cum mă cheamă, de ce sunt arestat. Mă notează în carnet. Îl întreabă pe Dobre: „Mă, tu cum te numești?" „Sunt inginerul maior Dobre Marin, condamnat 3 ani pentru uneltire". Barbici ridică capul, îl măsoară pe Dobre cu privirea, se întoarce la mine - „Măi, și tu ai fost ofițer?". „Nu, domnule". „Vă văd tot împreună. Hai la treabă!". După aceasta dl. șef nu mai striga „Hai, putorilor!", ci ne striga pe nume „Curva de Dobre, curva de Salcă". Nu l-am luat în seamă și ne vedeam de necazurile noastre. Dar,după câteva zile de la postul lui de observație Barbici strigă „Măi, curvele alea Dobre și Salcă luați lopețile și veniți la mine. Vedeți voi taluzul de colo?" „Îl vedem!" „Vă duceți acolo și îl nivelați frumos". Din acel moment atât eu, cât și Dobre nu am mai pus mâna nici pe roabă, nici pe vagoneți.

Acest flecar și șmecher care era Barbici avea și milă. Noua muncă nu mai era grea, dar după câteva zile, când așteptam dimineața pe platou să plecăm la șantier, vine Barbici cu unul și îmi zice: „De azi mergi la lucru cu dl. Arghir. Hai, domnule, că trebuie să ieșim pe poartă!". Un mic grup de șapte oameni însoțiți de un soldat, ne-am îndreptat spre Nazarcea, unde erau niște case de familiști ce trebuiau tencuite. Pe mine mă luase în chip de salahor, să fac tinci și mortar. Nu mai făcusem, dar Arghir, care era zidar, mi-a arătat cum trebuie să fac și, după ce a aflat că sunt deținut politic, m-a pus șef peste celălalt salahor și amândoi trebuia să-i aprovizionăm pe cei patru zidari cu mortar. Treaba nu era grea, las că nici zidarii nu aveau mare chef de muncă. Aici aveam apă seara, umbră și după doi ani de închisoare ascultam știrile la un difuzor care era în spatele acestor căsuțe. Mestecam în mortar, dar ureche era pe recepție. În spatele acestor căsuțe se întindea un cartier de locuințe pentru ceferiști. Noi eram în apropierea cantinei, fiind despărțiți printr-un gard înalt. Puteam vedea, dar ne mulțumeam cu difuzorul. Seara, la

baracă am spus lui Dobre și lui René ce am auzit la radio, erau primele știri verificate ca deținuți politici, rupți de ani de zile de realitate. Aceste știri erau extraordinare: comentarii, întrebări. Discuțiile au durat toată seara. La un moment dat sunt chemat de Barbici și, fiind bine dispus, mă întreabă: „Ei, cum a fost azi?". „Bine". „Dar cu radio cum e?" „Care radio?" „Hai, mă' Salcă, eu știu de la Arghir că mergeți acolo, în vecini, la civili, și ascultați știrile. Nu te feri de mine și eu, ca și voi, doresc să scăpăm de ciuma asta. Urlu, strig tare, înjur, dar nu am trimis pe nimeni la carceră, nu am luat pâinea nimănui". Nu știu cât era de sincer, dar din tot ce am discutat cu el nu s-a aflat în altă parte.

Știrile

Încă de la închisoarea Brașov aveam această pasiune de a afla noutăți și a le comunica altora, știrile făceau parte din viața deținutului, erau oxigenul care ne mai înviora, ne mai alimenta cu speranțe. Comuniștii făceau mari eforturi ca să împiedice pătrunderea informațiilor în închisori. De altfel, întreaga țară era supusă bruiajului radiofonic și cenzurii. Posibilitatea de a asculta în direct știrile a fost ca o mană cerească. Când mă întorceam seara, mă așteptau prietenii ca pe Mesia. După ce-mi goleam gușa, cum spuneau ei, începeau comentariile. Pe atunci era la modă organizarea pactelor militare, cel NordDAtlantic, al Pacificului, cel de la Varșovia. Rușii furaseră secretul fabricației bombei atomice. Toate acestea dădeau speranțe și îngrijorări. Nimeni nu credea că războiul nu se va declanșa, era chestiune de timp. Asta era dorința unanimă. Nu vedeam plecarea rușilor din Europa în alt mod. Fiecare conferință ne aducea suferințe în plus. Serviciile de Securitate reacționau prompt prin percheziții, mutări dintr-o celulă în alta, izolări, bătăi, hrană mai proastă, supraveghere foarte atentă. La Canal, toate acestea erau mai greu de realizat, Poarta Albă avea 10D12.000 mii de deținuți, dintre care 3D4.000 politici, în jur de 2.000 semiD politici, ca fronterișt și pistolari (adică cei condamnați pentru tentativă de trecere a frontierei sau deținere de armă), iar restul drept comun. Pe șantiere veneam în contact cu numeroși civili și cu ostașii care își făceau armata la muncă. Unii din aceștia ne furnizau diverse informații, ne strecurau câte un ziar. Toate acestea cu mare risc, civilii nu ne cunoșteau și uneori au dat unui reeducat o veste, un ziar și au fost târâți pe la Securitate, maltratați. Au ajuns chiar condamnați, dacă nu au acceptat să fie transformați în informatori. Timp de patru ani cât am stat la Canal, am cules știri din diverse surse de la civili. Am primit ziare, prin relații cu șefii de șantier, deținuți care erau în contact cu șefii civili și care le transmiteau veștile mai importante și mi le împărtășeau și mie. Riscul a

fost mare, dar merita. Fără aceste știri mulți își pierdeau moralul. Îmi amintesc că la Poarta Albă eram căutat des de comandorul aviator Fănică Pintilescu, care îmi zicea:
„Domnule, mai spune-mi ceva, chiar o minciună, dar spune-mi!”. Era așa simpatic. Voi cunoaște mai târziu pe Eugen Hațeganu, frate cu celebrii universitari Iuliu și Emil, de la Cluj, mare național- țărănist și cu care făceam schimb de informații. Un alt membru PNȚ de marcă cu care mă cunoșteam din libertate era Liciniu Faina. Comunicam în fiecare zi împreună. Un alt om de o mare valoare morală și culturală era Alexandru Constant, fost ministru în Guvernul Horia Sima. Zilnic îi transmiteam tot ce știam și auzeam. La baraca 4 erau doi bătrâni trecuți de 70 de ani. Se mișcau greu. Munca era epuizantă pentru ei. Unul era maiorul Scriban și celălalt Grunberg, un evreu bogat din Lipscani, București. Cineva mi i-a prezentat, spunându-mi să am încredere în ei. Am observat că erau demoralizați din cauza vârstei și îi încurajam cu tot felul de vești. Au început să spere și cred că s-au eliberat.

PALATUL ADMINISTRATIV POARTA ALBĂ

După vreo două luni am terminat lucrul la Nazarcea și am fost mutați la construcția palatului care avea să servească drept sediul Direcției Generale a Canalului. O lucrare impunătoare, cu multe birouri și săli de conferințe. Șantierul era condus de marele arhitect Constantin Joja, condamnat la 3 ani pentru ajutor legionar. Rar mi-a fost dat să întâlnesc un om de o așa ținută morală, cum a fost dl. Joja, bun prieten, gata să ajute pe oricine. M-a întrebat ce știu să fac. „D-le arhitect, pentru meseria mea nu aveți nimic de lucru aici, dar fac orice este nevoie. Că tot e mai ușor ca la roabă, unde, cu fizicul meu nu pot face față”. A chemat un om în vârstă și i-a spus: „D-le Cremăr, ia-l pe dumnealui în echipa d-tale”. L-am salutat amândoi și în urma lui Cremăr am intrat în palat, îndreptându-ne spre locul de muncă. Cremăr era condamnat pentru trecerea frontierei și aștepta din zi în zi să fie eliberat. Un alt coechipier era dl. Amărăscu, fost director general la Astra Română Ploiești, un om bătrân, aproape de 80 de ani, bolnav, ce nu putea munci. A fost trimis aici de domnul arhitect, ca să fie ajutat. Mai erau doi studenți, condamnați pentru uneltire și doi condamnați de drept comun. Ce făceam noi? Plafoanele sălilor de conferințe aveau grinzi din beton aparente și acestea nu trebuiau să se vadă. Deci noi, după ce s-au construit schelele, am urcat pe ele și acopeream aceste grinzi cu plasă de rabit, făceam tavan drept, iar în urma noastră veneau zidarii și tencuiau. Lucrarea a durat mai multe luni, poate de teama roabei, dar m-

am adaptat foarte repede. Lui papá Amărăscu îi făcusem un scăunel și l-am scutit de lucru. Era posibil acest lucru, deoarece pe schelă nu urca gardianul. Nu după mult timp, dl. Cremăr a plecat și dl. Joja m-a numit șeful echipei. Am deprins repede meseria. Coechipierii își făceau treaba, în timp ce papá Amărăscu ne spunea multe snoave și povestiri din lunga lui viață. Cei doi hoți se certau mereu. Cum au fost prinși, nu regretau faptele. Unul din ei era spărgător de biserici și al doilea hoț de duzină. La acest șantier mai lucrau generalii Seracim și Iliescu pe post de salahori, oameni în vârstă cu un trecut glorios în eliberarea Basarabiei. Generalul Seracim este primul comandant militar român care a trecut Prutul. Generalul Iliescu a condus escadrilele de aviație. Se bucurau de respectul cuvenit. Un alt om apreciat de toți era inginerul Petre Stănescu, din București. Legionar, cu grad de ajutor de comandant, pe șantier, conducea echipa de instalatori. Toți îi spuneam nenea Petrică. Era de-o bunătate excepțională. M-a ocrotit ca pe propriul lui copil, a lucrat pe mai multe șantiere, apoi la biroul tehnic. De la acest birou se repartizau mulți oameni în locuri de muncă mai ușoare, cu motivația că sunt specialiști. Tot pe acest șantier l-am cunoscut pe căpitanul Breda Eugen, din Alba Iulia, condamnat la trei ani pentru uneltire. Am devenit buni prieteni. El era șeful varniței. Cât a lucrat în construcții a făcut numai var, era un om integru. Alți prieteni apropiați erau Bran Iosif, din Timișoara, funcționar, aici zidar; Popa Tudose - licențiat în drept, aici zidar; Berghezan Ilie și Gusan Octavian - studenți, aici zidari; Sfeclă - pictor de biserici, aici ipsosar; Jilavu - căpitan de marină, era șeful la a doua echipă de rabiț. Clădirea la care lucram era împrejmuită cu gard de sârmă ghimpată, iar din loc în loc se aflau gherete cu soldați de pază. Am impresia că au fost aduși să ne păzească cei mai răi și proști soldați. De ce spun asta ? Într-una din zile un deținut se ducea spre WC. În spatele WC-ului era o santinelă, care, fără nici un motiv, a tras în deținut, omorându-l pe loc. Nu puține au fost cazurile la Canal, când deținuții au fost împușcați în interiorul zonei admise. La începutul anului 1951, lucrările la palat S-au încheiat. Noi am plecat care încotro. O parte, sub conducerea domnului arhitect Constantin Joja au plecat la Constanța, să restaureze Cazinoul, care era avariat încă din timpul războiului. Domnul arhitect Joja era un mare specialist în materie, fusese condamnat la 3 ani închisoare pentru ajutor legionar. Fratele domnului Joja era Athanase Joja, membru al CC, fost reprezentant al țării în ONU. Așa de devotat era regimului, că nu a făcut nimic pentru fratele său, ba, mai mult, Securitatea, la expirarea celor trei ani, i-a mai dat o pedeapsă administrativă de 24 de luni, transferându-l la cea mai aspră colonie de pe Canal, Midia. Comunismul nu a urmărit recuperarea oamenilor, ci exterminarea lor. Lucrul la Cazino a durat un an. Cei mai buni prieteni au plecat acolo. Eu am rămas cu nenea Petrică și Dobre Marin, care, între timp,

se mutase la atelierul de reparații auto din Poarta Albă. La acest atelier era șef inginerul Marian, din Turda, condamnat la 5 ani pentru sabotaj industrial. El avusese o întreprindere în Turda și la naționalizare încercase să mai omită ceva la inventariere. Marian avea nevoie de un strungar și a organizat un concurs, la care am luat parte. Eram doi concurenți: un student de la Politehnică și eu. Eu nu am luat proba teoretică, dar Marian, făcându-i-se milă de noi, a spus ofițerului cu producția că a doua zi ne va supune și la proba practică, pe care eu am luat-o. Iar Marian, în marea lui omenie, l-a reținut și pe celălalt, folosindu-l la alte munci. Aici munca a fost ușoară. Atelierul a fost utilat cu noi mașini-unelte: o raboteză, o freză, o mașină de rectificat cilindri. Dar nu erau meseriași. Lucram ca stahanoviștii, la trei mașini. Între timp, am completat golurile. La freză l-am adus pe inginerul Vasile Iordăchescu, din Brăila, condamnat la 1 an și 6 luni pentru favorizare. Fiind inginer, repede s-a adaptat. Cu Iordăchescu s-a petrecut ceva neobișnuit. La sfârșitul anului 1951, în colonie au apărut niște inspectori din București. Aceștia au făcut o verificare a deținuților și a dosarelor, când i-a venit rândul lui Iordăchescu. Acela întreba cum te cheamă, cum îl cheamă pe tata, mama, locul și data nașterii, ce condamnare ai și pentru ce. Când a spus că are un an și jumătate și că a terminat de șase luni pedeapsa aceea, l-au înjurat: „Ce crezi, bă, că ne duci pe noi, păi ești condamnat 25 de ani pentru crimă și te dai politic!” Această veste l-a dărâmat pe Iordăchescu. În zilele următoare l-au tot cercetat, până s-a constatat că un alt Iordăchescu Vasile a fost eliberat în locul lui. După câteva luni a fost pus în libertate. Alți prieteni, aduși în atelier, au fost studenții Ovidiu Beșliu și Mihai Vasile. Primul lucra la montaj, iar Mihai la tinichigerie, o meserie pe care o învățase la liceul industrial din Brăila. Cei doi fuseseră condamnați la 3 ani închisoare cu alți studenți din Timișoara, în anul trei, dar Securitatea le-a întrerupt cursul vieții pentru niște acuzații imaginare. Am lucrat împreună și pe alte șantiere până în 1952, când eu am fost mutat la Midia. La atelierul auto erau și criminali de drept comun și alte categorii de borfași. Noi, politicii, am fost acceptați la ateliere numai pentru că dreptul comun nu făcea treabă. Dintre criminalii fioroși l-aș aminti pe Nedelcov, un bănățean cu părinți bogați. Acesta omorâse opt șoferi de taxi în anii '45-'47 și le luase mașinile. Cred că era bolnav psihic, eu mă temeam de el, mă feream de privirea lui. Acest criminal nu avea nici un regret, pentru ceea ce făcuse. Un țigan, Gogu, din apropierea Călărașului, părea de treabă, dar ucise o studentă în București, în 1946. Gogu se așeza seara pe pat, turcește, și ne povestea cum a făcut crima. Povestea cu lux de amănunte și uneori când ajungea la momentul în care fata și-a dat sufletul în mâinile lui, începea să plângă. Făcuse crima ca să jefuiască locuința părinților adoptivi ai fetei. Gogu era însoțit de o altă țigancă. Povestea este lungă și interesantă. Când termina de povestit, se adresa maiorului Dobre

Marin: „Domnule colonel”, îl flata, „știu că o să vină americanii și dumneavoastră o să ajungeți mare, așa că nu mă veți uita și o să mă scoateți de aici”. „Am eu grijă, Gogule. Doar împreună am făcut Canalul”. Un alt țigan despre care am mai povestit și care a fost spaima coloniei Poarta Albă, Stănciugel, după ce i-a apus steaua, a fost trimis la atelierul auto. Acesta, în anii '50-'51, fusese stăpânul coloniei, cu drept de viață și de moarte asupra deținuților. În colonie se zvonise că Stănciugel și ajutorul său, Păun, ar fi omorât un deținut politic, care i-a înfruntat. Apoi, ca să scape de el, l-au aruncat în cuptorul de cărămidă și l-au ars. Se pare că acest zvon a fost adevărat, că au urmat două zile de numărat deținuții și lipsea unul. În urma acestor investigații, Stănciugel și Păun au fost demiși din posturile lor. Pe Stănciugel Marin îl repartizează ca fierar la atelierul nostru. Dar cel mai aparte era evreul Jan, un tip josnic, de care ne feream toți. La atelier nu făcea nimic, doar ne spiona. Când reveneam la baracă, Jan dispărea. Se ducea la birou, era condus de fostul colonel Haralambie, șeful politic al regiunii a treia militare Cluj. Haralambie fusese condamnat la 25 de ani muncă silnică, vânduse niște echipamente militare în străinătate și l-au prins. Cum el fusese deprins cu munca de informații, a fost reperat de lt. major Silișteanu și pus să organizeze reeducarea, care nu era altceva decât un serviciu de informații între deținuți. Haralambie, de profesiune învățător, în războiul de eliberare a Basarabiei, a căzut prizonier. Când Ana Pauker a apelat la prizonieri, să formeze Divizia Tudor Vladimirescu, Haralambie se înrolează și se întoarce în țară, ajungând la gradul de colonel. La Poarta Albă își va juca rolul de cârtiță, cu ramificații în toate barăcile. La brigada noastră îl avea pe Jan, dar și la atelier aveam probleme cu acest evreu. Se temeau și cei de la pază de el. În fiecare zi, între orele 11.30-12.30 sosea un camion cu masa. Jan era prezent și descărca marmitele și apoi se ducea în podul atelierului și se culca. Când se făcea schimbul gărzii, lipsea unul. „Cine lipsește?”, se răstea șeful pazei. „Jan”, răspundea brigadierul. „Să vină la numărătoare!”
Acolo noi nu eram luați ca indivizi, ci ca număr și asta conta: câți, nu cine sunt ei. Asta a durat multe săptămâni. Paza se obișnuise cu figurile lui Jan și uneori îl căutau, alte ori renunțau. Știau că este omul lui Pavel, șeful producției și al lui Haralambie. Dar, într-una din zile, un sergent, șef de pază, s-a înfuriat și a trimis după Jan, care, însă, nu mai era în culcușul lui. Panica a fost imensă. S-au scotocit toate ungherele și Jan nu era nicăieri. S-a dat alarma. Noi am fost adunați grămadă și amenințați. Toate serviciile de pază au intrat în alertă. Lucrul nu a mai continuat și garda a primit întăriri și ordinul să ne ducă în colonie. Când am ajuns în colonie, pe platoul de adunare, ne aștepta ofițerul politic al coloniilor, Albon, și comandantul Pavel. Colonelul era furios, abia își putea stăpâni nervii. La întrebarea lui Pavel „Cine-i banditul?”, brigadierul i-a răspuns „Jan”. La auzul numelui Pavel a rămas ca o statuie, a

înțepenit. Nu se aștepta ca Jan, informatorul lui, să-i facă figura. În furia lui, Albon țipă: „Să vină la mine vecinii lui de pat!”. Primul care ajunge la Albon a fost un borfaș, Munteanu. Cam mucalit și fără frică. La întrebarea lui Albon „Ce știi de Jan?” a răspuns: „Păi, pe mine mă întrebi, domnule colonel? Întreabă-l pe Haralambie, care l-a reeducat și pe Feinstein, care l-a îmbrăcat!”. Năucit de replica lui Munteanu, colonelul se răstește la comandant: „Să vină Haralambie și Feinstein!” Când sosesc aceștia, îl întreabă pe Haralambie „Ce știi de Jan?”, el spune: „Eu, eu... nimic, domnule colonel!”. Intervine Munteanu: „Nu știe nimic, ia strângeți-l cu ușa, că spune tot! Ba că i-a dat și să-i aranjeze vreun blat pe afară”. Haralambie tremura. Albon se întoarce la Feinstein „Ce știi de Jan?”, „Nu-l cunosc domnule colonel”. „Nu-l cunoști?” - replică Munteanu. „Păi nu i-ai dat aseară salopete noi, ca să poată fugi? Uite, la salopeta mea, că-i ruptă și-mi spui că nu ai”. Exasperat, Albon se întoarce la noi urlând: „Plecați la baracă!”. Ajunși la baracă, am comentat în fel și chip evadarea lui Jan. Ne așteptam la represalii, la tăierea pachetelor, a corespondenței, care oricum nu venea, la trecerea unora la brigăzile de pedeapsă, dar totul s-a uitat.

Colonia era dotată cu două camioane, ce transportau alimente pentru bucătăria deținuților și pentru popota temnicerilor. Șoferii de pe camioane erau deținuți și veneau cu ele la diferite reparații. Unul din șoferi era din București și acasă lucra ca mecanic auto. Într-una din zile vine la mine cu un sergent de la trupele de securitate. Acesta era șoferul comandantului de pază, căpitanul Damșa, fiu de preot, din Banat. Acesta avea o mașină de teren americană, tip Willis, și avea nevoie de reparație capitală. Bucureșteanul m-a recomandat pe mine să-i fac alezajul blocului-motor. Cum deținutul nu poate spune nu, am acceptat să fac lucrarea și a doua zi au venit cu blocul motor. A venit și căpitanul, care părea cumsecade și m-a rugat să-i fac lucrarea bună, că o să-mi trimită el conserve și alte alimente prin sergent. Ceea ce a și făcut. Avea multe de făcut la mașină: pistoane, bolțuri, șuruburi, cuzineți, biele. În colaborare cu alții, am făcut totul. Cu acest căpitan am ajuns la relații mai speciale. Îmi spunea noutăți din viața politică, din măsurile pe care conducerea coloniei urma să le aplice asupra noastră. A cerut ca montarea pieselor și a motorului să se facă în garajul batalionului de pază. Așa că, în fiecare după-amiază mergeam împreună cu mecanicul și lucram acolo. Primeam diferite alimente, pe care le luam la baracă.

În acea vară a fost împușcat un student din Focșani. Acesta, cuprins de disperare, munca pe șantier la pământ fiind foarte grea, a hotărât să se sinucidă. Procedeul ales i-a reușit, a plecat din baraca 13, unde majoritatea erau elevi. A luat-o printre barăci, până la gardul de sârmă ghimpată, din spatele barăcii 33, care era baraca de pedeapsă a celor care nu-și făceau norma la săpat și cărat metri cubi de pământ cu roaba. Mai erau și alte pricini invocate de brigadieri ca să fi trimis la 33, fără

hrană și fără pat. Aici, cei pedepsiți erau ținuți între trei și 30 zile, cu hrană la trei zile, două pe post negru. Această baracă se afla între două posturi de observație. Tânărul s-a îndreptat spre gard calm și hotărât. A trecut primul gard de protecție care marca zona până la care noi, deținuții, ne puteam apropia. Dincolo de acest gărduleț, înalt de circa un metru, era zonă interzisă, care era arată și grăpată foarte fin, ca să se poată vedea eventualele urme dacă cineva s-ar fi încumetat să o traverseze. Din loc în loc erau plasate pancarte cu somația „Zonă interzisă, împușcare fără somație". Studentul a trecut primul gard și se deplasa hotărât spre careul exterior. Numeroși deținuți care erau prin spatele barăcilor au început să-i strige să se retragă, dar el nu vroia să audă. Cei doi soldați strigau și ei să se retragă că trag, dar el a început să urce gardul. Toți erau disperați. Însă, tânărul a ajuns cu jumătatea corpului la ultima sârmă. S-a auzit atunci o rafală de pușcă mitralieră și într-o clipă trupul lui atârna jumătate în afară, jumătate în interior. Cei doi soldați din apropiere nu au tras. A tras însă al treilea, care era convins că va fi felicitat de șefii lui și va primi și un concediu pentru vigilența manifestată. Dar a avut ghinion. În urma împușcăturilor s-a dat alarma. Soldații au ocupat poziții în jurul coloniei. Gornistul a sunat adunarea brigadierilor, gardienii au invadat colonia urlând. Toată lumea a sosit în baracă, au sosit și brigadierii, care nu ne mai dădeau voie să părăsim barăcile. Consternarea a fost imensă, toți deplângeau gestul disperat al tânărului Mușetescu.

A doua zi am mers, ca de obicei, la garajul căpitanului Damșa, la lucru. Nu după mult timp a venit căpitanul, părea abătut. Fără să-l întreb, mi-a spus că regretă împușcarea acelui tânăr, că acel soldat a încălcat consemnul. Și era clară intenția de sinucidere, doar dacă ar fi vrut să evadeze nu o făcea în amiaza mare și printre două santinele. Consemnul în asemenea situații era alarma și prinderea evadatului viu. Pentru excesul de zel, soldatul a fost dezarmat, arestat și trimis la închisoarea militară pentru cercetări și pentru trimiterea lui în judecată. După vreo lună mi-a spus că acel soldat a fost judecat și condamnat la 5 ani pentru această crimă.

Mașinile pe care le reparam noi erau ale direcției Canalului, aduse de personalul civil și tot aceia le și ridicau. Odată cu predarea mașinilor ne mai informau despre ce se mai petrece prin lume, ne mai strecurau câte un ziar. Iar noi căutam să-i informăm ce se petrece în dosul gardurilor de sârmă ghimpată. Unii din aceștia au fost sinceri, iar pentru curajul lor au plătit cu ani grei de închisoare. Alții făceau joc dublu. Erau puși de Securitatea din Constanța să ne momească, ca să afle intențiile noastre și starea de spirit ce domnea între deținuți.

STAREA DE SPIRIT

În vara anului '51, oficiul de dezinformare, secondat de Comitetul Reeducării activau intens. La fiecare baracă era un panou cu gazeta de perete, pe care se afișau rezultatele întrecerilor în muncă. Brigăzile se chemau la întrecere, se organizau depășiri de normă, procentele de realizări. Era o lozincă: „O normă în plus, un pas spre libertate", „Prin muncă spre libertate" și câte alte bazaconii. Aici și-au găsit vocația o mulțime de indivizi care scriau la gazeta de perete articole de slavă regimului, de condamnare a burghezo-moșierimii și, ce era mai trist, își acuzau colegii de suferință de atitudini dușmănoase față de regimul care „ne crează condiții de reeducare prin muncă și ne ajută să devenim cu adevărat liberi, fără prejudecăți, să ieșim din întunericul în care ne-au ținut exploratorii și biserica, să-i demascăm pe cei înrăiți". Și, slavă Domnului, că erau și din cei care își demascau camarazii. În colonie era și dirijorul Jan Ionescu, care ispășea o condamnare și s-a gândit că ar fi bine să înființeze și el o orhestră. A primit aprobare de la mai marii coloniei și a strâns în jurul lui mulți instrumentiști și a format brigada orchestră. Fiecare și-a adus instrumentul de acasă. Ba era și o echipă de fotbal, cu fotbaliști internaționali. Printre ei era și vestitul Miti Comșa. Toate acestea erau numai amăgeli pentru naivi, marea masă de deținuți era exploatată nemilos la cărat cu roaba, la încărcări, descărcări, în construcții etc. În același timp, noi, cei care nu luam parte la jocul agenților comuniști, nu stam cu mâinile încrucișate, strângeam rândurile în jurul unor personalități care urmăreau jocul biroului politic și al agenților provocatori dintre persoanele influente și active. În același timp, se cuvine să-i amintesc pe inginerul Stănescu Petre, din București, legionar; inginerul Burlacu Eugen, fost lt. colonel, legionar; dr. Mija Teofil, legionar; Radu Leonte, legionar; maior Dobre Marin, legionar, Liciniu Faina, țărănist; Ionescu Virgil, liberal, fost director la atelierele Grivița București; dr. Mihăilescu, fost colonel, medic la Spitalul Militar București. Apoi, alte personalități strașnic supravegheate, cum ar fi Alexandru Constant, fost ministru legionar; Hațeganu Eugen, fruntaș PNȚ; Georgescu-Gorjan; general Caramitru Petre, general Seracim, cel care a stabilit primul cap de pod la eliberarea Basarabiei; general de aviație Iliescu; avocat Anghel, șeful PNȚ Buzău; arhitect Joja Constantin, legionar. În jurul inginerului Stănescu Petre s-au strâns foarte mulți tineri, pe care îi îndruma cu sfaturile lui și, fiind șef de șantier la instalații, pe mulți i-a luat să lucreze cu el, scăpându-i astfel de roaba distrugătoare. Dintre cei apropiați de nea' Petrică, cum îi ziceam, mă număram și eu, fiind pe primul loc. Împreună căutam să-i identificăm pe cei buni și să-i plasăm la munci pe șantiere de construcții

ori la atelierele mecanice. Nenea Petrică era în contact cu ceilalți ingineri, șefi de șantiere și, cum toți se fereau de turnători, apelau la nea' Petrică să le plaseze băieți buni. Mie îmi revenea misiunea să-i prezint pe cei tineri lui nea' Petrică. La biroul tehnic șef era inginerul Burlacu Eugen. Dumnealui mă simpatiza mult. El fusese inginer colonel la Fabrica Astra Brașov în timpul războiului și aveam multe cunoștințe comune în Brașov. În postul în care era avea toată situația în mână și oriunde apărea un loc de muncă mai ușor, ne da de veste și noi îi recomandam omul. Se întâmpla ca unii din cei recomandați să nu cunoască specialitatea cerută, dar cei mai vechi îl inițiau și-l ajutau. Era uimitor cât de repede se adaptau la noile condiții cei scăpați de la muncile grele. Aș menționa în treacăt unele nume de tineri ce făceau parte din anturajul lui nea' Petrică: Iogu Petre, student la București, macedonean; inginerul Tegu, din București, macedonean; Berghezan Ilie, din Sibiu; Gusan Tavi din Sibiu; Gladcov, din București; inginerul Bogdan Ioan, din București; căpitan René Constantinescu, București; inginer Georgescu Nicolin, din București; studenții Beșliu Ovidiu și Mihai Vasile, Călvărăsan Luca din Brașov etc.

ÎNCHIDEREA ATELIERULUI AUTO

Nu după mult timp, de la evadarea lui Jan, biroul politic al coloniei a luat hotărârea de a retrage deținuții de la acest atelier, predându-l civililor. Conducerea tehnică avea la dispoziție circa 70 de oameni calificați și nu risca să-i piardă. Așa că, pentru început, am fost repartizați la alte ateliere. Eu am fost cerut de atelierul greu, „Nazarcea". Aici au mai fost repartizați Dobre și Fănică Paraschivescu, inginer electromecanic, cu studii la Dresda, mare specialist în electronică. Pe mine m-au luat la atelierul de prelucrări prin așchiere. Șef de atelier era Orghidan, un brașovean stabilit la Constanța. Cum a ajuns șef de atelier nu am reușit să aflu, dar la capitolul meserie era bâtă. De cum m-a văzut s-a bucurat și mi-a spus: „Măi, mult am insistat pe lângă Stoica să te aducă aici. Tu nu vei lucra pe mașină, vei împărți lucrul la oameni și vei avea grijă să facă lucru bun". Am trecut la treabă. Oamenii mă știau și s-au bucurat că au scăpat de explicațiile năroade ale lui Orghidan. Pe acest șantier erau mai multe ateliere, și anume: de sudură, tinichigerie, fierărie, lăcătușerie, electricitate și așchiere.

Dar ce se făcea la acest punct de lucru de au fost concentrate atâtea forțe? Aici era un deal de câteva zeci de metri înălțime și trebuia străpuns. Cu roaba nu se putea. Linia ferată nu putea fi montată și

atunci conducerea Canalului a recurs la camioane basculante și la excavatoare. Conducerea acestui șantier a fost încredințată lui Stoica, fost adjutant în aviație, condamnat la 5 ani drept comun. Alegerea lui Stoica a fost benefică pentru deținuții politici, cele 70-80 camioane basculante aveau nevoie de 240 de șoferi la cele trei schimburi. Acești șoferi au fost găsiți în rândul deținuților. Au preluat mulți tehnicieni. Stoica era bun organizator și atașat deținuților politici pe care îi ajuta, dar și ei se achitau corect de obligațiile ce le aveau în producție. Simpatiile lui Stoica nu au scăpat ochiului ofițerului politic Silișteanu. Stoica a fost pus sub urmărire, deși el vroia să facă treabă cu oameni serioși. Ofițerii politici aveau în cap numai sabotaje, comploturi, evadări etc. În toamna anului 1951 s-a produs un eveniment emanat de Biroul Politic. Un grup de ofițeri, în frunte cu Silișteanu, și mulți milițieni au luat prin surprindere atelierul electric și au început o percheziție foarte minuțioasă. Fiecare obiect a fost cercetat cu mare atenție. Personalul atelierului a fost ținut cu mâinile în sus și cu fața la perete. După două ore de verificări, caralii obosiți și revoltați au abandonat percheziția, iar lt. Silișteanu se adresează foarte disperat inginerului Fănică Paraschivescu cu întrebarea: „Unde-i aparatul de emisie?”. Inginerul, calm, îi răspunde: „Noi nu avem așa ceva”. „Cum nu aveți? De unde știe Radio Londra ce se petrece la Canal?”. Au plecat dezamăgiți, dar urmările nu s-au lăsat mult așteptate. O serie de oameni au fost mutați la alte locuri de muncă. Nu au scăpat inginerii Dobre și Paraschivescu. Eu am fost mutat la atelierul de reparat vagoane și locomotive. Cu mine au venit Dobre, Beșliu și Mihai Vasile, zis Musiu.

Aici am găsit o hală pentru mașinile-unelte. Nu era nimic montat. Mașinile erau în curte. O a doua hală avea linii ferate pentru introducerea vagoanelor la reparat. Conducerea șantierului a fost dată domnului inginer Ionescu Virgil, fost director la Uzina Griviția până în 1945, când a fost epurat și apoi arestat și condamnat, pentru crimă contra umanității, la 8 ani. În anul 1933, când a fost greva de la atelierele CFR, dl. Ionescu era director general și nu a acceptat revendicările comuniștilor, care aveau un substrat politic. După 12 ani, Lucrețiu Pătrășcanu emite o lege cu caracter retroactiv și condamnă numeroși oameni pentru crime contra umanității sau activitate intensă contra clasei muncitoare. Fiind la Poarta Albă, comuniștii s-au gândit să-i folosească. Într-adevăr, era mare specialist și un om integru. Am lucrat șase luni împreună. M-a apreciat mult. M-a însărcinat cu conducerea atelierului mecanic și era mulțumit. Mi-am adus mulți prieteni, iar el nu s-a opus niciodată. Îi cunoștea pe toți cei de la Griviția, care erau niște puturoși. Nu le plăcea munca. Despre Chivu Stoica avea păreri proaste și de toți ceilalți la fel. Brigadier a fost numit un lăcătuș de la atelierele Griviția. Îl chema Voicu, un criminal, care, la alegerile din 1945, în campania electorală, a ucis un om al PNȚ, în Prahova. După mai mulți ani a fost identificat și

condamnat la 3 ani și aici a venit acest nemernic să dea ordine fostului său director general. Bineînțeles că dl. inginer Ionescu îl ignora și nu-l lua în seamă. Revoltat de nesupunerea d-lui inginer, brigadierul, într-un din zile, ne-a dus cu toată brigada la Biroul Politic și a raportat că inginerul nu se supune. Ofițerul politic ni se adresează: „Bă, voi trebuie să-i dați ascultare brigadierului. Ionescule, și tu execuți ordinele lui!." „Eu nu voi asculta niciodată de acest prost, domnule locotenent-major". Acesta a rămas năuc și apoi, revenindu-și, urlă la noi: „Mergeți, dracului, la baracă!" De atunci umbla de unul singur prin atelier. Pe lângă dl. inginer erau detașați doi ceferiști, unul de la atelierele Palas Constanța, pe numele său Prodanov, fiind mai în vârstă. Noi îl porecleam „Moș Proțap". Era comunist, vorbea puțin, păstra distanța. Al doilea era ungur, de la depoul Cluj, și avea calitatea de maistru. Verifica lucrările. Băiat simpatic. Eram în legătură cu el, ne informam reciproc. Îmi aducea ziarele „Scânteia" și „Lupta CFR". Citeam cu mare interes „Scânteia" și împărtășeam prietenilor mei informațiile. Îmi amintesc ce emoții am avut când, la începutul lui 1952, „Scânteia" a publicat discursul lui D. D. Eisenhower. Mi l-a adus omul a doua zi. Am intrat în WC și am început să-l citesc cu răsuflarea tăiată. La un moment dat, aud pași ca de pisică. Repede am băgat ziarul în closetul turcesc. În clipa următoare ușa este împinsă cu putere și în cadrul ei apare plutonierul. S-a uitat la mine. Nu a zis nimic și dacă zicea era târziu. Multă vreme am regretat pierderea acestui ziar. Dar, ceea ce am reținut a fost de ajuns ca să vuiască toată colonia și să se pornească în căutarea ziarului. În zilele următoare au apărut mai multe ziare, le aruncau oamenii din tren. Duminica următoare, la vorbitor, cei veniți vorbeau deschis de acest discurs. După ei, eliberarea noastră era aproape chestie de zile. Până și caralii aveau altă atitudine. La colonia Galeș, fostul ofițer Remus Radina, condamnat pentru uneltire, a citit acest discurs în fața deținuților, cu comentarii și îndemnuri către deținuți, să nu mai iasă la lucru. Această euforie a durat mai mult timp, dar conducerea coloniei, după mai multe zile, s-a hotărât să-i pună capăt prin coborârea teroarei din pod. Aceasta s-a concretizat prin pedepse cu carceră, mutări în alte locuri de muncă ca pedeapsă, suspendarea corespondenței și a pachetelor. Ne-am resemnat, nu înțelegeam ce s-a urmărit cu acel discurs, poate și generalul nu i-a evaluat consecințele. Cert este că în urma lui, cei lipsiți de libertate din răsăritul Europei s-au entuziasmat și s-au manifestat. Erau convinși că cineva îi sprijină. Rezultatul a fost groaznic pentru cei ce au crezut în schimbarea situației politice.

Nimeni nu va putea evalua numărul celor aruncați în temnițe pentru că au comentat acest discurs și pentru un timp au avut iluzia libertății.

ORGANIZAREA COLONIEI POARTA ALBĂ

Colonia Poarta Albă a luat ființă în 1949. Primii sosiți au fost deținuți de drept comun și câțiva ingineri constructori, condamnați politic. Aceștia trebuiau să construiască barăci pentru cazarea celor ce vor veni la munci. Apoi, birouri pentru administrație, pentru serviciul tehnic, grup sanitar, cabinet medical, bucătăria și sala de mese, în care nu s-a mâncat niciodată. În afara coloniei s-au construit un fel de case tip vilă pentru conducerea lagărului și construcții pentru corpul de pază. Colonia se întindea pe circa 100 de hectare, împrejmuită cu un gard exterior din sârmă ghimpată, de circa 2 metri înălțime și un al doilea gard interior de 1 metru înălțime, la o distanță de 5 metri. Porțiunea dintre cele două garduri era arată și foarte des greblată, ca să se poată vedea orice urmă pe ea. De la început au prevăzut și o baracă de pedeapsă, baraca 33. În final, au fost construite peste 100 de barăci, care adăpostau cel puțin 100 de deținuți, una. În 1950-1952 media deținuților în colonia Poarta Albă era de 12.000, aici fiind colonie de tranzit, numărul când creștea, când scădea. De remarcat că la vremea aceea erau multe orășele care nu aveau mai mulți locuitori. În 1950, în această colonie au sosit marea masă a deținuților, atunci au apărut și deținuții politici. La Poarta Albă se făcea trierea. Cei condamnați până la trei ani inclusiv rămâneau pe loc, iar cei cu pedepse mai mari erau duși la Peninsulă sau la Coasta Galeș. Mai erau și alte colonii mai mici, dar despre asta relatez în alt capitol. După ce soseau dubele cu deținuții și după ce aceștia treceau prin furcile caudine ale criminalului Stănciugel, secondat de alt criminal, Păun, cei sosiți erau repartizați la o baracă sub comanda unui brigadier. Puțini au fost brigadierii din rândul deținuților politici, în schimb, șefii de șantiere erau deținuți politici, ingineri, arhitecți.

BRIGADIERII

Acești oameni ai administrației erau conducători absoluți ai brigăzilor de lucru. Ei aveau toată libertatea de decizie asupra noastră. Brigadierul avea în subordinea lui grupuri de deținuți, mai mari sau mai mici. Depindea de necesitatea locului de muncă. De regulă, componența unei brigăzi varia între 40-100 de deținuți. În munca lui se sprijinea pe șefii de grupă și comitetul cultural sau, mai exact, de reeducare. Acești brigadieri erau ochii și urechile biroului politic, raportau zilnic ce se petrecea în brigadă. Mulți au fost dintre ei care, la întoarcerea din

schimb, dădeau rapoarte ofițerului de serviciu, liste cu cei ce nu și-au realizat norma. Pe baza acestor rapoarte, ofițerul de serviciu îi băga la carceră și le tăia rația de hrană pentru seară. A doua zi dimineața erau scoși din carceră și trimiși la lucru, flămânzi. Oare în aceste condiții se mai putea realiza norma? Sigur că nu, aceste pedepse aveau alt scop, acela de a ajuta biroul politic la distrugerea noastră. Brigadierul avea un fel de birou în capătul barăcii, locuia singur și își mai chema iscoadele la el pentru a strânge informații. Cel care împărțea masa, avea grijă să-i servească bine și să-i ducă mâncarea la cameră. Domnii brigadieri se distingeau prin îmbrăcăminte. Ei purtau pantaloni și veston de culoare bleumarin. Așa, precum milițienii, aveau pretenția să-i salutăm cu „Să trăiți!" și să luăm poziția de drepți în fața lor. Tot ei hotărau cine are drept la carte poștală, la pachet, la vorbitor etc. Toate acestea făceau parte din metodele de constrângere la munca forțată, experimentate pe alte meleaguri. Dacă 80-90% dintre ei executau întocmai ordinele ofițerului politic, erau și din acei care au pactizat cu noi, mai închideau ochii atunci când, istovit, mai făceai o mică pauză sau te lăsau să fumezi o țigară liniștit, dacă o aveai. Ordinele conducerii erau să nu fie scutiți medical, în această situație brigadierul, te lua la muncă și te lăsa să gemi undeva pe șantier, aceasta pe riscul lui, dacă era descoperit îl pedepseau.

Primii brigadieri țineau legătura între administrație și brigadieri, dar aveau o serie de responsabilități legate de muncile din interiorul coloniei, controlau bucătăria, spălătoria, baia, croitoria, cismăria, închisoarea și multe alte activități. La Poarta Albă, primul în aceasta a fost un țigan din Ferentari, criminal, care și-a ucis soția și l-au condamnat 7 ani. Acesta avea o figură de cimpanzeu, mătăhălos, cu niște mâini mari cu degete noduroase, când te lovea, te dădea jos. Avea mână liberă de la ofițerul politic să-i bată pe bandiți. Dacă te prindea prin colonie fără bilet de voie te bătea până cădeai jos, te înjura, te scuipa, te ducea la carce-ră, dacă încercai să te aperi. Teroarea lui Stănciugel Marin a ținut până în primăvara lui '51 sau începutul verii, când a sosit un nou transport de deținuți de la Jilava. După ce au trecut pe la vizita medicală, Stănciugel i-a luat în primire și s-a îndreptat spre platoul de adunare, supunându-i metodei lui de intimidare. Numai că a intervenit ceva neașteptat. Unul dintre noii sosiți nu s-a supus lui Stănciugel. Acesta, rănit în calitatea lui de brigadier șef, l-a amenințat pe noul venit că-l va aranja el. Și chiar în acea seară s-au dus la baraca unde erau cazați noii veniți. Stănciugel și adjunctul lui, Păun,tot un criminal, și-au trimis un om să-i cheme afară pe dl. Rambela, comandor de aviație. Acesta era cel ce nu s-a supus țiganului. Ajuns în fața barăcii, în întuneric, a fost lovit pe la spate în cap, s-a prăbușit la pământ și cei doi l-au luat în brațe și, mai în spate, era un cuptor de cărămidă, în care l-au ars. Noaptea a trecut liniștită, dar

dimineața, la numărătoare, lipsea unul. S-a repetat de mai multe ori operația de numărare, dar același rezultat. S-au făcut controale în barăci. Același rezultat. Trei zile am fost numărați și răsnumărați, dar unul era lipsă. Nu știa nimeni cine lipsește, dar am văzut că Stănciugel și Păun au fost înlocuiți și apoi au venit primele informații că a fost ars comandorul de cei doi criminali. În locul țiganului este numit un alt terorist din rândul politicilor, locotenentul Dorneanu, originar din comuna Răcăciuni, județul Bacău, condamnat la 7 ani pentru uneltire. Dorneanu era rău din fire, lovea și făcea rapoarte. Nu a stat mult în această funcție, a fost trimis la colonia Peninsula, având o pedeapsă ușoară. Îi urmează un om pervers și viclean, un fost colonel, venit din Rusia cu Divizia Horia, Cloșca și Crișan. A fost arestat pentru furtișaguri în cadrul armatei și condamnat la 25 de ani. Numele lui este Constantinescu. El nu bătea, nu se repezea, dar avea altă meteahnă, era escroc. Una din isprăvile lui este următoarea: pe vremea aceea se acorda un fel de vorbitor familial fruntașilor în producție, și anume îți venea soția sau un alt membru al familiei și, la propunerea brigadierului, ți se da o cămăruță într-o baracă construită în acest scop, unde stăteai împreună cu vizitatorul 24 de ore. Domnul prim-brigadier a ochit o tânără care venise la fratele ei într-o sâmbătă. Cum fratele era în schimbul doi, i-a șoptit să ceară ofițerului vorbitor familial. I s-a aprobat și dl. colonel a dus-o la cameră, lăsând-o să-și aștepte fratele. În cursul serii această bestie s-a dus în camera fetei, care avea 18 ani. Era foarte timorată și nu știa de ce nu mai apare fratele ei, care, de altfel, era la lucru. Ticălosul a încuiat ușa și și-a pus planul în aplicare. A violat fata, care nu se putea apăra și nu știa la cine să apeleze. Se pare că acesta a părăsit camera abia la ziuă. Un ochi discret l-a văzut când a părăsit încăperea și a șoptit. Fata a fost vizitată de ofițerul de serviciu și interogată. S-a constatat violul, prim-brigadierul a fost dus la carceră. Fratele victimei a fost chemat să-și vadă sora. Acesta, aflând despre ce este vorba, a fost așa de tare revoltat, încât a părăsit-o și i-a refuzat și pachetul. A cerut să i-l dea pe criminal, ca să-i pedepsească el. Locuiam în aceeași baracă cu fratele victimei și lucram în același atelier. Nu am observat când a fost chemat la comandant. În jurul orei 14.00 am plecat cu toții la lucru, deși era duminică. Ajunși în fața porții, eram așteptați de comandantul Pavel. Acesta ne-a oprit și s-a apropiat de prietenul meu, Todirașcu, fratele victimei, și pe un ton autoritar îi cere să meargă să vorbească cu sora lui. Răspunsul lui Todirașcu a fost sec: „Nu” și i-a întors spatele. Toți cei din brigadă am rămas muți, nu știam nimic din cele petrecute în acea noapte. Abia în drum spre atelier vom afla cum administrația a încercat să mușamalizeze acest caz. Numai că Todirașcu nu era omul compromisurilor, era foarte supărat și pe sora lui, cum de a acceptat oferta acelui ticălos, să aibă

vorbitor familial, fără ca el să-i fi cerut. De a doua zi omul de încredere al administrației a dispărut din colonie.

În locul lui Constantinescu au numit un alt escroc și criminal, pe Tile Raicovici, de prin părțile Buzăului, vechi client al penitenciarului. După o evadare de la Văcărești, a încercat o figură în stil american, în Buzău, cerându-i unui cetățean să-i pregătească o sumă de bani, că va veni să o ridice. Și s-a ținut de cuvânt; a venit cu o mașină, îmbrăcat în uniformă militară cu grad de căpitan și a ridicat banii. Abia la plecare șeful de post, plutonierul de jandarmi, l-a somat să oprească, dar escrocul a scos pistolul și l-a ucis pe jandarm. Condamnat la muncă silnică pe viață, este numit să ne fie prim-brigadier. Avea aceleași maniere ca înaintașii săi. Am relatat aceste fapte ca să se vadă moralitatea ce-i călăuzea pe comuniști. Alegându-i pe cei mai odioși criminali să ne tortureze, sunt cunoscuți borfași, ordinari, încadrați în Securitate (ex. cazul Alimănescu).

PLECAREA DIN POARTA ALBĂ

În luna noiembrie 1951 mi-a expirat pedeapsa. Credeam că voi fi pus în libertate, dar speranțele mele nu coincideau cu planul Securității. Așteptam să fiu pus în libertate și, după 5 luni de așteptare, a sosit și mult așteptatul ordin, dar tocmai pe dos de cum îmi închipuiam. Securitatea a concluzionat: banditul Salcă Alexandru nu s-a reeducat și, în consecință, ar fi periculos să fie pus în libertate, deoarece ar face mult rău în mijlocul oamenilor muncii cu ideile lui dușmănoase. Deci, mi-au trimis un nou mandat de 24 de luni, administrativ. În ziua de 10 mai 1950, când am sosit de la lucru, am fost reținut la poartă și trimis la grefă. La început m-a încercat un gând că voi pleca acasă, dar l-am alungat imediat, ca pe un gând venit din partea satanei, o ispită. Așa că, am alungat ispita și mă vedeam lângă prietenii mei Georgescu, arhitectul Joja, Luca, Miti Comșa, Baicu, Cocoș, Bogdan și, mai ales, alături de părintele celor tineri din Poarta Albă, generalul Petre Caramitru. Toți aceștia și mulți alții au fost trimiși la colonia de exterminare Capul Midia, la expirarea condamnării, decizie dată cu multă ușurință de tribunalele militare, la cererea comuniștilor. De regulă, Securitatea stabilea mărimea pedepsei. Dar, să revin la evenimente. Grefa m-a anunțat să-mi fac bagajele și să revin. În baracă, colegii de surghiun mă așteptau triști. Bănuiau și ei că nu poate fi vorba de eliberare. Când le-am spus că trebuie să merg imediat la grefă cu bocceluța, S-a așternut o tristețe pe fețele tuturor. Toți știau ce este Midia. După ce mi-am strâns sărăcia, mi-am îmbrățișat frații de suferință și m-am îndreptat spre grefă, însoțit fiind

de cei mai apropiați camarazi. Despărțirea a fost grea; am plâns ca niciodată. Plângea Ovidiu, plângea Mihai, Dobre și toți ceilalți. Eu nu plângeam, pentru că nu știam ce mă așteaptă, despărțirea de camarazi era foarte grea. În anii în care am fost împreună, câte amintiri ne-au legat, câte proiecte de viitor nu am făcut împreună! Suferința ne-a unit sufletele, ne-a făcut poate mai buni. În jurul orei 10.00, după ce au venit și ceilalți nouă, un camion ne-a preluat. Am fost însoțiți de o escortă militară și fiind destul de triști, am plecat de la Poarta Albă. În jurul orei 11.00 am sosit la Capul Midia. Abia acolo am aflat că „am fost depus" cu un ordin administrativ pe 24 de luni. Așteptând să fiu repartizat la baracă, am avut parte de o surpriză nebănuită, și anume: din biroul tehnic au apărut arhitectul Joja, inginerul Dan și dragul meu prieten, inginerul Georgescu, un băiat fin, ca o domnișoară, incapabil să gândească rău și cu atât mai mult să facă cuiva rău. M-au îmbrățișat, m-au întrebat de toate cele întâmplate la Poarta Albă, de prietenii lor - inginerul Burlacu, ing. Ionescu Virgil, ing. Bogdan, dr. Mihăilescu, Mircea Șeptilici și de mulți alții. Apoi și eu am pus întrebări în legătură cu ce mă așteaptă, care-i atmosfera în colonie. Apoi, după ce s-au înțeles între ei, m-au asigurat că vor face tot ce este posibil.

Cu ajutorul lor am fost repartizat la baraca 5, chiaburi. Aici am găsit un grup de tineri brașoveni, pe Baicu Ionel, Luca Călvărăsan, Zeno Oarcea, student la Silvicultură, l-am găsit pe Miti Comșa - fotbalist și alte vechi cunoștințe. La orele 14.00 am fost scoși la ecluză, la încărcat piatră. Până la punctul de lucru mergeam cu trenul circa 7-8 km. Ajuns la locul de muncă, am fost luat în primire de sergentul Oancea, cel mai mare terorist. El m-a dat la un brigadier, ce mi-a pus în mână o lopată, un târnăcop și o rangă. Cum mergeam așa echipat, am fost ajuns din urmă de inginerul Dan și lt. maj. Cristea, care mi-au ordonat să las jos sculele alea și să-i urmez. Mai încolo aștepta un grup mai mic și m-au predat lor, spunându-le: „Îl puneți la strung! Drumul până la acest atelier se făcea pe marginea acelui cavou al înmormântării rezistenței române. Mi-a făcut o imagine înfiorătoare. În fundul acestei gropi imense, schelete goale se mișcau în jurul unor vagoneți. În jurul lor niște milițieni rotofei îi îndemnau cu bastoane să ridice piatra. Cum atelierul se afla la capătul gropii, unul din coechipieri m-a pus la curent cu situația de fapt: „Aici, tinere, lucrează legionarii. Ăștia au fost aduși aici fără condamnări, numai așa, pe baza unui ordin al Ministerului de Interne. Uitați-vă cum arată! Vor să-i omoare! Sunt ținuți izolați de ceilalți deținuți, nu primesc pachete, scrisori. Nu cred că vor mai rezista mult. Mă uitam în fundul gropii și nu ziceam nimic, nu puteam distinge nici o figură. Aveam multe cunoștințe în acel iad, creat de Borcea și stăpânii lui. Mă gândeam la frații Clonțea, Remus Cocoș, Nicolae Trâmbițaș, prof. Ion Bordeianu, care, nu după mult timp a decedat de subnutriție, Constantin

Drăghici, Pleșu, dr. Soiu, Bătrânu și câți alții, toți oameni de un mare caracter. Erau supuși unei morți lente, printr-o muncă silnică, fără putință de a fi văzuți de un medic. Fără să aibă permisiunea ca atunci când își scuipă plămânii, să o facă la infirmerie. Borcea, ajutat de doctorul Liviu Radu, din Brașov, și el deținut, nu scuteau pe nimeni. După ei, nu aveai dreptul să te îmbolnăvești. Am ajuns la atelier, care a fost greu de găsit. Schimbul I fusese adunat și nu am avut putința de a vorbi între noi. Cei din schimbul I erau legionarii și erau supuși de ofițerul politic Lupu la cea mai severă izolare. L-am zărit pe Baicu Petre printre cei din schimbul I. Câte aș fi avut de discutat cu dl. Baicu! Nu-l mai văzusem de doi ani și jumătate. Un șef de atelier m-a luat în primire, m-a pus la treabă. El era angajat civil. Pe timpul cât am lucrat sub comanda lui nu a avut, față de mine, nimic de reproșat. De altfel, și eu am văzut în acest șef un om de omenie. La terminarea schimbului, cu același tren, am revenit în colonie. La baraca 5 eram așteptat de mulți colegi, care auziseră de venirea mea. Fiecare mă întreba despre prietenii lui din Poarta Albă și mai ales ce noutăți politice circulă la noi și multe alte întrebări. În dimineața următoare am fost primit în grupul de ajutorare al legionarilor, din sârmă. Ca să fiu mai clar, colonia Midia era împărțită în două: legionari și chiaburi. Legionarii erau izolați într-un țarc înconjurat cu sârmă ghimpată și cu posturi fixe de milițieni, care supravegheau continuu să nu se poată lua legătura cu ei. Aproximativ 500 de legionari erau supuși acestor cruzimi. La chiaburi eram 2.000-2.500 de deținuți, cu pedepse administrative. Erau oameni din toate categoriile sociale: generali, profesori, ingineri, avocați, negustori, industriași, fruntașii satelor, medici, muncitori, țărani, studenți, elevi. Mai era o categorie de vreo 200 de oameni de drept comun, care lucrau și ei separat. În partea chiaburilor se primeau pachete și scrisori, dar după aprecierea canaliilor, erau și oameni care nu primeau pachete, deoarece nu avea cine le trimite, nu aveau ce le trimite. Odată ce am fost primit în acest grup de ajutor, m-am supus regulei stabilite. S-a ales un artelnic în persoana celui mai tânăr, Zeno Oarcea, elev. Lui îi predam pachetele ce le primeam precum și cele 500 grame, rația zilnică. Din această pâine, 250 grame erau trimise la legionari. Pachetele ce se primeau, de asemenea, le lua Zeno și jumătatea conținutului era trimis tot la legionari. Primeam 40-50 de lei, salariul pe o lună. Eu eram mai favorizat și primeam 90 de lei, dar nu am cheltuit nici un leu pentru mine. Semnam și-i dădeam lui Zeno, care cumpăra cu 50 de lei o ladă de marmeladă cu 5 lei/kg, de zece kilograme și de 40 de lei țigări pentru prietenii legionari. Fiecare din cei 12, ce formau grupul nostru, făcea același sacrificiu. Ce rămânea pentru noi artelnicul făcea porții egale și luam masa în comun, dar nu înainte de a spune rugăciunea. „Mânca-vor săracii și se vor sătura”, apoi, la sfârșit

„Mulțumim ție, Doamne, că ne-ai săturat”. Această acțiune a noastră a durat mai bine de șase luni, până am fost vânturați care-ncotro. Cred că este bine să facem cunoștință cu membrii grupului. Zeno Oarcea, Luca Călvărăsan, Petrică Paraschiv, Nelu Baicu, Mitică Daina, Miti Comșa, Ioan Bogdan, Alexandru Salcă, Virgil Stan, Mihai Pârlea, Dumitru Burghelea, Alexandru Anton. Ultimii trei au fost prizonieri în Rusia și repatriați în primăvara lui 1952, dar la intrarea în țară au fost predați autorităților române și băgați într-o dubă și aduși la Midia. Aceasta a fost primirea făcută de Guvernul Groza eroilor ce și-au făcut datoria față de patria pe care au apărat-o. Ei făceau parte dintr-un grup mai mare de prizonieri, în frunte cu Puiu Atanasiu, care s-au opus acolo, la mii de kilometri, Anei Pauker ca să formeze divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu”. Această atitudine îi va aduce la Midia și vor fi urmăriți până la sfârșitul comunismului. Dar cel ce ținea legătura cu legionarii era Stan Virgil, vechi legionar, un om de mare curaj. El, în fiecare dimineață primea de la Zeno ajutoarele ce trebuia trimise. Era mare problemă să nu fii prins. Cred că nici unul dintre noi nu putea face ceea ce a făcut Stan Virgil. El era un om robust, bine legat și foarte îndrăzneț. Stan, cu bagajele la el, se strecura între legionari și urca în vagoanele lor. Până la ecluză împărțea ajutoarele, apoi se cobora cu ei și se reîntorcea la brigada lui. Ajutoarele trimise de noi erau ca o picătură într-un pahar, dar valoarea morală era mare pentru acești muribunzi. Au fost cazuri de disperare în care se intervenea. Aș menționa cazul lui Vișoianu, nepotul fostului ministru de Externe. Era foarte grav bolnav și avea nevoie de penicilină. Grupul nostru, cu mari riscuri, a obținut penicilina și Vișoianu a fost salvat. Aceasta a fost cea mai importantă realizare a grupului nostru. Tot Stan Virgil i-a administrat-o bolnavului. Viața în colonie se derula după voința imbecilului Borcea, slugărnicia dr. Radu, pe de-o parte, și perfidia ofițerului politic Lupu.

DIN ISPRĂVILE LUI BORCEA

Borcea era de meserie brutar, din Turda. În anii războiului a fost cununat de croitorul Albon, tot din Turda. Albon avusese legături cu comuniștii, dar și cu Siguranța. După '44, Albon activează în PCR și în '49 ajunge directorul politic al coloniilor de pe Canal, cu gradul de colonel. Își aduce apoi finul și-l numește comandant la Capul Midia, un imbecil, criminal notoriu. Acesta a ucis mulți oameni. Era prototipul bestiei care te ucidea când i se urca sângele la cap. Într-un acces de furie l-a ucis pe generalul Ignat, cu complicitatea dr. Radu. Generalul era epuizat complet.

Nu mai putea face nici cel mai mic efort, slăbise la cea mai scăzută limită. Nu a mai putut ieși la șantier. I s-a raportat lui Borcea că unul nu iese la lucru, spunând că-i bolnav. Acesta, însoțit de Radu, s-a deplasat să-l vadă. La întrebarea lui Borcea dacă este bolnav, Radu a răspuns că simulează. Bestia din Borcea s-a dezlănțuit și l-a lovit cu cruzime. Când generalul a căzut, l-a lovit cu picioarele până ce generalul și-a dat duhul. Abia atunci realizează că este bolnav, spunându-i lui Radu: „Mă, banditule, tu nu ai văzut că-i bolnav?". Generalul Petre Caramitru, profesor la Școala Superioară de Război, a fost trimis la carceră, în cămașă și izmene, la vârsta lui de peste 70 de ani. Petre Vrapciu, impiegat de mișcare din Buzău, a avut un accident: un bolovan i-a rupt piciorul, care a fost pus în ghips. Dr. Radu, la ordinul lui Borcea, nu l-a scutit de muncă și așa, cu ghipsul pe picior, îl duceam cu roaba pe șantier. Deoarece nu putea folosi lopata, a fost pus la un macaz, unde ședea și-l schimba la trecerea vagoneților.

Lucram la atelierul greu; într-o după-amiază, șeful de atelier, un lipovean de altfel cumsecade, vine însoțit de un locotenent rus din trupele antiaeriene din zonă. Maistrul îi spune că este o lucrare delicată și mă întreabă dacă cred că aș putea să o fac. Maistrul a vorbit în rusește cu rusul. Acesta a plecat și, după puțin timp, s-a întors cu un tun antiaerian, tras de un camion. Au intrat cu el în hală și maistrul m-a dus să văd ce-i de făcut. Rusul mi-a arătat niște aparate pe care nu le mai putea manevra. Le-am demontat și am încercat să văd ce anume s-a blocat. Am descoperit un ax care se strâmbase prin izbirea de pământ și nu mai permitea rotirea. Cu greutate l-am demontat. Avea unele siguranțe ascunse, care a făcut dificilă demontarea. Ofițerul rus era îngrijorat și căuta să fie atent cu mine. În buzunarele de la pantaloni avea, într-unul mahorcă, un fel de tutun, iar în celălalt hârtie de ziar tăiată în bucățele. Scotea câte o foiță, o răsucea, o aprindea și pufăia. Astfel mă tot îmbia să-mi facă și mie țigări, dar eu îl refuzam. Îi părea rău că nu are cu ce se revanșa. La un moment dat l-am văzut că vorbește cu un ostaș, care, apoi, a plecat și, după câtva timp, s-a întors cu o pâine și niște conserve, pe care mi le-a dat. Pe acestea le-am primit. Când am terminat lucrarea, rușii au răsuflat ușurați. M-au felicitat și m-au îmbrățișat, promițându-mi că a doua zi îmi vor trimite pâine și conserve. Și, într-adevăr, a doua zi au adus cele promise și le-au dat schimbului meu. Prin apropiere se afla sergentul Oancea, de la Colonie, cel ce ne supraveghea pe șantier. Oancea avea în mână o bâtă cu care lovea pe oricare dintre noi cu mare sălbăticie. Oancea s-a repezit la schimbul meu și l-a lovit cu bâta și i-a smuls cele primite. Ofițerul rus a văzut scena și s-a repezit la sergent, pe care l-a lovit cu pumnii, aruncându-l pe jos. L-a mai lovit și cu picioarele. Oancea a început să urle și a fugit. Rusul a plecat și el.

La ora trei, când am sosit la atelier, schimbul meu m-a informat de cele petrecute. M-am bucurat de atitudinea rusului și de faptul că acest tâlhar

și-a găsit nașul. Acestui milițian, Oancea, într-o dimineață, când ieșeam de la schimbul trei, i-a părut că am râs și m-a trimis să lucrez departe, în ecluză, la săpat de piatră. În locul unde m-a trimis, era o veche cunoștință a mea, avocatul Remus Cocoș, din Făgăraș. Acesta, când m-a văzut, a venit la mine. Ne-am îmbrățișat și abia am reușit să ne spunem câteva cuvinte, că Oancea ne-a văzut și, ca o fiară, s-a repezit la noi, lovindu-ne cu sălbăticie cu bâta-i nelipsită. Cele mai multe lovituri le-a încasat Cocoș. M-a înduioșat profund umilința la care a fost supus Cocoș, un om integru, cu doctoratul în drept și teologie. Figură atletică la intrarea în închisoare, acum era un schelet pe care atârnau niște piei în locul mușchilor, care s-au topit.

Colegul meu, Mureșan, s-a îmbolnăvit grav și nu mai era în stare să lucreze. Cum eu îl cunoșteam pe doctorul Boncea, de la cabinetul medical, am mers la el să-i rog să-i dea o scutire de la lucru. Dar am avut ghinion. Ne-a surprins dr. Radu, medicul șef și unealta lui Borcea într-ale exterminării. Când a dat ochii cu mine m-a întrebat ce fac acolo. „Mă doare burta, domnule doctor" - i-am răspuns. S-a repezit la dulap, a luat un pahar, în care a pus o cantitate apreciabilă de sare amară și apă, pe care mi-a dus-o la gură să o beau. Ca să nu bănuiască legătura mea cu Boncea, am băut-o și am luat-o la fugă spre baracă. Abia am ajuns, că și-a făcut efectul.

Pe șantierul de la Năvodari lucra generalul Caramitru Petre. Avea peste 75 de ani și făcea greu munca de șantier. Borcea, pe motiv că nu-și putea realiza norma, îl băga noaptea la carceră fără mâncare. A doua zi îl trimitea pe șantier nedormit și nemâncat. A repetat aceasta mai multe nopți, apoi generalul a dispărut. Nu am mai aflat nimic despre dumnealui. La șantierul betonaj, unde se turnau blocuri uriașe din beton care se foloseau la formarea digurilor, lucrau deținuți de drept comun. Șef de șantier era inginerul Stănescu. Petre Borcea cu Radu au trimis pe șantier doi indivizi de drept comun. Unuia, ceilalți colegi îi spuneau „căcărează". Acesta nu-și putea ține scaunul. Avea o incontinență. Își crăpase pantalonii la spate. Era într-o situație disperată, dar Borcea îl trimitea la lucru. La al doilea îi spuneau „Stricaciov". Acesta avea pareză la piciorul drept. Dr. Radu i-a zis lui Borcea că simulează. Acesta, după o bătaie, a ordonat să meargă la lucru. Colegii îl puneau în roabă și-l duceau pe șantier. Inginerul Stănescu trebuia să-i ponteze și să le acopere norma. Călăul avea nevoie de bani.

ATELIERUL MECANIC DE BETONAJ

La sfârșitul verii 1952 sunt căutat de mult iubitul prieten, inginerul Nicolin, care era îngrijorat că i se ordonase de către Cristea, ofițerul cu producția, să preia atelierul mecanic de la betonaj. Venise să-mi ceară să-l ajut și să-i caut oameni de meserie. Eu am fost imediat de acord. Mă și gândeam că mulți din cei ce lucrează la piatră vor fi salvați și îi vom putea califica în diverse mserii și, împreună am stabilit pe cine să propunem la atelier. Zis și făcut. Am propus dintre prieteni. Sigur că nu se aflau la serviciul ofițerului politic.

Aveam nevoie de 30 de oameni. Cu lista întocmită, inginerul Nicolin Georgescu s-a prezentat biroului tehnic și a obținut aprobarea. Abia acum am aflat condițiile administrației și anume să ocupăm acest atelier prin efracție, în timpul în care erau liberi civilii care lucrau acolo. Și așa au mai mers 30 de oameni, conduși de mai mulți ofițeri: ofițerul cu producția și milițienii care aveau rolul să-i împiedice pe civili să se apropie de locurile lor de muncă și, mai cu seamă, să nu-și poată recupera inventarul. Noi ne-am pretat la acest joc din mai multe motive: eram deținuți și nu făceam altceva decât să ne supunem ordinelor date; atracția de a lucra într-un atelier și a scăpa de teroarea lucrului la piatră și, în fine, ca să putem lucra, aveam nevoie de scule. Ne-am apucat să continuăm lucrările începute de cei dinaintea noastră. A fost foarte greu. Mulți dintre noi puneau mâna pe o sculă mecanică pentru prima oară. Dar ne-am bazat pe faptul că cei mai mulți erau intelectuali și vor prinde imediat meseria. Un exemplu, avocatul Alexandru Nacu, din București, încadrat pe post de lăcătuș, care habar nu avea de lăcătușerie. „Ce faci cu unul ca mine, măi, că nu știu în ce parte se desfac și se strâng șuruburile? Mă află ăștia și mă bagă la carceră pentru că m-am dat drept lăcătuș”. „Stai liniștit, că nu se va întâmpla așa ceva! Tu vei face o treabă la care nu se va înghesui nimeni. Vei spăla piesele murdare cu petrol și, încet-încet, vei face și alte treburi . A fost cel mai nostim, că în timpul lucrului se mai murdărea cu uleiuri. Numai ochii i se mai vedeau. Mă întreba uneori: „Ce zici, voi ajunge lăcătuș?”. „După cum arăți, da!”. Chiar și plutonierul l-a remarcat că muncește bine și, asta, după înfățișare. Cei care eram meseriași munceam dublu, ca să-i formăm pe ceilalți și, în scurt timp, am reușit, spre satisfacția tuturora.

MAREA SCHIMBARE DE LA MIDIA

La jumătatea lunii noiembrie s-a produs un eveniment ieșit din regulile de până atunci. Era o zi de duminică. Toată lumea era în repaos. În jurul prânzului am fost scoși din barăci, cu tot bagajul, și am fost duși pe platou. Cu această ocazie au fost aduși și cei din izolare, adică legionarii. Ne-am întâlnit cu ei, ne-am îmbrățișat și ne-am bucurat. Borcea și ciracii lui nu mai puteau face nimic. Într-un punct al platoului erau înșirate mai multe mese, pline cu dosare. În spatele lor erau funcționari străini de colonie. Aceștia au început să ne strige numele și cu bagajul mergeai în fața lor. După verificarea identității erai luat de milițieni și dus într-un loc anume. S-au format mai multe grupuri de deținuți, fără să putem intui scopul mișcărilor. Grupul din care făceam eu parte număra în jur de 300 de persoane din toate categoriile. Celelalte grupuri erau la fel. Un grup mai numeros a rămas pe loc. După aceste împărțeli, am tras și noi concluzia că vom fi mutați în alte părți, dar fără să știm unde. Noi, cei din grupurile mai mici, eram mai veseli că vom scăpa din acest iad și că oriunde ne vor duce nu va fi așa de rău ca la Midia. Pentru grupul mare era de acum clar că rămân în continuare pe loc. Erau foarte triști și îngrijorați. Până să vină mașinile ce trebuiau să ne transporte la noua destinație, mai dădeam câte o raită pe la ceilalți, ca să ne luăm rămas bun. Pe mulți colegi i-am lăsat cu ochii plini de lacrimi. Mi-l amintesc pe prietenul meu bun, ing. Georgescu Nicolin, care era disperat că rămâne singur la atelier. Împreună ne ajutam foarte mult. Sau pe inginerul Stănescu Petre, care plângea ca după propriul copil, Petre Baicu și alții. În jurul orei 16.00 au sosit niște mașini Skoda basculante, în care am fost îmbarcați pe grupuri și așezați pe podea în poziția de șezut, fiind păziți de soldați, care erau în spatele nostru cu automatele spre noi. Apoi, coloana s-a pus în mișcare. Noi îi mulțumeam lui Dumnezeu că am scăpat din ghearele morții.

Tot drumul ne-am rugat pentru cei ce au rămas în Midia. Am trecut de colonia Valea Neagră. Am ajuns la Galeș, apoi la Poarta Albă, pe care am depășit-o. Nu puteam intui încotro mergeam. Ajungem la intrarea în Castelu. Aici, mașinile se opresc. Suntem debarcați pe înserat și introduși într-o colonie mică, unde fuseseră înaintea noastră deținuții de drept comun, iar acum era goală. După numărătoare am fost trimiși la barăci, care unde apucăm. În barăci era o dezordine de nedescris. Cei ce le-au părăsit au întors totul pe dos. A trebuit să așezăm paturile și saltelele ca să ne găsim locuri de dormit. Am ocupat câte un pat și, obosiți și dezolați, ne-am culcat, încurajați fiind că această colonie nu lucrează în Canal, ci

la munci agricole, ceea ce a doua zi s-a și adeverit. Dimineața s-a dat deșteptarea. La ora 5 ne-am îmbrăcat. Am așteptat terciul și apoi s-a sunat adunarea și s-a făcut constituirea pe barăci în brigăzi și repartizarea la muncă. Eu am picat într-un grup care a fost repartizat la ferma de porcine din comuna Cuza Vodă. Ni s-a spus că ferma asigură transportul nostru la locul de muncă și înapoi. Și, într-adevăr, în apropierea coloniei așteptau niște atelaje trase de boi. Am ocupat acele atelaje și am pornit la lucru. Vizitiul era în față, ostașii prin împrejurul nostru. La ora 9.00 am ajuns la locul de muncă. Boii mergeau agale, nu se grăbeau deloc, noi - nici atât. Am intrat pe o vale. Acolo am găsit niște grajduri de porci, pe care urma să le terminăm. Ne-am apucat de treabă. Aici lucrul era lejer. Fără presiunea miliției nilor, îmi plăcea. În această colonie era liniște. Nu era acel ofițer politic care avea rolul de a învrăjbi oamenii și de a-i teroriza. Nu am apucat mult să rămân în Colonia Castelul, că la vreo două săptămâni a venit ing. Mărășescu, cu un plutonier major de la Constanța și au ridicat de la Castelul aproape 30 de tineri pentru un șantier din Constanța. Eu, fiind o veche cunoștință a inginerului Mărășescu, am fost ales primul de el. Apoi, m-a rugat să-i recomand băieți serioși, adică să nu fie turnători. S-a alcătuit o echipă de 30 de tineri. Am plecat spre Constanța.

CONSTANȚA

După o oră de mers am ajuns în strada Cuza Vodă, unde era o baracă ce urma să ne găzduiască. Baraca mai găzduia încă 40 de persoane, toții fiiind cunoscuți din Colonia Poarta Albă. Primul care m-a întâmpinat a fost Eugen Breda (Bubu), căpitan deblocat de comuniști din armată, condamnat la 3 ani. Era originar din Alba Iulia. Nu ne mai văzusem de mai bine de un an. Lucrasem împreună la construcții, el se specializase la făcutul varului și ținea la meseria lui. Era mai ușoară și fără rebuturi. Același lucru îl făcea și la Constanța.

Patul de lângă el era liber, așa că m-a invitat să-i ocup. Aveam multe să ne spunem. Din vechile cunoștințe l-am găsit pe dl. Borcoman, brașovean, contabil, aici mare dulgher, arhitect Nelu Cristodulo, Mircea Marosin, moșier din Vrancea, aici decorator, iar mai târziu decorator la teatru; Ion Omescu - scriitor; Vasile Cheteleș - instalator cu care voi lucra la instalații și tinichigerie, și mulți alții ca frații Iliescu din Brăila, nea Fănică, bucătarul de la Capșa. Apoi am luat loc lângă Bubu și ne- am depănat tot ce am pătimit în anul ce a trecut de la despărțire. Ne-am adus

aminte cum un cretin de ostaș, în timp ce el mesteca varul la șantierul palatului administrativ de la Poarta Albă se juca cu arma și cartușul a șuierat pe la urechea lui Bubu și s-a înfipt la doi metri în pieptul unui deținut tânăr, de 21-22 ani. Și acum resimțea șocul și drama acelui nefericit. Până târziu în noapte am tot depănat amintiri și fapte petrecute în timpul cât am fost despărțiți. El mi-a spus cum a ajuns la Constanța, la restaurarea Cazinoului, ce fusese grav avariat în vremea războiului de către ruși. Arhitectul Joja a fost ales conducător al lucrării. Fusese, cum am mai spus, condamnat pentru 3 ani, pentru ajutor legionar. Dăduse niște bani pentru ceva legionari închiși și acesta, la vremea respectivă, era considerat delict de uneltire contra ordinei sociale. Bubu avea un cult față de acest om, care l-a marcat profund. Îi schimbase vederile ce le avea mai înainte despre legionari, pe care nu-i agreea. În cele șase luni cât au fost împreună, s-au apropiat sufletește. Dl. arhitect trăia pe un plan superior, nefiind în stare să supere pe nimeni. Ca șef de șantier își făcea cu scrupulozitate îndatoririle față de semenii săi. Când îi venea rândul la spălat pe jos, își făcea datoria. Era măsurat în vorbire și împăciutor, la greu era cel dintâi. Această personalitate a devenit model pentru Bubu, care s- a dovedit a fi sensibil la exemplul unui om de valoare morală și profesională, ca cea a lui Joja. Fratele său era Atanasie Joja, ministrul comunist al țării la ONU, care nu a făcut nimic ca să-și salveze fratele, care, la expirarea celor trei ani, a mai primit o pedeapsă administrativă de 24 de luni și a fost trimis în lagărul de exterminare Midia. Aceste abuzuri îl revoltau mult pe Bubu, care constatase la arhitectul Joja o seninătate de sfânt în fața loviturilor și umilințelor la care era supus. Toate acestea mi le-a povestit Bubu cu convingere și cu admirație. În continuare îi voi povesti eu cum am ajuns la Midia. Aici erau două categorii de deținuți, chiaburi și legionari, cu regimuri diferite. Legionarii erau izolați de restul coloniei, cu pază strașnică în jurul barăcilor, fără cărți poștale, fără pachete, doar restricții și munca cea mai grea: săpatul și încărcatul pietrei din ecluză în vagoneți. Erau apoi scoși, trași de locomotive, „mocănița". Foamea era cumplită pentru ei și de lungă durată. Numărul legionarilor era mai bine de 500. Aceștia erau cei arestați în noaptea de 14/15 mai 1948 și, neputând fi trimiși în judecată din lipsă de probe, au fost trimiși la Canal, la Midia, cu regim special de exterminare pentru ei, nu era nici asistență medicală. A doua categorie, chiaburii, formau o masă de 2.000-2500 de oameni diferiți , ca legionari cu condamnări expirate, care nu erau eliberați, sau PNȚ-iștii, aflați în aceeași situație. Mai erau diferite alte categorii, care aveau un regim mai puțin dur. Aveau corespondență și pachete.

Când am ajuns eu acolo, era o mare dezbatere între deținuți. Aceasta era iscată de la o cățea, „Lola", care era mereu în ecluză printre legionari și mâncată de foame. Farmacistul Luzi, din Ploiești, a sacrificat-o, a prăjit-o în cărbunii de la locomotivă și împreună cu alții a mâncat-

o. Au fost condamnați din toate părțile, că nu era bine ce au făcut. Părerile erau împărțite. Unii ziceau că e un sacrilegiu să mănânci câine, alții spuneau că foamea te împinge la orice. A intervenit și administrația, pedepsindu-l pe făptuitor cu carceră, dar nepunându-și problema de ce s-a ajuns aici. Nu cumva regimul de înfometare dura de multă vreme și oamenii au ajuns niște oase fără mușchi, ținute în piele, ca într-un sac? Foamea i-a adus în situația să mănânce șerpi, broaște, păsări, tot ce puteau prinde.

Totul a apărut la iveală când a dispărut „Lola", dar conducerea coloniei s-a mulțumit să-l pedepsească pe făptaș și nu să mai adauge ceva la hrană sau să mai micșoreze normele care nu se mai puteau realiza. Au întărit măsurile de pază, au îndepărtat câinii din zonă. Lui Bubu nu-i venea să creadă că toate cele povestite de mine s-au și întâmplat. El nu-l cunoștea pe Borcea, pe ofițerul politic Lupu, pe Oancea și nici pe dr. Radu Liviu. „Să știi că tot ce-ți spun s-a întâmplat în acest secol XX, la Midia și nu în altă parte. Toți acești cinci sute deveniseră niște automate, care nu mai protestau. Se împăcaseră cu gândul că vor muri de foame aici, la Midia, cu târnăcopul în mână". În continuare îi voi povesti lui Bubu despre grupul de prizonieri români, repatriați din URSS în primăvara anului 1952, grup condus de locotenentul în rezervă av. Puiu Atanasiu, comandant legionar din Focșani, căzut prizonier și internat în lagărul de la Oranki. Aici erau mii de prizonieri, printre care s-a remarcat grupul Puiu Atanasiu. Prin 1943 a sosit în lagăr un grup de comuniști români, în frunte cu Ana Pauker, Vasile Luca și colonel Cambrea, care însoțiți de politruci ruși, au adunat pe prizonierii români cu scopul de a forma divizia Tudor Vladimirescu. La apelurile Anei Pauker, ofițerii români au ripostat vehement, adresându-i întrebări incomode,chiar amintindu-i că ea nu este îndreptățită să vorbească în numele poporului român. Huiduită, a părăsit lagărul. Rușii au luat măsuri de represalii împotriva ofițerilor români și au trimis în judecată un grup format din ofițerii Puiu Atanasiu, Victor Clonaru, dr. Sari, Willi Popescu, Tofan și mulți alții, pe care i-au condamnat la câte 25 de ani închisoare. În 1952, un lot mare de prizonieri, în care au fost incluși și ei, a fost trimis în țară, numai că oamenii au rămas în lagărul de triere de la Ungheni, de lângă Iași, apoi au fost îmbarcați în dubă și trimiși la Colonia Midia. Și aceasta după zece ani de prizonierat în Rusia; așa au fost răsplătiți de Guvernul Groza, cu alți mulți ani de detenție în gulagul românesc. Am avut cinstea să-i cunosc pe acești mesageri ai rezistenței române, care, acolo, în patria teroarei staliniste, și-au manifestat credința în valorile autentice ale spiritualității naționale. Gestul lor are o valoare imensă, ținând cont de timp și de loc și, mai ales, de încleștarea dintre forțele armate ale României și forțele comunismului cotropitor. Te întrebi cum acești viteji ofițeri ai Armatei Române au subestimat pericolul ce-i amenința. Oricând îi puteau lichida, fără să le ceară cineva socoteală de soarta acestor

viteji. Lagărul era imens, cu prizonieri de război din Extremul Orient și până în Europa, un conglomerat de națiuni. Toți au lucrat cu conștiința ostașilor români de a nu se pune în slujba celor fără Dumnezeu. Din sutele de mii de captivi, puțini au fost aceia care au acceptat compromisurile, fiind și aceștia speriați de zecile de morți zilnic din cauza foamei, sau ademeniți de promisiuni cu grade de ofițeri, pentru subofițeri și chiar pentru soldați.

Toate acestea i le-am relatat lui Bubu, care s-a arătat mândru de eroismul ofițerilor români, mai ales că și el ca ofițer a luptat pe ambele fronturi, iar după război a refuzat să devină comunist. Pentru acest motiv a fost deblocat din armată, apoi, în 1948, a fost arestat.

La acest șantier aveam de construit un edificiu cu 20 de birouri, o sală mare de conferințe, încă o clădire cu garaje, la parter, și locuințe la etaj pentru personal, legate între ele cu o pasarelă între etaje. Construcția era destinată Direcției MAI de la Canal, pentru coloneii Cosmici și Crăciun, cu tot statul lor major. Clădirea se întindea din strada Cuza Vodă până în Ștefan cel Mare, unde avea fațada. La realizarea arhitectonică și-au arătat toată măiestria arhitectul Nelu Cristodulo și decoratorul Mircea Marosin. Pentru unii dintre noi măiestria cu care se lucra le-a mai adus câte o prelungire administrativă. Era foarte important pentru călăi să le terminăm sediul. Această construcție, după încheierea Canalului, a fost destinată Arhivelor Statului.

Condițiile în care lucram erau mascate. Ne-au îmbrăcat în salopete, ca să arătăm a muncitori civili. Caralii erau și ei la fel îmbrăcați și se amestecau printre noi. Nu aveam voie să spunem că suntem deținuți. Caraliilor ne adresam cu apelativul „domnule”, fără grad. Era o mascaradă. Lumea care trecea pe stradă s-a prins repede. Apoi, și noi, prin semne, ne-am arătat identitatea. Lumea nu era interesată de noi. Treceau în sus și în jos, fără să ne arunce o privire. Prea puțini erau curioși. Și, totuși, s-a reușit stabilirea a trei legături. Prin două primeam ziare, iar a treia era mai specială. În vecini de noi era o casă cu etaj, în care locuia o tânără farmacistă, macedoneancă. Distanța între clădiri era de 5 metri. Farmacista locuia la etaj și geamul ei era spre noi. Când venea de la farmacie trebăluia prin cameră și ne privea. Cristodulo, care era foarte frumos, o privea din camera de vizavi și își făceau semne. Între ei s-a realizat o idilă. Cristodulo îi scria scrisori, pe care, ambalate în sticluțe, le aruncă pe geamul deschis în camera farmacistei și invers. Aceste scrisori erau apoi trimise pe la adresele indicate. Ni se transmiteau pe această cale și știrile politice, care erau ca o mană. Noi, ca deținuți politici, duceam cu greu lipsa informațiilor. Nu erai om politic fără să știi ce se întâmplă în jurul tău. Orice știre era comentată și răscomentată, uneori era și îmbunătățită după vrerea celui ce o comenta și după dorințele subiective ale oamenilor.

Doream să se întâmple ceva bun pentru noi, deși lucrurile își urmau

cursul lor normal și nu venea nimic extraordinar în viața noastră. Continuam să fim optimiști și să așteptăm ziua mult visată. Și așa, din știri și din zvonuri ne amăgeam de pe o zi pe alta, când ne întâlneam unii cu alții. Aveam aceeași întrebare, și anume: „Ceva nou?" și răspundeai în funcție de cum îl știai pe preopinent, fie că erai sincer, fie că mai adăugai ceva la vechile știri, pentru a păstra moralul. Era nevoie de știri ca de aer. Chiar o știre reală avea nevoie de un comentariu și era adaptată dorințelor noastre. Un mic și banal exemplu: flota a șasea americană face manevre militare în partea de Est a Mediteranei; Rusia a protestat. Noi comentam știrea ca ceva extraordinar, și anume: aceste manevre au o țintă: debarcarea în Balcani, că doar nu-i vor lăsa pe ruși să-și facă de cap la infinit. Și de la această știre câte supoziții, câte analize politico-militare se făceau, care antrenau pe toată lumea. Dacă cutezai să fii realist, să spui că acestea sunt manevre de rutină, erai taxat ca incompetent în materie sau, mai grav, că ai fi de-al lor. Și, uite așa, știrea alerga din om în om și îi prindea în mrejele ei pe toți, până se uita și apărea alta mai trăznet. Și, slavă domnului, 1953 nu a fost lipsit de evenimente.

Cel mai grozav eveniment a fost moartea lui Stalin. Știrea a fost receptată de noi imediat, cum era și normal. Ne-am bucurat foarte mult. Vedeam salvarea în dispariția celui mai mare tiran al tuturor timpurilor. Credeam sincer că lucrurile se vor schimba, că noii conducători vor adopta o altă conduită politică incluzând desființarea lagărelor de muncă și, în general, represiunea contra convingerilor politice. La câteva zile am urmărit convoiul mortuar de pe strada Ștefan cel Mare, când un sobor de preoți, cu praporii care mergeau în urma unui camion, ce în chip simbolic îl duceau pe părintele popoarelor spre cele veșnice. În spatele preoților erau toate mărimile orașului Constanța. Îți venea să vomiți la vederea acestui spectacol al lașității și al cinismului. Ne puneam întrebări dacă este normal ca celui mai crud ateu să-i facă asemenea înmormântare slujitorii altarelor. Dar tiranul ne-a umilit și de dincolo de moarte.

Am văzut de pe acoperiș oameni care plângeau, fie că o făceau din oportunism sau erau sinceri. Aceasta este o altă problemă. Noi am crezut atunci că va apune tirania. Eram motivați să sperăm. Au sperat și alții, care țineau soarta omenirii în mâini, până și generalul Eisenhower a crezut că Rusia, după Stalin, se va schimba și chiar le trimisese o scrisoare, îndemnându-i să aleagă libertatea. Același lucru l-a făcut și Senatul American, adresând scrisori Sovietului suprem, însă fără ecou. Regimul comunist era prea înrădăcinat ca să cedeze locul democrației. Se învățase rusul cu jugul și îi venea greu fără el. Timpul a trecut, noi ne-am resemnat și alte evenimente au apărut, tot așa de interesante. Comuniștii români aveau nevoie de un pretext pentru eșecul Canalului, găsind pretextul de sabotaj, care a fost înscenat de Securitate, cu concursul colonelului Crăciun de la Direcția Politică a coloniilor de pe

Canal.

Încă din 1952, Crăciun aduna informații printre deținuți, în legătură cu sabotajul canalului. La procesul ce s-a ținut la Poarta Albă au fost duși 20 de deținuți - după afirmația lui Crăciun - 10 buni și 10 răi. Noi pe 10 dintre ei i-am numit turnători și 10 cinstiți. Printre ei era și marele Ernest Bernea. Aceștia aveau misiunea să relateze desfășurarea procesului de așa-zis sabotaj. Efectul a fost cel real. Oamenii au sesizat dificultățile care duceau la eșuarea lucrărilor: lipsa utilajelor de mare capacitate, deteriorarea celor existente, lipsa pieselor de schimb și a tuturor materialelor, marea dificultate tehnică de la Nazarcea-Ovidiu, unde lucrările au fost abandonate din cauza proiectului aberant. După patru ani, cu eforturi supraomenești, eram tot la început.

Un singur lucru s-a realizat: lichidarea intelectualității române, a chiaburimii, a tot ce avusese suflet de bun român. Oamenii erau aduși la Canal în valuri și supuși unor eforturi supraomenești pe toată lungimea Canalului, de la Cernavodă la Capul Midia. După patru ani de efort, această forță a fost distrusă. În fiecare zi mureau deținuți cu zecile. Au apărut numeroase boli din cauza subnutriției și a lipsei totale a medicamentelor. Apoi, foarte mulți deținuți politici erau bătrâni și, în viața liberă, ar fi fost scoși la pensie. Ori, la Canal, vârsta de pensionare nu era luată în considerare. Oameni de 60, 70, 80 de ani erau tratați la fel ca tinerii de 20-30 de ani. Li se cerea aceeași normă. Apoi, o altă cauză: acești bătrâni erau luați de la catedră, de la planșetă și nu erau obișnuiți cu munci brute, ca lopata sau roaba, și cădeau foarte repede. După ce și-au servit țara, au făcut războiul, au sfârșit în lagărele morții, la Canal.

Întorcându-mă la șantierul nostru din inima Constanței, aș putea spune că totul mergea bine. Eram zoriți să terminăm construcția, dar pentru aceasta aveam nevoie de materiale, care lipseau. Atunci, supraveghetorii noștri au găsit o metodă originală. Ne urcau pe câțiva în camion și mergeam sub supravegherea lor și la ordinele lor la furat de materiale de la șantierele de pe Canal. Așa aduceam cărămidă, nisip, fier, scândură, var, ipsos și altele. În această situație, împreună cu Cristodulo, am hotărât să mă deplasez la unele colonii pentru a procura unele materiale, cum ar fi cositor, apă tare, carbid și altele, precum și a efectua unele lucrări în atelierele coloniilor. Aceste deplasări aveau și un alt scop: de a lua legătura cu alți deținuți la adăpostul procurării de materiale. În repetate rânduri m-am deplasat la Poarta Albă, însoțit de un plutonier, care mă preda la poarta coloniei și dacă aveam mai mult de lucru mă lăsa acolo și venea să mă ia când eram gata. Sigur că nu mergeam pentru lucru. Pe noi ne interesa ce fac colegii noștri de la alte colonii. Duceam și aduceam vești, apoi duceam medicamente pentru unii grav bolnavi. La locul nostru de lucru relația Cristodulo - farmacistă ne ajuta și primeam unele medicamente, ce le duceam la coloniile Galeș, Midia, Poarta Albă.

În fiecare colonie aveam oameni de nădejde. La Galeș îl aveam pe Gică Mărculescu, șeful grupului F.D.C. Din acea colonie mai colaboram cu ing. Cezar Zugravu, din Brașov, unde am făcut închisoare împreună și aveam multă încredere unul în celălalt. Mai lucram cu prof. Pintilie. Ei, la rândul lor, aveau legătură cu alții. La colonia Midia mă duceam după cositor la inginerul Stănescu Petre, șeful betonajului, și la inginerul Georgescu Nicolin, un excepțional camarad. De la ei aflam ce se mai petrecea la Midia și le comunicam ce mai este prin celelalte colonii. La Poarta Albă mergeam la inginerul Burlacu Eugen, fost colonel în Brașov la Comisia de Recepție a Uzinei Astra, care predase, în același timp, la liceul uzinei, matematica. Se găsea la Canal, condamnat la 5 ani și fiind un excepțional inginer, ocupa aici postul de șef al Biroului tehnic. Cu el stabilisem să ne întâlnim și în afara coloniei, la atelierul Nazarcea. Aveam multe relații între membrii rezistenței.

De la Nazarcea mă aprovizionam cu carbid și electrozi. Acolo era cea mai importantă legătură a noastră. Aici, la Constanța, nu erau probleme. Nu era ofițer politic și nici nu știam pe vreunul care să ne toarne. Duceam o viață liniștită, cu discuții largi și principiale. Seara, între noi se întrețineau și oameni în grupuri sau câte doi. Nu puneam nimic la cale contra intereselor noastre. Personal, întrețineam relații cu toți colegii și cu unii vorbeam mai mult și despre probleme mai dificile. Am avut multe discuții cu prietenul meu Cotlarciuc Gheorghe, din Câmpulung, Bucovina. El era licențiat al Academiei Comerciale și fost șef al F.D.C. Câmpulung, condamnat la trei ani și acum, ca și mine, executa o pedeapsă administrativă. Era căsătorit cu fiica cea mare a comandantului legionar, avocatul Saghin, din Câmpulung. Era cumnat cu Eugen Țurcanu, care ținea pe fiica mai mică a lui bădia Saghin. Și cum în închisoare am aflat multe lucruri grave despre acest Țurcanu, omul lui Nicolski, cu care avea să pună la cale distrugerea studențimii legionare, concentrată la închisoarea Pitești și apoi a muncitorilor internați la Gherla. Prietenul Ghiță mi-a povesit ce știa el despre Țurcanu. Acesta, în 1940, l-a înlocuit pe Ghiță la conducerea F.D.C.-ului, cu sprijinul doamnei Saghin, și a făcut nunta cu fiica cea mare. Era un ins foarte ambițios și dornic de parvenire. După căderea regimului legionar și-a continuat studiile. Politica a trecut pe planul doi. Odată cu venirea comuniștilor, s-a făcut și el membru de partid, dar a trecut sub tăcere faptul că a fost legionar. A fost trimis de partid la o școală de diplomație, a avut însă ghinion. Prin anul 1946 se întâlnește cu Bogdanovici, la Iași, care îl întreabă dacă mai are legături cu camarazii lui și ce crede despre viitor. Țurcanu îi dă un răspuns negativ și uită de această întâlnire. Dar nenorocirea avea să se întâmple în 1948, când nu se știe datorită căror împrejurări, Bogdanovici declară la anchetă discuția avută în 1946 cu Țurcanu, acesta va fi arestat și i se va afla trecutul. Va fi condamnat la 8 ani închisoare. La închisoarea Suceava era și Bogdanovici.

Acesta, la sfatul tatălui său, care era prefect la Botoșani, a început un soi de reeducare în rândul elevilor și studenților, crezând că dacă vor citi cărți marxiste vor reuși să fie eliberați. Bogdanovici s-a înșelat. Securitatea urmărea altfel de reeducare, inspirată din Makarenko, care să-i aducă foloase. Această acțiune i-a venit bine lui Țurcanu și cu ajutorul ofițerului politic a preluat-o el. În zadar, cumnatul său Cotlarciuc i-a spus „Eugen, nu te amesteca în această reeducare, că nu vei avea nici un folos. Se vor folosi de tine și după ce-și fac interesele, te vor uita printr-o închisoare". Cumnatul și-a repetat îndemnurile, dar Eugen era tot mai înverșunat împotriva lui Bogdanovici, repetându-i lui Ghiță: „Îl distrug și pe el și pe ceilalți". Era ca turbat și ar fi făcut orice ca să se vadă liber. A trecut apoi peste cadavre, fără milă. Cu aceste gânduri a plecat din Suceava la Pitești și nu era singur. Boala reeducării îi prinseseră și pe alți suceveni. Ajunși la Pitești au fost o pradă ușoară la îndemâna ofițerului politic, a directorului Dumitrescu. Aici au intrat în contact cu Nicolski, cu Dulgheru și Sepeanu.

Aceștia urmăreau cu totul altceva, și anume demascarea. Trebuiau să afle de la ei ceea ce nu au spus la anchetă: cine a scăpat nearestat, dacă au arme ascunse sau legături cu străinătatea. Pentru aceasta, conducerea Securității și a partidului au dat libertate de acțiune absolută lui Țurcanu în anchetarea camarazilor de închisoare și libertatea de a se mișca în voie în închisoarea Pitești. Li s-au pus la îndemână hârtie și cerneală și mijloace de tortură. Fără aprobarea forurilor superioare ale conducerii de stat, nu ar fi fost posibile demascările și numărul mare de victime al căror certificate de deces au fost falsificate, trecându-se diferite boli imaginare și nu cauza adevărată, tortura. Toate acestea le-am auzit încă din 1951 când au sosit brigăzile de studenți la Canal și au fost cantonați la colonia Peninsulei. Brigăzile 13-14 au vrut să reediteze și la Canal reeducarea. Au făcut și aici multe rele. Din rândul lor se recrutau brigadieri la grupele de lucru. Au fost luate în colimator brigăzile de preoți, precum și unele personalități ale vieții politice interbelice, care au fost duse la brigăzile de studenți și supuse persecuțiilor fizice și morale, de exemplu doctorul Simionescu, conducătorul generației 22, care, după luni de persecuție nu a mai putut îndura și, într-o zi, s-a apropiat de gardul de sârmă ghimpată cu dorința vădită de a fi împușcat. Oamenii lui Chirion, ofițerul politic, în huiduielile studenților, acum deținuți, l-au asasinat. Era clar că l-au silit la acest act disperat și a fost împușcat înainte de a încerca să escaladeze gardul. A fost ucis în zona de avertizare. Dr. Simionescu putea fi oprit înainte de a se trage și cercetat în legătură cu gestul său de disperare, dar Chirion și studenții au ales soluția crimei. Această întâmplare a făcut repede ocolul coloniei. Toți deținuții au condamnat crima lor și se așteptau la alte fapte criminale.

Vestea asasinării doctorului Simionescu S-a răspândit ca fulgerul la toate coloniile de la Canal și oamenii erau foarte indignați și îngrijorați de ce se mai poate întâmpla. Abia acum s-au apreciat la adevărata lor grozăvie efectele demascărilor de la Pitești și Gherla. Până atunci, circulaseră printre deținuți mai multe informații despre ororile lui Țurcanu și ale bandei sale cu Bogdănescu, Popa Țanu etc., dar le mai dădeam și pe seama zvonurilor. După uciderea lui Simionescu am înțeles adevărata tragedie petrecută, pornind de la Suceava, Pitești, Gherla, Canal. Studenții și muncitorii veniți din aceste centre, cu multe rețineri și teamă, mai scăpau câte ceva din ororile la care au fost supuși. La auzul acestor orgii te cutremurai și uneori ți se părea neverosimil tot ce auzeai. Dar, venind din mai multe părți, am început să credem și să ne ferim de studenți multă vreme. Apoi, treptat-treptat, au fost recuperați individual. Și-au recâștigat încrederea în ei și în noi. Au fost și din cei care au rămas timorați și neîncrezători în cei ce vroiau să-i ajute și cedau fricii sau perversității ofițerilor politici. Îmi amintesc bine o discuție pe care am avut-o cu un muncitor la Poarta Albă, venit de la Gherla și care, cu lacrimi în ochi, mi-a povestit tot calvarul prin care a trecut. Nu mai vroia să audă de studenți. Pe acest disperat îl cunoșteam de mai bine de 10 ani și am rămas uimit de o afirmație a lui: „Măi, Sandule, am fost bătut cumplit și când nu am mai putut rezista, am bătut și eu. Te băteam și pe tine dacă erai acolo. Tu ai fost norocos că Dumnezeu te-a scos la timp din acest infern". Cred că avea dreptate, că nu erau decât două alternative: sau mureai, și aceasta dacă erai lăsat să mori sau deveneai ca ei. Aceștia nu puteau admite să fi demn printre ei trebuia să te prostituezi și tu. Am încercat să-i ajut, dar nu a fost posibil. S-a autoizolat, nu mi-a mai mărturisit nimic. Era foarte timorat. Acesta a fost scopul Securității, de a opune pe unii împotriva altora și a înlocui încrederea între oameni prin metoda urii de clasă. Un alt eveniment care ne-a tăiat răsuflarea a fost tot la Peninsulă: împușcarea lui Dumitrache de către studentul la teologie, Madan, cu pistolul lui Chirion, ofițerul politic. Dar să vedem ce s-a întâmplat. Dumitrache lucra ca șofer pe un camion și umbla fără pază. Într-o zi a lăsat camionul și a plecat. A evadat. S-a dat alarma și a fost prins la Cernavodă și adus înapoi în colonie. A fost luat în primire de ofițerul Chirion, care l-a legat în colonie de un stâlp și prin fața lui au trecut brigăzile 13-14 de studenți, scuipându-l și adresându-i injurii, după care l-au dus în zona interzisă și a fost împușcat de Madan cu pistolul lui Chirion. A fost o crimă monstruoasă. Normal, trebuia pedepsit pentru evadare și nu ucis cu atâta ură. Lucrările pe șantierul nostru se apropiau de final, dar nu și discuțiile dintre noi pe care le vom continua pe noul șantier de lucru.

STADIONUL DIN CONSTANȚA

Prin luna mai 1953, echipe de lucrători au fost trimise la Eforie Nord să facem pregătirile deschiderii unui șantier la Casa Școalelor. În această clădire trebuiau făcute amenajări și supraetajare, toate acestea pentru C.C. al P.C.R. Au fost duse acolo mai multe sute de deținuți. Eu am fost repartizat la Stadion, unde au fost aduși de la Peninsulă 600 de meseriași, cioplitori în piatră, fierari, zidari, dulgheri și instalatori. Aceste mișcări m-au despărțit de Bubu, de Cotlarciuc și Cristodulo, dar la stadion voi întâlni alți camarazi. Unii cunoscuți, alții îi voi cunoaște aici la Stadion. Am fost dat la echipa de instalatori, cu Vasile Cheteleș, un bun meseriaș. Acesta lucra de toate și împreună cu alții vom face toate lucrările de instalații ale stadionului. Aici aveam ocazia să mă mișc pe tot stadionul. Șeful șantierului era o cunoștință mai veche, arhitect Pușchilă, legionar, cu o moralitate indiscutabilă. Tot ce făcea avea tentă creștină. Un anticomunist convins. Nu agreea cincinalele. Conducea șantierul și biroul tehnic, în care lucrau mai mulți specialiști: inginerul Stănică Ioan - topometru, pe care îl cunoșteam din 1945, la Reghin. Era șeful ocolului agricol și activa în Rezistență. Făcea parte din grupul cultural a lui Bidilică Gheorghe. Acesta se refugiase din Brașov, fiind urmărit de Siguranță, pentru că era legionar și înjghebase acest grup neoficial, la care participau mai mulți membrii ai rezistenței. Stănică I oan era foarte bine pregătit și făcea expuneri pertinente. Avea o bibliotecă de invidiat. Inginerul Stănică se bucura de un respect deosebit în lumea culturală a acelor ani din orașul Reghin. În 1948, luna iunie, a fost arestat în lotul Reghin. Era căsătorit și avea un băiețel de câteva luni, pe care îl chema Marian. A fost cercetat foarte dur la Securitatea din Reghin, apoi la Tg. Mureș, pentru a se stabili legăturile lui cu grupul Răstolița, condus de Cengher, fost ministru în guvernul lui Horia Sima, de la Viena. Cengher cu Grigorescu și cu Gheorghiu au fost duși de la Securitatea Tg. Mureș și împușcați la marginea comunei Răstolița. Pe inginerul Stănică l-a ajutat fizicul lui robust și nu l-au putut implica în lotul Răstolița. Este trimis în judecată în lotul Mureș, împreună cu mai mulți din Reghin, avându-l ca șef pe Vasile Man, pe atunci profesor la Liceul „Petru Maior”. Din lot mai făceau parte Gheorghe Bidilică, inginerul Pantea, Matache Anghel, din Săcele-Brașov. Toți trei au fost supuși unor torturi îngrozitoare la Securitatea de la Reghin, cu urmări tragice pentru sănătatea lor. Toți trei au decedat la scurt timp după condamnare în închisoarea din Aiud. Inginerul Stănică fiind lovit în ficat, cu urmări grave, a rezistat celor trei ani cât a fost condamnat. La expirarea pedepsei nu a fost pus în

libertate, cum ar fi fost legal, ci este trimis cu o pedeapsă administrativă la Canal. Aici va rămâne încă trei ani. Avea o sănătate foarte șubredă și era lipsit de tratamentul medical necesar. Colegii au mai încercat să îl ajute, dar totul a fost tardiv. Ajuns acasă, în vara anului 1954, a intrat imediat în Spitalul Reghin și apoi în spital, la București, unde a decedat la sfârșitul anului 1955 și a fost înmormântat la Cimitirul Nou, fiind condus pe ultimul drum de foștii colegi de suferință. A murit în credința lui Dumnezeu, cu respectarea crezului său politic din tinerețe. A făcut parte din grupul studenților legionari de la Agronomie. În 1936 a fost în tabăra de la Carmen-Silva. L-a cunoscut îndeaproape pe Codreanu, căruia i-a rămas devotat până la moarte. Pentru merite deosebite, a fost făcut instructor legionar. Luase parte la echipele de studenți, care, în 1936-1937, aveau misiunea de a lua contact cu muncitorii și a le explica pericolul comunist, reușind să recruteze mulți muncitori pentru cauza legionară și pentru a-i încadra în Corpul Muncitoresc Legionar. În acei ani, comuniștii erau în ofensivă și erau celule de partid la Grivița, Malaxa. Majoritatea muncitorilor mai cultivați au înțeles pericolul ce amenința România. Aceste acțiuni i-au înfuriat pe comuniști, care nu le-au uitat. Am văzut cum au acționat la Gherla, unde li s-au aplicat cele mai barbare metode de tortură, cu zeci de morți. Se vroia o lecție dată tuturor muncitorilor români pentru curajul de a se opune comunismului. În opinia Securității, muncitorii legionari erau considerați trădători ai clasei muncitoare și trebuiau reprimați cu duritate și izolați din rândul acestei clase. Îmi vine în minte ce mi-a spus anchetatorul, căpitanul Vera Dumitru, după o matură chibzuință: „Tu ești periculos clasei muncitoare, ai evoluat și trebuie să fii izolat”.

ALȚI OAMENI , ALTE FAPTE

Între cei 600 de deținuți care formau colonia Stadion erau oameni condamnați pentru felurite cauze, dar și dintre cei cu pedepse administrative. Fiecare cu povestea lui. Goțea Constantin, fost student la Academia Comercială Brașov, a activat în grupul legionar condus de Sântimbreanu. În 1948, s-au operat arestări la Academia Brașov. Goțea a reușit să scape, refugiindu-se în Jugoslavia. Sîrbii, deși erau în conflict cu comuniștii români, îi arestau pe cei ce căutau libertatea în Occident și îi internau în lagăre. Sîrbii se temeau că printre acești numeroși refugiați s-ar ascunde și agenți sau, mai precis, spioni. Internarea se făcea fără nici un criteriu, la un loc bărbați și femei. Printre ei erau și agenți informaori. Ziua erau scoși la muncă, sub pază. Autoritățile îi

interogau, voind să afle motivele refugiului în Serbia. În același lagăr cu Goțea se mai aflau doi studenți de la Academia din Brașov, studentul Pop Mihai și studenta Halalai Vetuța. Aceștia s-au căsătorit. Soarta i-a favorizat. Jugoslavii, după o internare și supraveghere de mai multe săptămâni sau luni, luau o hotărâre pe cât de ciudată, pe atât de ilogică. Delegați ai serviciilor secrete se prezentau la lagăre și primeau un grup de refugiați, cu care plecau. Nu se știa niciodată în ce direcție vor fi duși. Unele grupuri erau duse la frontiera italiană și trecuți dincolo, alții la cea austriacă. Multe grupuri au fost duse la frontierele ungară, română și bulgară. Soarta acestora era gravă. Cei doi, trecuți în Italia, au fost arestați de grăniceri. După o ședere acolo, au plecat în Canada, unde s-au realizat. Cu Vetuța, în anii 1945-1948, am lucrat în Rezistență. Era șefa grupului de studente de la Academia Comercială Brașov. Se ocupa cu ajutorarea celor închiși la Penitenciarul Brașov și la Cetățuie. Gonțea era ghinionist. A fost predat grănicerilor români și trecut la Securitate, care, după anchete, îl trimit în judecată. După condamnare ajunge la Canal și apoi la Stadion, ca cioplitor în piatră. Aici îl întâlnește pe profesorul universitar Axente Sever Popovici, care a avut aceeași soartă: a ajuns în Jugoslavia și, după o perioadă de lagăr este predat grănicerilor români, urmând același drum. Anchete, condamnare și apoi canalul. Acum era la Stadion. Axente Sever Popovici, la 21 de ani, fusese redactor la „Cuvântul” lui Nae Ionescu, al cărui elev era. Foarte bine dotat și pregătit în filosofie, un bun cunoscător al lui Aristotel, Platon și Socrate, ne va fi de mare folos. Radu Ștefan, profesor universitar de astronomie la Cluj, înainte de 1948 a fost profesor la Liceul Industrial Astra Brașov, activa în Rezistență alături de profesorul Ghițescu și colonelul Burlacu de la același liceu. Cu simpatii pentru legionari, din Brașov se duce la Cluj. Acolo va fi arestat și condamnat, apoi ajunge la Canal, la Colonia Peninsula, unde lucra ca cioplitor în piatră. S-a dovedit un om talentat. I s-a dat să cioplească o piesă importantă la ornamentarea fântânei arteziene din parcul Stadionului. Este vorba de un balaur încolăcit, o lucrare greu de executat, chiar de către profesioniști. Radu Ștefan era bun prieten al celor tineri. Profesorul Zamfiroiu, din București, a predat limba română la liceul industrial din București, a luptat pe frontul de răsărit și a căzut prizonier. S-a întors în țară în 1947. În Rusia a avut o atitudine anticomunistă, a refuzat înrolarea în diviziile de voluntari. După întoarcere a intrat în Rezistență și a susținut grupul de elevi din liceu care editau manifeste și le difuzau în București. În această acțiune au fost implicați mai mulți elevi și profesori, dar cei activi erau elevi din clasa în care era fiica lui Dej și doi dintre ei erau la Stadion. Avram Iancu și Dascălu Nicolae, alături de profesorul Zamfiroiu și Zamfirescu, profesor de istorie. Cu Avram Iancu am lucrat la instalații, cel mai mult în subsolul fântânei arteziene. Acolo nu venea nimeni să ne controleze și în liniște citeam „Scânteia”, pe care ne-o aducea aproape zilnic magazionerul

șantierului, un civil cumsecade. Nici pe el nu-l interesa numele nostru, nici pe noi al lui, din motive de securitate. Aveam o explicație pentru orice eventualitate. L-am sustras de la un căruțaș, dintre cei ce veneau cu materiale, dar nu a fost cazul. Nu ne-a prins nimeni. Ne-a ocrotit și Dumnezeu și prudența. O singură dată am fost aproape de a fi descoperit, când am dus ziarul în colonie, să-i citească cei de la biroul tehnic. Au făcut o percheziție corporală la intrarea în colonie. Numai o minune m-a salvat să nu fiu prins, de față fiind și ofițerul politic Lupu, deși eram îmbrăcat numai în slip, în care era aranjat ziarul. Lupu s-a uitat la mine și mi-a zis: „Treci". Am trecut cu emoție, nu a observat nimic. Aveam inima cât un purice. Odată scăpat, am mulțumit lui Dumnezeu. Colegul Avram Iancu avea și el emoții, mai ales că în ultimul timp era deseori dus la Securitatea Constanța, de unde venea cam ciufulit. L-am întrebat: „Ce au ăștia cu tine?". După mai multe ezitări, începe să îmi spună motivele pentru care este în închisoare. În anul 1950, fiind elev la Liceul Industrial Polizu București a făcut cu mai mulți colegi o organizație anticomunistă cu scopul de a face și distribui manifeste în orașul București. În acei ani apăreau organizațiile cu zecile, mai ales în rândul tineretului era o reacție la îngrădirea libertăților și interzicerea întrunirilor libere. În acea vreme, oamenii mai credeau că se mai poate face ceva pentru frânarea ascensiunii comuniste, așa credeau acești tineri și profesorii lor. Dar demersurile întreprinse de ei au avut soarta tuturor celorlalte, au fost și ei trădați și arestați, Securitatea a fost necruțătoare cu ei, deși aveau legături strânse cu fiica lui Gheorghiu-Dej, elevă și ea la Liceul Industrial Polizu, ea cunoscând bine ce făceau colegii ei, le-a dat și o mână de ajutor, împreună cu o altă colegă a ei, o tânără din Galați, fiica unui cârciumar gălățean care în anii de închisoare a lui Dej s-a îngrijit de cele două fiice ale lui. Mama lor le-a abandonat. După 1944, Dej a vrut să-și ia revanșa și a adus pe fiica cârciumarului la el, în București, și a dat-o la aceeași școală împreună cu fiica lui, o și găzduia la el în casă. Și această elevă făcea parte din organizație; aceste fete au fost corecte, nu au divulgat. Mai mult, fiica lui Dej îl prezenta pe tatăl ei ca pe un bun român atunci când colegii îi aduceau critici, le explica că și tatăl ei ar face ce a făcut Tito, dar nu are cum, consilierul rus nu-l lasă o clipă singur. În acest climat au fost arestați și anchetați, în achetă s-a vorbit și de relația cu fiica lui Dej și despre colega ei. Pentru Teohari Georgescu aceste dezvăluiri au fost ca o mană cerească și a îndreptat în această direcție cercetările. Fata care locuia la Dej a fost arestată și cercetată în legătură cu organizația și ce știa de fiica lui Dej, în final, a fost trimisă în judecată cu tot grupul și condamnată la 4 ani de închisoare și trimisă la Mislea. Fiica lui Dej nu a fost arestată, dar i s-a făcut un dosar pe care oricând Teohari îl putea folosi în scopurile lui, anti-Dej. Troica Teohari, Ana, Luca a fost eliminată în 1952 de Dej și aliatul său Bodnăraș.

Dosarul conținea unele acuzații, se știe că la întocmirea lui s-au făcut

presiuni asupra celor din lot să spună cât mai multe despre fiica lui Dej. Unii dintre inculpați au spus tot ce știau, crezând că dacă își leagă numele de fiica lui Dej vor scăpa; nu a fost așa, i-au condamnat. După Teohari, a urmat la conducerea internelor Drăghici, un vechi prieten a lui Dej. Acesta a reluat cercetările în cazul fiicei lui Dej și i-a reanchetat pe cei ce au făcut declarații în legătură cu ea. Astfel, în vara 1953, Avram Iancu și Dascălu erau duși la Securitatea din Constanța și puși să-și schimbe declarațiile date la începutul anchetei, cum că apariția numelui fiicei lui Dej le-a fost impusă de către oamenii lui Teohari. Acum erau torturați să declare că au mințit și, până să înțeleagă diversiunea, au încasat-o zdravăn. Au semnat ce a vrut anchetatorul, așa se făceau pe atunci anchetele, după interesele Securității. În această colonie, deși eram numai 600 de deținuți care îmbrăcau aproape toate categoriile de acuze aduse de Securitatea comunistă la ordinul C.C.-ului, care avea nevoie de brațe de muncă neplătite, adică robi, s-au urmărit mai multe scopuri; pe lângă exploatarea nemiloasă se avea în vedere și lichidarea fizică, așa cum scrie Marin Preda în romanul „Cel mai iubit dintre pământeni". Când Stalin îl primește pe Gheorghiu-Dej, îi arată harta Dobrogei, unde să facă un canal care îl va scăpa și de dușmani și îi va folosi la transport fluvial. Deci, scopul era clar: robie cu lichidarea robilor. Dar să-i urmărim și pe alți doi tineri studenți de la Institutul Geografic Militar care, împreună cu alți colegi au hotărât ca la defilarea de 1 mai 1950 să arunce în tribuna oficială grenade ascunse în buchetele de flori. Acțiunea a fost desconspirată de către unul dintre ei, fără să-și dea seama. El a povestit prietenei lui, o elevă, că o va părăsi, întrucât el va participa la o acțiune care va salva România de comuniști. Aceasta, disperată, s-a destăinuit dirigintei, la liceu, iar diriginta a alergat la Securitate și prietenul elevei a fost arestat și cu toți ceilalți au primit condamnări de la 5 la 25 ani.

Între noi se aflau și preoți ai multor culte. Părintele Nicolae din Gala, județul Alba, era ortodox, condamnat că a făcut politică legionară. Aici cioplea piatră, dar nu a uitat de Dumnezeu. În orele libere, la baracă, se ocupa de viața spirituală a celor ce îl căutau, îi spovedea, îi împărtășea. Cu toate că era în vârstă, nu renunța la menirea sa de tămăduitor al sufletelor. Asemeni lui se comportau și cei doi preoți greco-catolici Pop Simion din comuna Tălal, județul Mureș, condamnat la 4 ani pentru că nu a trecut la Biserica Ortodoxă în 1948, și părintele Țălnaru Ioan din jurul Târgului Mureș.Aceștia și-au continuat activitatea religioasă greco-catolică în clandestinitate, continuau să împărtășească sătenii, să le boteze copiii și să-i cunune. Ori toate aceste servicii făcute greco-catolicilor erau considerate activități care subminau statul și se pedepseau de Codul Penal. Era recunoscut numai cultul ortodox. Erau și preoți romano-catolici printre noi. Aceștia erau învinuiți de legături cu Vaticanul.Trebuie să recunoaștem că acești preoți își îndeplineau misiunea apostolică de a oferi asistență spirituală credincioșilor, neținând seama de eventualele

pedepse. Eu, de la intrarea în închisoare, nu m-am mai spovedit, acum însă, după cinci ani, făceam acest lucru regulat și participam duminica la liturghia făcută în cerc restrâns în baracă și cu pază să nu fim surprinși de miliției. Sfânta Împărtășanie, fie că o primeau preoții în pachete bine mascate, fie printr-o legătură cu exteriorul venea din Constanța. Nu pot uita niciodată sărbătorirea Învierii anului 1954. În acest an, pe scena politică a lumii bătea un vânt mai călduț, un fel de destindere Est-Vest și în colonie situația era mai calmă: erau în pregătirea eliberării deținuților cu pedepse expirate administrative, eliberarea celor strămutați și cu D.O. Noi am profitat de această destindere și vorbeam fără teamă, ne făceam planuri pe când vom fi afară și fixam întâlniri în libertate și câte altele. În acest context s-a pregătit Învierea. Aproape toată lumea a fost spovedită. Cu postul a fost mai greu, că nu noi fixam meniul, trebuia să mâncăm ce primeam. Or, comuniștii nu ne dădeau carne tot postul și nici în zilele Paștilor, în schimb, în Săptămâna Mare ne dădeau și, mai cu seamă, în Vinerea Mare. Soluția noastră a fost să nu mâncăm în Vinerea Mare și am postit. Deci s-au făcut toate pregătirile, s-au procurat lumânări de cu seară și ne-am culcat cu toții, ca să nu atragem atenția plutonierului de serviciu. La ora 12 ne-am sculat cu toții și preoții au început oficierea slujbei de Înviere. Când slujba era în desfășurare a apărut plutonierul, acesta a încremenit și-a luat cascheta de pe cap și și-a făcut cruce, apoi s-a retras, avertizându-i pe preoți să încheie. Slujba s-a terminat, iar noi ne-am dus fiecare la patul lui. Dimineța, fiind ziua de Paște ne-am sculat ceva mai târziu. După servirea terciului ne-am strâns pe prietenii și am servit fiecare ce aveam de la pachet, cei ce nu primiseră pachet au fost invitați la cei ce aveau. S-a mâncat și s-a cântat „Cristos a Înviat". Între noi erau condamnați mai mulți sectanți, Sâmbetiști, Martorii lui Iehova, Baptiști, care se deosebeau mult de creștinii ortodocși și greco-catolici. Cultul lor le impunea reguli speciale, unii dintre ei erau aduși din armată pentru că refuzau să pună mâna pe armă, ba cereau să nu facă armată, fiind astfel condamnați. O categorie din aceștia nu lucrau sâmbăta și chiar aici, în colonii, nu ieșeau la lucru, motiv pentru care gardienii îi băteau și îi duceau la carceră. Sâmbăta nu puneau mâna pe unelte, multe chinuri au îndurat, nici ei nu au cedat, nici conducerea lagărului. Se ajunsese în situația că vineri seara se prezentau singuri la carceră. Martorii lui Iehova erau proamericani, pentru ei comunismul era opera lui Satan, erau bănuiți că fac jocul imperialismului, fiind socotiți cei mai periculoși dintre sectanți. Toți aceștia proveneau din mediul rural, dominau aici, în colonie, cei din județele din Nordul Ardealului - Bistrița, Oradea - și din sud - Brașovul. Altfel, erau respectuoși și nu creau probleme între deținuți.

1953

În continuare, voi reveni la anul 1953, care s-a caracterizat prin evenimente importante. La începutul verii au mai fost aduși noi deținuți. A sosit un grup de comuniști; după cum știm, în 1952 au fost înlăturați cei trei - Ana, Luca și Teohari. Odată cu aceștia, au fost trimiși în lagăr colaboratorii lor apropiați, chiar și personalul de serviciu. Ei aveau idei comuniste. Îl condamnau pe Dej și, mai cu seamă pe Bodnăraș, care a organizat întrunirea din sala Aro, unde a avut loc plenara CC. Inițial, plenara trebuia să fie la sala Scala, unde Teohari asigura paza. În ultimul moment plenara a fost mutată la Aro și paza era asigurată de armată. Acești comuniști condamnau diversiunea creată. Așa a fost posibilă arestarea celor trei. Cel mai răsărit dintre ei era secretarul lui Vasile Luca, un ungur foarte arțăgos și devotat șefului. Un altul era Petrescu, fost condamnat pe vremea lui Carol al II-lea, el a făcut șapte ani de închisoare. În timpul războiului a fost în Aiud cu legionarii, pe care nu-i agreea. După 23 august a fost șoferul Anei, pentru care avea un cult și o considera o personalitate politică. Mai era un maior, Bâgu, aghiotant al lui Teohari; cu toți își apărau șefii, la fel făceau și servitorii celor trei. Cu ei au venit în colonie și mai mulți polițiști care erau informatori ai Securității. Ex-comisarul Ștefănescu din București, specializat în urmărirea legionarilor, își continua și aici îndeletnicirea. A fost surprins scriind note informative care se intitulau „Starea de spirit în colonie și între deținuți". Ofițerul politic Lupu a fixat pe un stâlp în curtea lagărurlui o cutie încuiată și a scris pe ea „reclamații și sugestii". Nu a durat mult, că ceea ce a găsit în ea l-a făcut să o înlăture. Tot atunci a sosit și un legionar mai aparte, Câmpeanu Ion, a activat în anii '38-'41, la Brașov ca angajat al Fabricii Schiell. A luat parte la evenimentele din 23 ianuarie 1941. După înfrângerea legionarilor a emigrat în Germania. Acolo a fost internat cu ceilalți legionari, în lagăre. În lagăr, Câmpeanu s-a situat pe o poziție aparte, contra lui Horia Sima. Spunea el că a avut mult de suferit de la foștii săi camarazi. În 1944 a fost eliberat din lagăr, odată cu toți ceilalți și s-a stabilit la Viena, fără să ia parte în vreun fel la activitățile legionare. După terminarea războiului a revenit în țară și s-a angajat contabil la o firmă de petrol. Aici își vedea de serviciu. Nu avea legături politice cu nimeni. În 1952 este depistat de Securitate și arestat. Este dus la Ministerul de Interne și cercetat în legătură cu activitatea din trecut și prezent. Nu avea ce să le spună și nici ei nu aveau probe contra lui. El insista că este în conflict cu aripa Sima, iar achetatorii îl acuzau că ar fi agent al lui Sima și că toată povestea cu cearta este o înscenare ca să-i deruteze pe anchetatori. După mai multe luni de cercetări, generalul de

securitate Drăgan a conchis: „Știm că nu ai făcut nimic, dar ce vrei, să așteptăm până vei face? Tu, pentru noi, ești o bombă neexplodată și nu știm când vei face explozie. Te băgăm în depozit, să faci explozie acolo". Am redat acest scurt episod pentru a se vedea cinismul comuniștilor și lipsa oricărui respect față de cetățenii acestei țări. Numai bănuieli că ai putea face ceva erau temeiuri de a-l priva pe cetățean de libertate. În aceeași situație se găsea Potârcă Virgil, fiul fostului ministru țărănist Potârcă. Acesta spusese unor prieteni că vrea să plece în străinătate. Careva l-a turnat și a fost arestat, cercetat, torturat ca să le spună pe unde vrea să fugă, ce valută are, cu cine a mai discutat și, uite așa, o dorință este transformată de Securitate în culpă. Este trimis în judecată la Tribunalul Militar pentru acte preparatorii de trecere și condamnat la trei ani închisoare. Acestui tânăr i s-au închis toate drumurile la învățătură și la realizarea gândurilor de viitor.

Bomba anului 1953 a fost ziua de 17 iulie. Întreruperea lucrărilor la Canal a fost neimaginată de noi. Nimeni nu a mai ieșit, apoi unii au fost scoși să adune sculele și materialele pe șantier. O mare parte au fost transferați la Gherla și Aiud, unii pe la locuri de muncă în Deltă, alții la îndiguiri. Bucuria încetării activității la Canal a fost imensă. Se spera că, nemaifiind nevoie de forțe de muncă, vor da un decret și mulți vor fi puși în libertate, ipoteză infirmată de transferurile la alte locuri de muncă. După un efort supraomenesc, timp de patru ani, într-o noapte comuniștii au ajuns la părerea că acest canal este nerealizabil din punct de vedere tehnic, părere exprimată de numeroși specialiști și toți inginerii, care trudeau din greu, mânați de biciul activiștilor și de îndemnul unor scriitori corupți și oportuniști care se întreceau să scrie romane, de exemplu „Drum fără pulbere" de Petru Dumitriu sau alte reportaje scrise de alți inconștienți. Nici unul nu auzise că aici se moare, că toată elita neamului românesc a fost decimată la canal. Poate cineva va scrie odată despre acest infern faraonic. Totuși, la celelalte colonii anexe se continua activitatea în același ritm. La Stadion și Eforie Nord au mai fost aduși deținuți. În 1953 România a organizat Festivalul Internațional al Tineretului. Acest festival a provocat multe greutăți poporului român, cu restricțiile alimentare. Populația comenta în diferite feluri aceste pregătiri. Noi, cei din închisoare, numeam această perioadă „Postul Festivalului". Nu văzusem carne în mâncare de mai mult de trei luni. Aceeași soartă au avut-o și cetățenii țării. S-au făcut pregătiri intense pentru acest festival al desfrâului. După informațiile ce ne parveneau, se estima numărul participanților la zeci de mii de tineri din toată lumea, pe cheltuielile statului. Parcurile din București erau adevărate locuri de prostituție. Tineretul progresist și-a dat măsura valorii. Pentru acest festival s-au găsit fonduri, dar pentru alte investiții nu. Se zvonea că o delegație economică a fost în Rusia să obțină credite și s-a întors cu mâna goală - o găselniță a Guvernului pentru motivația eșuării construirii Canalului. În timpul

Festivalului se desfășura la Tribunalul București și un mare proces intentat unui grup de legionari parașutați de către forțele de informații americane în țară. Acești parașutiști au prilejuit multe comentarii în rândul nostru. Legionarii își vedeau acțiunile crescute în fața opiniei publice, prin colaborarea cu serviciile americane. Alții considerau că sacrificiile sunt prea costisitoare și nu vor rezolva nimic. Toată lumea vedea o defecțiune în parașutarea legionarilor și ușurința cu care au fost arestați. În fruntea acestui lot era inginerul Ică Tănase, instruit la secțiile de informații din Franța ale CIA. Din acest lot mai făceau parte Samoilă, Golea, ambii de pe Târnave, Tartler, din Brașov și mulți alții. O persoană controversată era Bebe Toma, fost activist în poliția legionară. În 1940. Acesta a participat la arestarea comunistului David și, împreună cu alții, l-au asasinat. După venirea comuniștilor la putere a fugit în străinătate, ca să nu fie arestat. El fusese condamnat în contumacie la 25 de ani. În 1952 este parașutat în țară, în jurul Aiudului. Ajuns la sol, își îngroapă echipamentul și apoi se predă. Asta știam noi atunci și îl condamnam pe Toma, care la proces a luat doar trei ani, în timp ce toți ceilalți au fost condamnați la moarte. Mai târziu, în libertate, voi afla că acești „eroi" au fost semnalați încă de la plecare de către agenții KGB, infiltrați în serviciile NATO. Aceștia informau autoritățile române, care îi așteptau. Apoi, și piloții erau parașutați cam la întâmplare. Aceasta îi deruta pe parașutiști și cu greu se orientau în teren, deveneau pradă ușoară pentru Securitate. Cu toate acestea, unii dintre ei au supraviețuit mai bine de doi ani, până să fie prinși. Un exemplu este cazul lui Samoilă, care s-a și căsătorit și are o fiică. Arestat la Brașov, el activase în Ploiești și Brașov înainte de 1948. I-am considerat martiri. La proces au declarat că au executat ordinele lui Horia Sima și toate informațiile le transmiteau lui Sima, ceea ce dădeau speranțe legionarilor că la o eventuală schimbare politică vor avea un rol de jucat pe scena politicii interne.

După ce am trecut în revistă unele evenimente mai importante voi reveni la preocupările noastre de cultură. După cum am mai arătat, în colonie erau mulți intelectuali de seamă și care nu se împăcau cu scopurile de îndobitocire a oamenilor, urmărite cu tenacitate de comuniști, care, de la intrarea în pușcărie au luat toate măsurile ca să nu avem cărți de citit, hârtie de scris, creioane. Ce să vorbim de hârtie igienică? La toaletă foloseam bucăți de cârpă, pe care le spălam după folosire. Trăiam într-o promiscuitate intolerabilă. La Canal mai citeam câte un ziar. Aceasta presupunea mari riscuri pentru cei care ni le aduceau. Dacă erau descoperiți, riscau să vină lângă noi. Totuși, intelectualii au trecut la treabă, prin ținerea unor prelegeri pe diverse teme. Așa, de pildă, profesorul universitar Axente Sever Popovici a inițiat cursuri de filosofie. La aceste cursuri erau prezenți mulți tineri. Aceste cursuri erau ținute sub priciuri. Ne strângeam ciorchine și audiam conferințele de nivel academic, apoi le comentam între noi. Erau predate Logica lui Socrate, Politica lui

Platon, Scolastica lui Aristotel și Democrația lui Leucip și Democrit. Au avut loc și conferințe despre Hegel, Kant, Schopenhauer și chiar despre Marx. Era o încântare să-i asculți pe profesor, care preda în stilul lui Nae Ionescu, al cărui discipol era. Conferințele de istorie erau ținute de prof. Zamfirescu, istoria României moderne și istoria politică, istoria universală, cu referire la marile evenimente din istoria poporului român. Prof. Zamfirescu Grigore ținea prelegeri de literatura română cu prezentarea exponenților ei: Eminescu, Blaga, Rebreanu, Hașdeu, Sextil Pușcariu, Goga, Coșbuc etc. Astronomia era predată de prof. Radu Ștefan - o disciplină foarte atrăgătoare. Agricultura ne era prezentată de ing. Stănică Ioan, care ne-a făcut să înțelegem care erau posibilitățile de dezvoltare a agriculturii în țara noastră: în primul rând creșterea animalelor, apoi culturi de specialitate, protecția solului și nu în ultimul rând valorificarea produselor.

Teologia era o preocupare a tuturor, fiecare din noi căutând adevărul și apropierea de Dumnezeu. Pentru aceasta am apelat la preoții care erau printre noi fără deosebire de cult, greco-catolicii și ortodocșii care erau acolo trăiau într-o armonie perfectă, participam cu pioșenie la lecțiile de religie ținute de părintele ortodox Nicolae sau de preoții greco-catolici Țălnaru Ioan și Pop Simion. Puteam face toate acestea pentru că aici biroul politic nu a organizat așa-zisa reeducare, care eșuase la Colonie, la Peninsula și Poarta Albă și se luase măsura stopării acestei acțiuni: se pregătea procesul Țurcanu, proces în care au fost implicați și studenți de la brigăzile 13 - 14 din Peninsulă. Baraca în care locuiam avea 160 de locatari și un brigadier care ne lăsa să facem ce vrem în timpul liber. Trebuia să supraviețuim, să ne reîntoarcem la familiile noastre, încrezători în viitorul nostru, să luăm viața de la capăt și să nu renunțăm la idealurile noastre care ne-au adus aici și pentru care am luptat. Eram conștienți că societatea așteaptă ceva de la noi și că mulți și-au pus nădejdea în noi, în dorința de mai bine. Regimul la putere făcea totul ca să compromită fostele partide politice și pe membrii lor. Comuniștii urmăreau metodic distrugerea noastră fizică și spirituală. Exterminarea fizică a reușit în mare parte, dar oamenii nu și-au vândut sufletul. Dovadă stau aceste preocupări culturale. Eram setoși după cultura adevărată, care era împărtășită cu dărnicie tuturor de către cei dotați. Personal, nu am avut regrete că am fost ales să sufăr pentru neamul meu. Suntem un popor încercat de-a lungul veacurilor și cu voia lui Dumnezeu am supraviețuit. Dacă invaziile trecutului ne luau bogățiile, femeile și copiii, comunismul sovietic a urmărit să ne ia sufletul, să ne învrăjbească între noi, să ne scoată credința din conștiință și să ne sădească ura. Eram conștient de aceasta și opuneam rezistență. Majoritatea am ieșit din închisori mai hotărâți să ne ducem crezul nostru mai departe.

- Sfârşitul Volumului I -

ADDENDA

PRIMA SENTINȚĂ DE CONDAMNARE

R.P.R. TRIBUNALUL MILITAR BRAȘOV Dosar 1370/49 copie - extras

SENTINȚA nr. 780 Astăzi, 20 octombrie 1949

Tribunalul Militar Brașov s-a întrunit în ședința publică în scopul de a judeca pe ... 4. Salcă Alexandru din Turcheș, str. Principală, nr. 19, învinuit pentru crima de uneltire contra orinei sociale pp de art. 209 pct. 3 cp.

...

2. Salcă Alexandru de 26 ani, născut în comuna Căcuiu, jud. Mureș și domiciliat în com. Turcheș - Brașov, de profesie strungar - mecanic, nu a mai fost condamnat.

... 4. Salcă Alexandru, născut la 24 noiembrie 1922, în comuna Căciocio, jud. Mureș, de profesie strungar în fier, fiul lui Iuliu și Veronica, cu domiciliul în Brașov com. Turcheș.

În mai multe rânduri s-a întâlnit cu Dumitriu Ion, care i-a povestit că a fost legionar, că a fost închis și a evadat și care i- a propus să cotizeze o sumă oarecare lunar pentru ajutorarea familiilor legionarilor închiși. Salcă Alexandru a admis și urma ca la 1 decembrie 1948 să dea prima cotizație. A primit de la Dumitriu misiunea de a urmări două persoane care se întâlneau pe Tâmpa, fapt ce îl interesa pe Dumitriu în cadrul mișcării legionare.

În ziua de 19 noiembrie 1948 a aflat prin Pepene B. de crima comisă de Dumitriu Ion și a ușurat acestuia fuga din Brașov, dându-i sfaturi prin Pepene unde ar putea să se ascundă. A avut strânse legături cu legionara Făină Lenuța.

... Făcând aplicațiunea art. 209 p. III cp, 463, 464 pct. 2 și 8 cp 34, 35 lit. a L. 190/1947, art. 209 pct. IV cp 59, 58 pct. 2 și 3 cp 304, 463 cjm, cu unanimitate de voturi condamnă pe ...

Salcă Alexandru la 3 (trei) ani închisoare corecțională, 4000 (patru mii) lei amendă penală, 3 (trei) ani interdicție corecțională și 5000 (cinci mii) lei cheltuieli de judecată.

Se compută prevenția în total conform art. 463 cjm. Dată și citită în ședință publică astăzi, 26 octombrie 1949. Baza: Arhiva Ministerului Apărării Naționale

VĂZUT COMANDANTUL UNITĂȚII MILITARE 02405, Lt.

colonel
ss. indescifrabil 2 ex. F.L.

pentru conformitate, ss. indescifrabil

BILETUL DE ELIBERARE DE LA CANAL

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A PENITENCIARELOR COLONIILOR ȘI UNITĂȚILOR DE MUNCĂ
Formațiunea 0841 Constanța Anul 1954 luna mai ziua 5

BILET DE LIBERARE Nr. 5050/1954 (pentru preveniți)

Numitul SALCĂ ALEXANDRU
Născut în anul 1922, luna noiembrie, ziua 24, în comuna Căcueni, Raionul... Regiunea Mureș, de ocupațiune strungar fer care a fost depus ca internat de către: M.A.I. cu mandatul de arestare nr. - 195... pentru faptul de: Uneltire data: 7 mai 1954 s-a pus în libertate pe baza adresei Nr. - 195... a: Aviz M.A.I. fiind: pus în libertate urmând a se stabili în Comuna: Stalin Str. Carpaților Nr. 64 Raionul: Stalin Regiunea: Stalin
SEMNALMENTE:
Talia: 163 m. Fruntea: inter Nasul: mic Gura: mică Bărbia: ovală Fața: șatenă Ochii: căprui Părul: cast. Sprâncenele: cast. Barbă: rade Urechea: normală
Mustața: rade Semne particulare (semne, cicatrice, tatuaje etc.): nu are
Munca depusă în penitenciar (meseria învățată): a muncit la diferite munci manuale la Canal.
Numărul certificatului de calificare -Conform legilor în vigoare, susnumitul poate munci la întreprinderile de Stat sau particulare.
Drept pentru care i s-a eliberat prezentul,

DIRECTOR
ss. indescifrabil

Șeful Biroului de Evidență și Cazier,
ss. indescifrabil

Articolul despre epurarea mea

Uzinele D. Voina au fost curățate de fasciști și reacționari

Muncitorii vor putea lucra nestingheriți pentru mărirea producției

Unul dintre cele mai eficace mijloace de luptă contra reacțiunei dintr-o fabrică, întreprindere, birou sau instituție e fără îndoială epurația. Oriunde reacțiunea scoate capul, căutând să lovească în producție, sau în unitatea sindicală, muncitorii sunt datori să procedeze energic și fără întârziere, la distrugerea ei, prin epurație.

Aceasta s'a făcut în mai toate uzinele și întreprinderile și în ultimul timp și în instituțiile orașului nostru și efectul n'a întârziat să se arate.

Zilele trecute a fost făcută și la uzinele D. Voina epurația elementelor fasciste reacționare. Tot ce a fost găsit primejdios bunului mers al fabricației și muncitorimei cinstite, a fost înlăturat fără cruțare.

La început a fost propusă o listă cu cei epurabili, dintre cari unii au fost găsiți nevinovați și lăsați la locul lor, alții mai puțini vinovați au suferit pedepse disciplinare, iar cei din urmă și mai periculoși, au fost amănunțit interogați, de o comisie compusă din elemente cinstite din fabrică și din delegații Sindicatelor Unite, judecați și înlăturați din uzină. În fruntea listei celor epurați din uzinele D. Voina, figurează d. Colonel M. Mihăilescu, comandantul militar al uzinei, care s'a făcut vinovat de pedepsiri abuzive ale muncitorilor cu multe zile de închisoare; pentru anularea multor ordine de mobilizare pentru lucru, etc.

Urmează în ordine ing. Tartler Walter, cunoscut hitlerist și membru al grupului etnic german.

Cazan Constantin, în calitatea sa de șef al biroului de acord, a pus tot ce mintea sa a conceput, în slujba exploatării nemiloase a muncitorilor.

Gugu Pavel și Salca Alexandru, doi lucrători la cari au fost găsite grenade și cartușe fumigene.

Chereji Octavian păstra o strânsă legătură cu cei doi teroriști, având cunoștință de intențiile lor mârșave.

Stroe Iosif, reacționar, carec a rupt și a ars manifestele Comisiei de Organizare Locale privitoare la protestul muncitorimei împotriva atentatului contra tov. Gheorghe Apostol, manifestându-se astfel ca dușman al muncitorimei organizate.

Lista epuraților e complectată cu muncitorii Cojocaru Ioan, Ciucă Petre și Voina Ioan, cari s'au făcut vinovați de defăimări și împilări la adresa sindicatului.

Astfel elementele primejdioase bunului mers al fabricației și al intereselor muncitorești au fost îndepărtare, prin această înfăptuindu-se și o măsură de importanță vitală pentru toți angajații cinstiți ai uzinei.

Aceasta însă nu înseamnă că reacțiunea a fost definitiv distrusă sau făcută inofensivă. Muncitorii trebuie să fie vigilenți să vegheze ca cei epurați să nu încerce o nouă lovitură pe ascuns. Ei vor căuta să se

reorganizeze atrăgând de partea lor elementele slabe din uzină. Se impune pentru viitor atenție și vigilență.
„Drum nou”, an II, no. 167, Duminecă, 1 aprilie 1945

Deținuți care s-au aflat în anii 1948-1949 în Penitenciarul Brașov, în loturi sau individual

Lotul elevilor de la Liceul Industrial „regele Carol”
Borza Victor
Cârje Octavian
Gavrilă Ioan
Nistor Octavian
Paraschiv Petre - elev clasa a VIII-a
Sofonea Gheorghe

Lotul elevilor de la Liceul Industrial „Astra”
Călvărăsan Luca
Crăciun Dumitru
Dragomir Ilie

Liceul „Andrei Șaguna”
Oajă Gheorghe

Lotul elevilor de la școala profesională
Crișan Chirilă
Crișan Ioan
Finghiș Virgil
Neagu Virgil Roman
Ioan Voidehăzan

Liceul „Dr. Ioan Meșotă”
Pepine Ioan
Lotul elevilor de la Liceul Comercial
Jugănaru Oneț
Pătrașcu Stere

Lotul elevilor de la Liceul „radu Negru” Făgăraș
Lungoci Nicolae
Mazilu Nicolae
Mogoș Ioan

Motoc Gheorghe
Opriș Gheorghe
Roșca Victor
Scorei Iuliu

Lotul elevilor de la Sanatoriul „Colceg" Satu-Lung
Bucurenciu Steluța
Patriciu Savopol Ștefan
Ștefan Velicu

Lotul Dumitriu - Faina
Angheli Dumitru - condamnat la 7 ani
Dumitriu Ioan - condamnat la moarte
Faina Elena - condamnată la muncă silnică pe viață
Fulicea Tereza - condamnată la 5 ani
Fulicea Victoria - condamnată la 2 ani
Pepine Benone - condamnat la 7 ani
Salcă Alexandru - condamnat la 3 ani
Vultur Zenovia - condamnată la 3 ani

Lotul Corneliu octavian
Ciulei Victor – administrativ
Corneliu Octavian
Constantinescu Gheorghe - condamnat la 1 an
Păun Teodor - condamnat la 1 an
Teodorescu Alexandru - condamnat la 1 an

Lotul Anca Romeo
Anca Romeo, comandor aviație
Bologa Nicolae, profesor
Georgescu-Șarpe, comandor
Socol, colonel, fost prefect de Făgăraș
Vâja Vasile, comerciant

Lotul din comuna Barcani
Balcu Gheorghe, casier
Bocârnea, pădurar
Filip Nicanor, preot
Olteanu Ion, primar
Varză, notar

Lotul jandarmilor
Istrățoiu Ioan
Scarlat Ioan

Țenea Victor

Lotul Magu Liviu
Boicu Mircea
D-na Cucu Natalia
Magu Liviu
Silișteanu Vasile
D-na Zota

Metrom
Gârbuleț Ioan

Lotul CFR
Avram Sebastian
Clapon Gheorghe Tarnovschi
Fabrica de Celuloză zărnești
Cioroiu Miron, ing.
Simionescu, dr. ing.

Lotul inginerilor de la Tractorul
Cursaru Constantin
Cusaru Cornelia
Mosora Ilie
Pașca Alexandru
Șandru
Zugravu Cezar

Lotul muncitorilor de la Tractorul (au fost 7)
Codrea Vasile
Fătu Victor
Pestrea Vasile
Streza Victor
Tilea, maistru

Lotul de la fabrica de Armament „D. Voina"
Cojocaru Gheorghe
Fulicea Alexandru
Fulicea Ioan
Negulici Vasile
Voina Ioan
Vultur Gavril

Lotul „Malaxa" Tohan
Bojincă Istrate
Stan Ioan

Teianu Ioan

Lotul II CFR

Groza Vasile

Marinescu Florea

Strâmbu Nicolae

Urdea Victor

Lotul Astra Brașov

Bâncea Vasile
Bucuțea Petre
Budulan
Buțiu Gheorghe
Cândea Iosif
Dragoș
Gârbă Stan
Gheorghiu Gheorghe
Ghita Vasile
Greblă Grigorescu
Constantin Hegedus
Hogescu Alexandru
Iliescu Ioan
Ivan Dumitru
Lupașcu
Manu Vasile
Mărcuță Dumitru, ing.
Munteanu Mihai
Nedelcu Constantin
Pop Traian
Răducanu Ioan, ing.
Rău Ioan
Sculeanu Traian
Tișe Ioan
Tudose Constantin
Vidrighinescu Dumitru

Lotul Dârste

Avram Gheorghe

Bârsan Andrei

Caloinescu Ioan

Cimpoacă Gheorghe

Moașa Gheorghe

Moașa Mircea

Neguș

Popescu Gheorghe

Timaru Gheorghe

Lotul Radu Șutu

Aroneasa Romul
Avram Radu
Banciu Denes
Banciu Vasile
Banu Gheorghe
pr. Beleuță Valeriu
Biriș Nicolae
Boian Ioan
Burcoi Ioan
pr. Cărămuș
dr. Cărpinișan Sever
dr. Cărpinișan

dr.Cojocaru Gheorghe
pr. Comșa
Dâmbu Vasile
Dinescu Teodor
Drăgoi Sabin
Ganea Iorgu
Georgescu Coca
Ion Ion
Macovei Ion
Pop Ioan
Rusoiu Ioan
Sârghie Manole
dr. Sonea Octavian
Străvoiu Ion
Șutu Radu
Teodorescu
dr. Tomescu Aurel

Lotul studenților

Arapu Petre
Boieru
Cantemir Ioan
Costache Isac
Grozavu Lae
Jimboiu Gheorghe
Maniu Virgil
Moștoflei
Munteanu Alexandru
Sava Ilie
Sântimbreanu Ioan
Sărățeanu
Spătăceanu Ioan
Zugravu Nicolae

Lotul PNȚ

Boeru Nicolae
Bratu Atanasie
d-na Căliman Valeria
dr. Câmpeanu Alexandru
Chiș
Ciobanu
pr. Constantin
Cosgărea Emil
Dimitriu, avocat
Dunca Ioan
Gogonea Axente
Herlea Alexandru - prof. universitar
Hamzea Sextil
Herseni
Hațeganu - tipograf

Iuga
Jinga Victor - prof. universitar
Marta Ioan
Mateescu Mardare
Mitan Moise
dr. Moș
st. Moș
Negoț Iosif
Nicoară Adrian, avocat
Piso
pr. Popescu
Precup Aurel
Precup Nicolae
dr. Rozen
Scorțea Iosif
Suciu Silviu, avocat
dr. Suciu-Sibianu
Suru Alexandru
Țețu Aurel

Lotul Ploiești

Andronescu
Anghel, călugăr la Cheia
Bozdoc
Moșoiu Virgil

Niculescu-Basu
Rodas Constantin
Rodas

Diverse alte personalități depuse în depozit, fără activitate organizată, dar suspecte din punctul de vedere al Securității (arestați în 14/15 mai 1948)

Apostolescu Gheorghe
Baicu Petre Bârsășteanu
Băcilă Ioan
Bătrânu Gheorghe
Bernea Ernest, prof. universitar
Burducea Nicolae
Clonțea Gheorghe
Clonțea Ovidiu
Cocoș Remus, avocat
Drăghici Constantin
Gusan Octavian
Ghițescu Aurel
Glăjaru Vasile
Iavorschi, avocat
dr. Șercăianu
Trâmbițaș Nicolae
Trif Milinton
dr. Iliescu
Ioanid Teodor
Lazăr Vasile
Muscalu Ștefan, avocat
Olteanu Gheorghe
Pleșu Aurel
Pop Gavril
Pop Valer, fost ministru
Popescu-Pogoanele
Pușcaș
dr. Soiu Ioan
Stănicel
Stoicănea Moise
Șerban Vasile

Instigare

stud. Catană
Panaitescu Nicolae

Femei în Penitenciarul Brașov

Agapie Paula
Aron, soția preotului greco-catolic
Aron, fiica preotului greco-catolic
Bălănică Zoe
Boieru Nela
Căliman Valeria
Chiaburu Maria
Comșa Cecilia
Cursaru Cornelia
Cucu Natalia
Fulicea Tereza
Fulicea Victoria
Ionel Paraschiva
Mărgineanu Maricica
Muscalu Maria
Neagu Elena
Oană Elisabeta
Oană Maria
Pop Lola
Răduleț Otilia
Trandabur Hențiu Eugenia
Tâmpănaru Valeria
Vultur Zenovia
Zota

Morți în detenție

Anghel Matache - Aiud
Aroneasa Romul - Gherla
prof. Bordeianu Ioan - Canal
Bugnariu - Canal
Cantemir Ioan - reeducare, Pitești
Cojanu Emil - Canal
Constantinescu Ion - Făgăraș
David Constantin - Aiud
Dâmbu Vasile - reeducare, Gherla
Drăgoi Sabin - Aiud
Fulicea Ioan - reeducare, Gherla
Jimboiu Gheorghe - Aiud
dr. Meţianu - Aiud
Panaitescu Mircea - Gherla
Parza Aurel - Gherla
Păun Ioan - Aiud
Pop Traian - Văcărești
Precup Nicolae - Canal
Sava Ilie - Tg. Ocna
Șerban Vasile - Gherla
Ștefănescu Valeriu - Aiud
Vultur Gavril - la Canal

Împușcați
Costache Isac
Dinescu Teodor
Mazilu Nicolae
Mogoș Ioan

LOCURI DE DETENȚIE DIN BRAȘOV

1. Penitenciarul Brașov, str. Nicolae Bălcescu nr. 67

Construcție ridicată odată cu Tribunalul local, în anul 1902, de către administrația austro-ungare. După anul 1945 (6 mar- tie), penitenciarul a devenit depozitul politic al Securității Statului, pentru județul Brașov și alte județe limitrofe. În acest spațiu torționar erau internate, până la proces, persoanele arestate, pentru că și-au afirmat curajul luptei naționale și rezistenței anticomuniste.

2. Cetățuia Brașov, Dealul Cetății

Construcție foarte veche, care, din timpul administrației austroD ungare a fost destinată ca local de închisoare. După data de 6 martie 1945, Cetățuia a servit ca depozit politic al Securității, în care erau deținuți oponenții care, în acele vremuri de cruntă opresiune stalinistă, au participat la rezistența anticomunistă, la lupta națională.

3. Vila Popovici de pe str. Prundului nr. 10

Construcția a fost ridicată după primul război mondial de către avocatul brașovean Mihail Popovici, pentru uzul familiei sale, însă, destinase un apartament pentru găzduirea lui Iuliu Maniu, în trecerile sale prin Brașov, în calitate de lider al Partidului Național Țărănesc. După anul 1947, 30 decembrie, vila a devenit sediul Securității Brașov, în care au fost anchetați și schingiuiți barbar luptătorii anticomuniști și naționaliști. Beciurile și subsolul clădirii au fost transformate în celule și carcere neluminate.

4. Vila Glăjariu de pe str. Nicolae Iorga nr. 34

Construcția a fost ridicată între cele două războaie de către avocatul brașovean Glăjariu. Începând cu luna octombrie 1944 a fost rechiziționată de armata sovietică, care a transformatDo în comandamentul armatei sovietice și al N.K.V.D. Prin această vilă s-au perindat și au fost schingiuite sute de persoane care și-au manifestat sentimentele naționale și antisovietice, îndeosebi germanii și sașii.

6. Vila de pe str. Nicolae Iorga nr. 21

Vilă familială interbelică, după anul 1947 aceasta a devenit sediul Tribunalului Militar Brașov, în care au fost judecați și condamnați la mii de ani închisoare, inclusiv pedepse cu moartea, numeroși oponenți.

7. Clădirea din str. eminescu nr. 36

În această clădire a funcționat, în timpul războiului, Consulatul German. În septembrie 1944, clădirea a fost ocupată de către poliția secretă sovietică: NKVD, în care au fost deținuți și arestați în condiții foarte grele numeroși luptători.

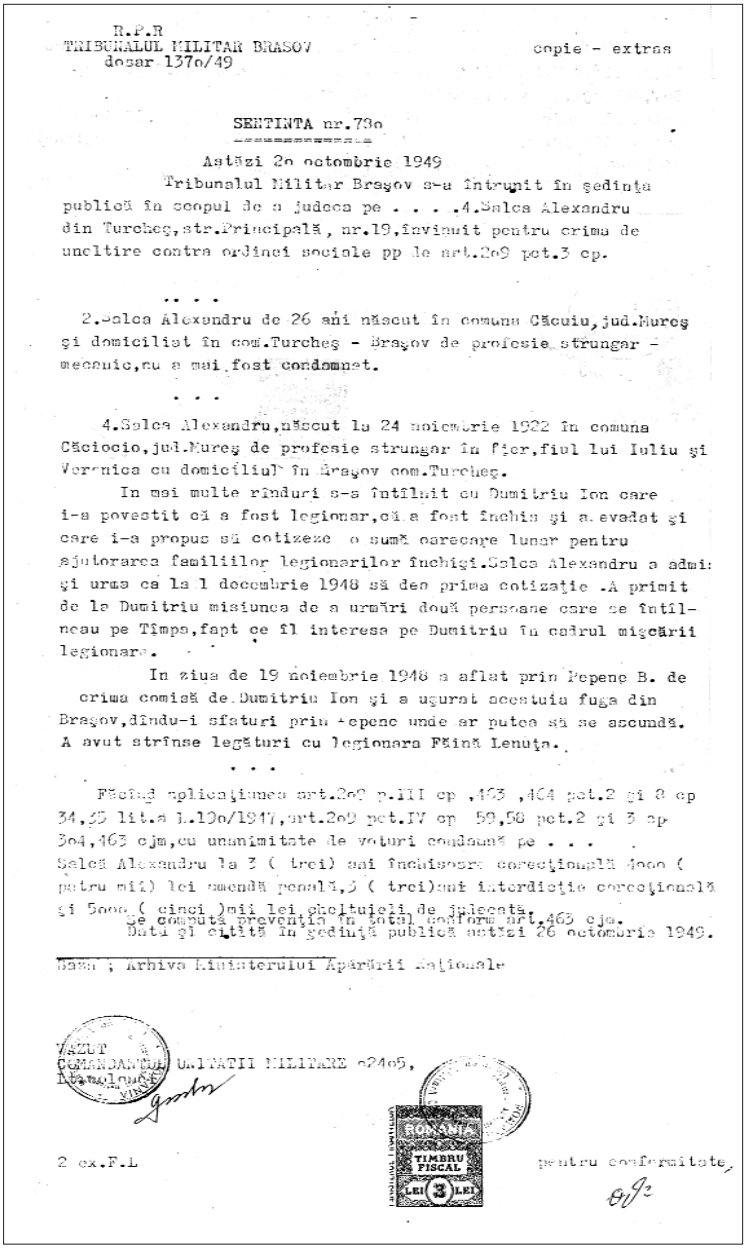

R.P.R
TRIBUNALUL MILITAR BRASOV
dosar 1370/49

copie - extras

SENTINTA nr.780

Astăzi 20 octombrie 1949

Tribunalul Militar Braşov s-a întrunit în şedinţa publică în scopul de a judeca pe . . . .4.Salca Alexandru din Turcheş,str.Principală, nr.19,învinuit pentru crima de uneltire contra ordinei sociale pp de art.209 pct.3 cp.

. . . .

2.Salca Alexandru de 26 ani născut în comuna Căcuiu,jud.Mureş şi domiciliat în com.Turcheş - Braşov de profesie strungar - mecanic,nu a mai fost condamnat.

. . .

4.Salca Alexandru,născut la 24 noiembrie 1922 în comuna Căciocio,jud.Mureş de profesie strungar în fier,fiul lui Iuliu şi Veronica cu domiciliul în Braşov com.Turcheş.

In mai multe rînduri s-a întîlnit cu Dumitriu Ion care i-a povestit că a fost legionar,că a fost închis şi a evadat şi care i-a propus să cotizeze o sumă oarecare lunar pentru ajutorarea familiilor legionarilor închişi.Salca Alexandru a admis şi urma ca la 1 decembrie 1948 să dea prima cotizaţie .A primit de la Dumitriu misiunea de a urmări două persoane care se întîlneau pe Tîmpa,fapt ce îl interesa pe Dumitriu în cadrul mişcării legionare.

In ziua de 19 noiembrie 1948 a aflat prin Popenc B. de crima comisă de Dumitriu Ion şi a uşurat acestuia fuga din Braşov,dîndu-i sfaturi prin Popenc unde ar putea să se ascundă. A avut strînse legături cu legionara Făină Lenuţa.

. . .

Făcînd aplicaţiunea art.209 p.III cp ,463 ,464 pct.2 şi 3 cp 34,35 lit.a L.12o/1947,art.209 pct.IV cp 59,56 pct.2 şi 3 cp 304,463 cjm,cu unanimitate de voturi condamnă pe . . .
Salcă Alexandru la 3 (trei) ani închisoare corecţională 4ooo (patru mii) lei amendă penală,3 (trei)ani interdicţie corecţională şi 5ooo (cinci)mii lei cheltuieli de judecată.
Se compută prevenţia în total conform art.463 cjm.
Dată şi citită în şedinţă publică astăzi 26 octombrie 1949.

Dosar ; Arhiva Ministerului Apărării Naţionale

VĂZUT
COMANDANTUL UNITATII MILITARE o24o5,
Maiorul [illegible]

ROMÂNIA
TIMBRU FISCAL
LEI 3 LEI

2 ex.F.L

pentru conformitate,

Copie-extras după Sentința 780/20 oct. 1949 a Tribunalului Militar Brașov (facsimil)

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A PENITENCIARELOR
COLOANELOR ȘI UNITĂȚILOR DE MUNCĂ

Anul 1954 luna Mai ziua 8

PENITENCIARUL Formațiunea 0841 Constanța

Bilet de Liberare Nr. 5050 1954

(pentru preveniți)

Numitul Salca Alexandru
Născut în anul 1922 luna Noembrie
ziua 24 în Comuna Căcuiu
Raionul _____ Regiunea Mureș
de ocupațiune Strungar fer
care a fost depus ca ~~Persecutat~~ internat de către M.A.I.
cu mandatul de arestare Nr. _____ 195_
pentru faptul de Vinătăm
_____
liberat de pe baza ordinei Nr. _____ 195_
a _____
fiind pus în Libertate
urmând a se stabili în Comuna Stalin
Str. Carpați Nr. 64 Raionul Stalin
Regiunea Stalin

SEMNALMENTE:

Talia 165 m.
Fruntea înaltă
Nasul mic
Gura mică
Bărbia ovală
Fața rotundă
Ochii căprui
Părul Cor.
Sprâncenele Cor.
Barba rasă
Urechea normală
Mustața rasă
Semne particulare (semne, cicatrice, tatuaje, etc.) ~~nu are~~

Munca depusă în penitenciar (meseria învățată): a muncit la dif. munci manuale la canal

Numărul certificatului de calificare _____

Conform legilor în vigoare susnumitul poate munci în Întreprinderile de Stat sau particulare.

Drept pentru care i s'a eliberat prezentul.

DIRECTOR,

Șeful Biroului de Evidență și Cazier,

Biletul de eliberare nr. 5050/8 mai 1954 de la Canal - Formațiunea 0841 Constanța (facsimil)

Lei 20.— Brașov, Duminecă 1 Aprilie 1945

Anul II, No. 167

drum nou

ZIAN DE LUPTA PENTRU LIBERTATE ȘI PROGRES

Redacția și Administrația: Brașov, Str. Reg. Mihai I. No. 14
TELEFOANE: Redacția: 20-79 Administrația 10-30 Tipografia 20-42
Redactor responsabil: MIHAIL SURDU
Inscris în Reg. publ. period. sub. No. 1044 — Trib. Brașov
Apare zilnic

...ni o palmă de pământ să nu rămână neînsămânțată

...agrari e rezi un liber independent. Sute de mii de hectare au trecut în ...plugurilor. În fiecare zi alte zeci de mii de gospodării țărănești pri... Inventarul viu și mort aflat ceri pe moșiile boierești, e pus la înde... ce-ul numcese ogoarele.

...al de concentrare democratică ...ului unu din sarcinile sale ...

...la începutul de primăvară. În ...e primite prin reforma ag... ...ământurile rămase marilor pro... ...hotarile vitrane din orașe, pre... ...unde există o palmă de pământ, ...lăsare plugul și să cadă semința ...

...ld și al pierderi.

...ntregul, întreg poporul român ...oparcele satelor de unde-și as...

...este știut încă că dușmanii re... ...agrare, dușmanii țărănimii stau ...ă vor încerca prin toate mij... ...împiedice aducerea cu bine ...ărire a reformei. Orice sâbîi... ...ge grevată, orice întârziere, ei ...ă, le folosească în scopurile ...

...ecare acești dușmani ai țără... ...ă întregului popor român, dacă ...or rămâne nelucrate, se vor ...ui va lesi gâlcevarii și neînțele... ...ând în care pământul va fi trecut ...ugurilor.

...unirea întregului popor, gu... ...concentrare democratică a po... ...ducerea imensei noastre ...ă, care nu-a redat Ardealul ...ă întoarcă reforma agrară, ...ăre și prin munca fără pre... ...împiedică sabotarea ei, ...e descoperită atențiunea cu în... ...ă moară pus la îndemâna ță... ...ă predat nevoiașul. Și ...ă reformei agrare vor cădea ...ând din umbră. Se va încerca ...ăpie sabotarea însămânțărilor. ...aceste planuri ale dușmanilor ...ânului, trebuiesc demascate și ...ă toate puterile.

...însămânțărilor de primă... ...ând și unire, va fi primul ...ă consolidarea noilor gospo...

...ă cred că trecutul va fi reînviat ...amarie. Pământul dat prin ...agrară rămâne al plugarilor ...ege. Recolta de pe aceste pă... ...ă a lor și în folul acesta va ...ă brasa armatelor care luptă ...ădirea hitlerismului.

...ăriași-vi unul pe altul. Mun... ...neînțelegerilor vă stau drept ...

...ă pârî ale țării au și lua... ...ne de mașini agricole, cari ...ă le îndemâne mașinile tre... ...Toate forțele sunt mobili... ...uncile de primăvară să ...ă pâs.

...ințele de muncă, toate mijloa... ...transport, toate uneltele și ma... ...ânse spre în funcțiune de îndată, fără nici o zi de întârziere și fără nici o zi de răgaz, pentru a ajuta munca de însămânțare.

...E porunca ceasului de față. Războiul nu poate continua și nu se poate termina cu succes, fără ca nu se poate refăce, condițiunile administrației gen-eva acordat românilor de marea noastră prietenă Uniunea Sovietică nu pot fi înțelimite, dacă de pe bolde și de pe câmpii nu se va strânge în curând verii hrana cea de toate zilele a țării întregi.

Comitetele locale și județene ale FND-ului, toți activiștii partidelor și organizațiilor cari fac parte din FND., muncitorimea organizată vor da tot sprijinul muncii de însămânțare.

O mobilizare imediată trebue să înceapă în acest scop, în sprijinul direct al însămânțărilor.

Nici o palmă de pământ să nu rămână neînsămânțată. Din fiecare petec de pământ de pe întinsul câmpiilor țării, din hotarul orașelor și chiar din orașe, trebue să răsară roada binecuvântată.

Frați țărani, muncitori și voi toți cei cari puteți da sprijinul vostru, la muncă!

Fără întârziere, fără odihnă, din toată inima și cu credință că stăjim cu toții binele poporului român!

Să pășim înainte!

Cuvântul de ordine trebue să fie:

„Nici o palmă de pământ să nu rămână neînsămânțată!"

Consiliul Frontului Național Democrat

UZINELE D. VOINA AU FOST CURĂȚATE DE FASCIȘTI ȘI REACȚIONARI

Muncitorii vor putea lucra nestingheriți pentru mărirea producție

Unul dintre cele mai eficace mijloace de luptă contra reacțiunei dintr'o fabrică, întreprindere, birou sau instituție e fără îndoială epurația. Oriunde reacțiunea noastre capul, clătină să lovească în producție, sau în unitatea sindicală, muncitorii sunt datori să procedeze energic și fără întârziere, la distrugerea ei, prin epurație.

Această s'a făcut în mai toate uzinele și întreprinderile și în ultimul timp și în instituțiile orașului nostru și efectul n'a întârziat să se arate.

Zilele trecute a fost făcută și la uzinele D. Voina epurația elementelor fasciste reacționare. Tot ce a fost găsit prin mejdiuș bunăoară mers al fabricației și muncitorimei cinstite, a fost înlăturat fără cruțare.

La început a fost propusă o listă cu cei epurabili, dintre cari unii au fost găsiți nevinovați și lăsați la locul lor, alții mai puțini vinovați au suferit pedepse disciplinare, iar cei din urmă și mai periculoși, au fost amănunțit interogați, de o comisie compusă din elemente cinstite din fabrică și din delegații Sindicatelor Unite, județeni și înlăturați din uzină.

În fruntea listei celor epurați din uzinele D. Voina, figurează d. Colonel M. Mihăilescu, comandantul militar al uzinei, care s'a făcut vinovat de pedepsiri abuzive ale muncitorilor cu multe zile de închisoare; pentru aruncarea multor ordine de mobilizare pentru lucru, etc.

Urmează în ordine ing. Tartler Walter, cunoscut hitlerist și membru al grupului etnic german.

Cazan Constantin, în calitatea sa de șef al biroului de acord, a pus tot ce mintea sa a conceput, în scopul explotării nemilloase a muncitorilor.

Ougu Pavel și Salca Alexandru, doi lucrători la cari au fost găsite grenade și cartușe fumigene.

Chereji Octavian păstra o strânsă legătură cu cei doi teroriști, având cunoștința de intențiile lor mârșave.

Stroe Iosif, reacționar, care a rupt și a ars manifestele Comisiei de Organizare locale privitoare la protestul muncitorimei împotriva atentatului contra lui. Gheorghe Apostol, manifestându-se astfel ca dușman al muncitorimei organizate.

Lista epuraților e completată cu muncitorii Cojocaru Ioan, Chică Petre și Voina Ioan, cari s'au făcut vinovați de defăimări și înjurări la adresa sindicatului.

Astfel elementele primejdioase burgheziei mers al fabricației și al intereselor muncitorești au fost îndepărtate, prin această înfăptuindu-se și o măsură de importanță vitală pentru toți angajații din sfera uzinei.

Acesta însă nu înseamnă că reacționarii a fost definitiv distruși sau făcuți inofensivi. Muncitorii trebue să fie vigilenți și să vegheze ca cei epurați să nu încerce o nouă lovitură pe ascuns. El vor ajuta să se reorganizeze atât cât de partea lor elementele slabe din uzini. Se impune pentru viitor atenție și vigilență.

Nu se fac rechiziții de îmbrăcăminte și aparate de radio

Alarmiștii reacționari și fasciști trebuesc demascați de cetățeni

BRAȘOV, 31. — Din partea Chesturei Poliției Brașov, primim spre publicare următorul comunicat:

„Ș'a răspândit zvonul printre locuitorii orașului, că se procedează din partea Comitetelor Cetățenești la rechiziționarea obiectelor de îmbrăcăminte și a aparatelor de radio.

„Astfel de zvonuri dușmănoase, sunt răspândite de reacționari și fasciști, dar ele nu pot fi luate în considerare, de cetățenii cu judecată sănătoasă.

„Elementele diversioniste, care răspândesc asemenea zvonuri fițite de temeiu și puse în circulație cu vădite intenții criminale, trebuesc semnalate Chesturei Poliției Brașov, pentru a se lua măsuri împotriva lor."

Uniunea Sovietică sprijină campania noastră de însămânțări

Mașinile agricole, tractoarele și uneltele jefuite din Uniunea Sovietică puse la dispoziția României — 21.000 tone cartofi pentru populația țării

Fără de mărțișa grea în care se găsește aventarul agricol al țării, ca urmare a jafului sistematic hitlerist și sabotajul moșierilor reacționari, Uniunea Sovietică conșecventă spiritului de ajutorare a popoarelor eliberate a pus la dispoziția României în vederea însămânțărilor de primăvară întregul parc cu mașini agricole, tractoare și unelte jefuite din întreaga Uniune Sovietică.

Deasemeni pentru a veni în ajutorul populației românești, Comandamentul Sovietic a pus la dispoziție 21.000 tone cartofi, din cantitățile de cartofi aparținând Armatei Roșii, pe care nu conșiderat-o dela [illegible]

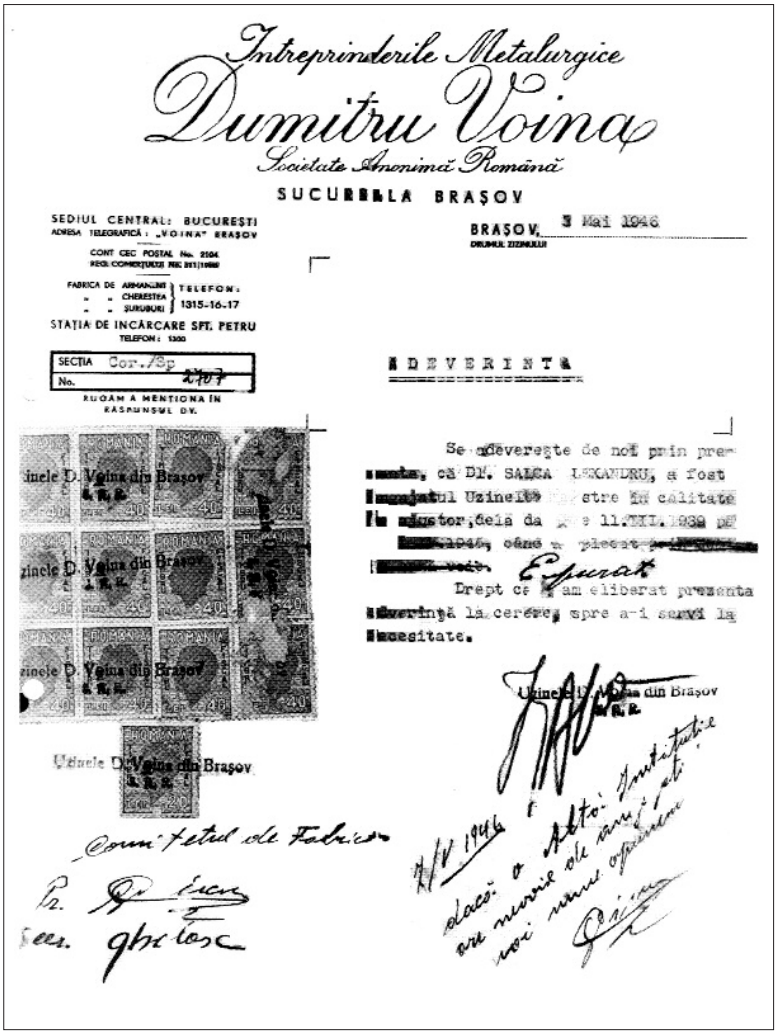

Întreprinderile Metalurgice
Dumitru Voina
Societate Anonimă Română
SUCURSALA BRAȘOV

SEDIUL CENTRAL: BUCUREȘTI
ADRESA TELEGRAFICĂ: „VOINA" BRAȘOV
CONT CEC POSTAL No. 2104
REGISTRUL COMERȚULUI NR. 201/1930
FABRICA DE ARMĂTURI, CHERESTEA, ȘURUBURI | TELEFON: 1315-16-17
STAȚIA DE ÎNCĂRCARE SFT. PETRU
TELEFON: 1300

BRAȘOV, 3 Mai 1946
DRUMUL ZIZINULUI

SECȚIA Cor./Sp
No. 2407
RUGĂM A MENȚIONA ÎN RĂSPUNSUL DV.

ADEVERINȚĂ

Se adevereşte de noi prin prezenta, că Dl. SALCA ALEXANDRU, a fost [redacted] la Uzinele noastre în calitate de [redacted] lucrător, dela data de 11.VIII.1939 până [redacted].1946, când a plecat [redacted] voie. Epurat

Drept ce i-am eliberat prezenta adeverinţă la cerere, spre a-i servi la [redacted] necesitate.

Uzinele D. Voina din Braşov
S. A. R.

Comitetul de Fabrică
p.
Sec.

1/V 1946
declar că Salca Alexandru
are numai ale mele opinii
noi nimic opunere

Adeverința de la Uzina Voina pe care Gheorghe Prișcu, fost muncitor și în acel moment șef al Tineretului Progresist din Brașov, a tăiat „plecat de bună voie" și a scris „epurat" (facsimil)

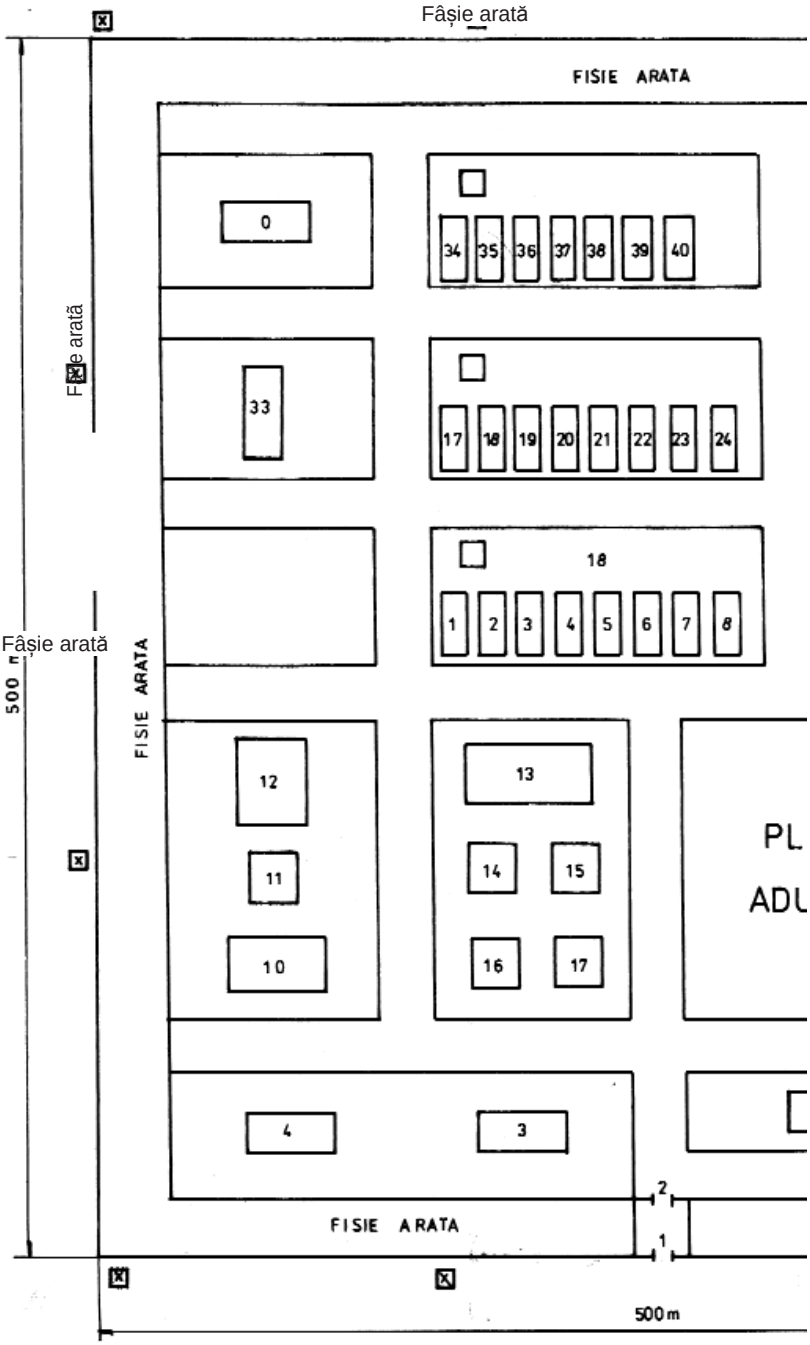
Fâșie arată
FISIE ARATA
0
34
35
36
37
38
39
40
Fâșie arată
33
17
18
19
20
21
22
23
24
18
1
2
3
4
5
6
7
8
Fâșie arată
500 m
FISIE ARATA
12
11
10
13
14
15
16
17
PL
ADU
4
3
2
1
FISIE ARATA
500m

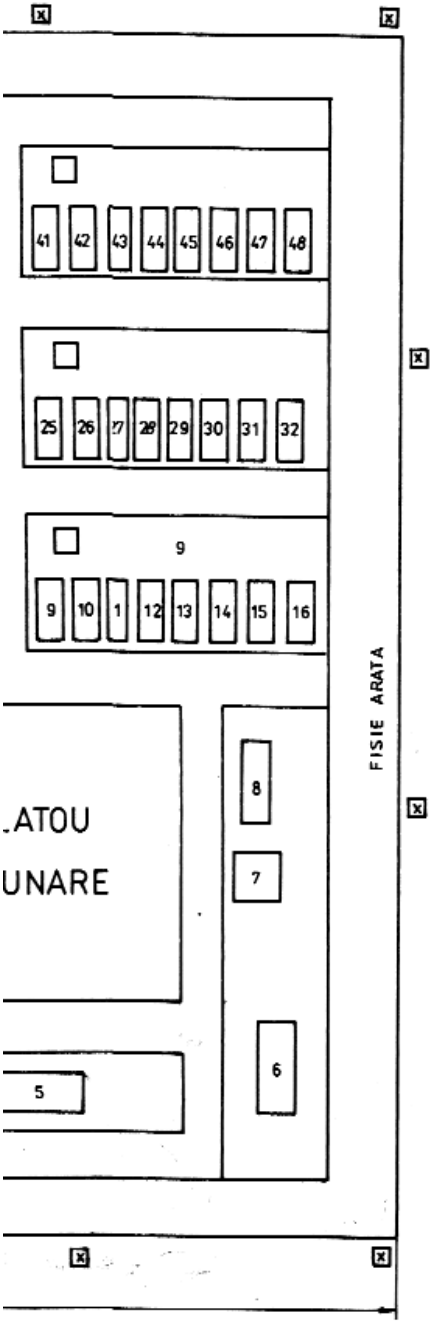

Colonia de muncă forțată Poarta Albă, iunie 1950

Legendă:

0. Cuptor cărămidă;
1. Poartă;
2. Poartă;
3. Corp de gardă;
4. Baracă vorbitor;
5. Administrație;
6. Infirmerie;
7. Baie;
8. Baracă 96;
9. Grup de barăci;
10. Magazin alimentar;
11. Magazie efecte;
12. Grup alfabetizare-reeducare;
13. Bucătărie;
14. Baraca 4A;
15. Baraca 3A; 1
16. Baraca 2 A;
17. Baraca 1 A;
18. Șir de barăci, grupate câte 8;
33. Baracă pedeapsă;

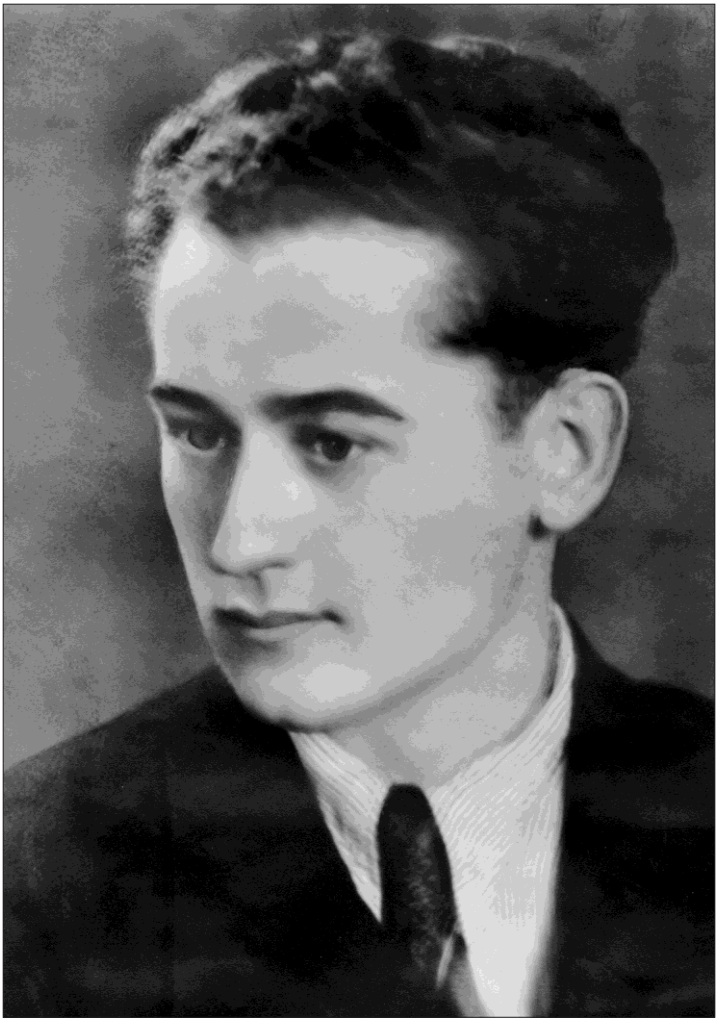

Portret al autorului, înainte de arestare

1942 1943
S B

Împreună cu colegii de clasă, în tablourile de absolvire

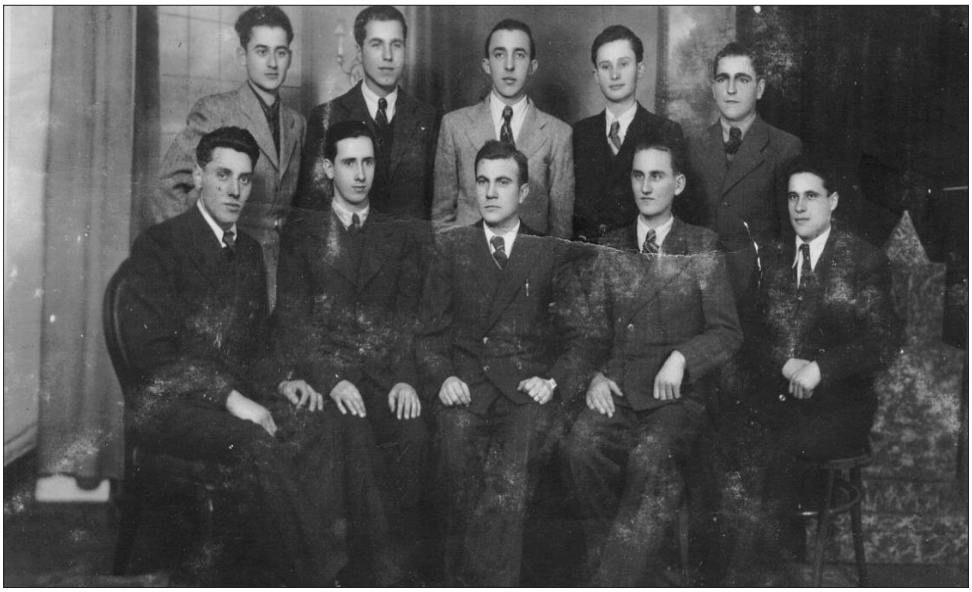

X. 5868

Seria A Clasa III

Nr. 625498

CARTE DE IDENTITATE

Salariat

Tov.

Calitate

Unitate

Semnătura posesorului, Director

Matricol Nr. Născut

ORDIN DE SERVICIU

PENTRU LOCUINȚĂ

Valabil până la 31.12.1956

C F R

Nr. 437505 Scria C Clasa III

Tov.

Funcția

Unitatea

Emis la 194

Director General,

Semnătura posesorului,

Sus: împreună cu colegii din Sindicatul Liber „D. Voina”: autorul, Vlad Alexandru, Țuțuianu Ion, Gugu Pavel, Pitiș Gheorghe (în picioare, de la stânga la dreapta); Negulici Vasile, Pantelimon Nicolae, Vlase Dumitru, Haier Aurel, Floroiu Gheorghe (pe scaune)

Jos: Două fotografii de după eliberarea de la Canal, pe niște legitimații

Împreună cu prietenul Dumitru Manole, în centru

Vila de la Dâmbul Morii, fostă proprietate a lui Zamft Filip, în care am locuit între 1941 și 1945, astăzi clădirea administrativă a taberei școlare

Fostul Penitenciar Brașov astăzi, văzut dinspre Poarta Schei (sus) și Spitalul Militar (jos). Pe clădire se află, din 1996, o placă comemorativă în memoria celor care au trecut pe aici

Casa din Turcheș a familiei Pop care a găzduit atâția fugari în perioada 1945-1948

Grajdul casei din Turcheș în care ne adăposteam, văzut dinspre curte (sus) și dinspre grădină (jos)

Autorul pe aleea dintre străzile Vârful cu Dor și Diana (cartierul Valea Cetății) unde se afla casa conspirativă din str. Wilson nr. 8

My suffering lasted on and on, affecting even my family. I cannot say that me, personally, looked for suffering, but I think it loved me so much, that it did not allow me even to breathe. All the years round I had the impression that I belonged to the army of an unseen alien force. But I never took anything as tragical, all the time living on well together with the hazard. I did not revolt, I accepted this suffering as something given by our Lord. I always told myself that I am too young to have offended God with deadly sins which I had to pay for, but, if our nation had sins, somebody had to pay for them.

The next volume continues with the description of a short period of freedom, between 1954-1956 and of the years of his second conviction in Aiud, till his liberation with the last lot in 1964, and his life under the permanent surveillance of the political police.